

mgr Zofia Wierzińska

Zasady wyceny roślinnych produktów
rolniczych i produkcji w toku a użyteczność
sprawozdania finansowego

Valuation principles of plant agriculture
produce and work-in-progress in relation to
the usefulness of a financial statement

Praca doktorska

Promotor: dr hab. Marzena Remlein, prof. nadzw. UEP

Promotor pomocniczy: dr Marek Masztalerz

Pracę przyjęto dnia 25 02 2016

podpis Promotora

podpis Promotora Pomocniczego

Poznań 2016

Wydział: Zarządzania

Katedra: Rachunkowości

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
Rozdział 1. Istota i specyfika roślinnej produkcji rolniczej.....	14
1.1. Pojęcie i klasyfikacja działalności rolniczej	14
1.2. Specyfika działalności rolniczej	19
1.3. Pojęcie przedsiębiorstwa rolnego i formy jego prowadzenia	24
1.4. Determinanty rozwoju rachunkowości rolniczej	34
1.5. Produkcja roślinna jako dział działalności rolniczej.....	41
1.6. Podsumowanie	45
Rozdział 2. Wycena aktywów i zobowiązań a użyteczność sprawozdania finansowego	48
2.1. Pomiar, wycena i wartość w rachunkowości	48
2.2. Podstawy wyceny aktywów i zobowiązań w rachunkowości	55
2.2.1. Koszt historyczny	62
2.2.2. Wartość godziwa.....	64
2.3. Zalety i wady wartości godziwej oraz kosztu historycznego w kontekście użytecznego sprawozdania finansowego	72
2.4. Podstawy wyceny aktywów i zobowiązań w przedsiębiorstwach rolnych.....	83
2.5. Podsumowanie	88
Rozdział 3. Pomiar i prezentacja wyniku finansowego w rachunkowości	90
3.1. Pojęcie i znaczenie zysku	90
3.2. Zysk w ujęciu tradycyjnym i współczesnym	101
3.3. Metoda transakcyjna a metoda wartości w rachunkowości.....	105
3.4. Koncepcja wyniku netto a koncepcja wyniku całościowego w rachunkowości	110
3.5. Prezentacja efektów transakcji i efektów wyceny a użyteczność rachunku wyników	117
3.6. Podsumowanie	127
Rozdział 4. Prolegomena wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku.....	130
4.1. Wycena produktów w regulacjach prawnych.....	130
4.1.1. Regulacje krajowe.....	130
4.1.2. Regulacje międzynarodowe - MSR2 „Zapasy”	135
4.1.3. Regulacje międzynarodowe - MSR41 „Rolnictwo”	137

4.2. Przegląd literatury i komentarzy Rady MSR na temat wyceny produktów rolniczych.....	144
4.3. Identyfikacja dylematów związanych z wyceną roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku	158
4.4. Podsumowanie	176
Rozdział 5. Zasady wycena roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku – propozycja rozwiązań.....	179
5.1. Cel, metoda i organizacja badania empirycznego	179
5.2. Wycena i ujęcie skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku w praktyce gospodarczej - wnioski z badania	184
5.2.1. Wyniki badania empirycznego przeprowadzonego w grupie przedsiębiorstw notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.....	184
5.2.2. Wyniki badania empirycznego przeprowadzonego w grupie przedsiębiorstw nienotowanych na regulowanych rynkach.....	209
5.3. Propozycja rozwiązań w zakresie wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku	221
5.4. Podsumowanie	235
Zakończenie	238
Bibliografia	246
Spis rysunków	254
Spis tabel.....	255
Spis wykresów	257
Załącznik 1. Wzór ankiety wykorzystanej w badaniu empirycznym	258

WSTĘP

Rolnictwo jest najstarszym a jednocześnie najważniejszym sektorem gospodarki, którego podstawowym zadaniem jest zaspokojenie potrzeb żywieniowych ludności. Sektor ten rozwijał się wraz ze wzrostem liczby ludności, próbując sprostać rosnącemu popytowi na produkty żywnościowe. Wraz z rozwojem sektora zmieniała się jego struktura i charakter. Współcześnie odchodzi się od "optymistycznej perspektywy wykorzenienia głodu i niedożywienia", która zdominowała myślenie w II poł. XX w. Obecnie rolnictwo boryka się bowiem z wieloma złożonymi problemami, jak: szybki przyrost popytu na produkty rolne, zmniejszanie się areału gruntów rolnych na jednego mieszkańca, wykorzystywanie ziem rolniczych na potrzeby sektorów pozarolniczych (co rodzi pomiędzy nimi konkurencję), erozja gleb, zmniejszenie zasobów energetycznych, negatywne skutki zmian klimatycznych czy konieczność zmian technologicznych na bardziej przyjazne dla środowiska [Zegar 2012, s. 200].

Na całym świecie od czasów starożytnych, przez średniowiecze i kolejne epoki zmieniła się wielkość gospodarstw rolnych, ich organizacja, a także sposób upraw. Zarówno rola, jak i historia rolnictwa w Polsce ma szczególny charakter, odzwierciedla okres feudalizmu, zaborów i wpływu trzech kultur, wojen światowych i panującego przez prawie pół wieku ustroju socjalistycznego. W Polsce dominującą formą prowadzenia działalności rolniczej są nadal indywidualne gospodarstwa rolne, niemniej jednak, podążając za trendem światowym, sektor ulega głębokiemu przeobrażeniu prowadzącemu do wzrostu liczby i znaczenia koncernów rolnych. Co więcej, rolnictwo zostało aktualnie uznane za jedną z najważniejszych płaszczyzn działalności gospodarczej, czego potwierdzeniem jest m.in. poświęcenie dużych funduszy z budżetu Unii Europejskiej na jego rozwój [Laptes 2012, s. 139].

W związku ze zmianami zachodzącymi w sektorze rolnictwa, coraz wyraźniejsza staje się potrzeba pozyskania informacji na temat wartości majątku i zobowiązań przedsiębiorstw rolniczych oraz osiągniętych przez nie wyników finansowych. Problematyka finansów przedsiębiorstw rolniczych jest szczególnie interesująca ze względu na brak jednolitego stanowiska w kwestii, czy należy je traktować z uwzględnieniem specyfiki przedsiębiorstw rolniczych czy też należy stosować podejście tożsame z podejściem stosowanym względem innych przedsiębiorstw [Franc-Dąbrowska 2013, s. 5]. Rolnictwo jest bowiem szczególnym sektorem, w którym zauważyć można

liczne sprzeczność na wielu płaszczyznach, m. in. legislacyjnej, społecznej czy ekonomicznej. Do najważniejszych źródeł ambiwalencji sektora autorka zalicza:

- wzrost wielkości przedsiębiorstw rolniczych¹ i zmiany formy ich prowadzenia, przy dominującym udziale przedsiębiorstw rodzinnych i niewielkiej liczbie przedsiębiorstw publicznych,
- planowane zmiany w zakresie opodatkowania działalności rolniczej, przy obowiązujących dotąd licznych zwolnieniach z podatków,
- rozwój technologii i wzrost kompetencji przedsiębiorców oraz towarzysząca im awersja do stosowania nowoczesnych rozwiązań księgowych,
- zainteresowanie organów państwowych i wspólnotowych sytuacją rolnictwa, konieczność rozliczania efektów dotacji przyznawanych przedsiębiorstwom rolniczym, zwiększenie zapotrzebowania na kapitał obcy, przy braku zgłaszania zapotrzebowania na informację finansową ze strony przedsiębiorców i wadliwym systemie oceny informacji przez organy państwowe.

Informacji o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym przedsiębiorstw, w tym coraz częściej przedsiębiorstw rolniczych, oczekiwanej przez przedsiębiorstwa i ich interesariuszy, dostarcza rachunkowość, która jest "szczególnym rodzajem ewidencji gospodarczej, stanowiącym system ciągłego w czasie obserwowania, mierzenia, rejestrowania, prezentowania i interpretowania wyrażonych w mierniku pieniężnym i bilansujących się ogólnych i szczegółowych danych o działalności gospodarczej i sytuacji majątkowej oraz finansowej jednostki gospodarującej" [Walińska 2008, s. 22, za: Skrzywan].

Podczas gdy ogólnym zasadom prowadzenia rachunkowości poświęcono wiele miejsca w literaturze i aktach prawnych, tzw. rachunkowość rolnicza pozostaje, pomimo szerokich możliwości praktycznego zastosowania, poza głównym obszarem zainteresowania nauki.

Pojęcie rachunkowości rolniczej jest stosowane synonimicznie dla rachunkowości gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych, przymiotnik "rolnicza" wskazuje jednostkę, w której rachunkowość jest stosowana, lecz metody i zasady rachunkowości są wspólne jak dla wszystkich innych jednostek [Sojak 2011, s. 269]. Działalność rolnicza wyróżnia się jednak na tle pozostałych przedsiębiorstw swoją specyfiką produkcji, sezonowością i wykorzystaniem aktywów biologicznych.

¹ Zdefiniowanie pojęcia przedsiębiorstwo rolnicze jest celem pomocniczym podrozdziału 1.2.

Do najważniejszych czynników wpływających na kształt rachunkowości rolniczej autorka zalicza:

- zmianę istoty aktywów biologicznych w czasie w naturalnym procesie - może odbywać się bez udziału człowieka lub z jego niewielkim udziałem, działania człowieka nie mają bezpośredniego wpływu na wzrost wartości aktywów,
- raczej długie cykle produkcyjne i rozbieżność w czasie momentów poniesienia nakładów i uzyskania efektów, co determinuje konieczność wyceny w różnych momentach sprawozdawczych,
- sezonowość produkcji, szczególnie odczuwalną w produkcji roślinnej,
- uzależnienie wyników działalności od warunków naturalnych, co implikuje wysokie ryzyko prowadzonej działalności,
- częste występowanie obrotów wewnątrznych produktami rolniczymi wytworzonymi przez jednostkę.

Powyższe czynniki argumentują potrzebę pochylenia się nad zagadnieniami wyceny aktywów powstałych w działalności rolniczej.

Zasady wyceny² aktywów zostały określone w aktach prawnych, z których najważniejsza jest ustawa o rachunkowości³. Ma ona jednak charakter ogólny i nie zawiera odrębnych regulacji dotyczących sektora rolnictwa. W związku z tym, zgodnie z postanowieniami polskiego prawa bilansowego [ustawa z 29 września 1994 r. art. 10 ust. 3], dopuszczalne jest stosowanie w tym zakresie rozwiązań Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Rada MSR, w przeciwieństwie do ustawodawcy polskiego, postanowiła opracować standard rachunkowości poświęcony działalności rolniczej - MSR41 Rolnictwo. Standard ten precyzuje przede wszystkim zasady wyceny i ujmowania w sprawozdaniach finansowych aktywów biologicznych, produktów rolniczych i dotacji rządowych.

Działalność rolnicza obejmuje wiele obszarów, m.in. uprawę zbóż, warzywnictwo, sadownictwo, chów bydła, farmy zwierzęce, uprawę lasów [Kiziukiewicz 2009, s. 14]. Do wspólnych dla wszystkich dziedzin rolnictwa cech specyficznych generujących problemy w zakresie rachunkowości, a w szczególności wyceny, zaliczyć można m.in. [Iwasieczko i in. 2007, s. 61]:

² Pojęcia podstaw, metod i zasad wyceny zostały zdefiniowane w drugim rozdziale dysertacji.

³ Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2013 p. 330. z późn. zm.)

- istotę rolnictwa, tj. sterowanie procesami wzrostu zwierząt i roślin, celem uzyskania produktów przeznaczonych do konsumpcji lub przetwórstwa,
- zmianę istoty aktywów biologicznych w trakcie cyklu produkcyjnego (zróżnicowanego pod względem rodzaju i czasu trwania),
- różnorodność aktywów żywych i ich odmienność od innych składników majątku,
- duże uzależnienie od warunków naturalnych i wyjątkowe nasilenie ryzyka.

W Polskiej Klasyfikacji Działalności wyróżniono uprawy rolne inne niż wieloletnie, w tym uprawę zbóż. Ten zakres działalności rolniczej jest przedmiotem zainteresowania w niniejszej rozprawie, na które zasługuje w związku z:

- wysoką sezonowością,
- znacznym przyrostem wartości produktów w czasie, nieskorelowanym bezpośrednio z nakładem pracy człowieka,
- rozbieżnością w czasie momentów ponoszenia kosztów i uzyskiwania wpływów ze sprzedaży⁴,
- oraz przede wszystkim istotnym ryzykiem.

Cechy te powodują, że proces wyceny roślinnych produktów rolniczych oraz produkcji w toku, nabiera szczególnego znaczenia.

W rachunkowości proces wyceny polega na przyporządkowaniu wielkości pieniężnych obiektom lub zdarzeniom powiązanych z przedsiębiorstwem. Dyskusja o tym, jak najlepiej wyceniać aktywa toczy się od lat. Wyróżnia się dwa podstawowe nurty: wycenę aktywów po koszcie historycznym i po cenach bieżących [Hendriksen, van Breda 2002, s. 489]. W teorii rachunkowości i standardach międzynarodowych wycena w cenach bieżących stała się faktem, w rzeczywistości prawnej i gospodarczej w Polsce dominuje wycena w koszcie historycznym.

Zgodnie z regulacjami prawa bilansowego uprawy rolne należy wyceniać, podobnie jak produkty i produkcję w toku wszystkich przedsiębiorstw, według kosztu wytworzenia, nie wyższego od cen sprzedaży netto na dzień bilansowy. Podobne zasady wyceny stosuje się względem zapasów w myśl MSR2 Zapasy. Natomiast według MSR41 Rolnictwo aktywa biologiczne i produkty rolnicze pozyskane z aktywów biologicznych wycenia się w wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży. Jedynie w sytuacji,

⁴ Autorka nie używa pojęcia „przychody”, bowiem jednym z dylematów poruszanych w niniejszej rozprawie jest kwestia zdefiniowania przychodów i określenia ich istoty w myśl metody wartości i metody transakcyjnej. Rozważania na ten temat przeprowadzone zostały w trzecim rozdziale rozprawy.

w której nie jest możliwe ustalenie wartości godziwej, dopuszcza się wycenę w koszcie wytworzenia, ale tylko względem aktywów biologicznych (nie produktów rolniczych)⁵.

Ustawa o rachunkowości nie porusza problemu wyceny produktów rolniczych, traktując je na równi z innymi produktami. Krajowe regulacje są zatem fragmentaryczne i niewystarczające, a rozwiązania bazujące na koszcie historycznym nie odzwierciedlają efektów transformacji biologicznej. Natomiast stosowanie regulacji międzynarodowych w zakresie wyceny aktywów biologicznych, tj. wyceny według cen sprzedaży, zmusza do wykorzystania subiektywnych szacunków i powoduje antycypację zysków. Co więcej, stosowanie wartości godziwej względem produktów rolniczych budzi wiele kontrowersji i dylematów związanych m.in. z klasyfikacją poszczególnych aktywów do aktywów biologicznych lub produktów rolniczych. Obok powyżej wymienionych kwestii należy zadać kluczowe pytanie: Dlaczego względem produktów rolniczych należy stosować wartość godziwą, podczas gdy pozostałe produkty (nierolnicze) wycenia się według kosztu wytworzenia, skoro:

- pozyskanie produktów rolniczych jest obciążone większym ryzykiem, niż innych produktów, a wartość godziwa jest mniej ostrożną podstawą wyceny (niż koszt historyczny),
- obrót produktami nierolniczymi ma bardziej ciągły, mniej sezonowy charakter, w związku z czym łatwiej dostępne są ceny rynkowe, stanowiące najlepszą miarę wartości godziwej, co więcej poziom cen rynkowych innych produktów nie znajduje się pod tak dużym wpływem czynników pozarynkowych (jak np. dotacje czy skupy interwencyjne),
- ustalenie kosztu wytworzenia produktów nierolniczych jest często wielokrotnie bardziej skomplikowane niż ustalenie kosztu wytworzenia produktów rolniczych, w którym zawiera się wysoki udział kosztów bezpośrednich?

Obok dylematu „koszt historyczny czy ceny bieżące” dla wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, należy rozważyć skutki stosowania do wyceny wartości godziwej. Na podstawie przeprowadzonej analizy literatury i aktów prawnych ustalono, że aktualnie obowiązujące regulacje charakteryzują się brakiem konsekwencji, a odbiór sprawozdania finansowego nie jest jednoznaczny, co w istotny sposób zmniejsza jego użyteczność. Wniosek ten wypływa przede wszystkim z faktu różnego odnoszenia

⁵ Międzynarodowy Standard Rachunkowości 41 "Rolnictwo", w: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje według stanu na dzień 1 stycznia 2013 r., SKwP i IASB, Warszawa 2013, t. 1.

skutków wyceny: na wynik finansowy lub bezpośrednio na kapitał, a także z asymetrii w traktowaniu różnych aktywów: względem niektórych stosuje się wycenę według wartości godziwej, względem innych nie, a względem jeszcze innych – tylko w ściśle określonych przypadkach.

Celem sprawozdania finansowego jest dostarczenie użytkownikom tego sprawozdania użytecznych informacji. Zdaniem autorki użyteczność sprawozdania finansowego jest zdeterminowana przez jego przydatność i wiarygodność. Analizując wady i zalety wartości godziwej i kosztu historycznego z perspektywy przydatności i wiarygodności, trudno jednoznacznie określić wyższość jednej podstawy wyceny nad drugą [Linsmeier 2013, s. 777-780]. Porównanie tych dwóch przeciwstawnych podstaw wyceny zostaje dodatkowo skomplikowane, jeśli w rozważaniach uwzględniona zostaje perspektywa relacji korzyści-koszty. Różne są również rezultaty analizy użyteczności sprawozdania finansowego przeprowadzanej w różnych kontekstach: metody transakcyjnej i metody wartości, czy koncepcji wyniku netto i wyniku całościowego.

Połączenie rozważań wokół podstaw wyceny i użyteczności sprawozdania finansowego z opracowaniem charakterystyki przedsiębiorstw rolniczych i działalności produkcyjnej w zakresie upraw roślinnych, uzupełnione o obserwację aktualnych trendów w nauce i praktyce rachunkowości, jest przesłanką powstania niniejszej rozprawy w przedstawionym poniżej kształcie.

Obszarem zainteresowania w niniejszej dysertacji jest szerokie spektrum podmiotów i zagadnień, w związku z czym konieczne było dwuczłonowe sformułowanie **problemu badawczego**, który sprowadza się do konieczności zbadania:

- *podstaw wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, które powinny być stosowane przez przedsiębiorstwa na potrzeby sprawozdawczości finansowej,*
- *ujęcia skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku w przypadku zastosowania wartości godziwej.*

Na potrzeby rozprawy, jako punkt wyjścia do dalszych rozważań, przyjęto następującą **hipotezę** badawczą:

Wartość godziwa jest podstawą wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, która zapewnia większy poziom użyteczności sprawozdań finansowych niż koszt historyczny.

Dla zwiększenia precyzji dysertacji przyjęto również **hipotezę pomocniczą** o następującym brzmieniu:

Ujęcie skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku według wartości godziwej w rachunku zysków i strat zapewnia wierne i rzetelne przedstawienie wyniku finansowego jednostki.

Celem głównym rozprawy jest opracowanie takich zasad wyceny (zarówno podstawy, jak i ujęcia w sprawozdaniu finansowym) roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, aby zapewniając wysoki poziom użyteczności informacji płynących ze sprawozdania finansowego, zachować optymalną relację korzyści do nakładów poniesionych na zdobycie tych informacji.

Cele pomocnicze rozprawy sformułowano następująco:

1. Zdefiniowanie i scharakteryzowanie uwarunkowań prowadzenia działalności rolniczej w Polsce,
2. Porównanie podstaw wyceny, tj. wartości godziwej i kosztu historycznego,
3. Ocena powiązania pomiędzy stosowanymi podstawami wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku a użytecznością sprawozdania finansowego, w kontekście metody transakcyjnej i metody wartości w rachunkowości oraz w kontekście koncepcji wyniku netto i wyniku całościowego,
4. Wskazanie alternatywnych sposobów ujmowania skutków wyceny w sprawozdaniu finansowym,
5. Analiza charakteru transakcji związanych z rolniczą produkcją roślinną podlegających ewidencjonowaniu w księgach rachunkowych i ocena stosowanych aktualnie rozwiązań,
6. Przeprowadzenie analizy aktów prawnych w kontekście aktualnie obowiązujących regulacji dotyczących wyceny zapasów, a w szczególności rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku oraz zidentyfikowanie ich słabości,
7. Wskazanie rozbieżności kierunków rozwoju rachunkowości,
8. Empiryczne zbadanie rozwiązań stosowanych w praktyce przedsiębiorstw publicznych wykorzystujących do wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku wartość godziwą,
9. Empiryczne zbadanie podejścia przedsiębiorstw niepublicznych do zasad wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku, wpływu zasad wyceny na użyteczność sprawozdania finansowego i nakładów związanych z opracowaniem informacji sprawozdawczej według wartości godziwej.

Obszarem badawczym jest rachunkowość finansowa.

Podmiotem pracy są przedsiębiorstwa wytwarzające roślinne produkty rolnicze, sporządzające sprawozdania finansowe.

Przedmiotem pracy jest wycena roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku.

W pracy wykorzystuje się liczne **źródła badawcze**, takie jak:

- literaturę polsko-, anglo- i niemieckojęzyczną, obejmującą monografie i artykuły naukowe oraz materiały konferencyjne w zakresie teorii rachunkowości i rachunkowości rolniczej,
- krajowe regulacje prawne,
- zagraniczne standardy rachunkowości,
- publikacje i opracowania praktyczne z dziedziny rachunkowości,
- sprawozdania finansowe jednostek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, prowadzących działalność gospodarczą w zakresie roślinnej produkcji rolniczej,
- wyniki badania ankietowego przeprowadzonego za pomocą kwestionariusza na grupie przedsiębiorstw niepublicznych, prowadzących działalność gospodarczą w zakresie roślinnej produkcji rolniczej.

Aby zrealizować cel główny i cele pomocnicze rozprawy wykorzystuje się takie **metody badawcze** jak: metodę analizy opisowej, metodę krytycznej analizy źródeł, analizy krytyczno-porównawczej, a także metody syntezy. Wykorzystuje się również metody rozumowania indukcyjnego i dedukcyjnego.

Przyjęta struktura rozprawy umożliwia zrealizowanie celów, poprzez przedstawienie treści logicznym porządku, następujące po sobie rozdziały stanowią rozwinięcie i uzupełnienie treści przedstawionych w rozdziałach wcześniejszych, dzięki czemu możliwe jest podsumowanie kwestii problemowych w końcu rozdziału czwartego i przedstawienie propozycji ich rozwiązania, w oparciu o wyniki badań empirycznych, w rozdziale piątym.

Rozprawa składa się w pięciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem i podsumowanych zakończeniem. Na końcu rozprawy znajduje się bibliografia, spis tabel, rysunków i wykresów, a także wzór kwestionariusza wykorzystanego w prowadzonych badaniach empirycznych.

Rozdział pierwszy rozprawy charakteryzuje podmiot rozprawy, tj. przedsiębiorstwa prowadzące działalność rolniczą, przede wszystkim w zakresie upraw zbóż. W rozdziale przedstawiona zostanie specyfika sektora, szczególnie te cechy, które determinują kształt rachunkowości rolniczej. Scharakteryzowane zostaną także przedsiębiorstwa funkcjonujące w sektorze, przy uwzględnieniu ich formy prawnej i wielkości. Wskazane są uwarunkowania gospodarcze, które przyczyniają się do wzrostu znaczenia rachunkowości rolniczej. W rozdziale zostanie zrealizowany pierwszy cel pomocniczy.

Drugi rozdział stanowi opis przedmiotu rozprawy, tj. wyceny, w tym wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku. W tej części dysertacji przedstawione zostaje pojęcie wyceny, a także różne jej podstawy i metody. Scharakteryzowane zostają koszt historyczny oraz wartość godziwa, rozważaniom zostają poddane ich zalety i wady z perspektywy użyteczności sprawozdania finansowego. Odrębną analizę zalet i wad stosowania kosztu historycznego i wartości godziwej przedstawia się z perspektywy przedsiębiorstwa rolniczego. Rozdział ten stanowi podwaliny teoretyczne pod poszukiwanie odpowiedzi „wartość godziwa czy koszt historyczny dla wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku”. W tej części rozprawy zrealizowany zostanie cel pomocniczy numer dwa, zostaje ponadto zapoczątkowana weryfikacja hipotez badawczych, zwieńczona w rozdziale piątym.

W kolejnym rozdziale rozprawy analizie zostają poddane metoda transakcyjna i metoda wartości w rachunkowości, a także pojęcie zysku i jego różne koncepcje, przede wszystkim oparte na koncepcji wyniku netto i wyniku całościowego, z uwzględnieniem perspektywy działalności rolniczej. W tym rozdziale autorka skupia się na poszukiwaniu alternatywnych rozwiązań dla problemu „jak należy ujmować skutki wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku w przypadku zastosowania wartości godziwej”, by maksymalizować użyteczność sprawozdania finansowego. Zrealizowane zostają cele pomocnicze numer trzy i cztery.

Czwarta część rozprawy jest już ściśle związana z wyceną rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku. Szczegółowej i krytycznej analizie zostaje poddana treść krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych o niej traktujących, z perspektywy użyteczności sprawozdania finansowego. Przeanalizowana zostaje także literatura przedmiotu zajmująca się tym tematem. W następstwie przeprowadzonych analiz sformułowane zostaną kwestie problematyczne w zakresie wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku. Zrealizowane zostaną cele pomocnicze piąty i szósty.

W rozdziałach drugim, trzecim i czwartym zostanie ponadto zrealizowany cel pomocniczy numer siedem.

Ostatni rozdział dysertacji będzie zwieńczeniem prowadzonych wcześniej rozważań. Po przedstawieniu wyników przeprowadzonych badań empirycznych, dzięki którym zrealizowane zostaną cele pomocnicze numer osiem i dziewięć, przedstawiona zostanie propozycja zasad wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku, których stosowanie, zdaniem autorki, pozwoli zwiększyć użyteczność sprawozdań finansowych, przy jednoczesnym uwzględnieniu relacji korzyści-koszty, a także współczesnych trendów rozwoju rachunkowości. Zostanie zatem zrealizowany w nim cel główny rozprawy.

ROZDZIAŁ 1.

ISTOTA I SPECYFIKA ROŚLINNEJ PRODUKCJI ROLNICZEJ

Celem pierwszego rozdziału jest nakreślenie przestrzeni w której autorka dokonuje rozważań, przez wskazanie i przedstawienie podmiotu i przedmiotu dysertacji.

Podmiotem pracy są sporządzające sprawozdania finansowe przedsiębiorstwa wytwarzające roślinne produkty rolnicze. Określenie takiego podmiotu wymaga stopniowego wprowadzania w tematykę działalności rolnej, poprzez podjęcie holistycznych studiów literaturowych z zakresu rolnictwa, prawa i ekonomii, tak by przedstawić autorskie pojęcie działalności rolniczej, wraz z przedstawieniem jej najważniejszych atrybutów. Równocześnie autorka realizuje jeden z celów częściowych pracy, mianowicie dokonuje próby scharakteryzowania uwarunkowań prowadzenia działalności rolniczej w Polsce. Efektem prac jest również ustalenie pojęć i zakresów gospodarstwa rolnego i przedsiębiorstwa rolnego.

Wzrastające zapotrzebowanie na dane z rachunkowości nie pozostaje bez wpływu na przedsiębiorstwa rolne. Stąd Autorka przedstawia rozważania dotyczące symptomów coraz powszechniejszego wprowadzania rachunkowości rolniczej i zarazem jej rosnącego znaczenia. Pozwala to na zaznaczenie przedmiotu pracy, którym jest wycena roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku. Wycena, będąca nieodłącznym elementem nauki rachunkowości musi również zostać odniesiona na grunt tak trudnej materii, jaką jest produkcja roślinna i zwierzęca, która jako bezcenna dla przetrwania człowieka, na potrzeby odbiorców danych finansowych musi zostać skwantyfikowana. Przedstawiając studia literaturowe i dane statystyczne autorka uzasadnia również uszczegółowienie przedmiotu pracy do uprawy zbóż.

1.1. Pojęcie i klasyfikacja działalności rolniczej

Rolnictwo było pierwszym zajęciem człowieka, pozwalającym na zaspokojenie jego podstawowych potrzeb [Kondraszuk 2010, s. 307]. Jest ono działalnością, która towarzyszyła cywilizacji ludzkiej niemal od zarania dziejów, a jej funkcją było dostarczenie środków żywnościowych. Rolnictwo rozwijało się w harmonii ze środowiskiem, produkowało żywność i zapewniało warunki bytu ludziom [Zegar 2012, s. 11, 30]. Istnienie i rozwój rolnictwa był trwającym przez wieki procesem, silnie

związanym z rozwojem ludzkości i będącym przede wszystkim następstwem wyżu demograficznego, w którego następstwie rósł popyt na produkty żywnościowe.

Rolnictwo, w ostatnich latach, stało się przedmiotem zainteresowania globalnej społeczności naukowej i polityków w następstwie m.in. [Zegar 2012, s. 11]:

- niestabilnej sytuacji na rynkach rolno-żywnościowych,
- przewidywanego dwukrotnego wzrostu popytu na produkty rolno-żywnościowe do połowy XXI w.

Według definicji P. Meimberga [1971, s. 17] produkcja rolnicza⁶ to "wytwarzanie artykułów roślinnych i zwierzęcych za pośrednictwem planowej kombinacji środków produkcji, mającej na celu wspieranie biologicznych procesów wzrostu". Miejszem tej produkcji jest gospodarstwo, w którym w związku z naturalnym rytmem wzrostu i rozwoju roślin i zwierząt odbywa się ciągła przemiana dóbr w postaci środków produkcji, pracy (usług) i produktów.

T. Żyżnowski [2011, s. 14] definiuje działalność rolniczą jako sterowanie przemianą aktywów biologicznych⁷ w produkty rolne przeznaczone do sprzedaży lub na inne aktywa biologiczne. Definicje te rozszerza przywołując regulacje zawarte w ustawach podatkowych.

Zgodnie z ustawą o podatku rolnym⁸ "za działalność rolniczą uważa się produkcję roślinną i zwierzęcą, w tym również produkcję materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego oraz reprodukcyjnego, produkcję warzywniczą, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowlę i produkcję materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych, produkcję zwierzęcą typu przemysłowego fermowego oraz chów i hodowlę ryb" [ustawa z 15 listopada 1984 r., art. 2 ust. 2].

Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych⁹ oraz ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych¹⁰ definiują działalność rolniczą jako "polegającą na

⁶ Pojęcia działalność rolnicza, produkcja rolnicza, działalność rolna i produkcja rolna stosowane są zamiennie, co widać w poniżej przytoczonych definicjach. Działalność rolnicza polega na produkcji.

⁷ Pojęcie aktywów biologicznych jest stosowane w MSR 41, a także w literaturze przedmiotu. Pod pojęciem aktywów biologicznych należy rozumieć zbiorowość zwierząt hodowlanych, roślin uprawnych albo drzew i krzewów owocowych podobnych pod względem gatunku (rodzaju), a w ramach gatunku - rasy zwierząt lub odmiany roślin, drzew i krzewów owocowych. Z aktywów biologicznych pozyskuje się produkty rolnicze, tj. produkty zwierzęce lub roślinne oraz owoce uzyskane z aktywów biologicznych należących do gospodarstwa [Żyżnowski 2011, s. 13].

⁸ Ustawa z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym, Dz. U. z 2015 r. poz. 1045 z późn. zm.

⁹ Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz. U. z 2014 r. poz. 851 z późn. zm.

¹⁰ Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz. U. z 2012 r. poz. 36 z późn. zm.

wytwarzaniu produktów roślinnych lub zwierzęcych w stanie nieprzetworzonym (naturalnym) z własnych upraw albo hodowli lub chowu, w tym również produkcja materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego oraz reprodukcyjnego, produkcja warzywnicza gruntowa, szklarniowa i pod folią, produkcja roślin ozdobnych, grzybów uprawnych i sadownicza, hodowla i produkcja materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych, produkcja zwierzęca typu przemysłowo-fermowego oraz hodowla ryb, a także działalność, w której minimalne okresy przetrzymywania zakupionych zwierząt i roślin, w trakcie których następuje ich biologiczny wzrost, wynoszą co najmniej [ustawa z 15 lutego 1992 r. art. 2 ust. 2, ustawa z 26 lipca 1991 r., art. 2 ust. 2]:

- 1) miesiąc – w przypadku roślin,
 - 2) 16 dni – w przypadku wysokointensywnego tuczu specjalizowanego gęsi i kaczek,
 - 3) 6 tygodni – w przypadku pozostałego drobiu rzeźnego,
 - 4) 2 miesiące – w przypadku pozostałych zwierząt
- licząc od dnia nabycia."

Ustawa o rachunkowości nie definiuje pojęcia działalności rolniczej, ale posługuje się terminem "produkcji rolnej" określając zakres wyłączeń w możliwości zastosowania uproszczonej wyceny bilansowej niektórych elementów rzeczowych aktywów obrotowych [ustawa z 29 września 1994 r art. 34 ust. 1].

Pojęcia "działalność rolnicza" użyto natomiast w tłumaczeniu Międzynarodowego Standardu Rachunkowości 41 "Rolnictwo" i określono nim "zarządzanie przez jednostkę przemianą biologiczną i zbiorem/pozyskaniem przeznaczonych na sprzedaż lub zamianę aktywów biologicznych - w produkty rolne lub w inne aktywa biologiczne" [MSR 41, pkt. 5].

Definicję działalności rolniczej proponuje również Główny Urząd Statystyczny wskazując, że pod tym pojęciem należy rozumieć działalność związaną z uprawą roślin oraz chowem i hodowlą zwierząt, która obejmuje: wszystkie uprawy rolne (w tym również uprawę grzybów), warzywnictwo i ogrodnictwo, szkółkarstwo, hodowlę i nasiennictwo roślin rolniczych i ogrodniczych, chów i hodowlę zwierząt w gospodarstwie (bydła, owiec, kóz, koni, trzody chlewnej, drobiu, królików, pozostałych zwierząt futerkowych, zwierząt łownych utrzymywanych na rzeź), pszczoł oraz działalność polegającą na utrzymaniu gruntów rolnych już niewykorzystywanych do celów produkcyjnych według zasad dobrej kultury rolnej przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska (zgodnie z normami) [GUS 2012, s. 21].

Jak wynika z analizy zaprezentowanych definicji, w ramach działalności rolniczej wyróżnić można wiele działań. Należą do nich np. produkcja zbóż, warzyw, owoców, mięsa, mleka, serów i innych produktów mlecznych, drobiu, wieprzowiny, ryb, produkcja drewna i ścieru drzewnego czy produkcja win [red. Kiziukiewicz 2009, s. 14], a także inne czynności uszeregowane według różnych klasyfikacji.

Klasyfikacja podstawowych działów produkcji rolnej zaproponowana przez W. Gorczyckiego obejmuje [Gorczycki 1981, s. 10]:

- produkcję roślinną,
- produkcję zwierzęcą,
- produkcję przetwórczości rolnej.

Produkcja roślinna ewoluowała z pierwotnego zbierania liści, korzeni, nasion, kwiatów. Dostarcza żywności dla ludzi i zwierząt, surowców dla przemysłu oraz materiału siewnego. Obejmuje uprawy roślin polowych, warzywnych oraz drzew i krzewów owocowych, przy czym większość produktów roślinnych jest otrzymywana w okresie 1 roku.

Produkcja zwierzęca wywodzi się z łowiectwa i pasterstwa, a obejmuje w szczególności chów bydła, trzody chlewnej, owiec, ryb, zwierząt futerkowych, drobiu, pszczół.

Z produkcją roślinną i zwierzęcą związana jest przetwórczość rolna, będąca zdaniem W. Gorczyckiego także podstawowym działem produkcji rolnej. Zadaniem tego działu jest przetwarzanie surowców na produkty gotowe, nadające się do bezpośredniego zużycia, lub produkty, które podlegają dalszemu przerobowi [Gorczycki 1981, s. 10]. Zdaniem autorki przetwórstwa rolnego nie należy jednak zaliczać do działalności rolniczej sensu stricto, gdyż jest to działalność produkcyjna niezwiązana z przemianą biologiczną.

L. Bielówka proponuje trzypoziomą klasyfikację działań związanych z rolnictwem. Wyróżnia cztery typy działalności: podstawową, pomocniczą, bytową i zarządkową. Działalność podstawowa dzieli się na cztery rodzaje: działalność rolną - w tym roślinną i zwierzęcą, przemysłową, obejmującą przetwórstwo rolne nie zakwalifikowane już bezpośrednio do działalności rolnej, handlową i usługową [Kamela-Sowińska i in. 1997, s. 31].

Na potrzeby prowadzonych badań GUS natomiast wykorzystuje podział działalności rolniczej na pięć typów [GUS 2012, s. 36]:

- produkcja z następujących upraw: zboża (pszenica zwyczajna, pszenica twarda, żyto, pszenżyto, jęczmień, owies, kukurydza na ziarno, gryka, proso, pozostałe zboża), strączkowe łącznie z mieszankami zbóż z roślinami strączkowymi (groch jadalny, fasola jadalna, inne strączkowe jadalne, strączkowe pastewne na ziarno, strączkowe pastewne na zielonkę), ziemniaki, buraki cukrowe, pastewne okopowe i krzyżowe, rośliny przemysłowe (tytoń, chmiel, rzepak i rzepik, słonecznik, soja, len, konopie, zioła i rośliny aromatyczne), warzywa i truskawki w uprawie polowej, rośliny paszowe (trawy polowe, kukurydza na zielonkę, motylkowe pastewne na zielonkę, inne pastewne na gruntach ornych), uprawy nasienne i sadzonki,
- produkcja z następujących upraw: warzywa i truskawki w uprawie polowej – ogrody towarowe, warzywa i truskawki w uprawie pod osłonami, kwiaty i rośliny ozdobne w uprawie polowej, kwiaty i rośliny ozdobne w uprawie pod osłonami, szkółki drzew i krzewów owocowych, ozdobnych i leśnych, uprawy grzybów,
- produkcja z następujących upraw: plantacje drzew i krzewów owocowych, winnice, pozostałe uprawy trwałe (np. wiklina), uprawy trwałe pod szkłem,
- produkcja z następujących gatunków zwierząt: konie, bydło, owce, kozy oraz rośliny pastewne (łąki i pastwiska, rośliny okopowe, rośliny na zielonkę: strączkowe, motylkowe, kukurydza, inne pastewne na zielonkę oraz trawy polowe na zielonkę),
- produkcja z następujących gatunków zwierząt: trzoda chlewna, drób, króliki (samice hodowlane).

W Polskiej Klasyfikacji Działalności¹¹, opartej na Europejskiej Klasyfikacji Działalności [UE L 393/1], działalność związaną z rolnictwem odnaleźć można w sekcji A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. W sekcji tej wydzielono trzy działy: 1 - obejmujący uprawy rolne, chów i hodowlę zwierząt, łowiectwo, włączając działalność usługową, 2 - leśnictwo i pozyskanie drewna, 3 - rybactwo. Dział 1 podzielono na 7 grup:

- uprawy rolne inne niż wieloletnie,
- uprawa roślin wieloletnich,
- rozmnażanie roślin,
- chów i hodowla zwierząt,

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności, Dz. U. 2007 r. poz. 1885 z późn. zm.

- uprawy rolne połączone z chowem i hodowlą zwierząt (działalność mieszana),
- działalność usługowa wspomagające rolnictwo i następująca po zbiorach,
- łowiectwo i pozyskiwanie zwierząt łownych, włączając działalność usługową.

Na potrzeby niniejszej rozprawy autorka decyduje się używać pojęcia "działalność rolnicza", rozumianego jako wytwarzanie produktów roślinnych i zwierzęcych, dzięki wykorzystaniu i wsparciu biologicznych procesów wzrostu, w podziale na dwa podstawowe typy działalności rolniczej: produkcję roślinną i produkcję zwierzęcą.

1.2. Specyfika działalności rolniczej

Działalność rolnicza wyróżnia się na tle pozostałych sektorów gospodarki. Wśród najbardziej charakterystycznych cech rolnictwa wymienia się m.in. [Iwasieczko i in. 2007, s. 61]:

- fakt sterowania procesami wzrostu i rozwoju zwierząt i roślin w celu uzyskania produktów przeznaczonych do konsumpcji lub przetwórstwa,
- zmianę istoty aktywów biologicznych w trakcie cyklu produkcyjnego odznaczającego się dużym zróżnicowaniem pod względem rodzaju i czasu trwania,
- różnorodność aktywów żywych i ich odmienność od pozostałych składników majątku,
- uzależnienie zarządzania produkcją rolną od warunków naturalnych,
- wyjątkowe nasilenie ryzyka i dominację małych jednostek gospodarczych.

Ponadto, do innych cech charakteryzujących rolnictwo zalicza się [Jarugowa, za: Iwasieczko, i in. 2007, s. 61]:

- zróżnicowanie inwentarza żywego,
- występowanie dużej liczby procesów produkcyjnych,
- wysoki poziom ryzyka związany z uzależnieniem efektów pracy od warunków naturalnych,
- niewielki rozmiar prowadzonej działalności i powiązania kapitału własnego jednostki z kapitałem właścicieli,
- częste korzystanie z dotacji budżetowych,
- dodawanie wartości do produktów w miarę rozwoju aktywów biologicznych.

Zdaniem T. Żyznowskiego specyfika działalności rolniczej przejawia się przede wszystkim w uzależnieniu od przyrody (pogody, rodzaju gleby) i procesów biologicznych, sezonowości, dużym zróżnicowaniu hodowanych zwierząt i roślin [Żyznowski 2011, s. 15].

Inne zestawienie cech charakterystycznych działalności rolniczej zawiera [Kamela-Sowińska i in. 1997, s. 30]:

- duże zróżnicowanie działalności eksploatacyjnej,
- współzależność - wzajemne techniczne uwarunkowanie poszczególnych rodzajów, dziedzin i kierunków działalności podstawowej,
- możliwość zróżnicowania stopnia przetwórstwa,
- wielokierunkowość obrotu wewnętrznego produktami ubocznymi,
- wewnętrzny obrót produktami działalności podstawowej w ramach danego przedsiębiorstwa, sezonowość produkcji,
- różnorodność charakteru i czasu trwania cyklu produkcji poszczególnych wyrobów,
- rozbieżność w czasie cykli produkcji i okresów ewidencyjno-sprawozdawczych.

Scharakteryzowania rynku rolnego dokonała z kolei T. Kiziukiewicz, wśród jego najważniejszych atrybutów znajdują się [red. Kiziukiewicz 2009, s. 28]:

- mała elastyczność podaży wynikająca ze stosunkowo długiego cyklu produkcyjnego,
- większa aktywność popytu niż podaży,
- rozwój produkcji rolniczej,
- sezonowość obrotu rolnego - występowanie transakcji kupna i sprzedaży w określonych porach roku,
- nietrwałość produktów rolnych,
- wysokie koszty transportu, przechowywania, przetwórstwa, bezpośredniej konsumpcji,
- jakościowe zróżnicowanie dostaw wielu drobnych dostawców.

Specyfice działalności rolniczej poświęca uwagę również W. Gorczycki. Do najważniejszych cech charakterystycznych przedsiębiorstw rolniczych zalicza on posiadanie przez nie, obok budynków i maszyn, również ziemi, która jest stałym środkiem pracy, który zamiast zużywać się, może być coraz bardziej wydajny. Kolejne cechy to

powstawanie produktu przez naturalny przyrost i rozwój żywego materiału wejściowego, co implikuje uzależnienie czasu trwania produkcji rolnej i jej wielkości od naturalnych warunków wzrostu, takich jak jakość gleby, wilgotność, temperaturę, opady, a także niepokrywanie się czasu trwania produkcji z czasem roboczym, tj. rozbieżność okresów przekształcania materiału w produkt końcowy i zaabsorbowania robocizny. Autor następnie wymienia sezonowość, występującą przede wszystkim w produkcji roślinnej, oraz otrzymywanie w toku produkcji wielu materiałów wyjściowych niezbędnych w tym samym przedsiębiorstwie w kolejnych cyklach produkcyjnych, czyli obrót wewnętrzny [Gorczycki 1981, s. 8-9].

Cechy działalności rolniczej określono również w MSR41 [pkt. 6]. Zaliczono do nich: zdolność do zmiany - tj. zdolność zwierząt i roślin do biologicznej przemiany, zarządzanie zmianą - zarządzanie biologiczną przemianą poprzez zwiększanie lub stabilizowanie warunków niezbędnych do zaistnienia procesu, a także pomiar zmiany - czyli mierzenie i monitorowanie w ramach rutynowego zarządzania zmian jakościowych i ilościowych aktywów biologicznych.

Autorka zauważa, że cechy charakterystyczne działalności rolniczej implikują duże ryzyko zmiennych rezultatów tej działalności, a to jednoznacznie oddziałuje na wycenę jej produktów i produkcji w toku. Na problem wyceny produkcji rolniczej, ze względu na specyfikę tej branży, wskazuje m.in. E. Laskowska. Podkreśla, że produkcja rolnicza powstaje w żywych organizmach, a rolnik sam w sensie dosłownym nie produkuje, ale stwarza warunki do produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja roślinna jest możliwa tylko w określonym środowisku przyrodniczym, warunki określające możliwości produkcyjne nie podlegają wpływowi osób, mogą one jedynie dostosowywać do warunków strukturę organizacyjną swojej działalności [Laskowska 2013, s. 47]. Do innych istotnych czynników Laskowska zalicza klimat, który nie tylko wpływa na okres wegetacji roślin, ale także generuje ryzyko uzyskania normalnych plonów. Ponadto niemożliwe jest elastyczne regulowanie procesów produkcji, a wartość przedmiotu wyceny (produktu rolniczego) zmienia się praktycznie z dnia na dzień, przy czym występuje ryzyko nagłej zmiany wartości.

Kluczowe dla autorki cechy działalności rolniczej wpływające na kształt rachunkowości rolniczej przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Cechy działalności rolniczej

Źródło: opracowanie własne.

Każda z wymienionych na rysunku 1 cech wymaga, zdaniem autorki, odrębnego komentarza.

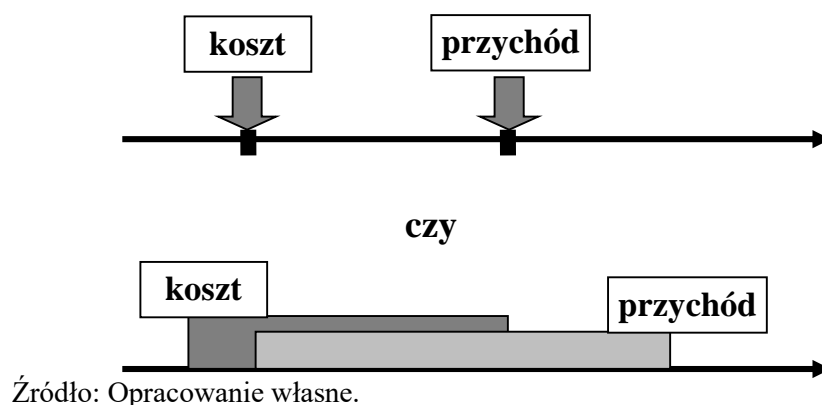
Po pierwsze, zmiana istoty aktywów biologicznych oraz przyrost ich wartości w czasie w naturalnym procesie. Proces produkcji rolnej nie jest w całości sterowany przez człowieka, wpływ na niego jest ograniczony. Produkt powstaje dzięki inicjalnym działaniom człowieka, przy jego udziale (np. nawożenie, podlewanie, karmienie), lecz człowiek nie ma bezpośredniego wpływu na jego przyrost, a ponoszone koszty są niewspółmierne do przyrostu wartości produktu. Oznacza to, że produktu rolnego nie można wycenić, tak jak innych produktów, po koszcie zużycia materiałów, robocizny, itp. Koszty te są ponoszone, ale nie wpływają bezpośrednio na wartość produktu. W pewnych przypadkach produkty rolne powstają samoistnie i do wygenerowania ich wartości nie jest konieczne poniesienie żadnych kosztów (np. uprawy metodami naturalnymi). Powoduje to konieczność poszukiwania metod wyceny innych niż opartych na koszcie historycznym.

Raczej długie cykle produkcyjne, a także rozbieżność w czasie momentów, w których ponosi się największe nakłady (robocizna, materiał wejściowy) i momentów

przekształcania w produkt gotowy. Cecha ta wynika z charakteru produkcji rolnej, a zwłaszcza z opisanej powyżej specyfiki procesu produkcji. Rozbieżność w czasie ponoszenia nakładów i uzyskania produktów rolnych, a także długość cyklu produkcyjnego ograniczają możliwości stosowania uproszczeń w ujmowaniu produktów przez rachunkowość. Implikują one także konieczność dokonywania wyceny i prezentacji produkcji w toku w różnych momentach sprawozdawczych, bez możliwości racjonalnego powiązania jej wartości z poniesionymi nakładami.

Kolejną cechą jest sezonowość produkcji. Jest ona szczególnie odczuwalna w produkcji roślinnej. Zmusza do rozważań na temat stosowania zasad memoriału i współmierności przychodów i kosztów. Określenia wymaga bowiem, czy osiągnięcie przychodów i ponoszenie kosztów w działalności rolniczej są zdarzeniami ściśle określonymi w punkcie czasu, czy może są procesem rozłożonym w czasie, co obrazuje rysunek 2. Przyjęcie określonego wariantu będzie przekładać się na stosowane podejście do rachunkowości rolniczej, tj. przypisanie powstania przychodu i kosztu do określonych momentów odpowiada bowiem bardziej metodzie transakcyjnej, natomiast ich rozłożenie w czasie – metodzie wartości w rachunkowości¹².

Rysunek 2. Działalność rolnicza a zasada współmierności przychodów i kosztów

Źródło: Opracowanie własne.

Następną cechą jest uzależnienie wyników działalności od warunków naturalnych, od przyrody, co implikuje wysoki poziom ryzyka prowadzonej działalności. Wyniki działalności rolniczej są silnie skorelowane z warunkami naturalnymi, a zatem niezależnymi od jednostki. Klęska żywiołowa, masowe zachorowania zwierząt, czy inne czynniki mogą spowodować utratę wartości aktywów. Jednocześnie mogą przyczynić się

¹² O metodzie transakcyjnej i metodzie wartości szerzej traktuje rozdział 3.

do osiągnięcia ponadprzeciętnych zysków, np. w sytuacji gdy klęska żywiołowa objęła inny teren i przyczyniła się do zmniejszenia podaży produktów rolniczych. Wysokie ryzyko prowadzenia działalności rolniczej powoduje konieczność poszukiwania metod wyceny je uwzględniających, aby wiernie i rzetelnie przedstawić sytuację majątkową i finansową jednostki.

Ostatnią z wyróżnionych cech jest występowanie obrotów wewnętrznymi produktami rolniczymi. Powoduje ono, że ewentualne błędy w wycenie mogą mieć wpływ na kilka okresów sprawozdawczych. Na przykład błędna wycena ziarna zbóż, które jest produktem mogącym zostać wykorzystanym jako materiał siewny, będzie wpływać na wycenę produktów w kolejnym okresie. Jest to kolejny argument ku poświęceniu uwagi zagadnieniom rachunkowości rolniczej, a w szczególności stosowanym metodom wyceny.

1.3. Pojęcie przedsiębiorstwa rolnego i formy jego prowadzenia

Działalność rolniczą, co do zasady, może prowadzić każdy pod warunkiem posiadania do dyspozycji odpowiednich aktywów: w sposób zorganizowany lub nie. Przedmiotem niniejszej rozprawy jest działalność rolnicza prowadzona w sposób zorganizowany, w związku z czym konieczne jest określenie podmiotu zainteresowań.

W świadomości społecznej podmiotem prowadzącym działalność rolniczą jest gospodarstwo rolne. W polskim i europejskim prawie, a także w ekonomii nie ma jednej powszechnie obowiązującej definicji gospodarstwa rolnego. Definicje działalności rolniczej odnoszą się do czynników produkcji [Walczak 2011, s. 53]. Pojęcie gospodarstwa rolnego można rozpatrywać na różnych płaszczyznach, przede wszystkim na ekonomicznej i prawnej.

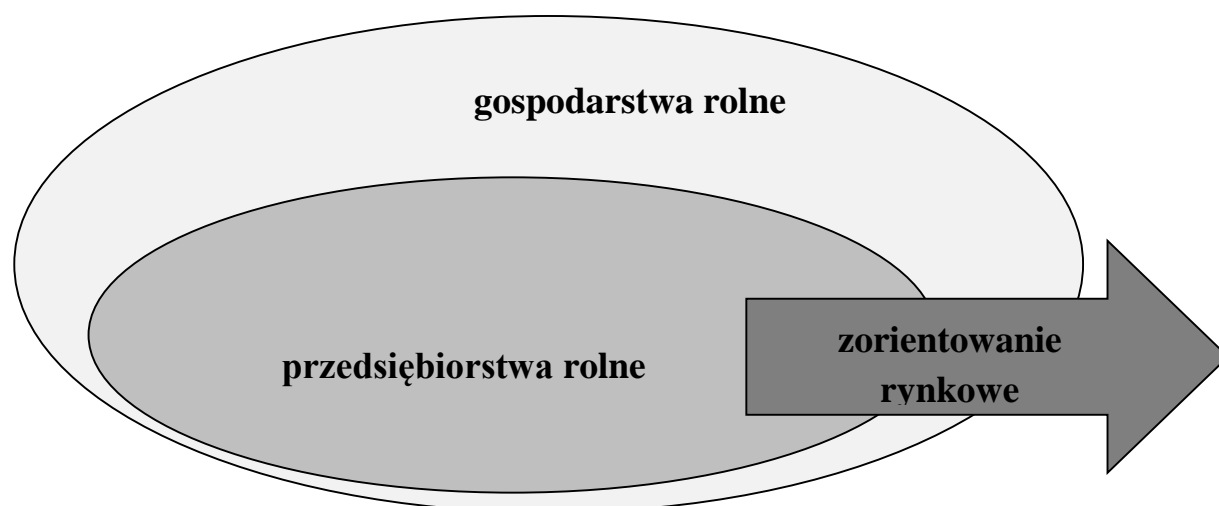
W ekonomii gospodarstwo rolne to przede wszystkim zjawisko społeczne i gospodarcze. Podkreśla się funkcje, jakie pełni w gospodarce i społeczeństwie, a także uwzględnia jego rolę w procesie wytwórczym [Bieluk 2013, s. 31].

Gospodarstwo rolne to zorganizowany ogół sił wytwórczych koniecznych do wytwarzania produktów rolnych, składający się z określonego obszaru użytków rolnych, na których, posługując się także innymi środkami produkcji, wytwarza się produkty rolne [Manteuffel 1984, s. 208].

P. Meimberg definiuje gospodarstwo, jako jednostkę, gdzie w wyniku odpowiedniego połączenia środków produkcji powstają nowe produkty. Wskazuje on ponadto na takie atrybuty gospodarstwa jak środki produkcji i siła robocza w ilości niezbędnej do wytwarzania określonych produktów. Podkreśla jednak, że "gospodarstwo" jest co prawda "konkretną, widoczną jednostką, w której się produkuje", jednakże aby objąć wszelkie powiązania prawne i finansowe gospodarstwa rolnego ze światem zewnętrznym, związanym z celem gospodarowania, należy ująć już pojęcia "przedsiębiorstwo" [Meimberg 1971, s. 23-24].

Przeobrażenie jednostki produkcyjnej z gospodarstwa rolnego w przedsiębiorstwo rolne jest konsekwencją przyjęcia rynkowego punktu widzenia [Bieluk 2013, s. 34]. Każda wytwórcza, wewnątrznie zorganizowana jednostka stanowi bowiem gospodarstwo rolne. Za przedsiębiorstwo rolne można uznać ją jednak dopiero, gdy będzie wytwarzać produkty rolne na rynek. Dysponuje wtedy tymi samymi czynnikami produkcji, jednakże główną rolę odgrywa nastawienie rynkowe, tj. wytwarzanie nadwyżek produkcji i kierowanie ich na rynek [Bieluk 2013, s. 34]. Podobne nastawienie prezentuje B. Pepliński, uznając, że gospodarstwa rolne prowadzące produkcję towarową można nazwać przedsiębiorstwami rolnymi [Pepliński 2009, s. 31]. Przedsiębiorstwo rolne jest zatem pojęciem węższym niż gospodarstwo rolne, co przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3. Gospodarstwo rolne a przedsiębiorstwo rolne

Źródło: Opracowanie własne.

Aby jednak właściwie określić podmiot pracy, niezbędne jest przedstawienie formalnych definicji pojęcia gospodarstwo rolne.

Zdefiniowania pojęcia "gospodarstwo rolne" dokonano w Kodeksie Cywilnym¹³. Trzeci tytuł Kodeksu poświęcony jest mieniu. Oznacza ono własność i inne prawa majątkowe [ustawa z 23 kwietnia 1964 r., art. 44]. W obszarze zainteresowania tej części Kodeksu znajdują się m.in. nieruchomości, w tym nieruchomości rolne¹⁴, a także przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne. Za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego [ustawa z 23 kwietnia 1964 r., art. 55³].

Na uwagę zasługuje fakt, że pojęcie gospodarstwa rolnego jest przedstawione oddzielnie, niezależnie od pojęcia przedsiębiorstwa. Wskazuje to na nietożsame traktowanie tych podmiotów gospodarczych. Definicja przedsiębiorstwa jest bardziej rozbudowana i wskazuje, że przedsiębiorstwo to zorganizowany zespół składników materialnych i niematerialnych przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej, obejmujący w szczególności [ustawa z 23 kwietnia 1964 r., art. 55¹]:

- 1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa);
- 2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości;
- 3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych;
- 4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne;
- 5) koncesje, licencje i zezwolenia;
- 6) patenty i inne prawa własności przemysłowej;
- 7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne;
- 8) tajemnice przedsiębiorstwa;
- 9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Do definicji gospodarstwa rolnego ujętej w Kodeksie Cywilnym odwołano się w przepisach o kształtowaniu ustroju rolnego [ustawa z 11 kwietnia 2003 r., art. 2, pkt 2].

¹³ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.

¹⁴ Zgodnie z art. 46¹ Kodeksu Cywilnego [ustawa z 23 kwietnia 1964 r.] nieruchomościami rolnymi są nieruchomości, które są lub mogą być wykorzystywane do prowadzenia działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, nie wyłączając produkcji ogrodniczej, sadowniczej i rybnej.

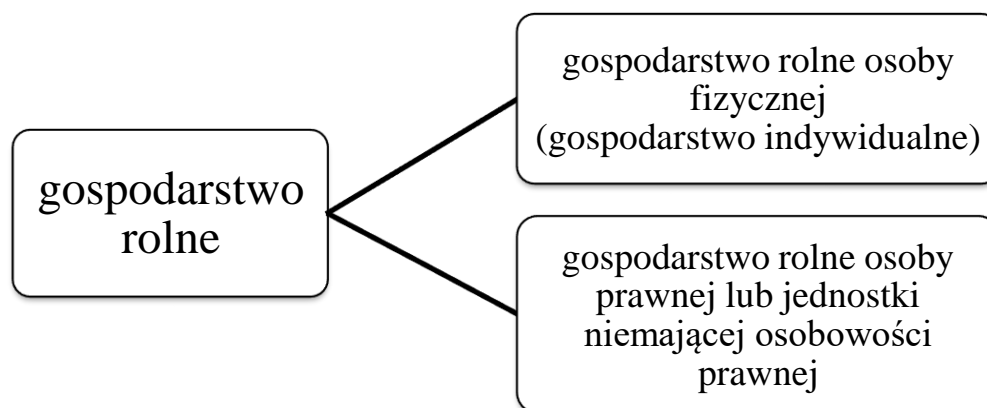
Pojęcie gospodarstwa rolnego nie występuje za to w Kodeksie Spółek Handlowych [ustawa z 15 września 2000 r.].

Istotne, z punktu widzenia przedsiębiorstwa, są również ustawy podatkowe. W związku z preferencyjnym opodatkowaniem działalności rolniczej, decydujące znaczenie ma ustawa o podatku rolnym. Zgodnie z tym aktem prawnym za gospodarstwo rolne uważa się obszar gruntów sklasyfikowanych w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne lub jako grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej inna niż rolnicza, o łącznej powierzchni przekraczającej 1 ha lub 1 ha przeliczeniowy, stanowiących własność lub znajdujących się w posiadaniu osoby fizycznej, osoby prawnej albo jednostki organizacyjnej, w tym spółki, nieposiadającej osobowości prawnej [ustawa z 15 listopada 1984 r. art. 2 ust. 1]. Definicja ta wyraźnie wskazuje na przedmiotowy charakter gospodarstwa rolnego - jako składnika majątku, tj. gruntu, stanowiącego własność osoby fizycznej, prawnej lub jednostki nieposiadającej osobowości prawnej, sklasyfikowanego jako użytki rolne. Wskazuje się także na minimalną powierzchnię gruntu warunkującą uznanie go za gospodarstwo rolne, tj. 1 hektar.

Ustawy o podatku dochodowym zawierają jedynie definicje działalności rolniczej, w kwestii definicji gospodarstwa rolnego odsyłają do ustawy o podatku rolnym [ustawa z 26 lipca 1991 r. art. 2 ust. 4; ustawa z 15 lutego 1992 r. art. 2, ust. 4].

Definicje gospodarstwa rolnego odnaleźć można również w opracowaniach Głównego Urzędu Statystycznego. Dla organów sprawozdawczych gospodarstwo rolne oznacza grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego [GUS 2012, s. 20]. Definicja ta jest zbieżna z zawartą w Kodeksie Cywilnym. W opracowaniu zawarto jednak dalszy podział gospodarstw rolnych, na gospodarstwa rolne osób fizycznych (gospodarstwa indywidualne) i gospodarstwa rolne osób pranych lub jednostek nieposiadających osobowości prawnej.

Rysunek 4. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według Głównego Urzędu Statystycznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [GUS 2012, s. 20-21].

Gospodarstwo rolne osoby fizycznej to gospodarstwo, które jest własnością lub znajduje się w użytkowaniu osoby fizycznej, o powierzchni użytków rolnych od 0,1 ha, a także mniejszej, pod warunkiem posiadania określonej ilości zwierząt (np. 1 szt. bydła lub 5 szt. trzody chlewnej, itp.) [GUS 2012, s. 20].

Za gospodarstwo rolne osoby prawnej lub jednostki niemającej osobowości prawnej uważa się gospodarstwo prowadzone przez taką jednostkę,

- której podstawowa działalność jest zaliczana według Polskiej Klasyfikacji Działalności do sekcji A, dział 01, grupy 1-6,
- lub, niezależnie od zaklasyfikowania podstawowej działalności, jeśli w użytkowanych przez jednostkę gruntach znajduje się co najmniej 1 ha użytków rolnych, lub jeśli prowadzi ona chów zwierząt gospodarskich. [GUS 2012, s. 21]

Definicje stosowane przez GUS nie są wiążące, jednakże mogą zostać wykorzystane szczególnie w analizie sytuacji gospodarstw rolnych.

W literaturze napotkać można również pojęcie rodzinnego gospodarstwa rolnego, szczególnie istotne w kontekście analizy przemian strukturalnych w sektorze. Jest to typ gospodarstwa dominujący w Polsce w ostatnich kilkudziesięciu latach, stanowiący najczęściej występujący model indywidualnego gospodarstwa rolnego. Charakteryzuje się ono [Zegar 2012, s. 31]:

- rodzinnym charakterem, tj. korzystaniem z pracy członków rodziny, z wykorzystaniem pracy najemnej jedynie sezonowo,

- orientacją na dochód, a nie na zysk¹⁵, tj. na zaspokojenie potrzeb egzystencjalnych rodziny,
- umiarkowaną mechanizacją i zastosowaniem środków chemii rolnej,
- wielostronnością produkcji,
- niewielką skalą działalności - nieprzekraczającą zasobów pracy rodziny.

Te małe gospodarstwa rolne stają się jednak w skali światowej coraz mniej opłacalne, giną tradycje wiążące się ze zbieraniem plonów, a w większości państw ze strefy umiarkowanej produkcja rolna pochodzi z coraz mniej licznych, ale coraz większych gospodarstw [Weis 2011, s. 12, 24]. Podobny trend jest zauważalny w Polsce, gdzie w latach 2002-2010 średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego zwiększyła się z 6,59 ha do 7,93 ha, przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby gospodarstw rolnych o 655,6 tys. [GUS 2012, s. 72, 76].

Na potrzeby niniejszej rozprawy pod pojęciem gospodarstwa rolnego rozumiany będzie ogół składników majątkowych (gruntu, nieruchomości, maszyn, inwentarza żywego) wykorzystywanych w działalności rolniczej, tj. produkcji roślinnej lub zwierzęcej, niezależnie od jej rynkowego lub nierynkowego charakteru. Gospodarstwo rolne jest zatem pojęciem bardzo szerokim, obejmuje zarówno koncerny produkcji rolnej, jak i niewielkie rodzinne gospodarstwa rolne - autorka pomija kryteria wielkości użytków rolnych czy rozmiarów inwentarza żywego.

W dalszej części pracy autorka chciałaby skupić swoją uwagę na gospodarstwach rolnych o charakterze przedsiębiorstwa, które będą określane mianem przedsiębiorstw rolnych. Będą one nosić jednocześnie znamiona przedsiębiorstwa w rozumieniu Kodeksu Cywilnego oraz zdefiniowanego powyżej gospodarstwa rolnego.

Traktując o przedsiębiorstwie rolnym autorka będzie miała na myśli zorganizowany zespół składników materialnych i niematerialnych przeznaczony do prowadzenia działalności rolniczej, tj. wytwarzania produktów roślinnych i zwierzęcych, dzięki wykorzystaniu i wsparciu biologicznych procesów wzrostu, obejmujący w szczególności:

- oznaczenie przedsiębiorstwa,
- własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości,

¹⁵ J. Zegar nie używa pojęć dochód i zysk w rachunkowym kontekście. Istotą zastosowanego przez niego sformułowania jest podkreślenie, że celem rodzinnego gospodarstwa rolnego nie jest dążenie do maksymalizacji zysku, ale osiągnięcie zysku na poziomie zapewniającym rodzinie byt.

- wierzytelności, środki pieniężne,
- księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej,
- inne atrybuty przedsiębiorstwa w rozumieniu Kodeksy Cywilnego,

ze szczególnym ukierunkowaniem na osiągnięcie zysku lub maksymalizowanie wartości¹⁶ przedsiębiorstwa rolnego.

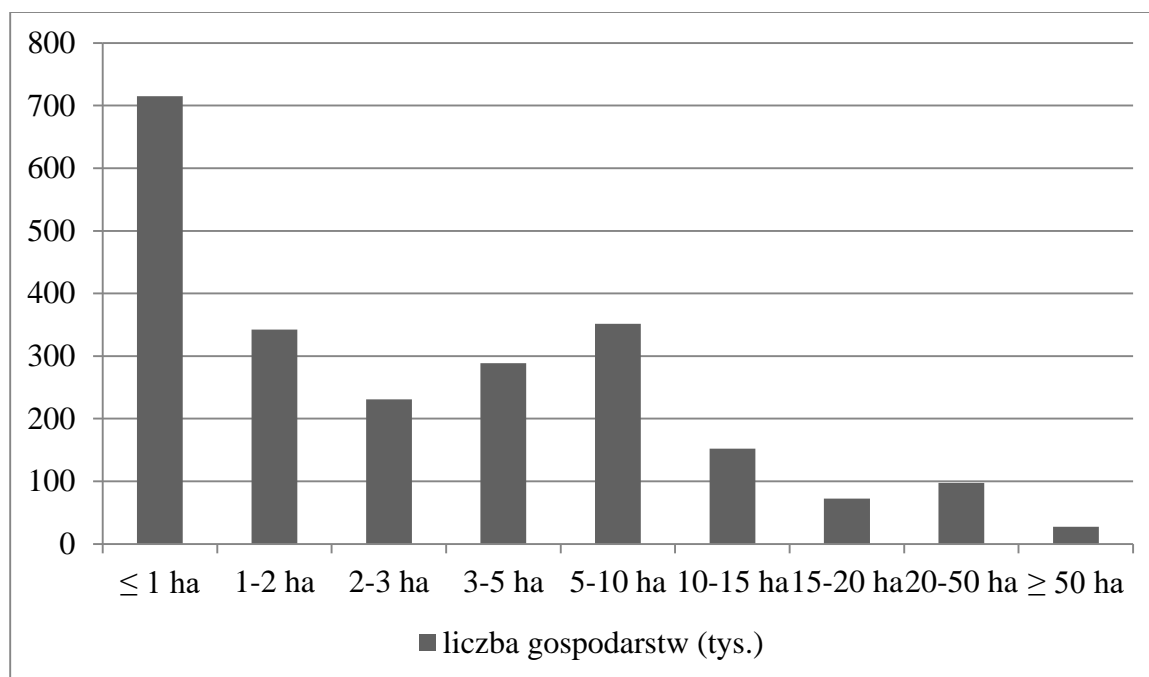
Tak zdefiniowane przedsiębiorstwo rolne może być prowadzone w różnych formach prawnych. Jednym z aktów prawnych określających formy prowadzenia działalności gospodarczej jest ustawa o swobodzie działalności gospodarczej [ustawa z 2 lipca 2014 r.]. Nie obejmuje ona swoim zakresem działalności wytwórczej w rolnictwie, jednakże wskazuje na istniejące w Polsce formy prowadzenia działalności gospodarczej, a za taką, jeśli jest prowadzona w celach zarobkowych, należy uznać działalność rolniczą. Przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności [ustawa z 2 lipca 2004 r, art. 4].

Działalność gospodarczą może prowadzić indywidualnie osoba fizyczna. W przypadku działalności rolniczej będzie ona określana mianem indywidualnego gospodarstwa rolnego. W związku z tym, że działalność rolnicza nie podlega ustawie o swobodzie działalności gospodarczej, nie jest konieczne rejestrowanie takiej działalności w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Prowadzona indywidualnie działalność rolnicza oznacza utożsamienie osoby fizycznej z jej działalnością i ponoszenie pełnej odpowiedzialności za zobowiązania powstałe w trakcie jej prowadzenia.

Gospodarstwa indywidualne odgrywają zdecydowanie dominującą rolę w polskiej gospodarce - stanowią 99,8% ogółu gospodarstw rolnych i posiadają ok. 90% użytków rolnych i sztuk dużych zwierząt gospodarskich. Jednocześnie to w tej właśnie grupie obserwuje się największą dynamikę spadku, szczególnie wśród gospodarstw o areale do 2 ha [GUS 2012a, s. 76]. Strukturę gospodarstw rolnych przedstawiono na wykresie 1.

¹⁶ W literaturze przywołuje się różne cele przedsiębiorstw. Najczęściej są to właśnie maksymalizowanie zysku oraz, coraz częściej, maksymalizowanie wartości przedsiębiorstwa. Wzrost wartości przedsiębiorstwa jest najbardziej zgodny z interesem właścicieli przedsiębiorstwa (dawców kapitału oczekujących określonej stopy zwrotu), a jednocześnie zawiera w sobie maksymalizowanie zysku, gdyż te przyczyniają się do wzrostu wartości przedsiębiorstwa [red. Wachowiak, 2006, s. 27].

Wykres 1. Struktura powierzchniowa gospodarstw rolnych w Polsce w 2010 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [GUS 2012, s. 77].

Zdecydowanie największą grupę gospodarstw rolnych stanowią te o areale mniejszym niż 1 ha, relatywnie duża jest też liczba gospodarstw o powierzchni od 1 do 10 ha. Gospodarstwa największe, o powierzchni przekraczającej 50 ha, stanowią niespełna 1,2% ogółu gospodarstw, jednak tylko one charakteryzowały się przyrostem ilości w latach 2007-2010 (o ponad 12%). W tych samych latach liczba pozostałych gospodarstw zmniejszyła się od kilku do kilkunastu procent.

Działalność rolniczą można prowadzić również w innych formach przewidzianych w polskim prawodawstwie dla prowadzenia działalności gospodarczej. Należą do nich: spółka cywilna, której zasady funkcjonowania zostały określone w Kodeksie Cywilnym oraz tzw. spółki prawa handlowego, czyli te, których zasady funkcjonowania reguluje Kodeks Spółek Handlowych. Wśród spółek określonych przez ten akt prawny wyróżnia się spółki osobowe:

- spółkę jawną,
- spółkę partnerską,
- spółkę komandytową,
- spółkę komandytowo-akcyjną,

oraz spółki kapitałowe, tj. spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółkę akcyjną.

Wszystkie z powyższych mogą stanowić formę prowadzenia działalności rolniczej, za wyjątkiem spółki partnerskiej. Spółka partnerska jest bowiem spółką osobową, utworzoną przez wspólników, w celu wykonywania wolnych zawodów, określonych w przepisach Kodeksu Spółek Handlowych [ustawa z 15 września 2000 r., art. 88], tj. adwokata, aptekarza, architekta, inżyniera budownictwa, biegłego rewidenta, brokera ubezpieczeniowego, doradcy podatkowego, maklera papierów wartościowych, doradcy inwestycyjnego, księgowego, lekarza, lekarza dentysty, lekarza weterynarii, notariusza, pielęgniarki, położnej, radcy prawnego, rzecznika patentowego, rzeczoznawcy majątkowego i tłumacza przysięgłego.

Prowadzenie działalności rolniczej nie jest jednak wykluczone w przypadku pozostałych spółek. Zasady funkcjonowania spółki cywilnej zostały określone w przepisach Kodeksu Cywilnego [ustawa z 23 kwietnia 1964 r., art. 860-875]. Powstaje ona na skutek zawarcia w formie pisemnej umowy spółki, zgodnie z którą wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, a w szczególności przez wniesienie wkładów [ustawa z 23 kwietnia 1964 r., art. 60]. Wspólnicy ponoszą solidarną odpowiedzialność za zobowiązania spółki, a także partycypują w równych częściach w zyskach i stratach spółki, niezależnie od wniesionego wkładu, chyba że umowa spółki stanowi inaczej.

Zasady prowadzenia spółki jawnej zostały określone w Kodeksie Spółek Handlowych. Spółka jawna jest spółką osobową, która prowadzi przedsiębiorstwo pod własną firmą, ale nie jest inną spółką handlową, reguły jej funkcjonowania zostały określone w Dziale I Tytułu II Kodeksu Spółek Handlowych. Umowa spółki jawnej powinna zostać zawarta na piśmie pod rygorem nieważności, natomiast sama spółka powstaje z chwilą wpisania do rejestru. Podobnie, jak w przypadku spółki cywilnej, za zobowiązania spółki jawnej solidarną odpowiedzialność ponoszą całym swoim majątkiem wszyscy wspólnicy spółki, oraz partycypują w zyskach i stratach spółki w równej części, chyba że w umowie spółki określono udział wspólnika.

Spółka komandytowa jest podmiotem, w którym zakłada się asymetrię w zakresie odpowiedzialności za zobowiązania spółki. Poświęcono jej Dział III Tytułu II Kodeksu Spółek Handlowych. Spółką komandytową jest spółka osobowa mająca na celu prowadzenie przedsiębiorstwa pod własną firmą, w której wobec wierzycieli za zobowiązania spółki co najmniej jeden wspólnik odpowiada bez ograniczenia (komplementariusz), a odpowiedzialność co najmniej jednego wspólnika (komandytariusza) jest ograniczona [ustawa z 15 września 2000 r., art. 102]. Umowa

spółki komandytowej powinna zostać zawarta w formie aktu notarialnego, a sama spółka, podobnie jak spółka jawna, powstaje z chwilą wpisania jej do rejestru. Cechą charakterystyczną spółki komandytowej jest ograniczona odpowiedzialność za zobowiązania spółki komandytariusza, która obejmuje jedynie wysokość sumy komandytowej. Jednakże komandytariusz może reprezentować spółkę komandytową jedynie jako pełnomocnik - spółkę komandytową reprezentują komplementariusze na mocy Kodeksu Spółek Handlowych [ustawa z 15 września 2000 r., art. 117].

Zbliżoną, jeśli chodzi o zasady funkcjonowania i zakres odpowiedzialności, do spółki komandytowej jest spółka komandytowo-akcyjna, opisana w Dziale IV Tytułu II Kodeksu Spółek Handlowych. Spółka komandytowo-akcyjna to spółka osobowa mająca na celu prowadzenie przedsiębiorstwa pod własną firmą, w której wobec wierzycieli za zobowiązania spółki co najmniej jeden wspólnik odpowiada bez ograniczenia (komplementariusz), a co najmniej jeden wspólnik jest akcjonariuszem [ustawa z 15 września 2000 r., art. 125]. Spółka komandytowo-akcyjna powoływana jest na podstawie statutu, a powstaje z chwilą wpisania do rejestru. Akcjonariusze nie odpowiadają za zobowiązania spółki.

Pozostałe dwa typy spółek regulowane przez Kodeks Spółek Handlowych to spółki kapitałowe, do których zalicza się spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółkę akcyjną. Poświęcono im III Tytuł Kodeksu Spółek Handlowych. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może być utworzona przez jedną lub więcej osób w każdym celu prawnie dopuszczalnym, a wspólnicy nie odpowiadają za zobowiązania spółki. W odróżnieniu do spółek osobowych określono jednak minimalny kapitał zakładowy spółki na poziomie 5.000,00 zł. Umowę spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zawiera się w formie aktu notarialnego, umowa spółki może zostać również zawarta drogą elektroniczną¹⁷, na podstawie Kodeksu Spółek Handlowych [ustawa z 15 września 2000 r., art. 157¹]. Organem prowadzącym sprawy i reprezentującym spółkę jest zarząd, lecz każdy wspólnik posiada prawo kontroli. W zależności od rozmiarów spółki powołanie rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej jest fakultatywne lub obligatoryjne.

Drugą określoną przez Kodeks Spółek Handlowych spółką kapitałową jest spółka akcyjna. Zawiązuje ją jedna lub więcej osób, na podstawie statutu sporządzonego w formie aktu notarialnego. Akcjonariusze nie odpowiadają za zobowiązania spółki.

¹⁷ Od początku 2015 roku także założenie spółki jawnej i komandytowej może odbywać się drogą elektroniczną.

Kapitał zakładowy spółki akcyjnej powinien wynosić co najmniej 100.000,00 zł, a zawiązanie spółki akcyjnej następuje z chwilą objęcia wszystkich akcji, których jednostkowa wartość nominalna nie może być niższa niż 1 grosz.

1.4. Determinanty rozwoju rachunkowości rolniczej

W Założeniach koncepcyjnych MSSF przyjmuje się, że stanowią one ramy sporządzenia użytecznych sprawozdań finansowych. Użyteczności nie wskazuje się jako bezpośredniego celu sprawozdania finansowego – celem jest dostarczenie użytecznej informacji. Aby informacja była użyteczna, musi charakteryzować się pewnymi cechami.

Pierwszą podstawową cechą informacji dostarczanej przez sprawozdanie finansowe jest przydatność (relevance). Informacja jest uznawana za przydatną, jeśli może wpłynąć na decyzję podejmowaną przez użytkownika. Taką moc ma informacja, która ma wartość prognostyczną, potwierdzającą lub obie. Charakteryzując przydatność informacji wskazuje się również na jej istotność (materiality).

Drugą, obok przydatności, fundamentalną cechą użytecznego sprawozdania finansowego jest wierne przedstawienie (faithful representation). Wyznacznikami wiernego przedstawienia są kompletność, neutralność i wolność od błędów.

Ważne jest, aby informacje charakteryzowały zarówno przydatność, jak i wierne przedstawienie. Nie jest użyteczną informacja, która jest wiernie przedstawiona, lecz nieprzydatna i odwrotnie.

Autorka reprezentuje pogląd, że aby uznać sprawozdanie finansowe za użyteczne musi zostać spełniony jeszcze jeden warunek - musi istnieć zapotrzebowanie na informacje ze strony potencjalnych użytkowników tego sprawozdania. Za głównych użytkowników sprawozdań finansowych uznaje się inwestorów - właścicieli. Osoby fizyczne, które prowadzą działalność gospodarczą, lub udziałowcy spółek będący jednocześnie ich zarządzającymi, posiadają nieograniczony dostęp do informacji o jednostce - mogą pozyskać wszelkie oczekiwane dane finansowe i niefinansowe w każdym momencie. Jednocześnie są zainteresowani wynikami jednostki, a sprawozdanie finansowe jako zestawienie najważniejszych informacji finansowych o jednostce może być dla nich jednym z narzędzi zarządzania, planowania, kontroli. Podmioty, które nie uczestniczą w zarządzaniu jednostką, mają ograniczony dostęp do informacji, zatem sprawozdanie finansowe staje się jedynym ich źródłem. Dlatego też

zdaniem autorki, wzrost zapotrzebowania na informacje sprawozdania finansowego, a dalej wzrost potencjalnej użyteczności tych sprawozdań, jest związany z formą prawną jednostki oraz poziomem uczestnictwa właścicieli w procesie zarządzania jednostką. Rozdzielenie funkcji właścicielskich i menedżerskich występuje przede wszystkim w spółkach kapitałowych, dlatego wzrost liczby tych spółek będzie prowadził do wzrostu znaczenia sprawozdań finansowych¹⁸.

W Polsce wciąż dominującą formą prowadzenia działalności rolniczej jest indywidualne gospodarstwo rolne, tzn. działalność gospodarcza prowadzona przez osobę fizyczną. Analiza danych pozwala jednak zaobserwować trend wzrostowy dla spółek kapitałowych, a w szczególności spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, przy jednoczesnym spadku ilości działalności gospodarczej osób fizycznych. Podczas gdy w 2006 roku na rynku funkcjonowało jedynie 4.160 spółek prawa handlowego, w roku 2013 ich liczba wyniosła 6.079, co oznacza ponad 45% wzrost na przestrzeni 8 lat [GUS 2007, 2009, 2011, 2013].

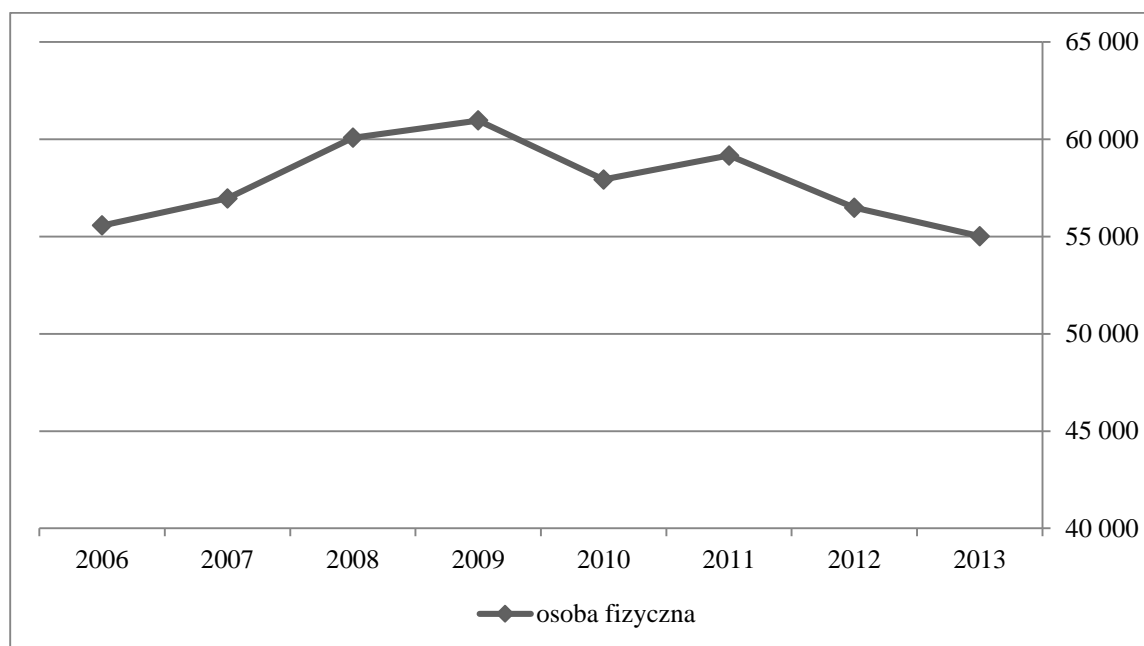
Najwyższa dynamika charakteryzowała spółki komandytowe i komandytowo-akcyjne, ich liczba w polskim sektorze rolnictwa jednak nadal jest niewysoka. Ilość aktywnych na rynku spółek akcyjnych jest raczej stabilna i wynosiła w 2013 roku 71. Zdecydowanie najważniejszą rolę spośród spółek handlowych w sektorze rolnictwa odgrywają spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, których w roku 2013 było ponad 5.600¹⁹ [GUS 2007, 2009, 2011, 2013].

Poniższe dane obrazują, że prowadzenie działalności rolniczej przez osoby fizyczne stanowi wciąż najpopularniejszą formę tego typu działalności. Na przestrzeni lat 2006-2013 liczba gospodarstw oscylowała w granicach 55.000-61.000 podmiotów, a szczyt odnotowano w 2009 roku, gdy zarejestrowanych było 60.974 takich działalności. Zauważyć należy, że po krótkiej tendencji wzrostowej, od 2011 roku następuje spadek do poziomu 55.023 działalności. Jest to poziom bardzo zbliżony do liczby jednostek w 2006 r. (55.570).

¹⁸ Rozważania autorki na temat użyteczności i użyteczności sprawozdań finansowych zawarto m.in. w artykułach [Wierzbińska 2012], [Wierzbińska 2013].

¹⁹ Dane opracowane na podstawie raportów GUS "Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze Regon", za lata 2013, 2011, 2009, 2007.

Wykres 2. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w sekcji "Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo²⁰" w latach 2006-2013

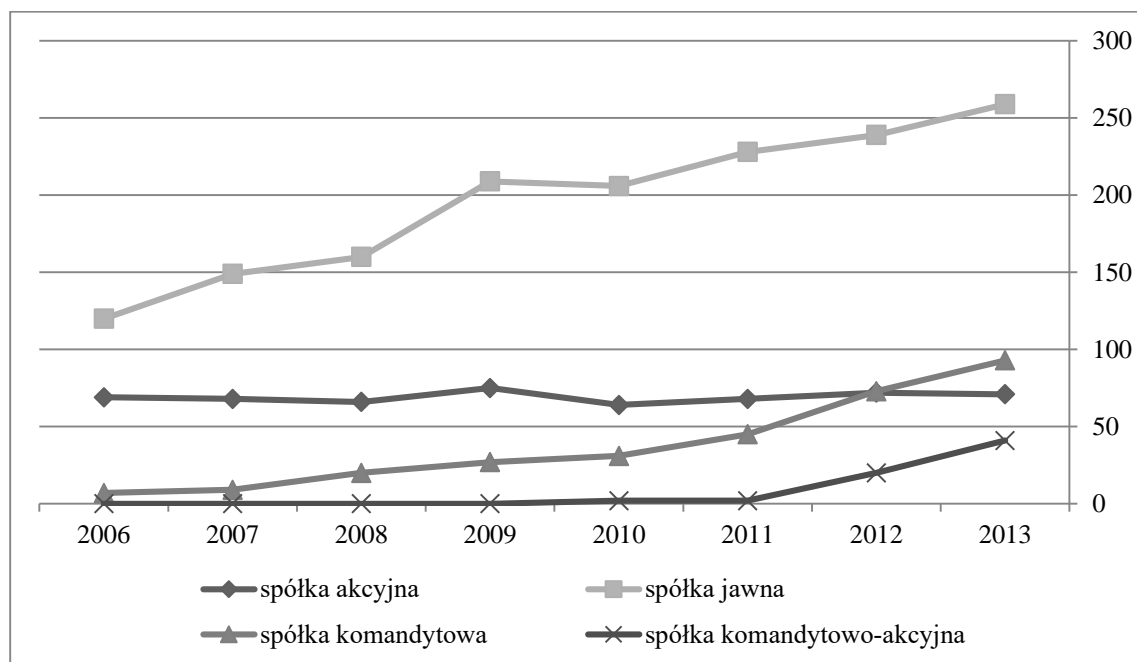

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów [GUS 2013, 2011, 2009, 2007].

W zakresie spółek handlowych z wyłączeniem spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, odnotować należy fakt, że ta forma prowadzenia działalności rolniczej występuje w marginalnej ilości – łącznie w 2013 r., liczba podmiotów, która zdecydowała się na prowadzenie działalności w tej formie wyniosła 464 jednostki. Co szczególnie istotne, za wyjątkiem spółek akcyjnych, których ilość utrzymała się na poziomie blisko 70 w całym rozpatrywanym okresie, pozostałe formy (spółki osobowe) odnotowały tendencje wzrostowe. Najpopularniejsza forma spośród spółek osobowych, spółka jawna, w rozpatrywanym okresie odnotowała ponad 115% wzrost liczebności, do poziomu 259 spółek. Istotny wzrost zaobserwowano również dla spółek komandytowych, których w latach 2006-2007 funkcjonowało zaledwie kilka, natomiast w 2013 roku liczba takich podmiotów była większa niż liczba spółek akcyjnych i wyniosła 93 spółki. Najpóźniej rozpoczęto prowadzenie działalności rolniczej w formie spółek komandytowo-akcyjnych, gdyż w 2010 roku zanotowano dwie pierwsze tego typu spółki prowadzące działalność rolniczą, a w ostatnim z rozpatrywanych lat ich liczba wyniosła 41 podmiotów.

²⁰ W raportach za lata 2009 i 2007 użyto nazwy sekcji "Rolnictwo i łowiectwo".

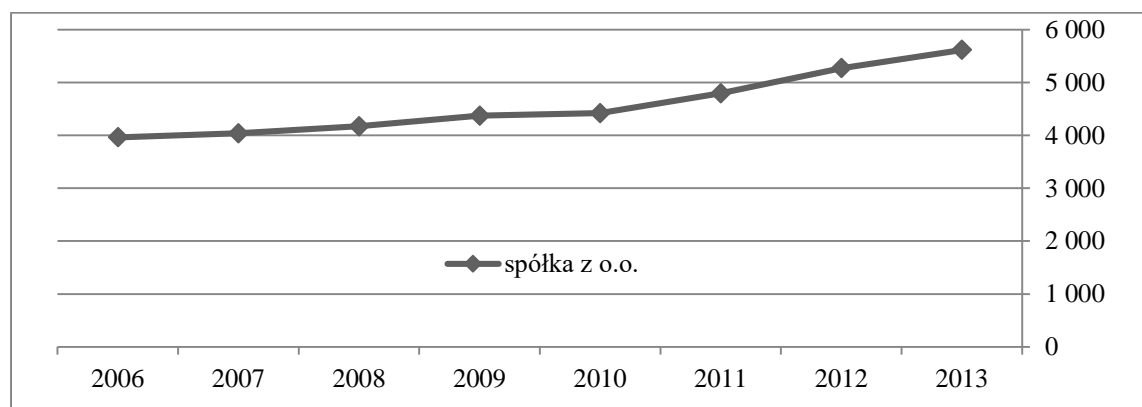
Wykres 3. Spółki handlowe, z wyłączeniem spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, prowadzące działalność w sekcji "Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo21" w latach 2006-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów GUS [2013, 2011, 2009, 2007].

Zdecydowanie najpopularniejszą formą prowadzenia działalności rolniczej w formie spółki jest spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Liczba takich podmiotów w latach 2006-2013 rosła, by w ostatnim roku przekroczyć liczbę 5.600. Stanowi to ponad 41% wzrost w całym rozpatrywanym okresie.

Wykres 4. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością prowadzące działalność w sekcji "Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo22" w latach 2006-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów GUS [2013, 2011, 2009, 2007].

²¹ W raportach za lata 2009 i 2007 użyto nazwy sekcji "Rolnictwo i łowiectwo".

²² W raportach za lata 2009 i 2007 użyto nazwy sekcji "Rolnictwo i łowiectwo".

Należy zauważyć, że, w rozpatrywanym okresie, łączna liczba podmiotów, nawet przy spadku prowadzenia działalności rolniczej przez osoby fizyczne, wzrosła. Na szczególną uwagę, w kontekście dalszych rozważań o rachunkowości rolniczej, zasługuje dynamiczny wzrost liczby podmiotów prowadzących działalność rolniczą wśród spółek prawa handlowego, a w szczególności wśród spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Fakt, że podmioty te są w większości wypadków zobowiązane do prowadzenia ksiąg rachunkowych wzmaga konieczność poszukiwania rozwiązań w zakresie jak najlepszego odzwierciedlenia rezultatów prowadzenia tego typu działalności w sprawozdaniach finansowych tych podmiotów.

Ustawa o rachunkowości, nawet w braku wystąpienia zapotrzebowania na bardzo szczegółowe informacje na temat sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, obliguje niektóre podmioty do prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych. Obowiązek ten dotyczy m.in. [ustawa z 29 września 1994, art. 2, ust. 1, pkt 1-2]:

1. spółek handlowych (osobowych i kapitałowych, w tym również w organizacji) oraz spółek cywilnych, z zastrzeżeniem pkt 2,
2. osób fizycznych, spółek cywilnych osób fizycznych, spółek jawnych osób fizycznych, spółek partnerskich, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 1.200.000 euro.

Co do zasady, wzrost wielkości gospodarstw rolnych, nawet przy braku zmiany formy prawnej, prowadzi do wzrostu przychodów ze sprzedaży. Przekroczenie limitu 1.200.000 euro spowoduje powstanie obowiązku prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Podmiotem zainteresowań niniejszej rozprawy są jednostki, które niezależnie od formy prawnej prowadzenia działalności gospodarczej są zobligowane do prowadzenia ksiąg rachunkowych na podstawie ustawy o rachunkowości [ustawa z 29 września 1994 r., art. 2], które można uznać za przedsiębiorstwa rolne, prowadzące działalność w zakresie upraw zbóż.

Rozrost przedsiębiorstwa w wielu przypadkach wymusza rozdzielenie funkcji właścicielskich i menedżerskich. Nie inaczej jest w przypadku dużych podmiotów prowadzących działalność rolniczą, niezależnie od formy prowadzenia tej działalności. Rozdział funkcji właścicielskich i menedżerskich co do zasady powoduje wzrost zapotrzebowania właścicieli i inwestorów na informację pochodzącą ze sprawozdań

finansowych. Ponadto, planowane²³ jest opodatkowanie dochodów z działalności rolniczej podatkiem dochodowym. Aktualnie przedsiębiorstwa prowadzący działalność rolniczą podlegają licznym preferencjom podatkowym i zwolnieniom. Konieczność wiarygodnego określenia dochodu do celów podatkowych jest kolejnym czynnikiem wzmagającym zapotrzebowanie na wiarygodne dane. Zdaniem autorki, te czynniki spowodują w najbliższym czasie wzrost zapotrzebowania na dane pochodzące z systemu rachunkowości rolniczej.

Podatkiem najsilniej związanym z działalnością rolniczą jest podatek rolny nałożony ustawą o podatku rolnym na osoby fizyczne i prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej będące właścicielami, samoistnymi posiadaczami, czy użytkownikami wieczystymi gruntów sklasyfikowanych w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne lub jako grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej innej niż działalność rolnicza [ustawa z 15 listopada 1984 r. art. 1 ust. 3]. Wysokość podatku rolnego jest uzależniona od powierzchni gruntu gospodarstwa rolnego z uwzględnieniem rodzaju i klas użytków rolnych, a zatem do jego określenia nie jest konieczna wiedza na temat sytuacji finansowej i majątkowej przedsiębiorstwa, a w szczególności wyniku finansowego.

Inaczej przedstawia się sytuacja określenia podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych lub prawnych. Co prawda wynik finansowy ustalony w oparciu o ustawę o rachunkowości często różni się od wyniku podatkowego, określonego na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych czy ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, jednakże stanowi punkt wyjścia do jego obliczenia. Określenie podstawy opodatkowania wymaga informacji na temat wysokości osiągniętych przychodów i poniesionych kosztów, a te pochodzą z ksiąg rachunkowych jednostki. Oczywiście przepisy podatkowe dopuszczają prowadzenie uproszczonych form ewidencji podatkowej, takich jak podatkowa księga przychodów i rozchodów, czy ewidencja przychodów opodatkowanych ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych, jednakże ustawa o rachunkowości narzuca obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych spółkom kapitałowym i innym jednostkom, o obrotach przewyższających 1.200.000 euro.

²³ Plany te nie są określone w czasie, jednak zagadnienie opodatkowania działalności rolniczej jest od lat obecne w debacie publicznej. Podjęto już pewne kroki w kierunku opodatkowania działalności rolniczej, np. od 2016 roku obowiązek opłacania podatku dochodowego z działalności gospodarczej (w miejsce ryczałtu) dotyczy przedsiębiorców prowadzących działy specjalne produkcji rolnej.

Podatek dochodowy od osób prawnych wynosi w Polsce 19% osiągniętego dochodu, natomiast podatek dochodowy od osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą 18% i 32% lub 19%²⁴. Zasady obliczania tego podatku zostały określone w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych oraz w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych. Ustawy te nie dotyczą jednak przychodów z działalności rolniczej innych niż przychody z działów specjalnych produkcji rolnej [ustawa z 15 lutego 1992 r. art. 2 ust. 1 pkt 1]. Co więcej, w przypadku, gdy jednostka prowadzi jednocześnie działalność rolniczą i pozarolniczą może skorzystać ze zwolnienia od podatku dochodowego od całości swoich dochodów, pod warunkiem że przychody z działalności rolniczej stanowiły co najmniej 60% przychodów osiągniętych ze wszystkich rodzajów działalności, a dochody z działalności pozarolniczej zostały przeznaczone na działalność rolniczą [ustawa z 15 lutego 1992 r. art. 17 ust. 1 pkt 4e].

Takie preferencyjne traktowanie dochodów z działalności rolniczej przeczy zasadzie ogólności - powszechności podatków, która oznacza, że podatki powinny być nakładane i pobierane na jednolitych zasadach i z zastosowaniem warunków określonych w obowiązujących przepisach, bez jakiegokolwiek indywidualizacji czy personifikacji [Denek, Sobiech, Wolniak 2001, s.123]. Powoduje to, że podejmowane są próby włączenia działalności rolniczej do opodatkowania podatkiem dochodowym na powszechnie obowiązujących zasadach, co wywołuje wiele kontrowersji. Niemniej temat opodatkowania działalności rolniczej podatkiem dochodowym jest wciąż aktualny i można oczekiwać, że w ciągu najbliższych lat stanie się faktem.

Konieczność ustalania podstawy opodatkowania nie jest bezpośrednio skorelowana z obowiązkiem prowadzenia rachunkowości przez przedsiębiorstwa rolne, niemniej spowoduje wzrost zainteresowania metodami ustalania wyniku finansowego przedsiębiorstw rolnych w jak najlepszy sposób odzwierciedlających faktyczne dochody jednostek.

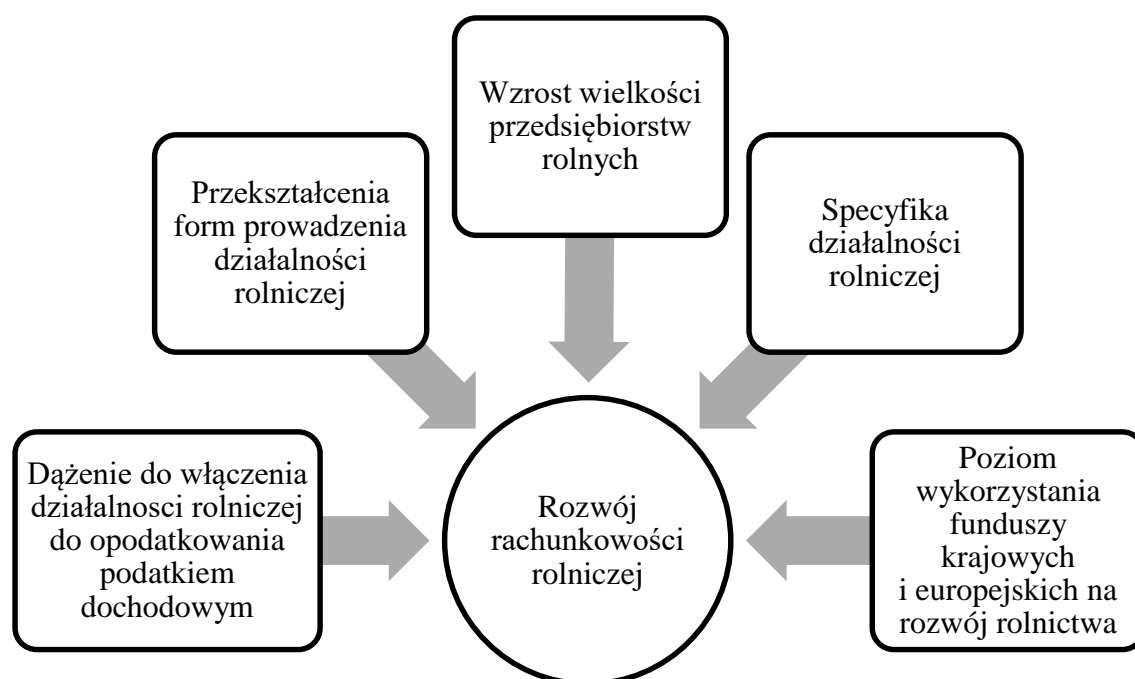
Kolejnym argumentem za wzrostem znaczenia rachunkowości rolniczej może być znaczne wykorzystanie funduszy krajowych i pochodzących z Unii Europejskiej na rozwój rolnictwa. Polscy rolnicy otrzymują znaczne dofinansowania pochodzące z różnych programów dla nich dedykowanych. Od 2004 roku w formie płatności bezpośrednich rolnicy otrzymali ponad 100 mld zł, dzięki Programowi Rozwoju Obszarów Wiejskich wypłacono dotąd ponad 65 mld zł. Te i inne programy powinny

²⁴ Pomija się zagadnienia uproszczonych form opodatkowania.

przyczynić się m.in. do wzrostu efektywności działalności rolniczej. Jednakże bez precyzyjnych danych liczbowych, odzwierciedlających np. rentowność, wydajność czy zdolność posiadanego majątku do generowania przepływów pieniężnych ocena efektywności wykorzystania przekazanych środków nie będzie możliwa.

Zbiorcze zestawianie najważniejszych determinant rozwoju rachunkowości rolniczej przedstawia rysunek 5.

Rysunek 5. Determinanty rozwoju rachunkowości rolniczej

Źródło: opracowanie własne

1.5. Produkcja roślinna jako dział działalności rolniczej

Dział produkcji oznacza "zespół złożony z podstawowych środków produkcji i z siły roboczej, która posługuje się tymi środkami" [Stachak 1998, s. 59], a produkcja roślinna jest uznana za jeden z dwóch podstawowych działów działalności rolniczej. Dział produkcji roślinnej podzielić można na gałęzie, tj. [Fereniec 1999, s. 58]:

- zboża,
- rośliny okopowe,
- rośliny pastewne.

Aktualnie produkcja zbóż jest jedną z głównych gałęzi rolnictwa w Polsce, jej popularność wynika ze stosunkowo prostej technologii uprawy, łatwego przechowywania

i zbywania, a także z możliwości wykorzystania ziarna bezpośrednio na pasze w gospodarstwie. Polska zajmuje obecnie drugie miejsce w Unii Europejskiej pod względem powierzchni upraw zbóż, a pod względem zbiorów zbóż - trzecie. W strukturze zasiewów zboża stanowią prawie 74% powierzchni krajowych zasiewów [Rynek zbóż w Polsce 2013, s. 1]. Sytuacja na rynku upraw zbóż ma bardzo istotny wpływ na całą gospodarkę żywnościową, ponieważ dostarcza nie tylko surowca do produkcji żywności dla ludzi, ale w dużym stopniu wpływa na warunki produkcji zwierzęcej (surowiec do produkcji pasz) i inne gałęzie gospodarki.

Istotą produkcji roślinnej jest przemiana i wzrost materii, następujący na skutek naturalnych procesów. Jak już wspomniano, działalność rolniczą charakteryzuje wysoka "samoczynność" produkcji i przemiany, teoretyczna możliwość rozwoju produktu rolniczego bez udziału człowieka. Oczywiście nakłady pracy człowieka i środków ochrony roślin, nawozów proces ten wspomagają, niemniej jednak nie są, co do zasady, warunkiem koniecznym powstania produktu. Cecha ta w bardzo dużym stopniu związana jest właśnie z produkcją roślinną, uwarunkowaną przede wszystkim procesami naturalnymi, jak np. fotosynteza.

Do cech charakterystycznych ściśle związanych z produkcją roślinną zaliczyć należy użytkowanie ziemi jako czynnika produkcji oraz dużą zależność rezultatów gospodarowania od warunków klimatyczno-glebowych, a przy ustalaniu metod pomiaru i rozliczania produkcji roślinnej uwzględnić należy przede wszystkim [Kamela-Sowińska i in. 1997, s. 59]:

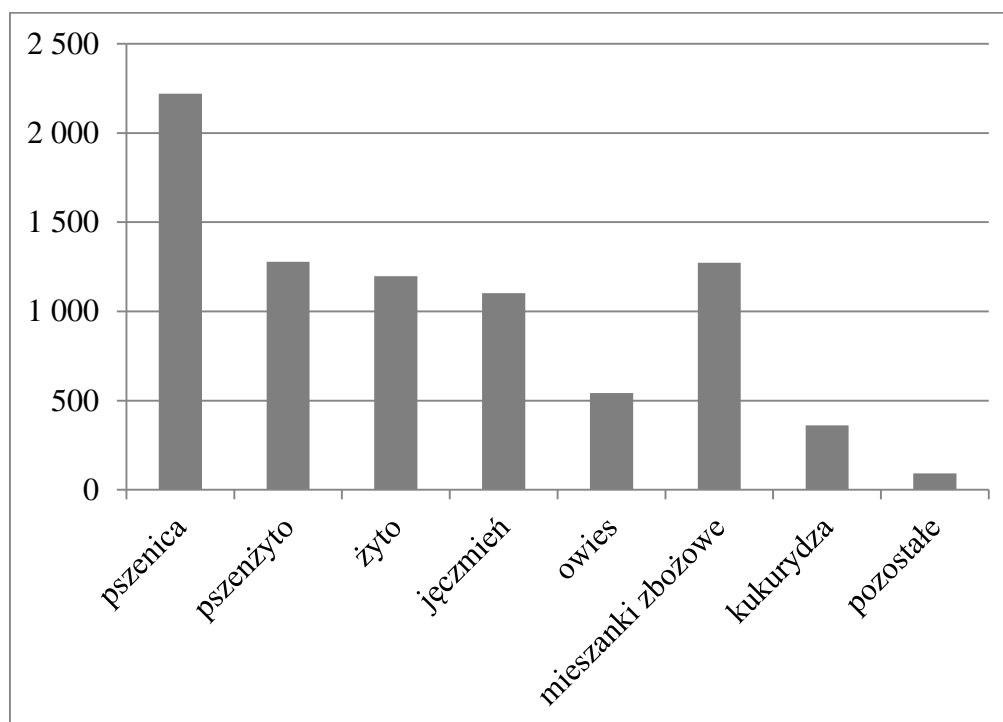
- wielokierunkowość i duże zróżnicowanie poszczególnych kierunków produkcji,
- sezonowość, różnorodność cykli produkcji i ich rozbieżność z rokiem obrachunkowym,
- współzależność produkcji roślinnej ze zwierzęcą i przetwórstwem rolnym,
- wytwarzanie produktów zużywanych w kolejnych cyklach,
- otrzymywanie produktów ubocznych.

Rolnictwo w Polsce, w tym dział upraw zbóż, w ostatnim dziesięcioleciu podlegało znacznym przemianom. Były one związane przede wszystkim z akcesją Polski do Unii Europejskiej, a co się z tym wiąże, z dostosowywaniem krajowej polityki rolnej do porządku prawnego Unii Europejskiej oraz wprowadzeniem w 2004 r. narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej. Rolnictwo podlega także przemianom w następstwie czynników biologicznych, m.in. wpływowi warunków atmosferycznych. Zmiany

klimatyczne determinują sposób użytkowania gruntów, dobór uprawianych gatunków czy stosowanie płodozmianu, z kolei powodzie i inne gwałtowne, niekorzystne zjawiska pogodowe mogą powodować, obok bieżących strat, trwałe lub czasowe wyłączenie gruntów z użytkowania rolniczego [GUS 2011, s. 27].

Powierzchnia zasiewów w Polsce zmniejsza się i wynosi aktualnie nieco ponad 10 mln ha, przy czym powierzchnia zasiewów zbóż wynosi ponad 7,6 mln ha [GUS 2011, s. 29 i 36]. Struktura zasiewów została przedstawiona na poniższych wykresach. Wykres 1.5. przedstawia średnią powierzchnię zasiewów zbóż w Polsce w latach 2008-2012. Zdecydowanie największy udział powierzchni upraw zbóż w Polsce zajmuje pszenica, tj. ponad 27% powierzchni upraw. Istotna jest także powierzchnia upraw innych podstawowych zbóż, do których zalicza się pszenżyto, żyto i jęczmień. Porównywalny areal zajmują mieszanki zbożowe.

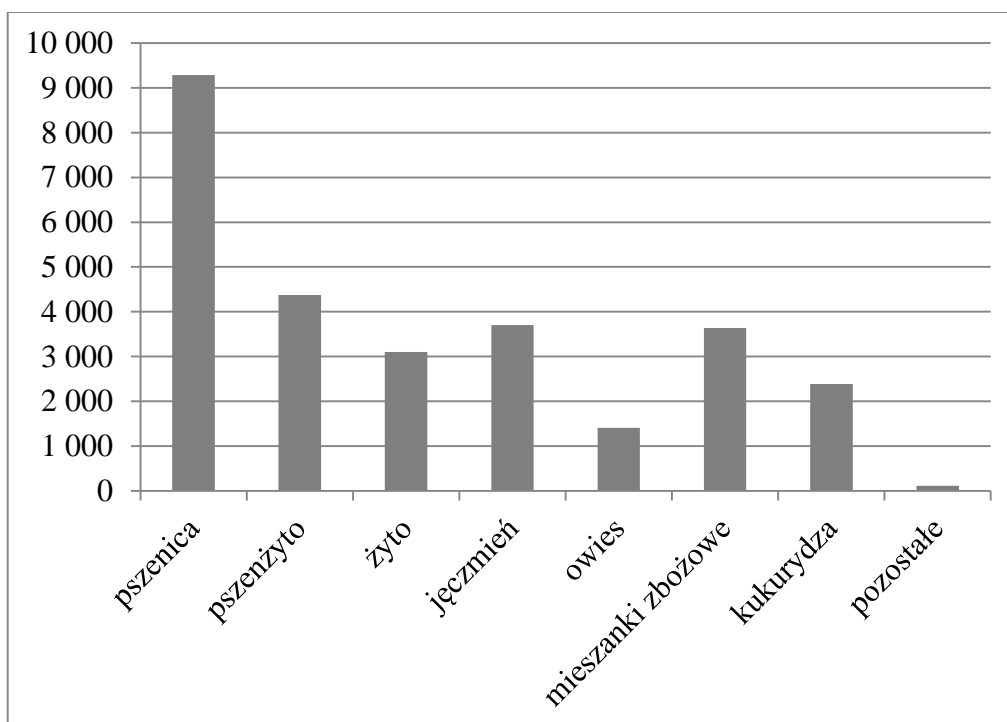
Wykres 5. Uprawa zbóż w Polsce w latach 2008-2012 (w tys. ha)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Rynek zbóż, 2013, s. 3].

Podobne wyniki prezentuje wykres 6, na którym przedstawiono średnie zbiory zbóż w Polsce w latach 2008-2012. Pod względem wielkości zbiorów czołowe miejsce zajmuje pszenica, po niej, z o ponad połowę mniejszym zbiorem, plasują się pszenżyto, jęczmień i mieszanki zbożowe.

Wykres 6. Zbiory zbóż w Polsce w latach 2008-2012 (w tys. ton)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Rynek zbóż, 2013, s. 3].

Co ciekawe, struktura zasiewów nie odpowiada strukturze zbiorów, sytuację tą zaprezentowano w tabeli 1. Pszenica zajmując mniej niż 28% powierzchni zasiewów stanowi ponad 33% zbiorów, podobnie jak kukurydza, która zajmując jedynie ponad 4% powierzchni zasiewów generuje prawie 9% zbiorów. Odwrotna sytuacja dotyczy takich zbóż jak żyto, owies czy mieszanki zbożowe, których udział w powierzchni zasiewów znacznie przekracza udział w sumie zbiorów. Różnice te wskazują na znaczne zróżnicowanie wydajności upraw na danej powierzchni.

Tabela 1. Porównanie udziału zbóż w powierzchni upraw i w wielkości zbiorów w Polsce w latach 2008-2012

	pszenica	pszenżyto	żyto	jęczmień	owies	mieszanki zbożowe	kukurydza	pozostałe
areal upraw (tys. ha)	2 220	1 278	1 197	1 103	543	1 272	361	92
	27,52%	15,84%	14,84%	13,67%	6,73%	15,77%	4,48%	1,14%
zbiory (tys. ton)	9 284	4 371	3 100	3 701	1 409	3 638	2 386	117
	33,15%	15,61%	11,07%	13,22%	5,03%	12,99%	8,52%	0,42%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Rynek zbóż, 2013, s. 3].

Podstawowy podział zbóż obejmuje dwie kategorie: zboża jare i ozime. Rośliny ozime do przejścia całego cyklu rozwoju potrzebują okresu niskich temperatur, co oznacza, że są wysiewane jesienią, wegetują przez okres zimowy i wiosenny, a zbiory następują po jego upływie. Z kolei rośliny jare dla swojego rozwoju nie wymagają okresu niskich temperatur, co oznacza ich wysiew na wiosnę. Dla większości zbóż występują zarówno odmiany jare, jak i ozime. Na ziemiach polskich przeważa uprawa zbóż ozimych, ich plony są znacznie wyższe niż zbóż jarych. Jedynie w przypadku jęczmienia dominują uprawy jare [Rynek zbóż 2013, s.2].

Zdominowanie upraw rolnych przez odmiany ozime wydłuża cykl produkcyjny, a co za tym idzie zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia dnia bilansowego w okresie wegetacji i obowiązku wyceny produkcji niezakończonych. Jest to kolejny argument przemawiający za koniecznością pochylenia się nad zagadnieniem wyceny produkcji rolniczej.

Uprawa zbóż stanowi dział rolniczej produkcji roślinnej. Pojęcie to będzie wykorzystywane w odniesieniu do rolniczej roślinnej produkcji w toku w postaci zbóż, przez przetworzeniem rosnących zbóż na ziarno. Pisząc o wycenie upraw zbóż, autorka traktuje o wycenie zbóż stanowiących produkcję w toku, a zatem znajdujących się na polu uprawnym. Produktem finalnym uprawy zbóż jest ziarno, traktowane jako produkt gotowy. Zagadnienia związane z wyceną ziarna nie zostaną w pracy pominięte, jednakże szczególny nacisk zostanie położony na wycenę zbóż w trakcie wzrostu, a zatem dopóki stanowią one produkcję w toku.

1.6. Podsumowanie

Rozdział 1 został poświęcony działalności rolniczej i jej specyfice, a w szczególności uprawie zbóż. W jego pierwszej części zdefiniowano pojęcie działalności rolniczej, a także sposoby jej klasyfikowania. Przyjęcie jednoznacznej definicji pojęcia działalność rolnicza było niezbędne ze względu na dużą swobodę nazewnictwa w literaturze i aktach prawnych. Na potrzeby niniejszej pracy działalność rolnicza oznacza wytwarzanie produktów roślinnych i zwierzęcych, dzięki wykorzystaniu i wsparciu biologicznych procesów wzrostu, w podziale na dwa podstawowe typy działalności rolniczej: produkcję roślinną i produkcję zwierzęcą.

Zaprezentowano klasyfikację działalności rolniczej oraz dokonano charakterystyki jej elementów. Przedstawiono autorskie opracowanie najważniejszych atrybutów działalności rolniczej, determinujących kształt rachunkowości rolniczej i uzasadniających konieczność opracowania szczególnych zasad wyceny aktywów biologicznych. Analiza specyfiki działalności rolniczej jest niezwykle istotna z perspektywy dalszych rozważań prowadzonych w pracy, uzasadnia bowiem źródła dylematów działalności rolniczej, a także przyczyny zastosowania specyficznych rozwiązań w rachunkowości rolniczej.

Po omówieniu działalności rolniczej określono podmiot rozprawy. Przedstawiono pojęcia gospodarstwa rolnego i przedsiębiorstwa rolnego oraz ustalono, że przedsiębiorstwo rolne jest pojęciem węższym niż gospodarstwo rolne. Ponadto wskazano, że nie wszystkie przedsiębiorstwa rolne są zobligowane do prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych. Wskazano, iż podmiotem zainteresowania w dalszej części rozprawy będzie przedsiębiorstwo rolne, rozumiane jako zespół składników materialnych i niematerialnych przeznaczony do prowadzenia działalności rolniczej, ze szczególnym ukierunkowaniem na osiągnięcie zysku lub maksymalizowanie jego wartości. Określono ponadto formy prawne, pod którymi może być prowadzone przedsiębiorstwo rolne.

Następnie wskazano, że głównym celem prowadzenia rachunkowości jest dostarczenie użytecznych informacji i określa, jakie są warunki uznania informacji za użyteczne. Zwrócono szczególną uwagę na potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych i rosnące ich zapotrzebowanie w obliczu m.in. zmian w formach prawnych prowadzenia działalności przez przedsiębiorstwa rolne i wzrostu ich wielkości, co przekłada się na rozdzielenie funkcji właścicielskich i menedżerskich, ale także w obliczu dążenia do włączania działalności rolniczej do opodatkowania podatkiem dochodowym czy szerokiego zakresu dofinansowania branży rolniczej ze środków publicznych.

W dalszej części dokonano uszczegółowienia przedmiotu pracy do uprawy zbóż. Uzasadnieniem dla takiego wyboru jest szeroki zasięg upraw zbóż w Polsce, co zostało poparte danymi statystycznymi. Wskazano także cechy charakterystyczne działalności rolniczej w zakresie uprawy zbóż, wpływające na problem naukowy rozwiązywany w niniejszej dysertacji, sprowadzający się do określenia zasad wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku na potrzeby sprawozdawczości finansowej oraz

sposobu ujęcia skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku w przypadku zastosowania wartości godziwej.

ROZDZIAŁ 2.

WYCENA AKTYWÓW I ZOBOWIĄZAŃ A UŻYTECZNOŚĆ SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Rozdział drugi rozprawy poświęcono zagadnieniu wyceny w rachunkowości. Wycena jest jednym z najważniejszych elementów rachunkowości i stanowi aktualnie ważny problem naukowy. Celem dysertacji jest opracowanie takich zasad wyceny (zarówno podstawy, jak i ujęcia w sprawozdaniu finansowym) roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, aby zapewniając wysoki poziom użyteczności informacji płynących ze sprawozdania finansowego, zachować optymalną relację korzyści do nakładów poniesionych na jej zdobycie. Wymaga to uprzedniego określenia czym jest pomiar oraz czym jest wycena, co autorka przedstawia jako wynik przeprowadzonych studiów literatury. Pozwala to na realizację celu częściowego w postaci wskazania rozbieżności kierunków rozwoju rachunkowości w zakresie wyceny.

Swoistą dychotomię w materii wyceny podkreślono dokonując zestawienia dwóch najważniejszych koncepcji wyceny, do których zaliczono wycenę opartą o wartość godziwą i wycenę opartą o koszt historyczny. Dokonano przeglądu literatury przedmiotu, szczegółowo definiując i charakteryzując każdą z tych podstaw wyceny. Przedstawiając argumenty za i przeciw dwóm dominującym a rozbieżnym koncepcjom wyceny, osiągnięto kolejny z celów częściowych pracy, mianowicie porównanie kluczowych podstaw wyceny we współczesnej rachunkowości.

2.1. Pomiar, wycena i wartość w rachunkowości

Rachunkowość jako system nie posiada jednej, jednoznacznej definicji. Definiuje ją wiele atrybutów, jednym z nich jest pomiar. O rachunkowości mówi się, że jest systemem pomiaru lub, że pomiar jest głównym zadaniem rachunkowości. Znaczenie pomiaru wartości jest podkreślane we wszystkich istotnych definicjach rachunkowości, która jako nauka stosowana koncentruje się właśnie na wartościowym pomiarze zjawisk gospodarczych niezbędnych dla celów informacyjnych, zarządczych i kontrolnych. Rachunkowość urzeczywistnia się i konkretyzuje w pomiarze wielkości ekonomicznych występujących w jednostce, a pomiar można uznać za wrodzoną cechę rachunkowości, za jej istotę [Babuška 2013, s. 47].

Stanowisko to znajduje potwierdzenie także w innych źródłach literatury. M. Remlein rozpatruje definicje rachunkowości z wielu perspektyw, klasyfikuje definicje rachunkowości w następujące kategorie pojęciowe [Remlein 2008, s. 42-44]:

- rachunkowości jako systemu ewidencji utożsamianego z księgowością,
- rachunkowości jako systemu informacji dla odbiorców zewnętrznych,
- rachunkowości jako systemu informacji dla odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych,
- rachunkowości jako rachunku problemowego,
- rachunkowości jako języka biznesu,
- rachunkowości jako systemu pomiaru.

W tej ostatniej grupie M. Remlein przywołuje definicje rachunkowości z przestrzeni wielu lat: Komitetu Amerykańskiego Instytutu Rachunkowości, który uznaje rachunkowość za „sztukę rejestrowania, klasyfikowania i przedstawiania w związanej formie, w kategoriach pieniężnych, transakcji i zdarzeń o charakterze [...] finansowym i interpretacji uzyskanych wyników”, R. Mattessicha „model podwójnej klasyfikacji wartości, służący do kwantytatywnego opisu [...]” czy E. Burzym „teoria pomiaru ekonomicznego (pomiaru wartości) oraz system tego pomiaru” [Remlein 2008, s.44].

S. Hońko także przywołuje liczne definicje rachunkowości, w których pomiar odgrywa istotną rolę. Podkreśla, że rachunkowość jest postrzegana jako [Hońko 2013, s. 64-65]:

- system ewidencji zdarzeń gospodarczych,
- system informacyjny,
- język działalności gospodarczej,
- działalność usługowa,
- odzwierciedlenie rzeczywistości,
- system pomiaru.

W przytoczonych przez S. Hońko definicjach używa się następujących sformułowań: za A.A. Jarugą i A. Szychtą: "rachunkowość stanowi odwzorowanie obiektów [...], istotą tego odwzorowania jest pomiar tworzenia, przenoszenia i podziału wartości", za A.A. Jarugą: "rachunkowość rozumiemy jako pomiar oraz analizę relacji [...]", za M. Dobiją: "teoria rachunkowości jest dyscypliną ekonomiczną, która zajmuje się pomiarem i analizą wielkości ekonomicznych [...]", za R.F. Meigs i W.B. Meigs

"rachunkowość jest sztuką pomiaru, opisu i interpretowania działalności gospodarczej [...]" [Hońko 2013, s. 65].

A. Mazur wskazuje z kolei na pomiar jako drogę do realizacji celu rachunkowości [Mazur 2011, s. 42]. Rachunkowość jest bowiem systemem, którego celami są odzwierciedlenie rzeczywistości gospodarczej jednostki oraz ocena wykorzystania zasobów będących w jej posiadaniu i efektywności prowadzonej przez nią działalności. A realizacja tego celu następuje przez dokonanie pomiaru wyników działalności.

Niekiedy pojęcie pomiaru występuje samodzielnie, zdecydowanie częściej jednak określony zostaje jego dopełniacz. Można mówić o pomiarze wyników działalności, pomiarze działalności gospodarczej, czy pomiarze wartości.

W najprostszej definicji pomiar oznacza czynności mające na celu wyznaczenie wartości poszukiwanej zmiennej [Gos, Petrykowski 2011, s. 96] - definicja ta odnosi się bezpośrednio do pomiaru wartości. A. Kamela-Sowińska przez pomiar rozumie przyporządkowanie obiektom liczebników głównych lub porządkowych, które pozwolą wyrazić ich cechy jakościowe, a pomiaru nie ogranicza do wartości, lecz uznaje za składniki procesu pomiaru własności - atrybuty, które można zmierzyć skalą, czyli zbiór jednostek pomiaru [Kamela-Sowińska 1993, s. 12].

A. Mazur przywołuje definicję pomiaru jako procesu empirycznego przyporządkowania liczb właściwościom obiektów i zdarzeń ze świata realnego w sposób pozwalający je opisywać, jako doświadczenie umożliwiające wartościowanie cech obiektów rzeczywistych. Samo wartościowanie stanowi natomiast przyporządkowanie obiektom określonej wartości. Pomiar stanowi zatem poznanie przez analogię, odzwierciedlenie badanej rzeczywistości w pewnej strukturze modelowej (skali pomiaru) [Mazur 2011, s. 37].

Najważniejszymi cechami pomiaru są powtarzalność i odtwarzalność. Powtarzalność oznacza, że pomiary wykonywane tą samą metodą powinny być zgodne, z kolei odtwarzalność to możliwość uzyskania podobnego wyniku pomiaru przy zastosowaniu innej metody [Gos, Petrykowski 2011, s. 96].

Aby możliwe było dokonanie pomiaru, niezbędne jest określenie przedmiotu, kategorii i sposobu jego dokonania. Przedmiotem pomiaru w rachunkowości jest działalność gospodarcza, obejmująca zdarzenia występujące w jednostce. W tym kontekście pomiar zdarzenia oznacza wyrażenie go w wartościach pieniężnych oraz wskazanie obszaru działalności gospodarczej, na który wpływa [red. Walińska 2008, s. 56]. Determinuje to konieczność zdefiniowania kategorii i sposobu pomiaru. Za

kategorii pomiaru sytuacji finansowej E. Walińska uznaje aktywa, zobowiązania i kapitał własny, natomiast za kategorie pomiaru wyniku finansowego - przychody i koszty. Pomiar jest zatem sednem rachunkowości, gdyż bez ustalenia przedmiotu pomiaru i sposobu pomiaru nie jest możliwe zrozumienie rachunkowości.

Autorka skłania się do przyjęcia definicji pomiaru niewchodzącej w zakres wyceny i procesu ustalania wartości pieniężnej, tj. do rozumienia pod pojęciem pomiaru czynności kwantyfikacji, mierzenia, przypisywania obiektom liczebników pozwalającym na określenie pewnych ich cech.

Aby zawęzić znaczenie pomiaru do nadania obiektom wartości pieniężnej należy posłużyć się pojęciem wyceny, często utożsamianym z pomiarem. W literaturze przedmiotu spotkać można bowiem dwa podejścia: zgodnie z pierwszym wycena i pomiar są pojęciami tożsamymi, zgodnie z drugim, wycena jest pojęciem węższym i to podejście przyjmuje autorka.

Pomiar i wycenę utożsamiają ze sobą W. Gos i P. Petrykowski pisząc, że "celem pomiaru/wyceny jest określenie wartości przedmiotu" [Gos, Petrykowski 2011, s. 97], następnie autorzy płynnie przechodzą z definiowania pojęcia pomiaru do charakterystyki wyceny. Podobny pogląd reprezentuje K. Stępień który stwierdził, że "wycena, czyli pomiar, jest jednym z najważniejszych i najtrudniejszych zagadnień w rachunkowości" [Stępień 2013, s. 67]. Autor ten odrębnie przywołuje jednak definicje pomiaru i wyceny.

Podejście rozróżniające pomiar i wycenę reprezentuje S. Hońko, który wskazuje, że pojęcia pomiaru i wyceny są często stosowane zamiennie, co może prowadzić do uznania ich za synonimy. Pomiar jest jednak znaczeniem szerszym - polega na przyporządkowaniu do obiektu i jego cech liczb według określonych zasad, jednakże liczby te nie muszą być wyrażone w pieniądzu. Wycena jest natomiast niemożliwa bez zastosowania miernika pieniężnego [Hońko 2013, s. 59-64]. Stanowisko to przyjmują również E. A. Hendriksen i M. F. van Breda zaznaczając, że proces wyceny polega na przyporządkowaniu wielkości pieniężnych obiektom lub zdarzeniom powiązanych z przedsiębiorstwem, którego celem jest uzyskanie danych mogących podlegać agregacji lub dezagregacji. Podkreślają jednakże, że pomimo iż o wycenie myśli się głównie w kategoriach pieniężnych, należy mieć na uwadze dane niepieniężne, które mogą mieć równie istotne znaczenie przy podejmowaniu decyzji [Hendriksen, van Breda 2002, s. 489-490].

Problematyka wyceny posiada swoje podstawy w teorii ekonomii, jako że problem wartości, poszukiwania jej źródeł i sposobu jej pomiaru wielokrotnie był podejmowany

przez ekonomistów. Źródeł współczesnej teorii wyceny należy natomiast upatrywać w okresie pojawienia się nauki o rozwoju stosunków kapitalistycznych i gospodarki rynkowej [Laskowska 2013, s. 9, 26]. W zależności od analizowanych źródeł literatury, wycena jest procesem przypisywanym przede wszystkim nauce rachunkowości lub procesem o znacznie szerszym zasięgu. Jak stwierdza J. Bud-Gusaim: przyporządkowanie problemów wyceny wyłącznie rachunkowości już teraz nie wystarcza. [...] potrzeby wyceny wykraczają znacznie poza problematykę [...] rutynowej rachunkowości. Mało tego, metody wyceny stosowane w rachunkowości nie zaspokajają innych potrzeb [Bud-Gusaim 2011, s. 14].

Pomimo dużego znaczenia procesu wyceny w innych dziedzinach nauki, autorka skupi swoją uwagę na procesie wyceny w rachunkowości.

Jeszcze w pierwszej połowie XX wieku uważano, że "rachunkowość nie jest zasadniczo procesem wyceny, ale tylko opisuje alokację historycznych kosztów i przychodów do bieżących i następnych okresów sprawozdawczych"²⁵. Aktualnie niektórzy autorzy uznają wycenę za zasadniczą, dominującą funkcję rachunkowości [Gierusz 2011, s. 111]. Podkreśla się, że problematyka wyceny weszła już w zakres teorii rachunkowości. W tym kontekście (w rachunkowości) proces wyceny oznacza przyporządkowanie wielkości pieniężnych obiektom (np. aktywom) lub zdarzeniom (np. sprzedaży) powiązanych z przedsiębiorstwem. Celem wyceny jest otrzymanie danych, a sama wycena, jako proces, ma charakter systematyczny, powtarzalny i ciągły [Babuńska 2013, s. 48-49]. Z kolei zdaniem B. Micherdy wycena w rachunkowości ma jednoznacznie określony cel, którym jest ustalenie wartości składników aktywów i zobowiązań oraz ich zmian dla uzyskania informacji o poziomie kapitału własnego i informacji pozwalających ocenić sytuację majątkowo-finansową przedsiębiorstwa i przebieg działalności gospodarczej [Micherda 2001, s. 69].

Definicja wyceny zawarta w MSSF podkreśla jej rolę w procesie sporządzania sprawozdania finansowego. Zgodnie z nią wycena stanowi proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte i wykazane w bilansie oraz sprawozdaniu z dochodów [Założenia Koncepcyjne MSSF 2011, pkt. 4.54]. Ł. Matuszak pisze wprost o wycenie sprawozdania finansowego. Definiuje wycenę sprawozdania finansowego jako wycenę wszystkich składników tego sprawozdania, czyli aktywów, zobowiązań, przychodów i zysków, kosztów i strat.

²⁵ Stanowisko American Accounting Association z 1936 r. [Gmytrasiewicz 2009, s. 67].

Wycena sprawozdania finansowego odbywa się przez ustalenie wartości każdej pozycji tego sprawozdania, zgodnie z zasadami wyceny determinowanymi przez miary wyceny i algorytm jej stosowania [Matuszak 2012, s. 68].

M. Remlein wskazuje, że wycena jest elementem procesu informacyjnego jednostki gospodarczej oraz, że jej zdefiniowanie powinno nastąpić przez pryzmat roli, jaką odgrywa w tym procesie. W związku z tym wycenę można zdefiniować jako przypisanie wielkości wyrażonych w mierniku pieniężnym zdarzeniom gospodarczym, kategoriom majątkowym i innym informacjom w księgach rachunkowych i sprawozdaniach finansowych. M. Remlein stoi na stanowisku, że wycena nie jest celem samym w sobie, ale zależy od innych czynników, takich jak cel wyceny, moment wyceny, przedmiot wyceny i przyjęte metody wyceny [Remlein 2008, s. 136]. Metody wyceny uznaje jednocześnie za materialne instrumenty polityki rachunkowości [Remlein 2013, s. 48-50].

W niniejszej rozprawie wycenę należy rozumieć jako proces pomiaru wartości pieniężnej aktywów i pasywów jednostki, przeprowadzony celem sporządzenia sprawozdania finansowego, a przyjmowane zasady wyceny powinny prowadzić do maksymalizacji użyteczności tego sprawozdania finansowego.

Pojęciem nierozzerwalnie złączonym z wyceną jest wartość. Wartość była przedmiotem rozważań filozofów już w starożytności. W bardzo szerokim znaczeniu pytanie o wartości to pytanie o to „co robimy, do czego dążymy, jak powinniśmy postępować”, pytanie o człowieka i w sprawie człowieka, o kompas według którego należy się kierować szukając drogi w życiu [Puzynina 1993, s. 20]. W tym kontekście wartości można podzielić na [Puzynina, za: Bartmiński 2003, s. 62]:

- transcendentne (wartością w tym kontekście jest świętość, boskość, na biegunie przeciwnym jako antywartość sytuują się grzech, zło),
- poznawcze (prawda, wiedza – fałsz, niewiedza),
- estetyczne (piękno - brzydota),
- moralne (dobro człowieka – krzywda drugiego człowieka),
- obyczajowe (zgodność z obyczajem – niezgodność z obyczajem),
- witalne (zdrowie - choroba),
- hedonistyczne (przyjemność – brak przyjemności)

W tym znaczeniu wartość nie jest w ogóle utożsamiana z miernikiem pieniężnym. W najszerszym znaczeniu wartość to cecha stanowiąca o nieprzeciętnych walorach kogoś

lub czegoś, coś pozytywnego, pożądanego. Wartość może być cechą dotyczącą zarówno ludzi, jak i rzeczy [Karmańska 2009, s. 137]. Wartość nie została jednoznacznie zdefiniowana, uznaje się za nią wszystko co uchodzi za ważne i jest godne pożądania, to, co jest celem działania człowieka, cecha powodująca, że przedmiot staje się wartościowy, czynnik uruchamiający ludzką motywację. Wartość może stanowić moralne przekonanie pewnych jednostek lub grup społecznych kierujące ich postawami i zachowaniami, a jednocześnie może stanowić przedmiot potrzeb, postaw, dążeń i aspiracji człowieka [Hońko 2013, s. 16].

Zawężenia pojęcia wartości dokonuje teoria ekonomii. W ekonomii posługiwano się kategorią ceny, z którą często utożsamiano wartość. Pojęcia te mają ścisły związek z transakcjami wymiany [Mazur 2011, s. 22]. W teorii ekonomii, obok transakcji wymiany, pojęcie wartości odnosi się do użyteczności obiektów, możliwości ich pozyskania czy odtworzenia, uznaje się ją za miernik zjawisk gospodarczych i obiektów.

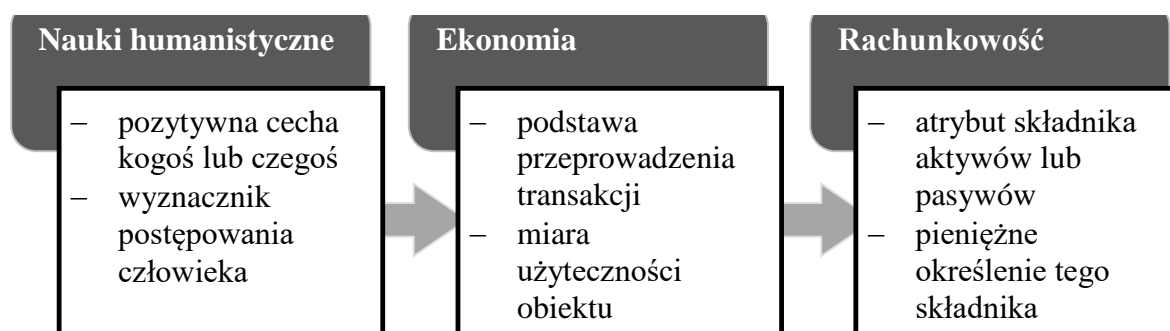
Dalsze ograniczenie pola obserwacji prowadzi do rozpatrywania pojęcia wartości w rachunkowości. A. Mazur definiuje wartość w rachunkowości jako "empiryczną cechę obiektów bądź zjawisk zachodzących w jednostkach gospodarczych, której wysokość w jednostkach pieniężnych określana jest z wykorzystaniem różnych metod pomiaru w zależności od obszaru jej zastosowania" [Mazur 2011, s. 41] i przypisuje jej m.in. następujące cechy [Mazur 2011, s. 41]:

- brak samodzielnego charakteru,
- bycie cechą obiektu "noszącego" wartość,
- empiryczny charakter,
- osąd na podstawie poznania bezpośredniego,
- zobiektywizowany charakter - wartość nie jest całkiem obiektywna, ponieważ jej pomiaru dokonuje człowiek, nie jest też całkiem subiektywna, gdyż dokonujący pomiaru człowiek ma na celu przedstawienie wiernego obrazu rzeczywistości,
- względność,
- powszechność.

W kontekście niniejszej dysertacji wartość jest rozumiana z perspektywy rachunkowości, mieszczącej się w ramach nauki ekonomii. Jest to cecha, atrybut składnika aktywów lub pasywów, która jest wyrażona w mierniku pieniężnym. Syntetyczne zestawienie pojęcia wartości przedstawia rysunek 6. Każde ze składników aktywów i pasywów ujmowane w księgach rachunkowych jednostki i w jej sprawozdaniu

finansowym musi posiadać określoną wartość. Wartość ta może odpowiadać użyteczności danego składnika, wyrażać oczekiwane korzyści z niego płynące, być ceną z transakcji przeprowadzonej danym składnikiem lub też ceną oczekiwaną, w zależności od przyjętych podstaw i metod wyceny aktywów i pasywów, o czym będzie mowa w kolejnym podrozdziale.

Rysunek 6. Postrzeganie wartości

Źródło: opracowanie własne.

W rachunkowości wykorzystuje się różne kategorie wartości, wiele z nich jest odniesione bezpośrednio do wyceny. Pisze się o podstawach i metodach wyceny według określonej wartości. Wartość w rachunkowości może być np. bieżąca, bilansowa, historyczna, godziwa, użytkowa, odtworzeniowa, ekonomiczna, początkowa, likwidacyjna, rynkowa. Dana kwota może stanowić wartość aktywów, zobowiązań, wartość firmy, wartość netto, brutto, wartość księgową. Cena zakupu czy sprzedaży oznacza wartość zakupu / sprzedaży.

2.2. Podstawy wyceny aktywów i zobowiązań w rachunkowości

W Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej dla określenia kategorii wyceny stosuje się pojęcie "podstawy wyceny". Wymieniono cztery podstawy wyceny, jednakże nie stanowią one katalogu zamkniętego. W MSSF [Założenia Koncepcyjne MSSF 2011, pkt. 4.55] wymienia się:

- koszt historyczny,
- aktualną cenę nabycia,
- wartość możliwą do uzyskania (realizacji),

- wartość bieżącą.

Wycena bazująca na koszcie historycznym oznacza ujęcie aktywów na dzień ich nabycia w wartości, która jest równa zapłaconej za nie kwocie pieniężnej, albo wartości godziwej zapłaty niepieniężnej dokonanej w celu nabycia, z kolei zobowiązania wycenia się w wartości równej wpływom otrzymanym za przyjęcie obowiązku, albo w wartości równej kwocie środków pieniężnych czy ich ekwiwalentów, która najprawdopodobniej zostanie zapłacona podczas realizacji zobowiązań w normalnym toku działalności gospodarczej. Zgodnie z MSSF [Założenia Koncepcyjne MSSF 2011, pkt. 4.56] koszt historyczny uznaje się za najczęściej stosowany przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, zwykle w połączeniu z innymi podstawami wycen, np. wartością możliwą do uzyskania czy aktualną ceną nabycia w sytuacji, w której model rachunkowości oparty na koszcie historycznym nie radzi sobie ze skutkami zmian cen aktywów. Zdaniem autorki, uznanie kosztu historycznego za najczęściej stosowany stoi w sprzeczności z proponowanymi w MSSF rozwiązaniami szczegółowymi opierającymi się w znacznej części na wartości godziwej.

Dokonując wyceny na podstawie aktualnej ceny nabycia, aktywa wycenia się w kwocie, jaką aktualnie należy zapłacić w przypadku nabycia takiego samego lub równoważnego składnika aktywów. Zobowiązania należy wycenić natomiast w kwocie niezdyskontowanej kwoty środków pieniężnych, które w chwili obecnej byłyby wymagane dla uregulowania obowiązku.

Podstawa wyceny, jaką jest wartość możliwa do uzyskania (realizacji), nakazuje wyceniać aktywa w wartości odpowiadającej kwocie środków pieniężnych możliwych do uzyskania w chwili obecnej w przypadku zbycia aktywów w normalnej transakcji. Zobowiązania ujmuje się w wartości ich realizacji, to jest w wysokości niezdyskontowanej kwocie środków pieniężnych, jaka jest przewidywana do zapłaty w normalnym toku działalności gospodarczej.

Wycena na podstawie wartości bieżącej oznacza wycenę aktywów w zdyskontowanej wartości przyszłych przepływów pieniężnych netto, które dany składnik aktywów wypracuje w toku działalności gospodarczej, natomiast zobowiązania wycenia się w kwocie zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych wymaganych do uregulowania zobowiązań zgodnie z przewidywaniami.

Tabela 2. Podstawa wyceny a wycena aktywów i zobowiązań zgodnie z MSSF

Podstawa wyceny	Wycena aktywów	Wycena zobowiązań
Koszt historyczny	Kwota zapłaconych środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów na dzień nabycia; wartość godziwa zapłaty niepieniężnej	Kwota wpływów otrzymanych za przyjęcie na siebie obowiązku; kwota która według przewidywań zostanie zapłacona w celu uregulowania zobowiązań
Aktualna cena nabycia	Kwota, za jaką można nabyć tożsame lub równoważne aktywo w chwili obecnej	Niezdyskontowana kwota środków pieniężnych, która byłaby wymagana do uregulowania zobowiązań w chwili obecnej
Wartość możliwa do uzyskania (realizacji)	Kwota, za jaką można zbyć dany składnik aktywów w chwili obecnej w normalnej transakcji	Niezdyskontowana kwota środków pieniężnych, która jest przewidywana do zapłaty w celu uregulowania zobowiązań
Wartość bieżąca	Zdyskontowana kwota przyszłych przepływów pieniężnych wypracowanych przez dane aktywo w toku działalności gospodarczej	Zdyskontowana kwota przyszłych przepływów pieniężnych wymaganych, zgodnie z przewidywaniami, do uregulowania zobowiązania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Założenia Koncepcyjne MSSF 2011, pkt. 4.55].

W powyżej przedstawionej klasyfikacji MSSF wartość godziwa²⁶ nie stanowi odrębnej podstawy wyceny, pomimo że analiza dalszych regulacji MSSF daje podstawy oceniać wartość godziwą jako alternatywę dla kosztu historycznego.

Rozbudowy powyżej przedstawionej klasyfikacji dokonali W. Gos i P. Petrykowski przyporządkowując podstawom wyceny wymienionym w MSSF (określonym przez autorów jako metody wyceny) stosowane parametry wyceny w następujący sposób [Gos, Petrykowski 2011, s. 100]:

- metoda kosztu historycznego:
 - cena nabycia,
 - koszt wytworzenia,
- metoda kosztu bieżącego²⁷:
 - wartość rynkowa,
 - wartość godziwa,
- metoda wartości realizacji:

²⁶ Zdefiniowaniu pojęcia wartości godziwej poświęcono odrębną część rozdziału.

²⁷ Określonego w MSSF mianem aktualnej ceny nabycia.

- cena sprzedaży netto (wartość netto możliwa do uzyskania),
- wartość końcowa,
- metoda wartości bieżącej:
 - zdyskontowane przepływy pieniężne.

Podobne podejście do podstaw wyceny zaprezentował S. Hońko rozszerzając jednak katalog parametrów wyceny odpowiadających podstawom wyceny przywołanym w MSSF, podkreślając ponadto, że są to jedynie przykładowe parametry wyceny, a więc czyniąc katalog parametrów wyceny wśród każdej z metod otwartym. Metodę kosztu historycznego uzupełniono o parametry zamortyzowanego kosztu (skorygowanej ceny nabycia), a samą cenę nabycia rozbito na cenę utożsamianą z ceną zakupu oraz z ceną nabycia stosowaną w metodzie praw własności. Aktualnej cenie nabycia przyporządkowano obok wartości godziwej (w podejściu kosztowym), koszt zastąpienia. W klasyfikacji S. Hońko wartość godziwa (w podejściu rynkowym) wystąpiła również jako parametr wyceny w wartości możliwej do uzyskania, obok wartości rynkowej, wartości netto możliwej do realizacji, wartości odzyskiwalnej i wartości końcowej. Wartości bieżącej nie przypisano natomiast parametru zdyskontowanych przepływów pieniężnych, ale po raz kolejny wartość godziwą (w podejściu dochodowym) oraz wartość odzyskiwalną (użytkową) [Hońko 2013, s. 129].

Klasyfikując wycenę S. Hońko zwraca też uwagę na moment wyceny, rozróżniając wycenę wstępną i przyporządkowując jej takie parametry jak cena zakupu (nabycia), koszt wytworzenia, wartość rynkowa, wartość godziwa oraz wycenę bilansową z parametrami wyceny: cena zakupu (nabycia), koszt wytworzenia, wartość rynkowa, wartość godziwa, zamortyzowany koszt, wartość netto możliwa do uzyskania czy wartość odzyskiwalna [Hońko 2013, s. 128].

Na klasyfikację podstaw wyceny wpływa także czas. Do trzech momentów przypisać można różne podstawy wyceny tworząc ich strukturę czasową. M. Szulc i B. Micherda [2013, s. 32] przypisują:

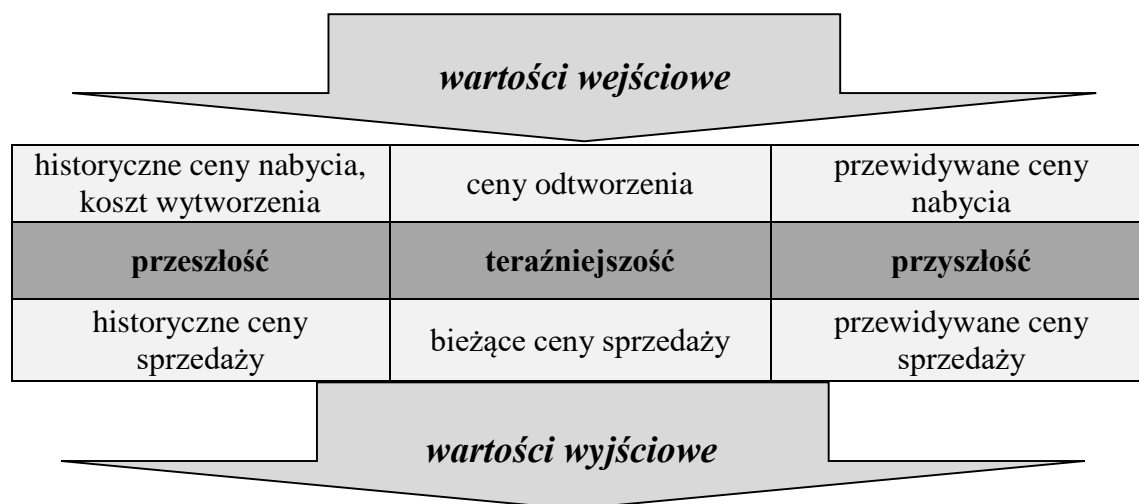
- przeszłości: cenę historyczną,
- teraźniejszości: cenę bieżącą,
- przyszłości: cenę odtworzenia.

Aktualną w chwili pozyskania składnika objętego wyceną była cena historyczna, co niesie za sobą niewątpliwą zaletę, cena ta została w rzeczywistości poniesiona, więc charakteryzuje się największym poziomem wiarygodności. Jednakże ceny historyczne

często odbiegają od cen bieżących, co zmniejsza walor przydatności tej podstawy wyceny w procesach decyzyjnych. Ceny bieżące charakteryzuje wysoka przydatność, w związku z tym że są najbardziej aktualne w momencie dokonywania wyceny. Ceny odtworzeniowe będą aktualne w momencie zamiany składnika aktywów nowym w przyszłości.

Bardziej rozbudowana struktura czasowa podstaw wyceny zostaje uzupełniona o parametr: wartość wejścia, wartość wyjścia [Mazur 2011, s. 51; Hendriksen, van Breda 2002, s. 491]. Wartości wejściowe odpowiadają wartości zasobów w momencie ich pozyskania i odzwierciedlają ilość środków pieniężnych przekazanych w zamian za dany składnik majątku. Wartości wyjściowe dotyczą składników, które opuszczają jednostkę i odzwierciedlają ilość środków pieniężnych, które można uzyskać w zamian za dany składnik. Dodanie parametru pozwala stworzyć sześciopopolową macierz: zarówno ceny wejścia, jak i ceny wyjścia należy rozpatrywać w trzech perspektywach: przeszłość, terażniejszość, przyszłość.

Rysunek 7. Struktura czasowa podstaw wyceny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Mazur 2011, s. 51], [Hendriksen, van Breda 2002, s. 491].

Analizy na temat rozbudowanej struktury podstaw wyceny są obecne w teorii i praktyce rachunkowości, jednakże najczęściej omawiane są dwie zasadnicze, przeciwstawne podstawy wyceny, określone przez M. Kędziora mianem koncepcji wyceny [Kędzior 2013, s. 83]:

- koncepcja wyceny oparta na koszcie historycznym,

- koncepcja wyceny oparta na koszcie bieżącym²⁸.

M. Dobija [red. 2005, s. 131] rozbudowuje nieco powyższą klasyfikację. Podkreśla, że pomiar wartości wymaga wyboru metody pomiaru, a te są reprezentowane przez trzy szkoły: klasyczną, neoklasyczną i radykalną. Powyżej przedstawionym koncepcjom odpowiadają szkoła klasyczna, propagująca rachunkowość opartą na koszcie historycznym i szkoła radykalna, pomijająca koszt historyczny i wykorzystująca do pomiaru wartości bieżące. Pomiędzy znajduje się szkoła neoklasyczna wykorzystująca koszt historyczny, jednakże dostrzegająca potrzebę skorygowania go o zmianę cen spowodowaną inflacją.

Wracając jednak do dualnego podziału podstaw wyceny należy odnieść się do kojarzonych z nimi podstawowych podejść, metod, konwencji dotyczących realizacji głównego celu sprawozdania finansowego [Samelak 2011, s. 136; Matuszak 2012, s. 69; Gierusz 2011, s. 113]: metody transakcyjnej (kontynentalnej) i metody wartości.

Zgodnie z metodą transakcyjną celem sprawozdania finansowego jest odzwierciedlenie zrealizowanego wyniku finansowego jednostki i pomiar jej rentowności. W związku z tym najważniejszym elementem sprawozdania jest rachunek zysków i strat zawierający przychody i koszty wynikające z przeprowadzonych transakcji, a bilans jest jedynie rachunkiem reszt, gdyż aktywa i zobowiązania nie są głównym punktem zainteresowania odbiorców, a ich wycena jest pochodną rozpoznanych przychodów i kosztów. W tej metodzie podstawę wyceny stanowi koszt historyczny.

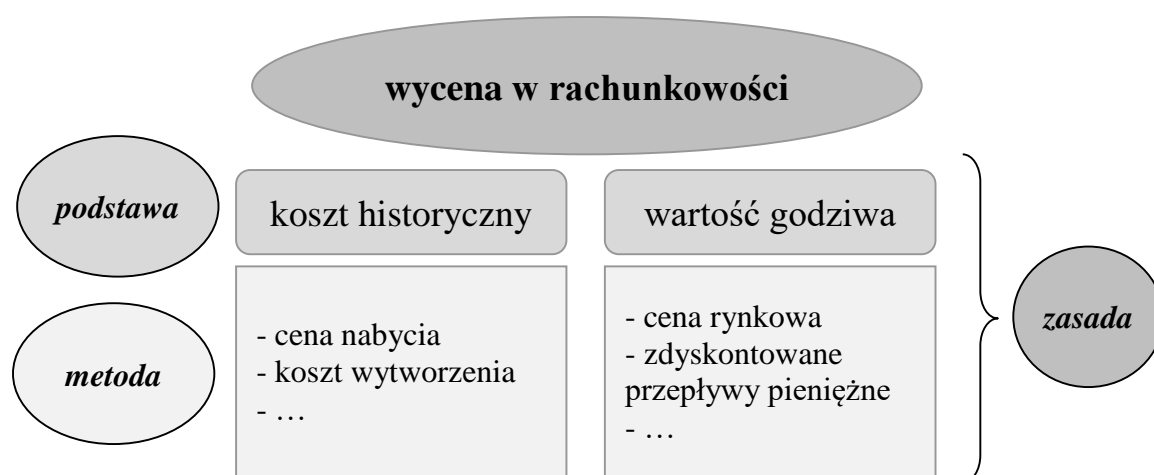
W przeciwstawnej metodzie wartości celem sprawozdania finansowego jest przedstawienie wartości aktywów i zobowiązań oraz ustalenie wartości aktywów netto, będącej pochodną wartości aktywów i zobowiązań. Skupienie uwagi na wycenie aktywów i zobowiązań powoduje, że najważniejszym elementem sprawozdania finansowego jest bilans, a rachunek zysków i strat jest elementem pomocniczym, gdyż przychody i koszty stanowią jedynie następstwo zmiany wartości aktywów lub zobowiązań. W metodzie wartości podstawę wyceny stanowi wartość rynkowa, a w razie jej braku inaczej ustalona wartość godziwa (czyli wartości bieżące). Dzięki odcięciu od kosztu historycznego rachunkowość oparta o metodę wartości nakierowana jest na przewidywanie przyszłej sytuacji majątkowej i finansowej jednostki.

Powyżej przeprowadzona analiza literatury przedmiotu w zakresie koncepcji, podstaw, metod, parametrów, itd. wyceny wskazuje na duże rozbieżności

²⁸ Szczegółowa charakterystyka przedstawionych koncepcji zostanie omówiona w dalszych podrozdziałach.

terminologiczne. Na potrzeby niniejszej rozprawy autorka przyjmuje następujący porządek. Proces wyceny w rachunkowości odbywa się w oparciu o dwie podstawy wyceny: koszt historyczny i wartość godziwą. W ramach tych podstaw wyceny wyróżnia się metody wyceny, takie jak np. cena nabycia (w ramach kosztu historycznego) czy cena rynkowa (w ramach wartości godziwej). Pojęcie „zasady wyceny” użyte w tytule dysertacji odnosi się do całokształtu wyceny obejmującego podstawy i metody. Autorka prowadzi bowiem rozważania wykraczające poza podstawy wyceny, w rozdziale piątym analizuje i określa również charakterystykę metod wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku w ramach wartości godziwej (podstawa), pozwalających maksymalizować użyteczność sprawozdania finansowego.

Rysunek 8. Zasady, podstawy i metody wyceny

Źródło: Opracowanie własne.

Jak podkreśla Z. Luty, każda z przedstawianych powyżej podstaw wyceny na swoje zalety i wady, a żadna z nich nie oddaje obiektywnie wartości przedmiotu. Rachunkowość skupia się zatem na poszukiwaniu wartości najbardziej obiektywnych, wiarygodnych, przydatnych, odzwierciedlających rzeczywistość gospodarczą, aktualnych [Luty 2001, s. 140]. Prowadzi się analizy zgodności podstaw wyceny z zasadami rachunkowości [Hońko 2013, s. 124] czy dokonuje przeglądu wad i zalet poszczególnych kategorii [Gos, Petrykowski 2011, s. 101]. Wprowadza się nowe kategorie wartości, jak np. wartość ekonomiczna [Karmańska 2009] czy wartość dla biznesu [Frendzel 2011], jednakże główne dylematy wyceny wciąż krążą wokół pytania: wartość godziwa czy koszt historyczny?

2.2.1. Koszt historyczny

Koszt historyczny nie został zdefiniowany ani w polskich regulacjach ani w Dyrektywie 34. W aktach tych wskazuje się jednak, że:

- poszczególne składniki aktywów i pasywów wycenia się stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty) [ustawa z 29 września 1994 r., art. 7, ust. 1],
- pozycje ujęte w sprawozdaniu finansowym są wyceniane zgodnie z zasadą ceny zakupu lub kosztu wytworzenia [Dyrektywa z 26 czerwca 2013, art. 6, ust. 1, pkt i],

co oznacza odniesienie do wartości z przeszłości i odzwierciedla istotę miary wyceny, jaką jest koszt historyczny.

Koszt historyczny został natomiast zdefiniowany w sposób bezpośredni w MSSF. Jest to podstawa wyceny, zgodnie z którą aktywa ujmuje się na dzień nabycia w wartości równej zapłaconej za nie kwocie pieniężnej lub w wartości godziwej zapłaty niepieniężnej dokonanej celem ich nabycia, a zobowiązania w wartości równej kwocie wpływów otrzymanych w zamian za przyjęcie na siebie obowiązku lub środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów, która według przewidywań zostanie zapłacona w celu uregulowania zobowiązania w normalnym toku działalności gospodarczej [Założenia Koncepcyjne MSSF 2011, pkt. 4.55].

J. Gierusz definiuje koszt historyczny jako kwotę środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów, jakie jednostka musiała wydać, aby uzyskać kontrolę nad danym składnikiem aktywów, pozwalającą jej w przyszłości uzyskać korzyści ekonomiczne [Gierusz 2011, s. 113]. Definicja ta odnosi się jedynie do wyceny aktywów, należy jednak mieć na uwadze, że metoda ta stosowana jest również do wyceny zobowiązań, dla których oznaczać będzie kwotę środków pieniężnych lub ekwiwalentów, jakie jednostka otrzymała za przyjęcie na siebie zobowiązania.

M. Rówińska [2015, s. 213] zwraca uwagę, że zastosowanie wyceny według kosztu historycznego, której podstawą jest pierwotna wartość danego składnika aktywów, związane jest z dokonywaniem korekt wartości, które mają na celu zachowanie zasady ostrożnej wyceny. Podczas wyceny bilansowej opartej na koszcie historycznym wartość składnika aktywów zostaje pomniejszona o odpisy amortyzacyjne, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości.

Koszt historyczny jest zatem kategorią wyceny wykorzystującą dane pochodzące z przeszłości, czyli z dnia przeprowadzenia operacji, zawarcia transakcji. Wycena w koszcie historycznym jest wyceną pierwotną, dokonywaną na moment wprowadzenia danego składnika aktywów czy zobowiązań do ksiąg rachunkowych. I w tym kontekście nie budzi kontrowersji, ponieważ wartość składnika sprawozdania wyceniana po koszcie historycznym na moment wejścia odpowiada jego wartości bieżącej. Dylematy wokół metod wyceny dotyczą przede wszystkim wyceny bilansowej. Jak podkreśla E. Babuška wycena w koszcie historycznym jest "szczególnym atutem rachunkowości, ale też jej merytorycznym defektem przy użyciu na dzień bilansowy" w związku ze zmianami wartości składników sprawozdania finansowego w czasie [Babuška 2013, s. 53].

Rachunkowość według kosztu historycznego charakteryzuje się pewnymi cechami, których świadomość istnienia pozwala zwiększyć przydatność informacyjną uzyskanych danych [Penman 2007, s. 36]:

- najważniejszym elementem sprawozdania finansowego dostarczającym informacji o wartości dla akcjonariuszy jest rachunek zysków i strat, a nie bilans;
- wykazane zyski dostarczają informacji o zdolnościach jednostki do generowania marży - oznaczają różnicę pomiędzy cenami wejścia (nabycia) a wyjścia (zbycia);
- na podstawie zysków wykazanych w bieżącym okresie może zostać dokonana prognoza przyszłych zysków;
- wskaźnik relacji wartości rynkowej do księgowej spółki zwykle odbiega od 1,0, jednakże wskaźnik P/E²⁹ bazuje na zysku bieżącym i może zostać wykorzystany do prognozowania przyszłych wartości;
- zyski nie odzwierciedlają gwałtownych zmian wartości, lecz zmiany cen na rynkach wejścia i wyjścia;
- analiza zysków pozwala dokonać oceny zarządu w zakresie zarządzania cenami produktów i kreowania przez niego wartości dodanej.

Zalety i wady zastosowania kosztu historycznego jako podstawy wyceny elementów sprawozdania finansowego zostaną przedstawione w dalszej części rozdziału.

²⁹ Wskaźnik P/E = cena akcji / zysk na akcję.

2.2.2. Wartość godziwa

Podczas gdy literatura przedmiotu i akty prawne są bardzo powściągliwe w definiowaniu pojęcia koszt historyczny, obfitują w definicje i rozważania na temat wartości godziwej.

Pojęcie wartości godziwej zdefiniowano m.in. w prawie bilansowym [ustawa z 29 września 1994, art. 28, ust. 6]. Oznacza ona kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami.

Podobną definicję przytacza się w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej, według których wartość godziwa to cena, którą otrzymano by za zbycie składnika aktywów lub zapłacono by za przeniesienie zobowiązania w transakcji przeprowadzonej na zwykłych warunkach między uczestnikami rynku na dzień wyceny [MSSF13, pkt 9].

Wartość godziwa nie została zdefiniowana wprost w Dyrektywie 34 w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, pomimo że jest wymieniana jako jedna z możliwych do zastosowania przez państwa członkowskie podstaw wyceny. W Dyrektywie znajduje się natomiast wskazanie, jakie kwoty mogą zostać uznane za wartość godziwą w przypadku wyceny instrumentów finansowych, i tak:

- w przypadku instrumentów finansowych, dla których można z łatwością ustalić wiarygodny rynek – jest to wartość rynkowa,
- w przypadku instrumentów finansowych, dla których wiarygodny rynek nie może być łatwo ustalony – jest to wartość wynikająca z powszechnie przyjętych modeli i technik wyceny, pod warunkiem że takie modele i techniki wyceny zapewniają racjonalne przybliżenie wartości rynkowej [Dyrektywa z 26 czerwca 2013, art. 8, ust. 7],

co wyjaśnia, że nie należy utożsamiać wartości godziwej z wartością rynkową. Wartość rynkowa może stanowić wartość godziwą, lecz nie zawsze wartość godziwa oznacza wartość rynkową. W sytuacji braku wartości rynkowej, wartość godziwa może zostać ustalona w inny sposób. Wartość godziwa oznacza bowiem wartość, za którą składnik "mógłby" zostać wymieniony, jednakże nie zawsze dla aktywów czy zobowiązań istnieje aktywny rynek. Jak podkreśla M. Frenzel w regulacjach rachunkowości oraz literaturze

aktualnie brak jest jednoznacznego zrównania wartości rynkowej i wartości godziwej [Frendzel 2011, s. 163].

Rachunkowość przez wiele wieków była oparta na koszcie historycznym. Wartość godziwa jest relatywnie nową podstawą wyceny. Jej wprowadzenie wynika z krytyki kosztu historycznego, negowanego w szczególności za niedużą przydatność decyzyjną. Wprowadzona do systemu rachunkowości wartość godziwa nie okazała się jednak końcem poszukiwań metody wyceny umożliwiającej kompromis pomiędzy przydatnością a wiarygodnością jako nadrzędnymi cechami sprawozdania finansowego.

S. Surdykowska dopatruje się przyczyn zmian w systemie rachunkowości w globalizacji rynków finansowych pociągających za sobą walkę o kapitał. Walkę tą wygrywają kraje i regiony potrafiące przyciągnąć i utrzymać inwestorów. W tych okolicznościach przedsiębiorstwa powinny ujawniać takie informacje, których jakość i zakres pozwolą rzetelnie rozpoznać ryzyko inwestycyjne, co generuje konieczność dostosowania zasad sporządzania sprawozdań finansowych do rosnących wymagań inwestorów, co oznacza zbliżenie w jak największym stopniu wyników pomiaru wartości aktywów i pasywów do ich wartości rynkowych. Zdaniem S. Surdykowskiej modyfikacje zasad wyceny w rachunkowości poprawiające jakość obrazu jednostki prezentowanego w sprawozdaniu finansowym są uzasadnione i akceptowane, jednak samo wprowadzenie kategorii "wartość godziwa", przy istniejącym już natłoku różnych kategorii wartości, jak np. odtworzeniowa, przewidywana, użytkowa, itp. stanowi wyraz pewnej bezradności rachunkowości [Surdykowska 2001, s. 196].

Fakt wprowadzenia wartości godziwej jako kategorii wyceny zwiększającej przydatność decyzyjną informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym dla inwestorów potwierdza wielu autorów, znajduje też swoje odzwierciedlenie w Założeniach koncepcyjnych MSSF, w których podkreśla się znaczenie przydatności informacji w podejmowaniu decyzji, jak i roli inwestora w jednostce. O wartości godziwej mówi się, że jej wprowadzenie było odpowiedzią na potrzeby informacyjne inwestorów, dla których informacje sporządzone zgodnie z zasadami kosztu historycznego i zasady ostrożności nie były w pełni użyteczne [Micherda, Szulc 2013, s. 22] oraz że jej założeniem jest dostarczenie inwestorom przydatnych informacji, to jest odzwierciedlających aktualną wartość majątku jednostki i źródeł jego finansowania [Mazur 2008, s. 99]. Podkreśla się także, że w rachunkowości nie istnieje bezdyskusyjny sposób pomiaru prowadzący do uzyskania jedynej słusznej wartości, wycena zawsze pozostanie subiektywna, a rosnąca rozbieżność między wartością księgową a rynkową

jednostki prowadzi będzie do poszukiwania takich miar wyceny, które będą odzwierciedlać rzeczywistą wartość aktywów i pasywów w układzie sił rynkowych. Wprowadzenie wartości godziwej stanowi próbę złagodzenia rozdzwiewku pomiędzy wartościami księgowymi a rynkowymi w odpowiedzi na niedoskonałość wyceny opartej na koszcie historycznym. Wartość godziwa pozwala bowiem, z założenia, na ustalenie aktualnej wartości majątku i źródeł jego finansowania [Mazur 2011, s. 56-57]. Jednakże w dalszym ciągu nie istnieje jedna, idealna, uniwersalna metoda wyceny aktywów i pasywów, która niosłaby zaspokajający wszystkich użytkowników potencjał informacyjny [Błażyńska 2011, s. 29].

Wartość godziwa jest aktualnie powszechnie stosowanym parametrem wyceny, pojawia się w wielu miejscach w różnych regulacjach. Jednakże mimo powszechnego wykorzystania pojęcia w przyjmowanych definicjach pojawiają się pewne różnice, w następstwie których istotnie zmieniać się może sposób postrzegania i ustalania wartości godziwej [Frendzel 2011, s. 162]. Samo określenie "godziwa" ma pozytywne konotacje, jego synonimem są określenia "uczciwy", "odpowiedni", "rzetelny", jednakże słowo "fair" tłumaczone z oryginału jako "godziwy" oznacza także targ, jarmark lub kiermasz [Hońko 2013, s. 103]. Połączenie obu znaczeń słowa "fair" sugeruje tłumaczenie frazy "fair value" jako "klarownej i słusznej wartości ustalonej na targowisku w trybie swobodnym, zgodnym z regułami, logiką i etyką" [Nowak W. A. 2001, s. 187].

System rachunkowości bazujący na wycenie według wartości godziwej charakteryzuje się następującymi cechami [Penman 2007, s. 36]:

- najważniejszym narzędziem dostarczającym informacji inwestorom jest bilans;
- przy założeniu, że wszystkie aktywa i zobowiązania ujęte w bilansie zostały wycenione według wartości godziwej wskaźnik wartości rynkowej do księgowej jest równo 1,0;
- zgodnie z zasadą, że bieżące zmiany wartości nie pozwalają przewidzieć przyszłych zmian, nie jest możliwe prognozowanie przyszłych zysków na podstawie bieżących; nie jest to jednakże konieczne, gdyż informacji tej dostarcza bilans;
- zyski, zwłaszcza nieoczekiwane, będące następstwem zmian wartości, informują o ryzyku zainwestowanego kapitału; wahania zysków są cenną informacją w analizie value at risk (wartości narażonej na ryzyko);
- wskaźnik P/E oznacza w rzeczywistości relację ceny do zmiany wartości;

- analiza zysków pozwala ocenić zarząd w kontekście zarządzania wartością jednostki dla akcjonariuszy.

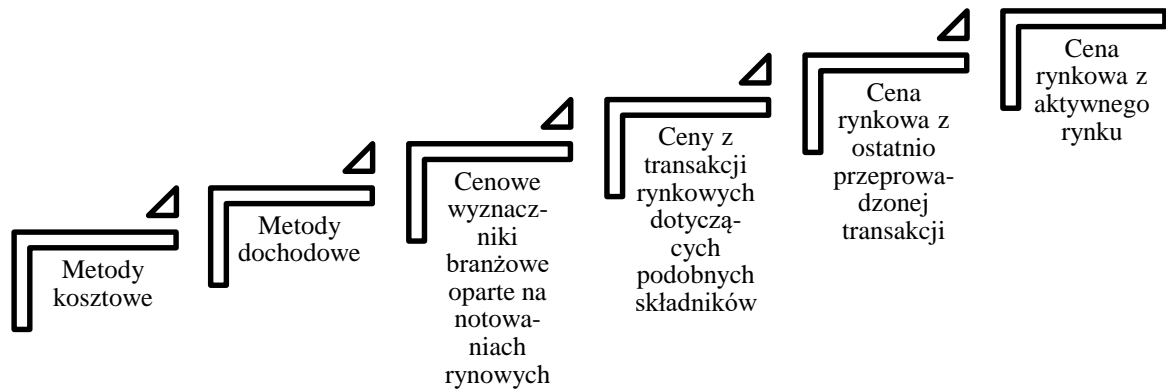
Jednocześnie należy mieć świadomość, że wartość godziwa nie zostaje ustalona w wyniku zaistnienia rzeczywistej transakcji z udziałem składników podlegających wycenie. Transakcje takie bowiem w momencie wyceny nie zachodzą, a składnik cały czas pozostaje w dyspozycji jednostki. Wartość godziwa stanowi zatem szacunek ceny w transakcji hipotetycznej, jedynie uwzględniającej bieżącą sytuację rynkową [Mazur 2008, s. 99].

W związku z tym, że wartość godziwa jest często jedynie szacunkiem, prowadzi się coraz więcej rozważań na temat poziomów jej wiarygodności. Wyraźnym trendem w literaturze i regulacjach międzynarodowych staje się nadawanie hierarchii poszczególnym metodom ustalania wartości godziwej, w której kryterium decydującym jest poziom wiarygodności ustalonej wartości.

J. Gierusz przywołuje za SFAS 157 trzy poziomy źródła danych, na podstawie których ustalona zostaje wartość godziwa składnika aktywów lub zobowiązań. Poziom pierwszy to dane stanowiące rzeczywiste ceny identycznych aktywów i zobowiązań pochodzące z aktywnego rynku. Poziom drugi także oznacza ceny aktywów lub zobowiązań, ale podobnych (nie identycznych) lub pochodzących z mniej aktywnych rynków. Poziom trzeci stanowią dane będące własnymi założeniami jednostki [Gierusz 2011, s. 116].

Do niedawna z MSSF nie prezentowały hierarchii stosowanych metod ustalania wartości godziwej, A. Mazur przywołała jednak, na podstawie analizy poszczególnych regulacji, sześciostopniowy układ metod. Za najbardziej wiarygodną uznaje się cenę rynkową z aktywnego rynku, następnie cenę rynkową z ostatnio przeprowadzonych transakcji. Poziom trzeci stanowią ceny z transakcji rynkowych dotyczących podobnych składników, a czwarty cenowe wyznaczniki branżowe oparte na notowaniach rynkowych. Najmniej wiarygodne są metody dochodowe ułożone na miejscu piątym i metody kosztowe na pozycji szóstej [Maj 2008, s. 99]. Syntetycznie, hierarchia ta została przedstawiona na rysunku 9.

Rysunek 9. Hierarchia metod ustalania wartości godziwej

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Maj 2008, s. 99].

1 stycznia 2013 wszedł jednak w życie MSSF 13 "Wycena wartości godziwej", w którym doprecyzowano hierarchię metod ustalania wartości godziwej. Zgodnie z MSSF 13 wartość godziwa nie jest wyceną specyficzną dla danej jednostki, lecz wyceną opartą na danych rynkowych, pomimo że tylko w przypadku niektórych aktywów i zobowiązań może istnieć dostęp do obserwowalnych transakcji rynkowych. Istotą wyceny według wartości godziwej jest jednak "oszacowanie, jaka byłaby cena w transakcji przeprowadzonej na zwykłych warunkach zbycia składnika aktywów lub przeniesienia zobowiązania między uczestnikami rynku w dniu wyceny i w aktualnych warunkach rynkowych (tj. cena wyjścia na dzień wyceny z perspektywy uczestnika rynku, który posiada składnik aktywów lub ma zobowiązanie)" [MSSF 13, pkt 2]. W przypadku gdy nie ma bezpośredniej możliwości odniesienia się do ceny rynkowej identycznych składników aktywów i zobowiązań należy wykorzystać takie metody wyceny, które w największym stopniu wykorzystują obserwowalne dane.

W MSSF 13 określono trzy poziomy wartości godziwej. Dane wejściowe na poziomie 1 oznaczają ceny notowane na aktywnych rynkach identycznych aktywów lub zobowiązań, które są dla jednostki dostępne w dniu wyceny. Zastosowanie takiej ceny zapewnia najbardziej wiarygodny dowód wartości godziwej i powinien zostać zastosowany w wycenie według wartości godziwej, jeśli tylko jest dostępny. Dane na tym poziomie są dostępne przede wszystkim dla wielu aktywów i zobowiązań finansowych, a jeśli pochodzą z różnych rynków należy ustalić:

- główny rynek, a w przypadku jego braku, rynek najkorzystniejszy,
- możliwość przeprowadzenia transakcji po cenie funkcjonującej na wybranym rynku na moment wyceny.

Dane na poziomie 2 oznaczają także ceny rynkowe, stanowią je ceny obserwowalne bezpośrednio lub pośrednio w przypadku danego aktywa lub zobowiązania. Gdy aktywo lub zobowiązanie ma określony termin, dane te powinny być obserwowalne przez cały termin. Za dane wejściowe na 2 poziomie można uznać:

- ceny podobnych aktywów lub zobowiązań notowane na aktywnych rynkach,
- ceny identycznych oraz podobnych aktywów i zobowiązań notowane na rynkach, które nie są aktywne,
- ceny inne niż notowane, obserwowalne w odniesieniu do danego składnika aktywów lub zobowiązań,
- dane wejściowe potwierdzone przez rynek.

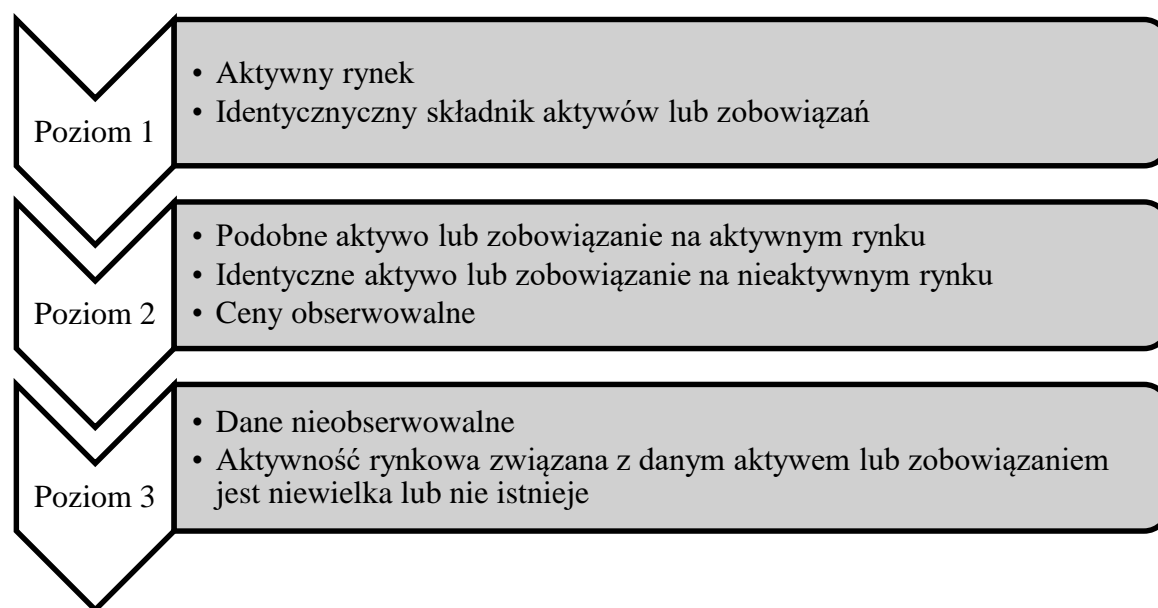
Przy określaniu wartości godziwej na podstawie cen na poziomie 2 istotne jest zatem rynkowe potwierdzenie przyjmowanych wartości i możliwość ich obserwacji. Jako że często za punkt wyjścia przyjmuje się ceny aktywów i zobowiązań innych niż identyczne, konieczne bywa dokonanie korekty względem zaobserwowanej wartości, uwzględniającej takie czynniki jak stan lub lokalizację aktywów, stopień podobieństwa z aktywami i zobowiązaniami przyjmowanymi za punkt odniesienia, czy wolumen lub poziom aktywności na rynkach, na których dokonuje się obserwacji danych wejściowych.

W wycenie według wartości godziwej wykorzystać można także dane nieobserwowalne dotyczące danego składnika aktywów lub zobowiązań, uplasowane na poziomie 3. Danych nieobserwowalnych używa się do wyceny w wartości godziwej, gdy odpowiednie dane obserwowalne nie są dostępne, co ma miejsce przede wszystkim w sytuacji, gdy aktywność rynkowa związana z danym aktywem lub zobowiązaniem jest niewielka lub nie istnieje. Wciąż jednak celem wyceny pozostaje ustalenie ceny wyjścia na dzień wyceny z perspektywy uczestnika rynku posiadającego dane aktywo lub zobowiązanie. Dane nieobserwowalne powinny zatem odzwierciedlać założenia, które zostałyby przyjęte przez uczestników rynku na potrzeby kalkulacji ceny, także założenia dotyczące ryzyka. Opracowując dane nieobserwowalne jednostka powinna wykorzystać najlepsze informacje dostępne w danych okolicznościach, w tym dane własne jednostki, uwzględniając jednak wszelkie racjonalne założenia przyjmowane przez innych uczestników rynku [MSSF 13, pkt 76-90].

Podczas gdy wycena w wartości godziwej oparta na danych poziomu 1 jest w pełni uzasadniona i raczej nie napotyka krytyki, pewne wątpliwości pojawiają się w przypadku wykorzystania danych poziomu 2 i 3, naznaczonych pewną dozą subiektywizmu. W gestii

jednostki pozostaje bowiem decyzja, czy dany składnik aktywów można uznać za podobny, w jaki sposób dokonać korekt wartości, albo jakie w ogóle przyjąć założenia dokonując opracowania danych na poziomie 3, dla których nie istnieje punkt odniesienia w postaci danych obserwowalnych. To głównie konieczność wykorzystania subiektywnych ocen i szacunków, nie do uniknięcia w przypadku braku danych obserwowalnych, prowadzi do powstania zarzutów zmniejszonej wiarygodności wyceny w wartości godziwej względem innych metod wyceny, o czym będzie mowa w dalszej części rozdziału.

Rysunek 10. Poziomy wartości godziwej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSSF 13.

Ustawa o rachunkowości także wskazuje, jakie dane należy uznać za wartość godziwą aktywów lub zobowiązań. Są one podane w kontekście regulacji łączenia się spółek, mogą też zostać wykorzystane w procesie konsolidacji sprawozdań finansowych [Gabrusewicz, Remlein 2007, s. 222]. Zgodnie z prawem bilansowym [ustawa z 29 września 1994 r. art. 44b ust. 4], za wartość godziwą poszczególnych aktywów i zobowiązań uznaje się w przypadku:

- notowanych papierów wartościowych – aktualny kurs notowań pomniejszony o koszty sprzedaży;
- nienotowanych papierów wartościowych – wartość oszacowaną, uwzględniającą takie czynniki, jak współczynnik cena do zysku i stopa dywidendy

porównywalnych papierów wartościowych wyemitowanych przez spółki o podobnych charakterystykach;

- należności – wartość bieżącą (zdyskontowaną) kwot wymagających zapłaty, wyznaczoną przy odpowiednich bieżących stopach procentowych, pomniejszoną o odpisy na należności zagrożone i nieściągalne oraz ewentualne koszty windykacji;
- zapasów produktów gotowych i towarów – cenę sprzedaży netto pomniejszoną o opust marży zysku wynikający z kosztów doprowadzenia przez jednostkę do sprzedaży zapasu lub znalezienia nabywcy;
- zapasów produktów w toku – cenę sprzedaży netto produktów gotowych pomniejszoną o koszty zakończenia produkcji i opust marży zysku wynikający z kosztów doprowadzenia przez jednostkę zapasów do sprzedaży lub znalezienia nabywcy;
- zapasów materiałów – aktualną cenę nabycia;
- środków trwałych – wartość rynkową lub ich wartość według niezależnej wyceny, ewentualnie aktualną cenę nabycia albo koszt wytworzenia, z uwzględnieniem aktualnego stopnia ich zużycia;
- wartości niematerialnych i prawnych – wartość oszacowaną, wyznaczoną w oparciu o ceny rynkowe takich samych lub podobnych wartości niematerialnych i prawnych;
- zobowiązań – wartość bieżącą (zdyskontowaną) kwot wymagających zapłaty, wyznaczoną przy odpowiednich bieżących stopach procentowych.

Wartości godziwej, jej definicji i sposobom ustalania poświęca się w regulacjach prawnych i literaturze zdecydowanie więcej miejsca niż kosztowi historycznemu. Zdaniem autorki wynika to z dwóch przyczyn. Po pierwsze koszt historyczny jest bardzo prostą i oczywistą metodą wyceny, najczęściej oznacza cenę nabycia lub koszt wytworzenia, a więc dane powstałe w przeprowadzonej transakcji. Ewentualne rozważania mogą dotyczyć np. zaliczenia kosztów zakupu do wartości początkowej aktywa czy przyjmowanego okresu ekonomicznej użyteczności aktywów. Po drugie, wartość godziwa jest wciąż czymś nowym. Została już zakorzeniona w świadomości polskich teoretyków, jednak nadal pozostaje obiektem zainteresowania. Z kolei w świadomości praktyków, z wyłączeniem podmiotów zajmujących się rachunkowością

dużych jednostek, giełdowych, stosujących MSSF, wartość godziwa, pomimo wystąpienia w krajowych regulacjach prawnych, zajmuje marginalne znaczenie.

2.3. Zalety i wady wartości godziwej oraz kosztu historycznego w kontekście użytecznego sprawozdania finansowego

Pojawienie się wartości godziwej w rachunkowości i wzrost jej znaczenia w ostatnich latach uzasadnia się licznymi zaletami przyjęcia tej podstawy wyceny. Jak już wspomniano, u podłoża wprowadzenia do systemu rachunkowości wartości godziwej leżały oczekiwania informacyjne inwestorów, uznawanych za głównych użytkowników sprawozdania finansowego. Wartość godziwa powinna zwiększyć przydatność sprawozdań finansowych w procesie podejmowania decyzji, a także zwiększyć aktualność prezentowanych danych i nadać im rynkowy charakter, co umożliwi lepsze przewidywanie przyszłych przepływów pieniężnych. Są to główne atuty wartości godziwej przywoływane w literaturze.

Zdanie to potwierdza A. Mazur przywołując opinie zwolenników wartości godziwej, zgodnie z którymi dzięki wartości godziwej rachunkowość stanie się bardziej bieżąca, odpowiednia i użyteczna [Mazur 2011, s. 57]. Na lepsze przedstawienie zdolności jednostki do generowania przyszłych przepływów pieniężnych, a zatem perspektywne ukierunkowanie rachunkowości zwraca uwagę J. Gierusz. Podkreśla on także takie walory wartości godziwej jak [Gierusz 2011, s. 117]:

- aktualność wyceny;
- urealnienie kosztów, sprzyjające zasadzie współmierności dzięki zestawieniu cen sprzedaży z kosztami "realnymi", a nie historycznymi;
- elastyczność rozwiązań, oznaczającą możliwość doboru metody wyceny do specyfiki przedmiotu wyceny i dostępności danych rynkowych;
- integrację rachunkowości finansowej i zarządczej, poprzez sięgnięcie po narzędzia właściwe rachunkowości zarządczej przy wycenie, jak np. budżety czy dyskonto;
- zbliżenie wartości księgowej i rynkowej jednostki;
- stworzenie podstaw oceny skutków decyzji gospodarczych;
- przyciągnięcie inwestorów - ujęcie aktualnych wartości aktywów i zobowiązań wspiera realizację koncepcji wiernego i rzetelnego obrazu, co zachęca inwestorów do inwestycji;

- możliwość wykorzystania do wyceny aktywów i zobowiązań, dla których określenie kosztu historycznego jest utrudnione.

Zdaniem autorki, pod dyskusję należy poddać, czy możliwość doboru jednej z wielu metod szacowania wartości godziwej w rzeczywistości jest jej atutem, czy nie jest raczej czynnikiem zmniejszającym porównywalność sprawozdań finansowych. Ponadto niesie za sobą konieczność podejmowania decyzji o wyborze opcji wyceny, co zwiększa subiektywizm wyceny i generuje trudności aplikacyjne.

Niewątpliwą jednak zaletą jest zbliżenie wartości księgowej do wartości rynkowej spółki. J. M. Argiles, J. Garcia-Baldon, T. Monllau podkreślają, że przydatność informacji jest uzależniona od stopnia korelacji wartości księgowych z cenami akcji, a więc z wartością rynkową spółki. Większy stopień takiej korelacji zapewnia wartość godziwa. Ci sami autorzy wymieniają ponadto takie zalety stosowania wartości godziwej jak uwzględnienie oczekiwań informacyjnych użytkowników czy możliwość oceny wartości rynkowej aktywów netto przez kapitałodawców [Argiles, Garcia-Baldon, Monllau 2011, s. 90]. W literaturze spotkać można także takie argumenty za wykorzystaniem wartości godziwej, jak zwiększenie efektywności zarządu czy złagodzenie konfliktu agent-pryncypał [Argiles, Sabata Aliberch, Garcia Blandon, 2012, s. 114], zdaniem autorki nie należy ich jednak przyjmować bezkrytycznie. Możliwość, a nawet konieczność wykorzystania subiektywnych danych, ustalanych przez zarząd może bowiem prowadzić do nadużyć z jego strony, co w istotnym stopniu zaostrzy konflikt agencji, zamiast go złagodzić.

Rynkowy charakter wielokrotnie wymienia się wśród zalet wartości godziwej. B. Micherda zwraca uwagę, że to urynkowienie, wraz z obiektywizacją wpływają na zwiększenie przydatności tej metody wyceny dla uczestników rynku kapitałowego [Micherda 2008, s. 9].

Wymieniane zalety wartości godziwej są w pełni uzasadnione, pod warunkiem przyjęcia założenia, że wartość godziwa została ustalona poprawnie. Jak bowiem podkreślają T. Cao, R. Donnelly i H. Shaari, wartość godziwa jest użyteczna, jednakże poziom jej użyteczności jest uzależniony od jakości szacunków dokonywanych przez zarząd i błędów występujących w tych szacunkach. Konieczność wykorzystania szacunków w procesie wyceny według wartości godziwej jest główną przyczyną jej wad [Cao, Donnelly, Shaari 2013, s. 60].

T. Krumwiede stwierdza, że nawet dobrze nastawiony, działający w interesie pryncypała zarząd, może popełnić błąd w procesie szacowania wartości godziwej, jeśli

działając w dobrej wierze przyjmie złe założenia i prognozy. Z kolei dla nieuczciwego, oportunistycznego zarządu (która to postawa jest zgodna z założeniami teorii agencji), konieczność przeprowadzenia osądów i szacunków może zostać wykorzystana do manipulowania danymi i zarządzania zyskami zgodnie z interesem członków zarządu [Krumwiede 2008, s. 38]. Na ryzyko wykorzystania wartości godziwej do zarządzania zyskami wskazują też T. Cao, R. Donnelly i H. Shaari, opierając się na wynikach badań przeprowadzonych w państwach azjatyckich [Cao, Donnelly, Shaari 2013, s. 61].

Z koniecznością wykorzystania szacunków jest związana także kolejna wada wartości godziwej, a mianowicie trudność weryfikacji, którą podkreśla M. Gmytrasiewicz, pomimo iż przyznaje, że "wartość godziwa chyba najlepiej mierzy wartość informacji dostarczanych głównemu użytkownikowi - inwestorowi" [Gmytrasiewicz 2009, s. 68].

Konieczność dokonywania szacunków i problem weryfikacji wartości godziwej pociągają za sobą dylematy wokół wiarygodności wyceny. Jak zauważa A. Mazur wartość godziwą ustaloną na podstawie danych z aktywnego rynku uważa się za wiarygodną, jednak nawet ceny na aktywnych rynkach mogą być kształtowane przez czynniki inne niż rzeczywista wartość aktywów, co wynika z nieistnienia rynków doskonałych. W przypadku braku danych z aktywnych rynków jednostka ustalając wartość godziwą stosuje inne powszechnie uznawane techniki wyceny, których wybór jest bardzo szeroki, a każda z technik może prowadzić do uzyskania innych rezultatów, w zależności od przyjętych założeń. Wbrew założeniom odnośnie harmonizacji i standaryzacji sprawozdań finansowych w skali globalnej, prowadzi to do zidentyfikowania kolejnej wady - braku porównywalności, mogącego wystąpić nawet przy wyborze tej samej techniki ustalania wartości godziwej, w następstwie przyjęcia różnych założeń [Mazur 2008, s. 99]. Na problem wiarygodności zwraca uwagę także M. Cieślak, wskazując że do potencjalnych negatywnych skutków wprowadzenia wartości godziwej można zaliczyć dalszy spadek przydatności decyzyjnej sprawozdań finansowych oraz wzrastające znaczenie rachunku przepływów pieniężnych. Niebezpieczeństwo wartości godziwej wiąże się właśnie z brakiem wiary w wiarygodność wyceny według wartości godziwej, a może się okazać, że krańcowa użyteczność wartości godziwej mierzona jej przydatnością decyzyjną maleje wraz z coraz szerszym jej wykorzystaniem [Cieślak 2009, s. 29-30].

Wśród wad wartości godziwej często wymienia się także hipotetyczność transakcji. A. Kaczmarczyk podkreśla, że celem wprowadzenia wartości godziwej do

rachunkowości było urealnienie wartości aktywów i pasywów, jednakże wartość godziwa informuje, ile jednostka zarobiłaby gdyby sprzedała lub wymieniła swoje aktywa, przy czym niewłaściwe jest założenie o sprzedaży aktywów, gdyż najczęściej jednostka zamierza wykorzystywać je w dalszym ciągu w swojej działalności [Kaczmarczyk 2012, s. 212]. Także C. T. Kaya podkreśla, że wycena w wartości godziwej nie reprezentuje aktualnej wartości rynkowej, gdyż tak naprawdę nie jest ceną rzeczywistą. Informuje jedynie, za ile dane aktywo mogłoby zostać sprzedane, co nie oznacza że zostanie sprzedane, a zatem jest wartość godziwa odzwierciedla raczej wartość hipotetyczną i subiektywną, trudną do zweryfikowania i podatną na błędy [Kaya 2013, s. 131].

Kolejna grupa wad wyceny według wartości godziwej obejmuje jej warstwę aplikacyjną. Gdy nie istnieje aktywny rynek dla danego przedmiotu wyceny, trudno jest znaleźć odpowiadający mu przedmiot, na podstawie którego można by przeprowadzić proces wyceny [Jaijairam 2013, s. 5]. Nawet w przypadku możliwości określenia podobnego przedmiotu wyceny zachodzi konieczność dokonania korekt uwzględniających różnice w wartości, co wymaga przyjęcia określonych założeń. Jeszcze większe problemy na płaszczyźnie aplikacyjnej niesie wycena według wartości godziwej w przypadku braku cen rynkowych nawet dla podobnych aktywów lub zobowiązań. Powszechnie uznane techniki wyceny, jak np. szacowanie przyszłych przepływów pieniężnych i ich odpowiednie dyskonto wymagają zarówno specjalistycznej wiedzy, jak i przyjęcia założeń, które zawsze pozostaną subiektywne.

Na mankamenty w warstwie aplikacyjnej zwraca uwagę również J. Gierusz przejawiają się one, jak wspomniano, w braku aktywnych rynków dla większości wycenianych obiektów, a także, w przypadku wyceny na podstawie danych poziomu 2 i 3, w braku obiektywizmu i sprawdzalności, wysokim stopniu skomplikowania algorytmów obliczeniowych i znacznych kosztów pozyskania informacji, co prowadzi do tego, że dany obiekt może mieć kilka poprawnie ustalonych, aczkolwiek różnych, wartości godziwych [Gierusz 2011, s. 118]. Do innych wad wartości godziwej należy zaliczyć także [Gierusz 2011, s. 119]:

- znaczne ryzyko, pociągające za sobą wysokie koszty audytu;
- niewielką przydatność w małych i średnich jednostkach³⁰;
- rozbieżności przepisów podatkowych i bilansowych;

³⁰ Temat wyceny według wartości godziwej w MSP został szerzej omówiony w artykule: Wierzińska Z., Wycena aktywów i pasywów a oczekiwania informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych; w: *Studia Oeconomica Posnaniensia* vol. 2, nr 4 (265), Poznań 2014.

- braku ciągłości ograniczającej porównywalność informacji.

Problemy wyceny według wartości godziwej narastają w małych i średnich przedsiębiorstwach, których użytkownicy sprawozdań finansowych najczęściej różnią się od użytkowników sprawozdań finansowych jednostek publicznych. Ponadto w MSP główna funkcja rachunkowości sprowadza się do obliczenia zobowiązań podatkowych i stanowienia dowodów w relacjach z organami skarbowymi, a nie innymi interesariuszami. Przepisy prawa podatkowego są z kolei oparte głównie na koszcie historycznym, a często na zasadzie kasowej, co czyni je bardzo odległymi od rachunkowości bazującej na wycenie według wartości godziwej. Obowiązek wykorzystania wartości godziwej niesie więc za sobą koszty nie tylko powoływania rzeczoznawców oraz audytu, ale często także prowadzenia ewidencji równoległej dla potrzeb prawa podatkowego.

Na kwestię użytkowników sprawozdań finansowych zwraca też uwagę J. Samelak, podkreślając, że katalog użytkowników sprawozdań finansowych jest bardzo szeroki i że przyjęcie założenia, że sprawozdanie finansowe zaspokajające potrzeby informacyjne inwestora zaspokoi równocześnie potrzeby innych użytkowników może okazać się mylne [Samelak 2011, s. 139]. Czy np. pracowników i wierzycieli interesuje bowiem informacje o wartości rynkowej jednostki ustalone w oparciu o oszacowaną wartość godziwą aktywów i pasywów?

Najważniejsze zalety i wady wartości godziwej zbiorczo przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Najistotniejsze zalety i wady wartości godziwej

Zalety	Wady
Nadaje danym finansowym rynkowy charakter	Daje możliwość manipulowania danymi (w dobrej lub złej wierze)
Umożliwia lepsze przewidywanie przyszłych przepływów pieniężnych	Sprawia trudność weryfikacji podstaw wyceny
Może zwiększać porównywalność danych dzięki wycenie w bieżących wartościach	Prowadzi do braku porównywalności danych w związku z obciążeniem danych subiektywizmem
Bazuje na aktualnej wycenie	Przedstawia dyskusyjną wiarygodność danych
Doprowadza do urealnienia kosztów	Jej zastosowanie rodzi trudności aplikacyjne
Zbliża do siebie wartość księgową i rynkową jednostki	Niesie zwiększone ryzyko, pociągające za sobą wysokie koszty audytu
Odpowiada oczekiwaniom informacyjnym inwestorów	Nie zwiększa przydatności danych sprawozdawczych w małych i średnich jednostkach

Źródło: Opracowanie własne.

Wokół wykorzystania wyceny według wartości godziwej powstają liczne kontrowersje, można wymienić wiele zalet i wad tej metody wyceny. Podobnie jest w przypadku kosztu historycznego, choć jego rola maleje z upływem czasu na rzecz właśnie wartości godziwej.

M. Gmytrasiewicz podkreśla, że zwolennicy kosztu historycznego są na stanowisku, iż zadaniem systemu rachunkowości nie jest raportowanie o wartości, ale że rachunkowość jest systemem informacyjnym o faktach gospodarczych i dopiero na podstawie tych faktów każdy użytkownik musi samodzielnie dokonać oceny i wyceny kapitału [Gmytrasiewicz 2009, s. 67]. Spostrzeżenie to oddaje istotę i główną zaletę kosztu historycznego - oparte na nim informacje są faktem gospodarczym, nieobciążonym subiektywizmem. Wykorzystanie kosztu historycznego wymaga jednak od użytkownika sprawozdania finansowego, zainteresowanego wartością przedsiębiorstwa, świadomości, że wykorzystane dane pochodzą z przeszłości a aktualna wartość aktywów i pasywów może odbiegać od zawartej w sprawozdaniu finansowym.

Pomimo to, koszt historyczny wciąż jest określany jako prosta w użyciu i łatwa do zrozumienia metoda wyceny [Jajjairam 2013, s. 5], choć zrozumiałość jest zaletą wynikającą przede wszystkim z wieloletniej, powszechnej praktyki wykorzystania kosztu historycznego [Kaya 2013, s. 129]. Obok powyższych, do zalet kosztu historycznego należy zaliczyć także weryfikowalność, która jest następstwem ustalania wartości historycznej aktywów i zobowiązań w oparciu o faktyczne zdarzenia i transakcje, potwierdzone rzetelnymi, jednoznacznymi dowodami. Dzięki temu koszt historyczny można uznać także za mniej podatny na manipulacje zarządu, gdyż w wycenie według kosztu historycznego nie ma miejsca na szacunki i osądy, które dokonywane nawet w dobrej wierze mogą prowadzić do uzyskania błędnych wyników.

Na podobne zalety zwraca uwagę M. Kędzior, wskazując że należy uznać do zalety obiektywną, praktyczną, weryfikowalną i łatwą do wykorzystania w praktyce metodę wyceny. Ograniczenie szacunków oznacza obiektywizm i zwiększa możliwości jego weryfikacji, co z kolei prowadzi do zwiększenia jego praktycznego wykorzystania. Dzięki temu, że koszt historyczny może wskazywać minimalną wartość możliwą do uzyskania w przypadku sprzedaży danego składnika aktywów, jest użyteczny przy zawieraniu umów pomiędzy jednostką i innymi podmiotami [Kędzior 2013, s. 83].

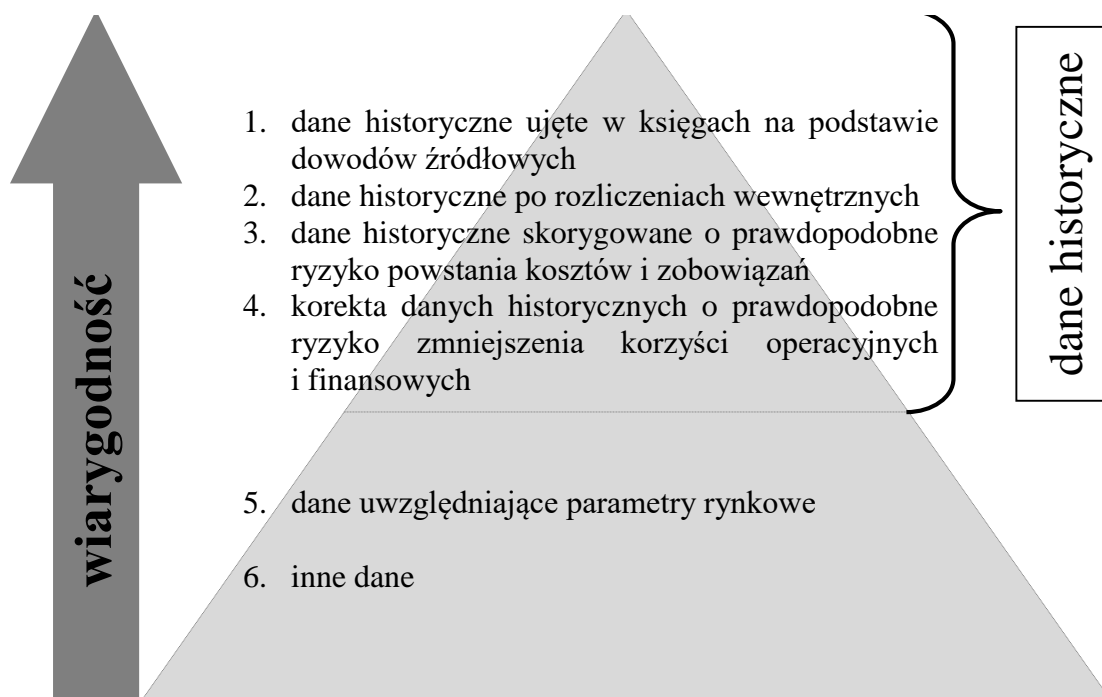
Bardzo istotną cechą kosztu historycznego jest także zaufanie odbiorców informacji, zbudowane dzięki wielowiekowej tradycji rachunkowości opartej na koszcie historycznym, na które wskazuje J. Gierusz obok takich zalet jak [Gierusz 2011, s. 114]:

- sprawdzalność wyników, uzyskiwaną dzięki rzetelnym, obcym dowodom źródłowym,
- obiektywizm,
- prostota pomiaru, oznaczająca osiągnięcie efektów przy wykorzystaniu relatywnie przystępnych algorytmów,
- zrozumiałość osiągniętych rezultatów, dla sporządzającego informacje i ich odbiorcy,
- łatwość standaryzacji (opisania procedur w formie aktów prawnych i innych regulacji),
- ciągłość stosowania,
- niskie koszty pozyskania informacji,
- łatwość weryfikacji (audytu),
- zbieżność z prawem podatkowym, oraz

- wiarygodność otrzymanych wyników.

Wiarygodność jest zaletą dyskusyjną, gdyż w literaturze spotyka się odmienne podejścia. Z jednej strony uznaje się za wiarygodny koszt historyczny, jako że bazuje na obiektywnych danych źródłowych, a przy jego ustalaniu nie wykorzystuje się szacunków mogących nosić konsekwencje błędnie przyjętych założeń. Drugie, zgoła odmienne podejście, wskazuje, że to wartość godziwa jest bardziej wiarygodna, w konsekwencji tego, że przedstawia bardziej aktualne i odpowiadające rzeczywistości gospodarczej wartości. Przy ocenie poziomu wiarygodności poszczególnych metod wyceny istotna zatem staje się interpretacja samego pojęcia "wiarygodność". Autorka jest bliższa aprobaty dla pierwszego stanowiska, zgodnie z którym to koszt historyczny jest bardziej wiarygodną metodą wyceny. Podobny pogląd reprezentuje Z. Luty umieszczając dane historyczne na najwyższych szczeblach w piramidzie wiarygodności poszczególnych danych [Luty 2010, s. 132], co przedstawiono na rysunku 11.

Rysunek 11. Rodzaj danych a wiarygodność informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Luty 2010, s. 132].

Wypieranie kosztu historycznego przez wartość godziwą znajduje swoje uzasadnienie w licznych wadach wyceny opartej na koszcie historycznym. Najważniejszą z nich jest oderwanie od aktualnej sytuacji gospodarczej, nie uwzględnianie bieżącej

wartości jednostki, a co za tym idzie ograniczone możliwości oceny przyszłej sytuacji finansowej i majątkowej przedsiębiorstwa. Są to wady szczególnie istotne z perspektywy inwestora - koszt historyczny nie przekazuje informacji w zakresie przyszłej sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, a w szczególności przyszłych przepływów pieniężnych, ponadto wyceniane w bilansie pozycje nie przedstawiają zmian siły nabywczej, a przychody w rachunku zysków i strat są ujmowane dopiero w momencie sprzedaży - nie uwzględniają zmian wartości aktywów, co może wpływać na niewłaściwą ocenę przedsiębiorstwa czy zarządu na podstawie wskaźników rentowności [Kędzior 2013, s. 83]. Nieuwzględnianie zmian siły nabywczej (inflacji) może powodować pominięcie istotnych dla oceny sytuacji jednostki informacji [Kaya 2013, s. 129]. Pominięcie istotnych informacji może być też konsekwencją skupienia uwagi na alokacji kosztów zamiast na wartości aktywów [Jajjairam 2013, s. 5].

W niektórych źródłach literatury zwraca się uwagę na takie kwestie wykorzystania kosztu historycznego jak ryzyko popełnienia błędów podczas kalkulacji, podejmowanie bardziej ryzykownych, mniej właściwych decyzji, a także mniejsze możliwości dokonania osądu na podstawie danych historycznych³¹ [Argiles Bosch, Aliberch, Blandon 2012, s. 112, 114]. Wskazuje się także, że rachunkowość oparta na koszcie historycznym może być źródłem oderwania wyników jednostki przedstawionych w sprawozdaniu finansowym od jej rzeczywistych wyników. Koszt historyczny jako wymagający w wielu przypadkach wykorzystania kalkulacji³² także może stać się źródłem manipulacji, natomiast sama konieczność wykorzystania kalkulacji do wyceny produktów nastęrcza trudności aplikacyjnych.

Nie tylko konieczność wykorzystania kalkulacji wpływa na wiarygodność i obiektywizm kosztu historycznego. Jednoznaczność i bezwzględność wyceny według kosztu historycznego, podnoszona jako jedna z jego największych zalet stanowiących przeciwieństwo niejednoznacznej wartości godziwej, także nie jest bezdyskusyjna. Jak zauważa bowiem S. Surdykowska, adekwatność pomiaru za pomocą kosztu historycznego nie jest bezwzględna, gdyż mają na nią wpływ takie czynniki jak przyjęty okres używania aktywów, inflacja czy trwała utrata wartości aktywów [Surdykowska 2001, s. 197].

Dzięki wykorzystaniu kosztu historycznego łatwiej jest także ukryć złe inwestycje, np. przez odsuwanie w czasie ich rozliczenia i brak konieczności wykazania negatywnych

³¹ Wady te dotyczą wykorzystania kosztu historycznego w wycenie aktywów biologicznych, czemu będzie poświęcona dalsza część rozdziału.

³² Przez kalkulację rozumie się wycenę i rozliczanie produkcji.

skutków zmian wartości inwestycji do tego momentu [Argiles, Blandon, Monllau 2011, s. 91].

Obok orientacji na przeszłość, dzięki której możliwe jest odzwierciedlenie jedynie zdarzeń minionych, a nie potencjału dochodowego przedsiębiorstwa, oraz trudności w pomiarze kosztu wytworzenia produktów (kalkulacji), J. Gierusz do wad kosztu historycznego zalicza [Gierusz 2011, s. 115]:

- naruszenie zasady współmierności przychodów i kosztów³³, wynikające z porównania historycznych cen nabycia z aktualnymi cenami sprzedaży,
- brak informacji o koszcie historycznym w wielu transakcjach (np. darowizny),
- bezzasadność przypisania niektórym aktywom i zobowiązaniom kosztu historycznego,
- podatność na inflacyjne zmiany cen,
- wyłączenie możliwości oceny skutków decyzji gospodarczych, np. nabycia inwestycji,
- niewykazywanie w sprawozdaniu finansowym aktywów nadal wykorzystywanych, po ich całkowitym umorzeniu,
- brak aktualności wyceny będący konsekwencją zmian cen rynkowych,
- oddalenie się wartości księgowej i rynkowej jednostki,
- przyzwolenie na tworzenie cichych rezerw³⁴.

Zasadnicza różnica pomiędzy wyceną według wartości godziwej a kosztu historycznego wynika z faktu, że ceny historyczne wynikają z faktycznych zdarzeń, a wartości rynkowe nie mają tego rodzaju podstawy. Wybór ceny rynkowej wymaga zatem postępowania decyzyjnego, które prowadzi przez wiele alternatywnych wyborów [Dobija 2005, s. 128]. Konsekwencją powyższego jest następująca prawidłowość: wycena w koszcie historycznym ignoruje zmiany cen, w związku z czym jest narażona na błąd zmienności cen, jednocześnie będąc wolną od błędów w pomiarze tych cen. Przeciwnieństwem tego stanu rzeczy jest wycena w wartości godziwej - wolna od błędów

³³ Zagadnienie zasad rachunkowości w kontekście wyceny, a w szczególności rozliczania jej skutków, zostanie omówione szczegółowo w 4 rozdziale rozprawy.

³⁴ Ciche rezerwy oznaczają różnicę między wartością rynkową składników majątku a ich wartością ujętą w bilansie, najczęściej są konsekwencją księgowego zaniżenia wartości aktywów, np. w przypadku całkowitego umorzenia aktywów trwałych lub braku ujęcia dodatnich zmian wartości aktywów w sprawozdaniu finansowym, które to sytuacje mają miejsce szczególnie w przypadku wyceny według kosztu historycznego.

zmienności cen, podlegająca jednak maksymalnemu błędowi pomiaru cen [Wójtowicz 2011, s. 51].

Syntetycznie, najważniejsze zalety i wady kosztu historycznego przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Najistotniejsze zalety i wady kosztu historycznego

Zalety	Wady
Solidny fundament opierający się na zdarzeniu będącym faktem gospodarczym, nieobdarzonym subiektywizmem	Oderwanie od aktualnej sytuacji gospodarczej (nie uwzględnienia bieżącej wartości jednostki)
Wysoka weryfikowalność	Narażenie na ryzyko zmienności cen
Prostota i łatwość aplikacyjna	Brak uwzględnienia czynnika zmiany siły nabywczej w wycenie pozycji bilansowych
Ograniczone możliwości manipulacji (ograniczenie szacunków i osądów)	Oderwanie wyników jednostki od jej rzeczywistych wyników wynikające z braku uwzględnienia zmiany cen
Intuicyjność w zrozumieniu prezentowanych danych	Ryzyko manipulacji podczas kalkulacji czy rozliczania w czasie negatywnych skutków zmian wartości inwestycji
Niskie koszty pozyskania informacji	Przyzwolenie na tworzenie cichych rezerw
Wolność od błędu pomiaru cen	Ograniczenie możliwości przewidywania przyszłej sytuacji jednostki

Zródło: opracowanie własne.

Aktualnie w systemie rachunkowości panują mieszane zasady wyceny. Dopuszcza się stosowanie różnych parametrów wyceny dla różnych, a czasem nawet tych samych³⁵, składników aktywów i pasywów. W przypadku produktów rolniczych przepisy krajowe dopuszczają wycenę w koszcie historycznym, a regulacje międzynarodowe narzucają wartość godziwą. Regulacje zasad wyceny produktów rolniczych zostaną szczegółowo omówione w rozdziale czwartym. Poniżej przedstawione zostaną natomiast ogólne

³⁵ Np. wycena nieruchomości inwestycyjnych zgodnie z ustawą z 29 września 1994 r. o rachunkowości może być dokonana według wartości godziwej lub kosztu historycznego (ceny nabycia pomniejszonej o odpisy umorzeniowe).

rozważania na temat słuszności zastosowania poszczególnych metod wyceny w działalności rolniczej.

2.4. Podstawy wyceny aktywów i zobowiązań w przedsiębiorstwach rolnych

Rachunkowość przedsiębiorstw rolnych znacząco odbiega od rachunkowości jednostek prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, co wynika ze specyfiki branży rolniczej i charakterystyki wykorzystywanej przez nią aktywów. Specyfika rachunkowości rolniczej wpływa w znacznym stopniu na stosowane przez nią metody wyceny.

Najszerzej wykorzystywanym źródłem opinii na temat wyceny aktywów biologicznych są Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej [MSR 41, Uzasadnienie wniosków, pkt B14-20], powołują się na nie m.in. K. Prymon [2012, s. 413] oraz A. Wszelaki [2012, s. 335]. Przywołane w MSSF argumenty za wprowadzeniem wartości godziwej obejmują przede wszystkim następujące stwierdzenia [MSR 41, Uzasadnienie wniosków, pkt B14-20]:

- zmiany wartości godziwej najlepiej odzwierciedlają zmiany aktywów biologicznych wywołane przemianą biologiczną, a zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych przekładają się bezpośrednio na zmiany oczekiwań odnośnie przyszłych korzyści ekonomicznych jednostki;
- transakcje zawierane w celu wpłynięcia na przemianę biologiczną rzadko są z tą przemianą powiązane, co oznacza że związek tych transakcji z oczekiwanymi przyszłymi korzyściami ekonomicznymi jest niewielki;
- aktywa biologiczne często są przedmiotem transakcji na aktywnych rynkach, co umożliwia określenie obserwowalnych cen rynkowych, dzięki którym możliwe jest dokonanie wiarygodnej wyceny;
- pomiar kosztu historycznego (ceny nabycia lub kosztu wytworzenia) aktywów biologicznych często jest mniej wiarygodny niż ich wycena według wartości godziwej, gdyż w rolnictwie występuje wiele wspólnych przychodów i kosztów, co może prowadzić do sytuacji, że powiązanie między wkładem a rezultatem zostaje błędnie zdefiniowane i narzuca konieczność skomplikowanego, arbitralnego przyporządkowania kosztów do poszczególnych produktów; sytuacja

staje się szczególnie skomplikowana w przypadku wytwarzania przez aktywa biologiczne kolejnych aktywów biologicznych lub w przypadku wykorzystania powstałych aktywów biologicznych do działalności własnej jednostki;

- relatywnie długi i ciągły cykl produkcyjny wpływają na zmienność produkcji i sytuacji rynkowej, ponadto okres obrotowy rzadko pokrywa się z pełnym cyklem produkcyjnym; powoduje to, że wycena na koniec okresu jest bardziej znacząca w procesie określania wyników działalności lub sytuacji jednostki, niż wycena na moment zawarcia transakcji;
- aktywa biologiczne mogą pochodzić z różnych źródeł, co może powodować ujęcie różnych cen nabycia lub kosztów wytworzenia dla tego samego aktywa, a podobne aktywa powinny wywoływać takie same oczekiwania odnośnie przyszłych korzyści ekonomicznych jednostki.

Przytoczone powyżej argumenty oraz wyjątkowy charakter i specyfika działalności rolniczej spowodowały, że w MSSF wprowadzono wartość godziwą jako podstawę wyceny aktywów biologicznych (z możliwością zastosowania kosztu historycznego jedynie w wybranych przypadkach)³⁶, pomimo że nie jest to metoda wyceny wolna od wad. Do najważniejszych argumentów przeciw wartości godziwej, bazując na zapisach z MSSF, zaliczyć można następujące stwierdzenia [MSR 41, Uzasadnienie wniosków, pkt B17]:

- cena nabycia lub koszt wytworzenia są bardziej wiarygodną metodą wyceny, gdyż wynikają z transakcji rynkowej i dostarczają wartościowych dowodów pozwalających określić i sprawdzić wolnorynkową wartość aktywów;
- niekiedy nie można wiarygodnie określić wartości godziwej, a podanie w sprawozdaniu finansowym liczb opartych na subiektywnych i nieweryfikowalnych założeniach, może wprowadzić jego użytkowników w błąd;
- ceny rynkowe bywają zmienne i cykliczne, czyli nieodpowiednie do przyjęcia jako podstawa wyceny;
- konieczność wyceny w wartości godziwej na każdy dzień bilansowy, zwłaszcza w przypadku obowiązku sporządzania sprawozdań śródrocznych, może być zbyt kosztowny;
- koszt historyczny jest głęboko zakorzeniony i powszechnie stosowany, powinna mieć miejsce zmiana Założeń koncepcyjnych, gdyż zastosowanie wyceny według

³⁶ Szczegółowe zasady wyceny aktywów biologicznych zgodnie z MSSF zostały omówione w rozdziale 4.

wartości godziwej do aktywów biologicznych powoduje niespójność z innymi zapisami MSSF (argument ten aktualnie stracił na znaczeniu, od jego przywołania minęło 15 lat, podczas których MSSF uległy znaczącym przeobrażeniom, w szczególności w zakresie wykorzystania wartości godziwej, która stała się podstawą wyceny na tyle istotną, że poświęcono jej nawet osobny standard; niemniej powszechność i tradycja stosowania kosztu historycznego wciąż będą wywierać ogromny wpływ na wycenę aktywów biologicznych w Polsce);

- koszt historyczny powoduje, że wycena jest bardziej obiektywna i spójna;
- dla niektórych aktywów nie istnieją aktywne rynki;
- wykorzystanie wartości godziwej prowadzi do ujęcia niezrealizowanych zysków i strat;
- ceny rynkowe określone na dzień bilansowy mogą nie mieć związku z cenami, po których aktywa rzeczywiście zostaną sprzedane, ponadto wiele aktywów po prostu nie jest przeznaczonych do sprzedaży.

A. Wszelaki sugeruje, że wprowadzenie wartości godziwej jako podstawy wyceny jest ogromnym ułatwieniem, ze względu na długość cykli produkcyjnych w rolnictwie oraz częste powstawanie produktów sprzężonych [Wszelaki 2012, s. 33]. Podobnie J. Gierusz zalicza aktywa biologiczne do grupy aktywów, dla których pomiar kosztu historycznego może być utrudniony ze względu na pozyskiwanie w procesach sprzężonych i podkreśla, że wartość godziwa jest w ich przypadku jedynym możliwym wariantem wyceny [Gierusz 2011, s. 118].

Na możliwość uniknięcia kalkulacji jako zaletę wyceny według wartości godziwej wskazują także Argiles, Blandon i Monllau, podkreślając także, że wykorzystanie wartości godziwej nie powoduje zwiększenia poziomu wahań wyniku finansowego, zwracają jednak uwagę, że wartość godziwa jest często nieweryfikowalna [Argiles, Blandon, Monllau 2011, s. 106-107], co zostało omówione we wcześniejszej części rozdziału. Przytoczeni autorzy podkreślają także, że główną przyczyną krytyki wprowadzenia wartości godziwej do wyceny aktywów biologicznych jest nie tyle sama metoda wyceny, co konieczność ujęcia zmian wartości aktywów w rachunku zysków i strat [Argiles, Blandon, Monllau 2011, s. 91]. Jednakże w przeprowadzonych w kolejnym roku badaniach autorzy udowodnili, że w przypadku sektora rolnictwo wykorzystanie kosztu historycznego powoduje więcej trudności, więcej błędów, a możliwości dokonania na jego podstawie osądu są ograniczone w porównaniu do

rachunkowości opartej o wartość godziwą [Argiles, Aliberch, Blandon 2012, s. 56]. Autorka w tym miejscu chciałaby podkreślić, że wycena bilansowa według wartości godziwej nie eliminuje problemu kalkulacji, gdyż dla rozliczenia kosztów w poszczególnych okresach i tak konieczne jest ich przypisanie do produktów. Jednocześnie w przypadku produkcji roślinnej, wobec wysokiego udziału kosztów bezpośrednich w produkcji rolniczej oraz występowania jednorodnej grupy produktów na danym obszarze, kalkulacja kosztu produktu nie powinna, zdaniem autorki, nastroczać przedsiębiorstwom trudności.

T. Kondraszuk wyraża pogląd, że treść MSR 41 (bazującego na wycenie według wartości godziwej) jest zbieżna z poglądami ekonomistów rolniczych, a wprowadzenie standardu kończy okres "bezkrólewia" w zakresie sporządzania i interpretacji sprawozdań finansowych w rolnictwie, jako że jest on spójny z teorią ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw rolniczych i czyni zadość wyrażanemu przez ekonomistów rolnych sprzeciwowi wobec konieczności obliczania pełnych kosztów jednostkowych produktów rolniczych [Kondraszuk 2011, s. 557].

Niemожność wykorzystania tradycyjnych rozwiązań w zakresie wyceny do procesów transformacji biologicznej jako główną wadę kosztu historycznego podnoszą także Iwasieczko, Bodzianny i Markiewicz-Rudnicka, które podkreślają, że wycena produktów rolniczych według wartości godziwej ułatwia wycenę i upraszcza ewidencję, ale jednocześnie powoduje antycypację zysków i nie uwzględnia ewentualnych strat mogących nastąpić do momentu sprzedaży [Iwasieczko, Bodzianny, Markiewicz-Rudnicka 2007, s. 62].

Istotnym walorem wartości godziwej jest zmniejszenie ryzyka nieujawnienia wyników jednostki [Lalic, Peric, Jovanovic 2012, s. 233]. W przypadku wykorzystania kosztu historycznego do wyceny produktów powstających w długim cyklu produkcyjnym, a ten jest charakterystyczny dla działalności rolniczej, zyski zostałyby rozpoznane dopiero w momencie sprzedaży aktywa. Odpowiedzi na pytanie, czy faktycznie wzrost wartości produktów rolniczych powinien być rozpoznany jako zysk, autorka spróbuje udzielić w kolejnych częściach rozprawy, odnosząc się m.in. do teorii zysku i zasad rachunkowości.

Wycena produktów rolniczych jest obszarem zainteresowania nie tylko osób zajmujących się rachunkowością, ale także rzeczoznawców majątkowych. E. Laskowska przeprowadziła badania na temat wyceny produktów rolniczych, z których wyciągnięto wnioski, że w opinii rzeczoznawców najbardziej przydatną metodą szacowania wartości

produkcji rolniczej jest wycena według cen rynkowych. Jednocześnie istotnym problemem jest brak cen rynkowych dla produkcji rolniczej w toku, która pojawia się w obrocie rynkowym dopiero w późniejszych fazach rozwoju. Suma poniesionych kosztów, odpowiadająca rachunkowemu kosztowi historycznemu, jest drugą w hierarchii wykorzystywaną metodą wyceny, jednakże w jej przypadku zmiany wartości produkcji są uwzględniane tylko w ograniczonym zakresie, ponieważ do obliczeń najczęściej wykorzystuje się jedynie koszty bezpośrednie, a wartość przedmiotu jest tworzona także przez walory niematerialne [Laskowska 2006, s. 56].

Zdaniem autorki przewagę jednej podstawy wyceny nad drugą należy analizować przez pryzmat użyteczności sprawozdania finansowego. Jak już pisano, użyteczność jest determinowana przez wiarygodność i przydatność, ale także przez wystąpienie potrzeb informacyjnych i to od nich należy rozpocząć proces decyzyjny o wyborze danej podstawy, bowiem jak wykazano podczas analizy zalet i wad poszczególnych podstaw, brak jest jednoznacznej oceny, która z nich zapewnia większą wiarygodność i porównywalność. Cechy poszczególnych podstaw wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 5. Zalety i wady kosztu historycznego i wartości godziwej w wycenie rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku

Koszt historyczny	Wartość godziwa
+	+
jest oparty o pewne, obiektywne dane; kalkulacja kosztu wytworzenia produktów roślinnych opiera się w dużej części na kosztach bezpośrednich; zakorzeniony w praktyce rachunkowości rolniczej w Polsce	uwzględnia proces przemiany biologicznej rośliny; odpowiada bieżącej wartości aktywów; na produkty gotowe występują aktywne rynki
-	-
nie uwzględnia przemiany biologicznej; nie odpowiada bieżącej wartości aktywów;	nie eliminuje konieczności kalkulowania kosztów; brak aktywnego rynku, zwłaszcza dla produkcji w toku; obciążona subiektywizmem; nie uwzględnia ewentualnych strat; proces wyceny jest kosztowny

Źródło: Opracowanie własne.

2.5. Podsumowanie

Rozdział drugi rozprawy poświęcono zagadnieniu wyceny w rachunkowości. Część pierwsza rozdziału obejmuje zagadnienia związane z pomiarem, wyceną i wartością w rachunkowości. Ma ona charakter teoretyczny, pojęciowy. Wskazano istotę pomiaru oraz wyceny, a także zaprezentowano jak bardzo istotne, a jednocześnie skomplikowane jest prawidłowe określenie wartości w rachunkowości i o jakich kategoriach wartości mówi się w rachunkowości. Wskazano także, że niemożliwe jest przypisanie do obiektów - poszczególnych aktywów i zobowiązań - jednoznacznej, jedynej słusznej wartości.

Następnie określono co, na potrzeby pracy, rozumiane jest pod pojęciami podstawy wyceny, metody wyceny i zasady wyceny, a także przedstawiono spotykane w literaturze i aktach prawnych klasyfikacje podstaw wyceny. Wskazano, że aktualnie największy dylemat rachunkowości dotyczy wyboru pomiędzy przeciwstawnymi podstawami określonymi jako koszt historyczny i wartość godziwa. Zostały one zatem szczegółowo scharakteryzowane, tak aby móc przedstawić argumenty za i przeciw wykorzystaniu wyceny według wartości godziwej i kosztu historycznego w rachunkowości.

Wprowadzenie wartości godziwej uzasadnia się licznymi zaletami tej podstawy wyceny i chęcią zaspokojenia oczekiwań informacyjnych inwestorów. Wartość godziwa ponadto zwiększa przydatność sprawozdań finansowych w procesie podejmowania decyzji i aktualność prezentowanych danych, umożliwia przewidywanie przyszłych przepływów pieniężnych, powoduje zbliżenie wartości księgowej i rynkowej jednostki. Niestety zastosowanie do wyceny wartości godziwej często wymaga dokonywania szacunków na podstawie subiektywnych założeń, co jest uznawane za największą wadę tej podstawy wyceny, zmniejsza bowiem znacznie jej wiarygodność. Do innych wad wartości godziwej zaliczyć można ryzyko manipulowania danymi przez zarząd, trudność weryfikacji, brak porównywalności, hipotetyczność transakcji i trudności aplikacyjne. Podobnie, jak wartość godziwa, koszt historyczny też cechuje wiele wad i zalet. Do najważniejszych zalet tej podstawy wyceny należy zaliczyć oparcie o faktycznie przeprowadzone transakcje, prostotę i łatwość użycia, weryfikowalność, mniejszą podatność na manipulacje, obiektywizm i niskie koszty pozyskania informacji. Nie bez powodu jednak koszt historyczny jest wypierany przez wartość godziwą. Jego główne wady to oderwanie od aktualnej sytuacji gospodarczej, ograniczenie możliwości

przewidywania przyszłej sytuacji jednostki, nieuwzględnianie zmian wartości aktywów i siły nabywczej, ryzyko wystąpienia błędów w kalkulacji, możliwość ukrywania negatywnych skutków inwestycji do momentu ich rozliczenia oraz rozejście się wartości księgowej i rynkowej jednostki.

Ze względu na podmiot pracy, jakim są sporządzające sprawozdania finansowe przedsiębiorstwa rolne, autorka przenosi analizę zalet i wad wartości godziwej i kosztu historycznego na grunt rachunkowości rolniczej, ze szczególnym uwzględnieniem ich roli w wycenie roślinnych produktów i produkcji w toku. Wskazuje, że koszt historyczny nie nadaje się do odzwierciedlenia procesów transformacji biologicznej, że zawierane transakcje rzadko mają bezpośredni wpływ na przyrost korzyści ekonomicznych jednostki oraz, że aktywa biologiczne często są przedmiotem transakcji na aktywnych rynkach, dzięki czemu słuszne jest wykorzystanie do ich wyceny wartości godziwej. Kolejnym argumentem za wprowadzeniem wartości godziwej do rachunkowości rolniczej są długie cykle produkcyjne, w trakcie których zmianom ulega nie tylko wartość produkcji, ale także sytuacja rynkowa. Mimo tych oczywistych zalet wartości godziwej, wykorzystanie kosztu historycznego w rachunkowości rolniczej także niesie za sobą pewne walory, takie jak obiektywizm, niskie koszty pozyskania informacji, możliwość wykorzystania w przypadku braku aktywnych rynków i uniknięcie wykazania w sprawozdaniu finansowym niezrealizowanych zysków i strat.

Pytaniem otwartym pozostaje, czy w przypadku wyceny według wartości godziwej zmiana wartości aktywów biologicznych oznacza dla jednostki przychód i czy w związku z tym powinna wpływać na wynik finansowy okresu. Autorka spróbuje odpowiedzieć na to pytanie w kolejnym rozdziale rozprawy.

ROZDZIAŁ 3.

POMIAR I PREZENTACJA WYNIKU FINANSOWEGO W RACHUNKOWOŚCI

Rozdział trzeci poświęcony jest wynikowi finansowemu. Wynik finansowy to podstawowy pieniężny miernik rezultatów działalności jednostki za konkretny okres. Pozwala oceniać efektywność działań przedsiębiorstw. Zgodnie z teorią ekonomii, każdy podmiot dąży do osiągnięcia zysku, rozumianego jako pozytywny rezultat jego działalności, w którym efekty będą przerastały poniesione nakłady. Tutaj jawi się rola rachunkowości jako nauki zajmującej się pomiarem bogactwa i okresowych zmian tego bogactwa. W niniejszym rozdziale autorka wyjaśnia czym był i czym aktualnie jest zysk, jaka jest jego istota i jak należy go interpretować. Kolejno omawia zalety i wady zysku w ujęciu tradycyjnym i współczesnym, przedstawia dwie przeciwstawne metody pomiaru zysku, mianowicie metodę transakcyjną i metodę wartości, dokonując również porównania koncepcji wyniku netto (bieżącego) i wyniku całościowego. W ramach prowadzonych rozważań autorka proponuje rozwiązanie takiego ujęcia wyniku finansowego, które będzie odpowiadać współczesnemu modelowi rachunkowości opartej na wartości godziwej, bowiem jej zdaniem, aktualnie obowiązujące rozwiązania okazują się bowiem obciążone wieloma słabościami, a przede wszystkim brakiem konsekwencji.

3.1. Pojęcie i znaczenie zysku

W ekonomii, finansach, rachunkowości zysk odgrywa kluczową rolę, gdyż stanowi miarę dokonań jednostki. Oznacza osiągnięcie pozytywnych efektów dokonywanych działań i podejmowanych decyzji. Wyznacza przyrost bogactwa. W najprostszym ujęciu oznacza dodatni wynik finansowy, rozumiany jako różnicę między przychodami a kosztami, jego przeciwieństwem jest strata. Pojęciem tożsamym do zysku w tym ujęciu jest dochód. Rozważania na temat zysku powinny zatem zostać nieodłącznie związane z rozważaniami na temat przychodów i kosztów. Aktualnie rachunkowość ulega przemianom, które radykalnie zmieniają odpowiedź na pytanie: Czym jest zysk?

Już w czasach starożytnych zysk był kategorią pożądaną, miał pozytywne konotacje. Graffiti o brzmieniu "kocham zysk" odnaleziono w starożytnych Pompejach, a znacznie wcześniej, w starożytnym Babilonie, gdzie obowiązywał Kodeks

Hammurabiego, regulacjom podlegała wysokość zysku osiąganego np. z udzielanych pożyczek [Dobija 2005, s. 114].

Nowożytne studia nad kategorią zysku rozpoczęły się w średniowieczu. W okresie tym wysokość zysku stanowiła dla kupców informację o przyroście ich majątku i poziomie korzyści zrealizowanych na przeprowadzanych przez nich transakcjach. Na okres późnego średniowiecza przypadają początki rozwoju księgowości kupieckiej.

Pomiar zysku zaczął jednak odgrywać kluczową rolę w momencie rozdzielania funkcji właścicielskich i menedżerskich w przedsiębiorstwach, co miało miejsce pod koniec XVI wieku, kiedy to zawiązały się pierwsze spółki handlowe. W tym okresie zostały nawiązane pierwsze relacje agencji, a zysk stanowił podstawę oceny osiągnięć agentów, którym pryncypałowie powierzali swój majątek. Powstanie spółek, wymuszone przez [Ronek 2013, s. 135]:

- konieczność zabezpieczenia się przed niebezpieczeństwem dalekich wypraw handlowych,
- chęć rozłożenia ryzyka handlowego na większą ilość udziałowców,
- potrzebę zwiększenia wartości kapitałów zaangażowanych w działalność,

spowodowało także, że konieczne stało się ustalenie i sprawiedliwe podzielenie osiągniętego wyniku finansowego pomiędzy udziałowców.

Początkowo zysk był silnie związany z kapitałem, zarówno w rozważaniach ekonomicznych, jak i teoriach księgowych, jednak powiązania zysku z kapitałem osłabiły się na początku XX wieku. Przyczynił się do tego m.in. I. Fisher, który w swoich pracach konsekwentnie rozróżniał kapitał od zysku, uznając kapitał za zasób, bogactwo, a zysk za dopływ strumienia korzyści uzyskany dzięki kapitałowi rzeczowemu.

W początkach XX wieku dominował pogląd, że podstawowym problemem jednostek gospodarczych "jest i zawsze będzie zysk", a pomiar zysku jest domeną rachunkowości [Dobija 2005, s. 115]. Jak podkreśla P. Wójtowicz zgodnie z koncepcją uznawania przychodów Marshalla, znaną obecnie jako zasada realizacji, w teorii ekonomii dominował pogląd, że zysk stanowi różnicę pomiędzy przychodami a kosztami niezbędnymi, aby zapewnić stały i nienaruszony zasób kapitału zainwestowanego [Wójtowicz 2011, s. 41].

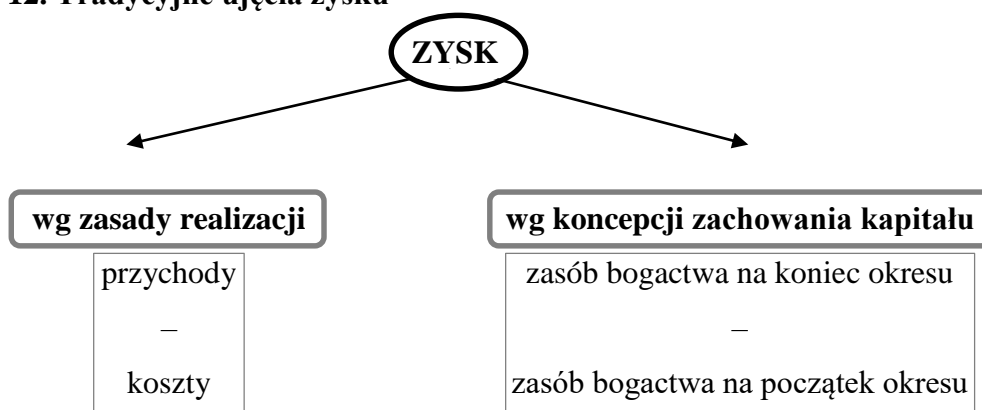
Taka interpretacja zysku wykazuje podobieństwo z założeniami J.R. Hicksa, który uważał zysk za wartość zasobu, którą można zużyć w ciągu tygodnia, uważając wciąż że zasób bogactwa nie zmniejszył się w ciągu tego tygodnia [Wójtowicz 2011, s. 44]. Jest to koncepcja zysku funkcjonalna, wynikająca z praktycznych przesłanek, a pozwalająca

zapewnić jednostce przetrwanie, a nawet rozwój. W tym kontekście zysk jest osiągnięty tylko, jeśli zasób bogactwa na koniec okresu przewyższa zasób bogactwa na początek okresu, czyli stanowi matematyczną różnicę pomiędzy zasobem bogactwa na koniec i na początek okresu powiększoną o wartość konsumpcji w okresie.

Przeciwstawna teorii realizacji jest teoria zachowania kapitału. Jej istota opiera się nie bezpośrednio na transakcjach przychodów i kosztów, lecz na utrzymaniu przez jednostkę zasobu bogactwa (zainwestowanego kapitału, substancji majątkowej) w danym okresie. Oznacza to, że działalność jest nastawiona na odtworzenie powierzonego jednostce kapitału, a właściciele zainteresowani są każdym dalszym przyrostem jego wartości. Wynika z tego, że zysk osiąga się wówczas, gdy zasób bogactwa na koniec okresu przewyższa jego wartość na początek okresu. Innymi słowy, zysk jest rozumiany jako przepływ majątku bądź usługi ponad to co jest konieczne do zachowania kapitału na stałym poziomie [Hendriksen, van Breda 2012, s. 295].

Istotę ujęcia zysku zgodnie z zasadą realizacji i koncepcją zachowania kapitału przedstawia rysunek 12.

Rysunek 12. Tradycyjne ujęcia zysku

Źródło: Opracowanie własne.

Współcześnie wyróżnia się cztery kategorie ekonomicznych teorii zysku [Dobija 2005, s. 120]:

1. według pierwszej zysk stanowi nagrodę za podjęcie ryzyka, jest osiągnięty gdy uda się przewyciężyć zagrożenia; każdy zysk ma jakiś związek z podejmowaniem działań w niepewnych warunkach, co jest konsekwencją niedoskonałości informacji; oczekuje się tym wyższego zysku, im wyższy jest poziom antycypowanego ryzyka;

2. druga z teorii skupia się na znaczeniu niedoskonałości i przeciwieństw mechanizmów rynkowych podczas wypracowywania zysku - według tej teorii zysk jest rezultatem niedoskonałości mechanizmów rynkowych, nie występuje w warunkach konkurencji doskonałej;
3. teoria trzecia skupia się na funkcjonowaniu monopolu, gdyż monopol sam w sobie jest źródłem zysku - pozwala redukować produkcję i podnosić ceny;
4. według ostatniej teorii zysk jest powiązany z innowacjami w gospodarowaniu - zysk zwiększa się bowiem na skutek rozwoju nowych produktów, technik produkcji, rynków zbytu, ale także restrukturyzacji.

Interpretowanie zysku dominujące w finansach przedsiębiorstw i rachunkowości związane jest zdecydowanie z pierwszą teorią ekonomiczną, zgodnie z którą zysk stanowi premię za ryzyko. Obszarem zainteresowania "rachunkowego" zysku jest premia za ryzyko dla właścicieli, którzy ulokowali swój kapitał w jednostce.

W polskim prawie bilansowym nie zdefiniowano pojęć "wynik finansowy" ani "zysk"³⁷. Pojęcia zysk używa się głównie w znaczeniach:

- jako zysk nadzwyczajny, czyli zysk powstały na skutek zdarzeń trudnych do przewidzenia³⁸,
- jako zysk (lub strata) z działalności operacyjnej, gospodarczej, brutto czy netto - czyli dodatni wynik finansowy jednostki na różnych poziomach rachunku zysków i strat.

Pojęcie wyniku finansowego jest używane przez ustawodawcę dla określenia różnicy pomiędzy przychodami i kosztami. Pojęcie "dochód" jest używany tylko jako przydawka rzeczownika podatek, w określeniu "podatek dochodowy".

Nieco więcej uwagi poświęcono zyskowi w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej. W Założeniach Koncepcyjnych podkreśla się, że zysk wykorzystuje się często jako miarę wyników działalności jednostki, albo podstawę wyliczania innych miar [Założenia Koncepcyjne MSSF 2011, pkt 4.24]. Według MSSF bezpośrednio związane z ustalaniem zysku są dochody i koszty, i to one zostają w Standardach zdefiniowane, przy czym definicja dochodów obejmuje zarówno przychody, jak i zyski, a mianem zysków określa się inne pozycje spełniające warunki

³⁷ Nie zdefiniowano zysku rozumianego jako dodatni wynik finansowy. Zdefiniowano natomiast "przychody i zyski" [ustawa z 29 września 1994 r. art. 3 ust. 1 pkt 30], przy czym pojęcia zysk używa się w kontekście zysków nadzwyczajnych, względem których nie stosuje się pojęcia przychody.

³⁸ Od 2016 roku kategorie zysku i straty nadzwyczajnej zostają wyeliminowane z szablonu rachunku zysku i strat zawartego w ustawie o rachunkowości.

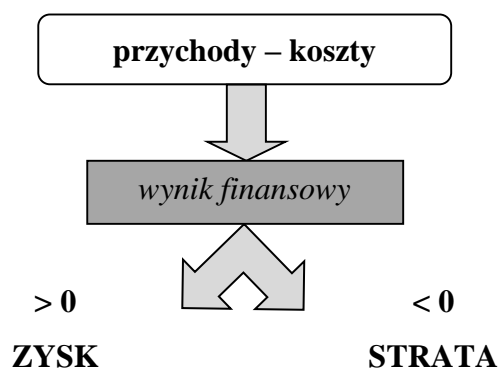
definicji dochodów. Zyski oznaczają przyrost korzyści ekonomicznych, i jako takie nie różnią się w istocie od przychodów, dlatego w MSSF zysków nie uznaje się za oddzielny składnik [Założenia Konceptyjne MSSF 2011, pkt 4.29-4.30].

Jak wykazano, w regulacjach prawnych rachunkowości występuje duża swoboda pojęciowa. W związku z tym autorka przyjmuje, że:

- wynik finansowy oznacza różnicę między przychodami a kosztami, przy czym przychody i koszty obejmują zyski i straty nadzwyczajne,
- zysk oznacza dodatni wynik finansowy, a strata wynik ujemny,
- w dalszych rozważaniach na temat zysku nie będzie używane pojęcie dochód, ponieważ jego użycie w aktach prawnych jest zbyt szerokie, może oznaczać zarówno dodatni wynik finansowy, jak i sumę przychodów i zysków.

Z perspektywy całej dysertacji istotną kwestią będzie natomiast zdefiniowanie przychodów i kosztów jako bezpośrednich determinant wyniku finansowego.

Rysunek 13. Interpretacja pojęć "wynik finansowy" i "zysk"

Źródło: Opracowanie własne.

Omawiając interpretację zysku według MSSF nie sposób pominąć kwestii koncepcji kapitału. W MSSF zawarto opis dwóch koncepcji, jednostka powinna wybrać do stosowania koncepcję odpowiadającą potrzebom użytkowników jej sprawozdań finansowych.

Według finansowej koncepcji zachowania kapitału zysk osiąga się gdy wartość finansowa aktywów netto na koniec okresu jest wyższa niż ich wartość finansowa na początek okresu, po wyłączeniu wypłat na rzecz właścicieli i wniesionych przez nich wkładów [Założenia Konceptyjne 2011, pkt 4.59].

Według rzeczowej koncepcji zachowania kapitału zysk występuje gdy zdolności produkcyjne jednostki bądź jej zasoby potrzebne do osiągnięcia tych zdolności na koniec okresu przewyższają te zdolności na początek okresu, po wyłączeniu wypłat na rzecz właścicieli i wniesionych przez nich wkładów [Założenia Koncepcyjne 2011, pkt 4.59].

Większość jednostek podczas sporządzania sprawozdań finansowych przyjmuje finansową koncepcję zachowania kapitału. Ponieważ rozprawa ma związek z wyceną, a nie są przedmiotem jej zainteresowania zdolności produkcyjne jednostki, na potrzeby niniejszej pracy przyjęto koncepcję finansową.

Na podstawie przyjętych powyżej założeń dotyczących pojęć, definicji i powiązań, należy stwierdzić, że zysk jest pojęciem węższym niż wynik finansowy. Dalszej analizie zostanie poddany wynik finansowy³⁹, rozumiany jako różnica pomiędzy przychodami a kosztami.

Aby prawidłowo ustalić wynik finansowy, niezbędne jest przyjęcie trzech podstawowych założeń [Ronek 2013, s. 136]:

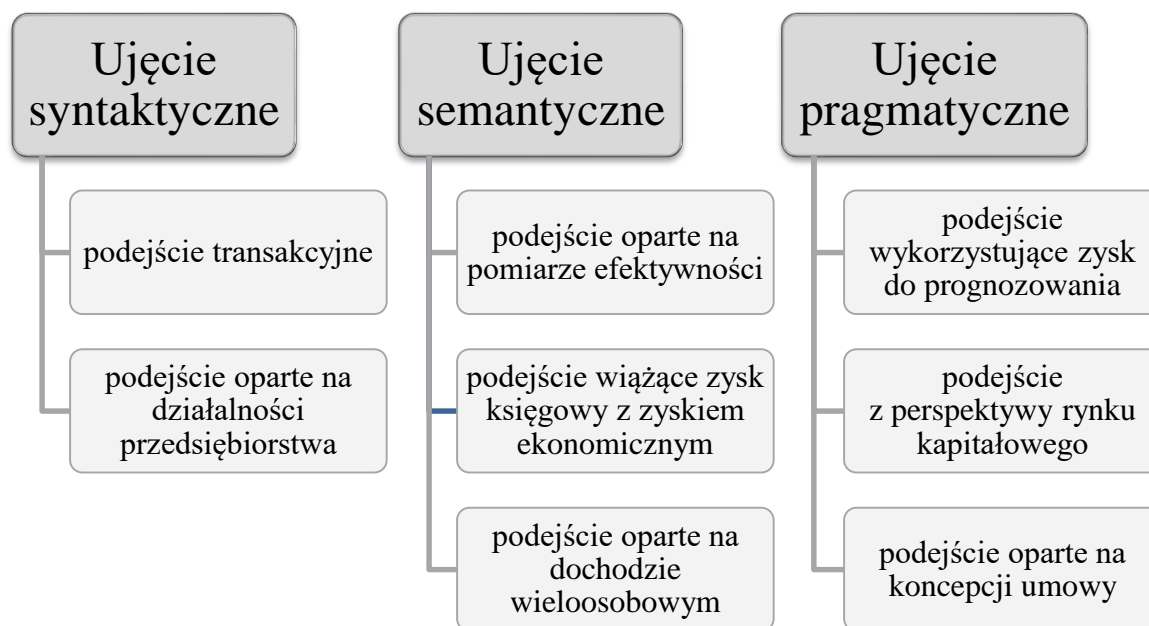
- podmiotowego punktu widzenia, co odpowiada obowiązującej w rachunkowości zasadzie podmiotowości, zgodnie z którym wynik finansowy nie tylko ustala się dla określonej jednostki, ale także rozpatruje go z jej perspektywy,
- kwantyfikacji pieniężnej, co pozwala na przyjęcie wspólnego mianownika dla wszelkich czynników wpływających na wynik finansowy,
- przedziału czasowego, ponieważ wielkości ekonomiczne nie kształtują się w momencie czasowym, ale wymagają odpowiedniego upływu czasu; ustalenie wyniku finansowego dla określonego przedziału czasowego pozwala także na porównanie wyników: jednostki na przestrzeni różnych okresów, a także różnych jednostek.

Przyjęcie tych założeń pozwala uzupełnić definicję wyniku finansowego, który w konsekwencji stanowi wyrażoną w pieniądzu różnicę pomiędzy przychodami uzyskanymi przez jednostkę a poniesionymi przez nią kosztami w określonym czasie.

Sam wynik finansowy można rozpatrywać w trzech głównych ujęciach: syntaktycznym, semantycznym i pragmatycznym, w ramach których można wyróżnić różne podejścia [Grabińska, Grabiński 2012, s. 300-301], co przedstawiono na rysunku 14.

³⁹ W literaturze przedmiotu bardzo często spotyka się zamienne używanie pojęć zysk i wynik finansowy, a także używanie terminu zysk dla określenia wyniku finansowego. W dalszej części rozprawy także kilkakrotnie użyte zostanie pojęcie zysk dla określenia wyniku finansowego.

Rysunek 14. Podejścia do zysku w ujęciu syntaktycznym, semantycznym i pragmatycznym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Hendriksen, van Breda 2002, s. 324-336], [Turzyński 2011, s. 277], [Grabińska, Grabiński 2012, s. 300-301].

Podejście transakcyjne jest podejściem najbardziej konwencjonalnym. Zgodnie z nim na wynik finansowy wpływają tylko takie zmiany aktywów i zobowiązań, które są następstwem zewnętrznych lub wewnętrznych transakcji. Oznacza to, że wynik finansowy nie zawiera w swoim zakresie zmian wartości aktywów i zobowiązań wynikających z ich wyceny w poszczególnych okresach sprawozdawczych. To podejście w ramach ujęcia syntaktycznego wyniku finansowego często stanowi konsekwencję wykorzystania koncepcji wyceny według kosztu historycznego.

Rozszerzeniem podejścia transakcyjnego jest podejście oparte na działalności przedsiębiorstwa. Zasadnicza różnica między nimi polega na tym, że w podejściu transakcyjnym podstawą jest księgowanie, które mierzy transakcję, z kolei w podejściu opartym na działalności przedsiębiorstwa podstawą jest realne, szeroko rozumiane pojęcie działania lub zdarzenia [Hendriksen, van Breda 2002, s. 326]. Zdaniem A. Szychty cechą charakterystyczną tego podejścia jest ujmowanie wyniku finansowego (jego prezentacja) w podziale na różne rodzaje działalności lub operacji [Szychta 2010, s. 121].

Rozwój ujęcia semantycznego w podejściu opartym na efektywności działania jest następstwem zainteresowania akcjonariuszy efektywnością zarządzania jednostką.

Pomiar efektywności stanowi dla nich podstawę podejmowania decyzji. Efektywność może być mierzona wysokością zysku, gdy poziom zainwestowanego kapitału jest stały lub relacją zysku do zainwestowanego kapitału lub przychodów całkowitych, w przeciwnym razie. Wyraża ją także wskaźnik rentowności kapitału własnego.

Zgodnie z kolejnym podejściem do zysku w ujęciu semantycznym, zysk księgowy próbuje się przełożyć na zysk ekonomiczny, czyli wewnętrzną stopę zwrotu uzyskiwaną z akcji przez inwestorów. W ujęciu tym miarą zysku są wszystkie zmiany cen akcji przedsiębiorstwa. Powstaje zatem pytanie, czy nie byłoby słuszne przedstawić inwestorom jedynie informacji na temat przepływów pieniężnych, a dalszego ustalania wyniku finansowego pozostawić im samym [Hendriksen, van Breda 2002, s. 329].

Podejście oparte na dochodzie wieloosobowym jest związane z niepewnością rynku. Gdyby wszystkie informacje były pewne, ustalanie zysku przez księgowych byłoby zbędne, ponieważ inwestorzy wiedzieliby jakie decyzje powinni podjąć. Do badań naukowych wykorzystuje się zatem często założenie o doskonałości, zgodnie z którym uczestnicy rynku działają w warunkach niepewności, ale wszyscy dysponują tymi samymi informacjami (co nie jest prawdą w świecie realnym). Zgodnie z tym podejściem nie jest możliwe jednoznaczne obliczenie wyniku finansowego, możliwe jest jedynie osiągnięcie pewnego konsensusu co do sposobu jego obliczenia.

Zgodnie z pierwszym podejściem w ujęciu pragmatycznym wysokość zysku powinna być narzędziem do oszacowania przyszłych przepływów pieniężnych. W ramach tego podejścia analizuje się, która koncepcja ustalania wyniku finansowego – w oparciu o koszty historyczne czy wartości bieżące – pozwala lepiej przewidzieć przyszłe przepływy pieniężne. Chęć zwiększenia wartości zysku jako narzędzia prognozowania doprowadziła do wzrostu znaczenia wyceny według wartości godziwej.

Podejście do wyniku finansowego z perspektywy rynku kapitałowego opiera się na badaniach prognostycznej wartości zysku, rozpatrywanej jednak z perspektywy całego rynku.

Oparte na koncepcji umowy podejście do wyniku finansowego zakłada, że ponieważ zysk odgrywa ważną rolę w wielu zawieranych przez jednostkę umowach, to można przewidzieć sposób zachowania się zysku w danej jednostce. Zarządy będą bowiem dążyły do przyjęcia takiej polityki rachunkowości, a co za tym idzie do ustalenia wyniku finansowego na określonym poziomie, który pozwoli wypełnić warunki zawarte w kontraktach.

Realizując cele dysertacji autorka przeprowadzi m.in. rozważania dotyczące ujęcia transakcyjnego wyniku finansowego, podejmując próbę odpowiedzi na pytania:

- czy jest to podejście właściwe?
- czy skutki wyceny powinny również wpływać na wynik finansowy?

Porównanie koncepcji ustalania wyniku finansowego w oparciu o wartość godziwą i koszt historyczny będzie natomiast stanowić wkład do badań nad zyskiem w podejściu wykorzystującym zysk do prognozowania przyszłych przepływów pieniężnych dla akcjonariuszy.

Jak podkreślają J. Gierusz i J. Gawrońska wynik finansowy jest parametrem istotnym, a jednocześnie wieloznacznym. Zasady jego pomiaru są konsekwencją przyjętej definicji transakcji bądź zdarzenia gospodarczego, wykorzystanych metod wyceny aktywów i zobowiązań, przyjętej koncepcji zachowania kapitału, a także subiektywnego osądu zarządu. Nie umniejsza to jednak jego funkcji, do których zaliczyć należy przede wszystkim [Gierusz, Gawrońska 2012, s. 29]:

- pomiar dokonań jednostki w określonym przedziale czasowym,
- finansowanie rozwoju przedsiębiorstwa,
- wsparcie dla procesów decyzyjnych i kontrolnych,
- wskazanie sektorów gospodarki, w których możliwe jest znalezienie najbardziej efektywnego zastosowania dla zasobów,
- wpływanie na zachowanie uczestników rynku, takich jak inwestorzy czy kredytodawcy,
- oddziaływanie na cenę rynkową akcji, a także dłużnych papierów wartościowych.

Jak już wspomniano, wynik finansowy stanowi różnicę pomiędzy przychodami a kosztami, a zatem warunkiem jego prawidłowego obliczenia jest rozpoznanie i określenie na właściwym poziomie jego determinant: przychodów i kosztów.

Zgodnie z polskimi regulacjami przychody to "uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów, albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli" [ustawa z 29 września 1994 r. art. 3 ust. 1 pkt 30].

Podobną definicję przychodów zawarto w nieaktualnych już Założeniach koncepcyjnych do MSSF. Zgodnie z nią przychody to "zwiększenia korzyści

ekonomicznych w trakcie okresu obrotowego w formie uzyskania lub ulepszenia aktywów albo zmniejszenia zobowiązań, powodujące wzrost kapitału własnego, z wyjątkiem wkładów wnoszonych przez udziałowców/akcjonariuszy"[Założenia Konceptyjne MSSF 2007, pkt 70a]. W aktualnie obowiązującej wersji Założeń koncepcyjnych, o czym wspomniano już wcześniej, tą samą definicję przypisano do pojęcia "dochody", przy czym zgodnie z MSSF dochody obejmują zarówno przychody jak i zyski. Ponadto, w aktualnie obowiązującej definicji w odniesieniu do aktywów zamiast słowa "ulepszenia" użyto pojęcia "zwiększenia" [Założenia Konceptyjne MSSF 2011, pkt 4.25.a].

Koszty, w przeciwieństwie do przychodów, stanowią "uprawdopodobnione zmniejszenia w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia wartości aktywów, albo zwiększenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli" [ustawa z 29 września 1994 r., art. 3 ust. 1 pkt 31].

Podobnie jak w przypadku definicji przychodów (dochodów), definicja kosztu według MSSF uległa nieznaczącej zmianie. We wcześniejszym brzmieniu Założeń koncepcyjnych koszty definiowano jako "zmniejszenia korzyści ekonomicznych w trakcie okresu obrotowego w formie rozchodu lub spadku wartości aktywów albo powstania zobowiązań, powodujące zmniejszenie kapitału własnego, z wyjątkiem podziału kapitału na rzecz właścicieli" [Założenia Konceptyjne 2007, pkt 70b]. W brzmieniu obecnym, pojęcie "spadek wartości aktywów" zastąpiono określeniem "zmniejszenie aktywów" [Założenia Konceptyjne MSSF 2011, pkt 4.25.b].

Rodzime prawo bilansowe przewiduje rozpoznanie przychodów w konsekwencji zwiększenia wartości aktywów – nie określając, jaka ma być przyczyna tego zwiększenia wartości. MSSF mówi o rozpoznaniu przychodów w momencie uzyskania albo zwiększenia aktywów. Zdaniem autorki jest to określenie nieprecyzyjne, bowiem sam termin "zwiększenie" niekoniecznie odnosi się do wartości. W związku z tym zachodzi wątpliwość, czy pozyskanie aktywów materialnych, jednak bezwartościowych, należy uznać za przychód? Podobna wątpliwość zachodzi w stosunku do kosztów, mianowicie czy sam rozchód lub zmniejszenie aktywów niesie za sobą konieczność rozpoznania kosztu?

Odpowiedzi na te pytania można poszukać w definicji aktywów, które według Założeń koncepcyjnych są zasobem kontrolowanym przez jednostkę, powstałym w wyniku przeszłych zdarzeń, z którego jednostka osiągnie w przyszłości korzyści

ekonomiczne [Założenia Koncepcyjne 2011, pkt 4.4.a]. W definicji z MSSF nie ma odniesienia do wiarygodnego określenia wartości, jako warunku uznania aktywów, a jedynie do przyszłych korzyści ekonomicznych. Wymóg posiadania przez zasób określonej wartości do uznania go za aktywum precyzowałby definicję przychodów. Bez tego nadal pozostaje wątpliwe, czy należy rozpoznawać przychody z tytułu każdego zwiększenia aktywów (ilościowego, a nie wartościowego).

Przychody i koszty są skorelowane m.in. ze zmianą aktywów. Jak podkreśla M. Gmytrasiewicz definicja aktywów – określenie ich mianem przyszłych korzyści ekonomicznych – nie ma znaczenia objaśniającego, jest ułomna. Nie wszystkie aktywa wygenerują bowiem przyszłe przepływy pieniężne i nie wszystkie przyszłe przepływy pieniężne są ujmowane w bilansie jako aktywa. Zatem podporządkowanie definicji innych kategorii rachunkowych definicji aktywów również powoduje ich ułomność [Gmytrasiewicz 2009, s. 65-66].

Warto również podkreślić występowanie w wymienianych wyżej definicjach takich zwrotów jak "przyszłe" czy "uprawdopodobnione". Zdaniem autorki zwiększają one pojemność definiowanych kategorii, zezwalając na ujmowanie w nich wartości niepewnych. Podczas gdy ujmowanie w sprawozdaniu niepewnych kosztów jest wyrazem respektowania zasady ostrożności, ujmowanie niepewnych przychodów stoi w sprzeczności z tą zasadą, co więcej, stanowi ogromną pokusę do nadużyć dla menedżerów nagradzanych najczęściej za wyniki.

Autorka ma świadomość, że nie można zawęzić definicji przychodów i kosztów tylko do kategorii pewnych, gdyż powodowałoby to konieczność podporządkowania rachunkowości zasadzie kasowej⁴⁰. Zwraca jednak uwagę, że użycie zwrotu „uprawdopodobnione” obarcza moment i kwotę rozpoznanego przychodu pewną dozą subiektywizmu. Poziom pewności uzyskania przychodu niezbędny dla jego rozpoznania w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym jednostki jest w znacznym stopniu skorelowany z przyjętym modelem rachunkowości, o czym mowa będzie w kolejnej części rozdziału.

⁴⁰ Np. fakt dokonania sprzedaży nie gwarantuje przyrostu aktywów w postaci wpływu środków pieniężnych, ponieważ kontrahent może z przyczyn niezależnych nie zapłacić za fakturę, a mimo to rozpoznaje się przychód z tytułu sprzedaży.

3.2. Zysk w ujęciu tradycyjnym i współczesnym

Zestawienie cech charakteryzujących tradycyjny i współczesny wynik finansowy, opracowane przez J. Gierusza i J. Gawrońską przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Tradycyjny i współczesny pomiar wyniku finansowego

Wyszczególnienie	Pomiar tradycyjny	Pomiar współczesny
Zakres wyniku finansowego	Wynik na poziomie operacyjnym	Wynik całościowy
Aspekt semantyczny wyniku finansowego	Wynik jako miara efektywności	Koncepcja dobrobytu (bogactwa)
Aspekt strukturalny wyniku finansowego	Podejście transakcyjne	Podejście oparte na działalności przedsiębiorstwa ⁴¹
Podstawa wyceny aktywów i zobowiązań	Koszt historyczny	Wartość godziwa
Dominujące zasady rachunkowości	Realizacji, ostrożności	Współmierności
Dominujące cechy informacji sprawozdawczej	Wiarygodność	Przydatność
Wpływ przyjętej polityki rachunkowości na wynik finansowy	Niewielki	Znaczny

Źródło: [Gierusz, Gawrońska 2012, s. 30].

Tradycyjny wynik finansowy charakteryzował się pewnością przedstawianych w nim informacji, nie był obciążony tak dużym ryzykiem błędu jak wynik współczesny. Dominowało w nim podejście transakcyjne i wycena według kosztu historycznego. Ustalając tradycyjny wynik finansowy przestrzegano zasad ostrożności i realizacji, co ograniczało możliwości kreowania wyniku finansowego. Aktualnie zakres informacji ujmowanych w wyniku finansowym znacznie wykracza poza skutki transakcji, dominującą metodą wyceny staje się wartość godziwa, co jest jednoznaczne z przedłożeniem przydatności nad wiarygodność (jako pożądaną cechę informacji sprawozdawczej). Duże znaczenie odgrywa zasada współmierności, co powoduje iż uznaje się możliwości wpływania poprzez kształtowanie polityki rachunkowości na prezentowany wynik finansowy. Zdaniem autorki oba podejścia do ustalania wyniku finansowego charakteryzują zarówno zalety, jak i wady.

⁴¹ Zdaniem autorki współczesny wynik finansowy wykracza poza podejście oparte na działalności przedsiębiorstwa opisane za Hendriksenem i van Bredą powyżej.

M. Smejda podkreśla, że w ostatnich latach nasiliła się krytyczna argumentacja ze strony ekonomistów w odniesieniu do głównych kategorii zysku księgowego, co przełożyło się na zwiększenie wykorzystania w jego ustalaniu wartości bieżącej. Wymienia argumenty wskazujące na ułomność wyniku finansowego opartego na koszcie historycznym [Smejda 2012, s. 133-135]:

- możliwość wystąpienia dużej różnicy pomiędzy wartością historyczną a wartością bieżącą aktywów a momencie jego wykorzystania,
- reprezentowanie przez koszt rzeczowych aktywów trwałych wartości aktywów wygaśniętych, przy jednoczesnym wyrażaniu w wartościach bieżących, np. kosztów wynagrodzeń, co uniemożliwia porównywalność,
- obowiązywanie zasady realizacji, co prowadzi do zniekształcenia wyniku finansowego, w konsekwencji nieujmowania zmian wartości aktywów, nawet gdy te są znane (do momentu przeprowadzenia transakcji),
- podstawy wyceny aktywów nie są jednorodne,
- mniejsze skumulowanie amortyzacji może prowadzić do nieujawniania niezrealizowanych strat,
- założenie braku zmian w sile nabywczej pieniądza lub w cenach poszczególnych aktywów.

M. Smejda nie krytykuje jednak żadnego ze sposobów pomiaru zysku, choć, jak podkreśla, różne sposoby pomiaru prowadzą do uzyskania różnych wielkości zysku. Zwraca uwagę na bezzasadność pytania, która propozycja pomiaru jest bardziej użyteczna, ma bowiem świadomość, że użyteczność jest determinowana nie tylko przez stosowaną politykę rachunkowości, ale wynika także z oczekiwań użytkowników sprawozdań finansowych, głównie celów jakie chcą osiągnąć. Z punktu widzenia właścicieli bardziej użyteczny będzie pomiar oparty na wartościach bieżących, jednak już z perspektywy np. pracowników czy społeczeństwa, którym zależy przede wszystkim na przetrwaniu jednostki, pomiar w oparciu o koszt historyczny będzie satysfakcjonujący, jako lepiej odpowiadający zasadzie kontynuacji działalności [Smejda 2012, s. 141].

Tradycyjny zysk księgowy podlega krytyce także ze strony E. Hendriksena i M. van Bredy, do jego najważniejszych niedoskonałości zaliczają oni następujące cechy [Hendriksen, van Breda 2002, s. 322]:

- brak precyzyjnego sformułowania kategorii zysku księgowego,

- brak długookresowych, teoretycznych podstaw do obliczania i prezentacji wyniku finansowego,
- niespójności w sposobach mierzenia zysku w różnych jednostkach,
- fakt, że zmiany poziomu cen modyfikują znaczenie dochodu mierzonego w cenach historycznych,
- większa przydatność dla inwestorów innych informacji.

Powyższe cechy odnoszone są do tradycyjnego zysku księgowego, jednak zdaniem autorki, pierwsze trzy wady wymienione powyżej odnoszą się również do zysku w ujęciu współczesnym, bazującego na wartościach bieżących. Zysk w ujęciu tradycyjnym oznacza różnicę pomiędzy przychodami a kosztami, które powstają w konsekwencji przeprowadzania przez jednostkę transakcji. Transakcje te są realne i wykorzystują konkretne wartości. Znacznie trudniej jest precyzyjnie sformułować, co stanowi podstawę obliczania zysku w rachunkowości opartej na wartości godziwej.

E. Hendriksen i M. van Breda zarzucają także zyskowi tradycyjnemu brak teoretycznych podstaw, pomimo, że jego koncepcja rozwija się od późnego średniowiecza i nadal stanowi przedmiot zainteresowania nauki. Koncepcja zysku w rachunkowości opartej na wartości godziwej jest rozwijana dopiero od kilkudziesięciu lat. Co więcej, w konsekwencji skupienia uwagi na wycenie aktywów i zobowiązań – na bilansie, zdecydowaniem mniej uwagi poświęca się przychodom i kosztom – rachunkowi wyników. Analizując literaturę przedmiotu, autorka odnosi wrażenie, że bardzo wielu badaczy poszukuje odpowiedzi na pytanie "jak wyceniać?", nie będąc w ogóle zainteresowanymi "jak odnosić skutki wyceny?". Ta obserwacja stała się jedną z głównych przyczyn powstania niniejszej dysertacji.

Jak już wspomniano, wynik tradycyjny oparty jest co do zasady na przeprowadzanych transakcjach, które generują określone, pewne dane. Oczywiście w ramach kształtowania polityki rachunkowości różne jednostki mają pewną swobodę, co powoduje że wynik finansowy nie zawsze jest przez nie ustalany w oparciu o identyczne zasady, jednak zasadniczo wynik ten zależy od przeprowadzanych transakcji. Ustalanie zysku w ujęciu współczesnym daje zdecydowanie większą dowolność przy doborze mierników i wartości, zostawia wiele miejsca na szacunki i subiektywne oceny. Zdaniem autorki powoduje to, że niespójności w sposobie ustalania wyniku finansowego współcześnie są znacznie większe niż w przeszłości.

Na wady zysku księgowego, w odniesieniu do koncepcji wartości ekonomicznej wskazuje A. Karmańska, podkreślając, że [Karmańska 2008, s. 120-121]:

- miary zysku koncentrują się na przeszłości, a nie ma pewności, że miary z przeszłości są wyznacznikiem dokonań przyszłych,
- zysk księgowy jest sumą efektów transakcji, a wiele istotnych dla wartości ekonomicznej jednostki zdarzeń nie znajduje odzwierciedlenia w przeprowadzanych transakcjach,
- w konsekwencji przestrzegania zasady ostrożności, przychody są rozpoznawane nieadekwatnie do kosztów, co ma szczególne znaczenie, gdy okres za który ustalany jest wynik jest krótszy od okresu zwrotu z inwestycji,
- obliczając zysk księgowy pomija się wiele istotnych zasobów, niemogących być obiektywnie wycenionymi przez rachunkowców, a często odgrywających dla działalności jednostki kluczowe znaczenie,
- zysk księgowy odzwierciedla koszt kapitału obcego, ignorując jednocześnie koszt kapitału własnego,
- zysk księgowy ignoruje ryzyko i zmiany w ryzyku, a także oczekiwany poziom przepływów pieniężnych, który znacznie przekłada się na wartość ekonomiczną jednostki.

Traktowanie sprawozdania finansowego jako głównego źródła informacji o przyszłych przepływach jednostki skutkowało zorientowaniem wyniku finansowego na przyszłość i wykorzystaniem do wyceny wartości godziwej. Pozwoliło to poniekąd zminimalizować pierwszą określoną przez A. Karmańską wadę zysku transakcyjnego. Wyraźnie widać również odstępianie od ścisłego przestrzegania zasady ostrożności, co pozwala zwiększyć poziom współmierności przychodów i kosztów. Pozostałe cechy wymienione jako wady zysku tradycyjnego pozostają jednak aktualne również dla wyniku finansowego opartego na wartości godziwej. Zmienia się bowiem metoda wyceny, ale zmiana ta nie powoduje zwiększenia zakresu wycenianych aktywów. W dalszym ciągu w wyniku finansowym nie uwzględnia się ani kosztu kapitału własnego, ani, w sposób bezpośredni, ryzyka.

Niedoskonałości wyniku finansowego, nie określając już jednak, że chodzi o wynik tradycyjny, wskazuje również B. Micherda. Podobnie jak poprzednicy zarzuca wynikowi finansowemu nieuwzględnianie ryzyka, a także polityki wypłaty dywidendy (co przekłada się na koszt kapitału własnego). Ponadto zwraca uwagę na możliwość

korzystania z alternatywnych metod wyceny (przez co można wpływać na wysokość wyniku finansowego), pomijanie nakładów inwestycyjnych oraz nieuwzględnianie zmian wartości pieniądza w czasie. Ostatni argument odnosi się przede wszystkim do wyniku finansowego ustalanego w oparciu o koszt historyczny [Micherda 2008, s. 6].

Pomimo, że wynik finansowy jest kategorią od wielu wieków obecną w rachunkowości, a jego analiza jest jednym z głównych źródeł informacji o jednostce, obarczony jest wieloma słabościami. Część z nich jest skorelowana z przyjmowaną dla jego ustalenia podstawą wyceny, a część jest od niej niezależna. Przytoczono wiele argumentów przeciw wynikowi finansowemu w ujęciu tradycyjnym (opartemu na koszcie historycznym), jednak zdaniem autorki wiele z tych argumentów należy odnieść również do wyniku ustalanego w ujęciu współczesnym, tj. opartego na wartościach bieżących. Trudno zatem jednoznacznie odpowiedzieć, której koncepcji wyniku należy podporządkować rachunkowość, jak bowiem słusznie zauważa M. Smejda [2012, s. 141], oba podejścia charakteryzują zarówno zalety jak i wady, a preferowanie jednego z nich jest w wysokim stopniu uzależnione od oczekiwań poszczególnych użytkowników sprawozdania finansowego.

3.3. Metoda transakcyjna a metoda wartości w rachunkowości

W poprzednich częściach rozdziału zdefiniowano pojęcia zysku oraz wyniku finansowego, a także determinujących je przychodów i kosztów. Wskazano ponadto liczne zarzuty stawiane zyskowi w ogóle, ale w szczególności zyskowi w ujęciu tradycyjnym, tj. obliczonemu w oparciu o koszt historyczny. Zysk w ujęciu tradycyjnym wynika ze stosowania w rachunkowości metody⁴² transakcyjnej. Jej następczynią staje się metoda wartości, powiązana z rosnącym wykorzystaniem wartości godziwej w rachunkowości. W poniższym podrozdziale przedstawiona zostanie charakterystyka metody transakcyjnej i metody wartości.

Podstawą metody transakcyjnej jest traktowanie rachunkowości jako narzędzia pomiaru skutków przeprowadzanych transakcji. W podejściu tym charakterystyczne jest rozpoznawanie przychodów i kosztów dopiero w momencie zajścia zdarzenia – transakcji, powodujących zmianę stanu aktywów lub zobowiązań. Metodę transakcyjną utożsamia

⁴² W literaturze używa się także określeń model transakcyjny i model wartości, a także teoria transakcyjna i teoria wartości. Pojęcia te są używane w pracy zamiennie.

się z modelem rachunkowości opartym na koszcie historycznym, zgodnie z którym aktywom i zobowiązaniom przypisuje się wartość, po której zostały nabyte (w efekcie transakcji). Zmiana wartości nie jest w tym modelu uwzględniana, jako niestanowiąca następstwa transakcji. Kluczowym elementem sprawozdania finansowego w podejściu transakcyjnym jest rachunek zysków i strat (rachunek wyników), w którym zestawione zostają przychody i koszty uznawane za kluczowe mierniki efektywności przedsiębiorstwa.

Metodzie transakcyjnej przeciwstawia się metodę wartości, jednakże autorka skłania się raczej do uznania metody wartości za rozwinięcie, skutek ewolucji metody transakcyjnej, niż za jej przeciwieństwo. Stosowanie metody wartości nie wyklucza bowiem rozpoznawania przychodów i kosztów w następstwie transakcji, lecz uzupełnia je o skutki zmian wartości majątku i zobowiązań. W modelu wartości kluczowym jest pomiar bieżącej wartości – wartości godziwej aktywów i pasywów. Zmiany ich wartości traktowane są jako przyrost korzyści ekonomicznych w jednostce lub ich spadek. Do rozpoznania przychodu lub kosztu nie jest konieczne zajście transakcji. W tym podejściu, spośród elementów sprawozdania finansowego, większe znaczenie odgrywa bilans, jako sprawozdanie o wartości przedsiębiorstwa. Przychody i koszty są tylko pochodną zmian wartości bilansowych.

Porównania metod transakcyjnej i wartości dokonuje E. Jezierska. Obok uznania rachunku zysków i strat za główne źródło informacji i kosztu historycznego za podstawę wyceny w metodzie transakcyjnej oraz odpowiednio bilansu i wartości godziwej w metodzie wartości, wskazuje także, że w metodzie transakcyjnej stosuje się przede wszystkim metodę indukcji, a w metodzie wartości – metodę dedukcji. Ponadto teoria transakcyjna analizuje przeszłość i wykorzystuje zachowawcze atrybuty pomiaru, podczas gdy teorię wartości charakteryzuje spojrzenie w przyszłość i wykorzystanie wartościowych atrybutów pomiaru. Głównym problemem rachunkowości według metody transakcyjnej jest prawidłowe ustalenie współmierności przychodów i kosztów, a definicję kosztów określa zużycie zasobów. Rachunkowość w metodzie wartości stawia sobie za problem przede wszystkim prawidłową wycenę aktywów netto, a definicję kosztów stanowi ich ubytek [Jezierska 2008, s. 69].

Aktualnie wyraźnie zaobserwować można przechodzenie z metody transakcyjnej do metody wartości. Jest to konsekwencją przede wszystkim zorientowania sprawozdań finansowych na przyszłość jednostki i zastosowania do wyceny aktywów netto wartości godziwej. Określenie wartości poszczególnych składników majątku jednostki, a nie tylko

ujęcie skutków transakcji minionych, z założenia powinno pozwolić użytkownikom sprawozdań finansowych otrzymać informacje bardziej przydatne, choć niekoniecznie tak wiarygodne jak w przypadku wykorzystania modelu transakcyjnego.

Powszechnie przejście rachunkowości do modelu wartości uznaje się za antidotum na wszelkie stawiane jej zarzuty - brak informacji prospektywnej, dużą rozbieżność wartości księgowej i rynkowej aktywów netto, nieprzydatność do podejmowania decyzji, wykorzystanie nieaktualnych danych. M. Gmytrasiewicz stawia jednak pytanie, dlaczego Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości usilnie wprowadza zasady, kategorie i procedury wyceny, niepasujące do aktualnej praktyki rachunkowości na świecie? Podkreśla, że proponowane w MSSF rozwiązania z zakresie metod wyceny i koncepcji ustalania wyniku finansowego "fundamentalnie, albo wręcz rewolucyjnie przestawiają system rachunkowości na model bilansowy i wartość godziwą; jest to przestawienie w trybie >gaszenia pożarów<, podczas gdy rachunkowość aktualnie na świecie funkcjonuje według modelu transakcyjnego (kontynentalnego)" [Gmytrasiewicz 2009, s. 69].

Szukając odpowiedzi na postawione przez M. Gmytrasiewicz pytanie warto zwrócić uwagę na drugą cechę charakterystyczną współczesnej rachunkowości – dwubiegunowość w podejściu do wymagań stawianych sprawozdaniom finansowym. Z jednej strony bowiem forsuje się wycenę według wartości godziwej i próbuje ukształtować rachunkowość według teorii wartości, tak aby była dla inwestorów źródłem informacji o wartości jednostki. Z drugiej natomiast dąży się do uproszczenia rachunkowości małych i średnich przedsiębiorstw. Dążąc do ograniczenia obowiązków sprawozdawczych MSP, którym wystarczyłaby rachunkowość oparta na metodzie transakcyjnej (prostsza i tańsza), nie uwzględnia się jednak aspektów wyceny, a jedynie prezentacji⁴³. Wyodrębniają się zatem dwie grupy przedsiębiorstw: przedsiębiorstwa duże, w których występują inwestorzy sensu stricto, poszukujący informacji na temat przyszłej wartości jednostki w sprawozdaniach finansowych i pozostałe przedsiębiorstwa, dla których sprawozdania finansowe mają stanowić raczej podsumowanie zrealizowanych transakcji. Co ciekawe, rachunkowość podporządkowuje się oczekiwaniom grupy pierwszej, nie uwzględniając potrzeb i możliwości grupy drugiej, znacznie bardziej

⁴³ Więcej na ten temat w: [Wierzbińska 2014].

licznej. Na 1.771.460⁴⁴ [swaid.stat.gov.pl] przedsiębiorstw w Polsce, przypada jedynie 3.218⁴⁵ [swaid.stat.gov.pl] przedsiębiorstw dużych, a liczba przedsiębiorstw notowanych na giełdach wynosi: 911 (475⁴⁶ - GPW [www.gpw.pl]), 436⁴⁷ [www.newconnect.pl] - NewConnect), co oznacza że odbywająca się właśnie transformacja systemu rachunkowości w Polsce zwiększy użyteczność sprawozdań finansowych mniej niż 1% przedsiębiorstw.

Analizując modele rachunkowości, M. Smejda odnosi się do obowiązujących aktualnie definicji, zgodnie z którymi kapitał oznacza aktywa netto, a zysk stanowi dodatnią różnicę w zmianie aktywów netto. W związku z tym, wpływ na kapitał wywierają wzrosty lub spadki wartości aktywów, a zysk obejmuje nie tylko zrealizowane zyski o charakterze transakcyjnym, lecz także zyski niezrealizowane, będące następstwem wzrostu wartości aktywów. Tradycyjny pomiar zysku opiera się na koncepcji zachowania kapitału finansowego, wycenie według kosztu historycznego i zasadzie memoriału, a za główne zadanie rachunkowości uważa się ewidencję udokumentowanych zdarzeń z przeszłości. Kapitał zostaje przeistoczony w różne formy aktywów, a rachunkowość rejestruje odtwarzanie i zwrot na kapitale – wytworzona wartość dodana w części pokrywa koszty, a w części stanowi zysk, czyli różnicę między przychodami a kosztami, który objawia siłę produkcyjną kapitału. Jak podkreśla M. Smejda "zysk księgowy z natury ma charakter transakcyjny, a historyczna przeszłość w nim ucieleśniona nosi znamiona obiektywnej, udokumentowanej. Nie jest to obiektywność doskonała, dotknięta jest wieloma uszczerbkami, które nietrudno zauważyć przy wnikliwym śledzeniu różnych procedur alokacji kosztowej (...). Jednak na razie tej ułomnej obiektywności nie da się zastąpić bardziej doskonałą procedurą pomiarową przy wykorzystaniu wartości bieżącej" [Smejda 2012, s. 133-134].

Pomimo zalet zysku transakcyjnego, oczekiwania by poznać, obok zysku terażniejszego, zysk przyszły spowodowały wzrost znaczenia podejścia bilansowego (model wartości). Jest ono zbieżne ze sformułowanym przez J. R. Hicksa pojęciem dochodu ekonomicznego – zgodnie z którym celem obliczania dochodu jest uzyskanie

⁴⁴ Dane GUS dla roku 2013, dostęp internetowy:

http://swaid.stat.gov.pl/Dashboards_PN/Podstawowe%20dane%20roczne/Tablice%20i%20wykresy%20predefiniowane/1.02.aspx (21.7.2015).

⁴⁵ Dane GUS dla roku 2013, dostęp internetowy:

http://swaid.stat.gov.pl/Dashboards_PN/Podstawowe%20dane%20roczne/Tablice%20i%20wykresy%20predefiniowane/1.02.aspx (21.7.2015).

⁴⁶ Dostęp internetowy: http://www.gpw.pl/lista_spolek (21.7.2015).

⁴⁷ Dostęp internetowy: http://www.newconnect.pl/index.php?page=znajdz_spolke (21.7.2015).

wskaźników, co do wielkości, które przedsiębiorcy mogą skonsumować bez zubożenia się [Hicks 1975, s. 125]. W przedsiębiorstwach stanowić go będzie wielkość aktywów netto większa na koniec okresu niż na początek. Aktywa i zobowiązania powinny być wycenione według wartości bieżącej, co pozwoli wskazać zyski wynikające ze wzrostu wartości aktywów – zyski niezrealizowane [Smejda 2012, s. 137]. Same aktywa netto nie oznaczają zysku, ale ich utrzymanie stanowi podstawę generowania zysku w przyszłości.

Tabela 7. Metoda transakcyjna i metoda wartości w rachunkowości - podstawowe równania i zależności pomiędzy kategoriami sprawozdania finansowego

metoda	podstawowe równania	zależności
transakcyjna	$\text{aktywa} = \text{zobowiązania} + \text{kapitał własny}$ $\text{wynik finansowy} = \text{przychody} - \text{koszty}$	<p>przychody i koszty $\downarrow\downarrow\downarrow$ wynik finansowy $\downarrow\downarrow\downarrow$ wartość aktywów i zobowiązań</p>
wartości	$\text{aktywa netto} = \text{aktywa} - \text{zobowiązania}$ $\text{wynik finansowy} = \Delta \text{ aktywów netto}$	<p>zmiana wartości aktywów i zobowiązań $\downarrow\downarrow\downarrow$ wynik finansowy $\downarrow\downarrow\downarrow$ wartość aktywów netto</p>

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowując przeprowadzone rozważanie, należy podkreślić, że pomimo rosnącego znaczenia modelu wartości, nadal główną rolę w praktyce gospodarczej odgrywa model transakcyjny. Ewidencjonowanie transakcji generujących przychody i koszty stanowi podstawowe zadanie księgowości, wycena bilansowa stanowi raczej jego uzupełnienie. Stosowanie modelu wartości pozwala uzyskać z systemu rachunkowości informację o przyszłych przepływach pieniężnych, które może wygenerować jednostka, co czyni sprawozdania finansowe bardziej przydatnymi. Zostają one jednak obarczone wysokim ryzykiem błędu, subiektywności. W modelu transakcyjnym wszelkie dane są uzyskiwane na podstawie obiektywnych dowodów.

3.4. Koncepcja wyniku netto a koncepcja wyniku całościowego w rachunkowości

W konsekwencji współistnienia w rachunkowości modelu transakcyjnego i modelu wartości, powstaje problem naukowy, czy zysk powstały na skutek przeprowadzonych transakcji należy traktować tożsamo z zyskiem będącym jedynie konsekwencją przeprowadzonej wyceny (zmiany wartości).

Rozważania na ten temat warto rozpocząć od analizy istoty wyniku bieżącego (*net income*) i wyniku całościowego (*comprehensive income*), jako dwóch koncepcji prezentacji wyniku finansowego. Początkiem końca dominacji tradycyjnego wyniku finansowego, zdaniem E. Walińskiej, był przełom XX i XXI wieku⁴⁸, kiedy to wprowadzono nowy parametr wyceny jakim jest wartość godziwa. Wywołało to konieczność zaznaczenia wirtualnego charakteru przychodów i kosztów powstałych w konsekwencji wyceny i oddzielenia ich od realnego, podlegającego podziałowi wyniku netto. Zaczęto wyodrębniać przychody i koszty kapitałowe, odnoszone najpierw bezpośrednio na kapitał własny, by następnie rozwinąć koncepcję wyniku całościowego [Walińska 2012, s. 39].

Pojęcie wyniku całościowego (ogólnego, wszechstronnego) zdefiniowano, w aktualnie obowiązującym znaczeniu, pierwszy raz na początku lat 80 XX wieku [Turyńska 2004, s. 233], wynik ten miał odzwierciedlać pomiar rezultatów transakcji i innych zdarzeń, które doprowadziły do zmiany wartości aktywów netto, innych niż inwestycje właścicieli i wypłaty na ich rzecz. Autorzy w innych źródłach [Noguchi 2014, s. 9] dopatrują się pierwszych rozważań na temat podziału wyniku na bieżący i całościowy znacznie wcześniej, już w połowie XX wieku. Pierwotnie rozważania te miały jednak inny charakter i dotyczyły raczej rozróżnienia operacji powtarzalnych od nadzwyczajnych czy ujęcia wpływu inflacji na wynik finansowy.

J. Gad podkreśla, że implementacja koncepcji wyniku całościowego jest przykładem wykorzystania koncepcji teoretycznych przez prawodawców, a także podkreśla wpływ na tą implementację problemu kreatywnej rachunkowości oraz braku transparentności. Przedsiębiorstwa mogły bowiem manipulować użytkownikami

⁴⁸ W literaturze już o wiele wcześniej wspomniano o wyniku całościowym, a wartość godziwa była popularna w krajach anglosaskich już w II poł. XX wieku. Zdaniem autorki, przełom XX i XXI wieku jest początkiem ery wartości godziwej w Polsce.

sprawozdań finansowych (bardziej skupionymi na poziomie wyniku finansowego niż zmianach kapitału) poprzez przenoszenie pewnych przychodów i kosztów do kapitałów własnych i eliminację ich wpływu na wynik finansowy netto [Gad 2014, s. 47].

Pierwotnie dominująca koncepcja – zysku netto (operacyjnego, bieżącego) skupia się na pomiarze efektywności jednostki, tj. efektywnego wykorzystania zasobów i osiągania zysków. W pomiarze zysku bieżącego nacisk kładzie się na realizację funkcji powierniczej, a zysk odzwierciedla efekty transakcji. Dominują zasada realizacji i ostrożności oraz wycena w koszcie historycznym, ewentualne przeszacowania odnosi się bezpośrednio na kapitał własny⁴⁹. Podejście to charakteryzuje się niskim ryzykiem manipulacji i wysokim poziomem wiarygodności, a także zbieżnością z prawem podatkowym [Gierusz, Gawrońska 2012, s. 31].

Zysk całościowy odpowiada natomiast całkowitej zmianie posiadania [Hendriksen, van Breda 2002, s. 339]. Obejmuje zarówno zysk netto (i wpływające na niego przychody i koszty transakcyjne), jak i pozostałe zmiany wartości aktywów netto (aktywów i zobowiązań) inne niż przepływy pomiędzy jednostką a właścicielami.

MSSF narzucają aktualnie obowiązek prezentowania sprawozdania z całkowitych dochodów, dopuszczając dwa warianty jego prezentacji [MSR1, 2011, pkt 81]:

- w jednym, kompletnym sprawozdaniu.
- w dwóch odrębnych sprawozdaniach:
 - sprawozdaniu obejmującym wynik (w MSR1 wynik oznacza różnicę pomiędzy dochodami a kosztami, z wyłączeniem składników pozostałych całkowitych dochodów),
 - sprawozdaniu rozpoczynającym się od wyniku, obejmującym pozostałe całkowite dochody.

Zgodnie z MSSF całkowity dochód stanowi zatem sumę wyniku i pozostałych całkowitych dochodów. Pozostałe całkowite dochody zostały szczegółowo zdefiniowane w MSR1. Oznaczają one pozycje dochodów i kosztów, które nie zostały ujęte w wyniku, zgodnie z tym jak tego wymagają lub zezwalają inne MSSF i obejmują [MSR1 2011, pkt. 7]:

- zmiany w nadwyżce z przeszacowania rzeczowych aktywów trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych,

⁴⁹ E. Walińska traktowała wycenę aktywów i odnoszenie skutków tej wyceny bezpośrednio na kapitał własny jako załączek koncepcji wyniku całościowego [Walińska 2012, s. 39].

- zyski i straty aktuarialne w programach świadczeń pracowniczych,
- zyski i straty z przeliczenia sprawozdań finansowych jednostek zagranicznych,
- zyski i straty z inwestycji kapitałowych wycenianych w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody,
- zyski i straty na instrumentach zabezpieczających przepływy pieniężne, odpowiadające efektywnej części zabezpieczenia,
- w przypadku określonych zobowiązań, które wycenia się przez wynik, zmianę wartości godziwej, którą można przypisać ryzyku kredytowemu zobowiązania.

Tabela 8. Całkowite dochody w ujęciu MSR1

Pozycje wynikowe	Wzór obliczenia
całkowite dochody	wynik + pozostałe całkowite dochody
wynik	dochody – koszty (bez dochodów i kosztów ujmowanych w pozostałych całkowitych dochodach)
pozostałe całkowite dochody	dochody – koszty (bez dochodów i kosztów ujmowanych w wyniku)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSR1 [2011, pkt 7].

W tabeli 8 przedstawiono wzory obliczenia wyniku i pozostałych całkowitych dochodów zawarte w MSSF. Obie wskazują, że definiowana pozycja to różnica między dochodami a kosztami, przy czym wynik nie obejmuje dochodów i kosztów ujmowanych w pozostałych całkowitych dochodach, a pozostałe całkowite dochody, dochodów i kosztów ujmowanych w wyniku. Takie sformułowanie definicji nie pozwala na jednoznaczne rozgraniczenie, które dochody i koszty należy ująć w wyniku, a które w pozostałych całkowitych dochodach – definicje wykluczają się wzajemnie, nie mają stałego punktu odniesienia.

Zgodnie z teorią rachunkowości, wynik bieżący (odpowiadający w MSR1 "wynikowi") obejmuje przychody i koszty powstałe na skutek przeprowadzenia transakcji, a wynik całościowy uwzględnia dodatkowo (pozostałe całkowite dochody) wszystkie zmiany wartości aktywów netto (inne niż przepływy pomiędzy jednostką a właścicielem). W regulacjach prawnych niestety podział nie jest tak jednoznaczny, bowiem skutki wyceny aktywów netto często są odnoszone na wynik⁵⁰. W MSR1

⁵⁰ Przykładem mogą być chociażby skutki wyceny aktywów biologicznych według wartości godziwej, zgodnie z regulacjami MSR41.

wymienia się zatem enumeratywnie, które skutki wyceny należy potraktować jako pozostałe całkowite dochody.

Przed przejściem do analizy zalet i wad koncepcji zysku bieżącego i zysku całościowego, warto zwrócić uwagę na powiązanie tych koncepcji z zasadami wyceny. Koncepcję zysku bieżącego utożsamia się z jego tradycyjnym pomiarem i wyceną w koszcie historycznym. Koncepcja zysku całościowego stanowi odzwierciedlenie przejścia na model bilansowy i jest skorelowana z wyceną według wartości godziwej. Z drugiej strony koncepcja wyniku całościowego stanowi hybrydę, rozwiązanie kompromisowe, pozwala bowiem (teoretycznie) uzyskać informację o wyniku pewnym i wiarygodnym wyniku transakcyjnym, a jednocześnie o zmianie wartości aktywów netto wynikającej tylko z wyceny, czyli wyniku niezrealizowanym. Zdaniem autorki, cały czas problemem pozostaje jednak precyzyjne rozdzielenie przychodów i kosztów wpływających na wynik bieżący i na pozatransakcyjną część wyniku całościowego.

Ciekawy pogląd prezentuje w kwestii powiązania koncepcji zysku z wyceną prezentuje A. Noguchi, dla którego nie ma różnicy w zasadach wyceny obowiązujących w obu koncepcjach, lecz jedynie w momencie rozpoznania zysku. Zgodnie z założeniami wyceny według wartości godziwej, wyceniane aktywa powinny w przyszłości (podczas dokonywania nimi transakcji) przynieść zysk, rozpoznany już wcześniej, na skutek wyceny rynkowej [Noguchi 2014, s. 15].

Niezależnie od powyższego poglądu, większość autorów łączy koncepcję wyniku całościowego z postulatem przyjęcia za podstawę wyceny wartości godziwej [Grabiński 2012, s. 48]. Sam wynik całościowy jest elementem sprawozdania z wyniku całościowego, będącego szczególnym przypadkiem rachunku zysków i strat. Sprawozdanie z wyniku całościowego różni się od tradycyjnego rachunku zysków i strat tym, że obejmuje przychody i koszty, które wpływają na wynik netto, ale także przychody i koszty kapitałowe, czyli ujmowane bezpośrednio w kapitale własnym, niemające wpływu na wynik finansowy netto za dany okres rozliczeniowy [Walińska 2014, s. 142].

Inną zasadniczą różnicą pomiędzy wynikiem netto a wynikiem całościowym jest fakt, iż wynik netto podlega podziałowi. Aktualnie wynik całościowy ma charakter informacyjny i nie podlega podziałowi, a wynik netto może zostać wypłacony właścicielom jednostki jako dywidenda.

Zgodnie z zaleceniami MSSF, składniki innych całkowitych dochodów powinny mieć swoje odzwierciedlenie w kapitale własnym – wprowadzenie obowiązku sporządzania sprawozdania z całkowitych dochodów nie spowodowało, że w bilansie,

w pasywach, w kapitale własnym ujmuje się "zysk całkowity" – nadal odrębną pozycję stanowi zysk/strata netto, a wyodrębnianie innych całkowitych dochodów ma na celu jedynie umieszczenie ich w nowym sprawozdaniu. Należy zatem rozważyć, czy wynik całkowity pełni inną rolę niż informacyjno-uzupełniającą i jaką ewentualnie rolę w jednostce mógłby odegrać.

Zdaniem autorki w aktualnie obowiązującym podejściu do wyniku całościowego można dostrzec wiele sprzeczności. Z jednej strony uważa się bowiem, że wynik całościowy jest najbardziej zbliżoną do rzeczywistości miarą osiągnięć jednostki, obrazującą zmianę bogactwa jej właścicieli, a z drugiej strony ogranicza się swobodę wykorzystania tej wypracowanej nadwyżki, np. poprzez uniemożliwienie wypłaty dywidendy z zysku całościowego. Taka sytuacja prowadzi do refleksji, czy może jednak zwolennicy wyniku całościowego nie zachowali wobec niego pewnej dozy sceptycyzmu?

Koncepcji wyniku całościowego przypisuje się bowiem zarówno zalety jak i wady. A. Szychta dokonała zestawienia argumentów za, jak i przeciw omawianej koncepcji. Do najważniejszych argumentów za koncepcją wyniku całościowego należą [Szychta 2010, s. 134-135]:

- subiektywność ustalenia wyniku netto za okres obrachunkowy, jego oparcie na osądach, tymczasowość i weryfikowalność dopiero w późniejszych okresach (w konsekwencji użytkowej trwałości aktywów wykraczającej poza okres sprawozdawczy i różnego stopnia realizacji zyskowych transakcji);
- zysk netto może zostać przeszacowany w przypadku pominięcia strat wynikających ze zdarzeń nadzwyczajnych lub korekt wyniku z lat ubiegłych;
- możliwość manipulowania lub wygładzania wielkości zysku netto przez pomijanie niektórych danych podczas obliczeń;
- umożliwienie użytkownikom sprawozdania dokonania właściwych reklasyfikacji i obliczenia lepszej wielkości zysku netto niż obliczenia księgowych i zarządu, poprzez ujawnienie wyniku całościowego;
- ułatwienie dostępności do informacji o poziomie bogactwa poprzez uniemożliwienie prezentowania pozytywnych efektów działalności w sposób bardziej widoczny niż negatywnych;
- wynik całościowy jest jedyną miarą obejmującą wszystkie źródła tworzenia wartości, jednocześnie odróżniającą kreowanie od podziału wartości;

- wynik całościowy jest miarą lepiej dyscyplinującą menedżerów, poprzez skłonienie ich do uwzględnienia wszystkich czynników mogących wpływać na wartość przedsiębiorstwa;
- wynik całościowy jest bardziej spójny z teorią wyceny przedsiębiorstwa opartą na danych z rachunkowości.

Argumenty przeciwników koncepcji wyniku całościowego przywołane przez A. Szychtę brzmią natomiast następująco [Szychta 2010, s. 135]:

- składniki innych całkowitych dochodów są przejściowe, nie stanowią rdzenia dochodów, więc nie powinny być istotne dla przewidywania przyszłych dochodów;
- pozycje te prowadzą do sprawozdania z wyniku wiele "hałasu", przez co trudniej prognozuje się dochody;
- inne całkowite dochody stanowią przede wszystkim niezrealizowane zyski i straty będące rezultatem wpływu czynników rynkowych, które nie są kontrolowane przez zarządzających jednostką, w związku z czym wynik całościowy nie jest słuszną podstawą oceny dokonań menedżerów.

Podczas gdy część argumentów, zarówno za, jak i przeciw, nie budzi wątpliwości, autorka nie może zgodzić się z określeniem wyniku netto jako bardziej subiektywnego niż wyniku całościowego. Wynik netto jest następstwem tylko zrealizowanych transakcji, nie ma w nim zbyt wiele miejsca na szacunki, podczas gdy wynik całościowy obejmuje wszystkie skutki wyceny aktywów i zobowiązań. Wyceny, będącej procesem opartym na osądzie i szacunkach. W związku z tym niesłuszny, zdaniem autorki, jest też argument o większej możliwości wygładzania i manipulowania zyskami w przypadku wyniku netto niż w przypadku wyniku całościowego.

Możliwość manipulowania wynikiem netto jako jego główną słabość wskazują także B. i K. Grabińscy. Gdy możliwe jest ulokowanie skutków zmian wartości aktywów i zobowiązań bezpośrednio w kapitale własnym⁵¹, powstaje bowiem tzw. "zaciemniona nadwyżka", trudna do zidentyfikowania przez użytkowników sprawozdania finansowego, co ułatwia menedżerom manipulowanie wynikiem finansowym jednostki. Do innych zalet

⁵¹ Mowa tu jednak o sytuacji, w której wynik netto miałby obejmować skutki wyceny (które potencjalnie mogą zostać odniesione na kapitał z aktualizacji wyceny. Pełne wprowadzenie koncepcji wyniku netto, przynajmniej teoretycznie, uwalnia sprawozdanie finansowe od ujmowania skutków przeszacowania aktywów i zobowiązań.

koncepcji wyniku całościowego autorzy zaliczają [Grabińska, Grabiński 2012, s. 302-303]:

- uwzględnienie przez wynik całościowy wszystkich źródeł tworzenia wartości w przedsiębiorstwie, tj. zarówno skutków transakcji, jak i zmiany wartości aktywów;
- większą przejrzystość - w koncepcji wyniku całościowego zysk oznacza zwiększenie kwoty aktywów netto jednostki;
- ujmowanie wszystkich przychodów i kosztów, niezależnie od stopnia ich realizacji, a także niezależnie od faktu ich powtarzalności czy nadzwyczajności;
- większą zdolność predykcji poziomu zysków generowanych w przyszłości (sugeruje ją wiele badań empirycznych [Kanagaretnam, Mathieu i Shehata 2009, s. 352], jednak nie ma w tym zakresie jednoznacznej odpowiedzi);
- spójność wewnętrzną, a co za tym idzie zgodność z teorią wyceny;
- większą odporność na manipulacje kierownictwa, co powoduje minimalizację negatywnych skutków teorii agencji (w tym zakresie badania empiryczne [Dhaliwal, Subramanyam i Trezevant 1999, s. 45] również nie dają jednoznacznej odpowiedzi).

Zasadniczą zaletą, a jednocześnie głównym celem koncepcji wyniku netto (bieżącego) jest natomiast trwałość w czasie, możliwa do uzyskania dzięki uwzględnieniu w wyniku tym przychodów i kosztów powstałych w transakcjach powtarzalnych, dotyczących działalności operacyjnej jednostki, sterowanej działaniami zarządu. Skutki zdarzeń niezależnych od zarządu, m.in. zdarzeń nadzwyczajnych lub skorelowanych z uwarunkowaniami makroekonomicznymi, powinny być eliminowane z rachunku wyników i jako "brudna nadwyżka" przesuwane do innych części sprawozdania finansowego. Obliczony w taki sposób wynik stanowi dobrą podstawę oceny poziomu realizacji przez zarząd planów i strategii, dlatego też jego zwolennikami są menedżerowie jednostek [Grabińska, Grabiński 2012, s. 302].

Istotne dla oceny koncepcji wyniku całościowego kwestie podnosi też E. Walińska, która z jednej strony podkreśla, że wynik całościowy jest kategorią akceptowaną przez świat finansów, wyznacznikiem nowej epoki gospodarczej i odpowiedzią na wzrost znaczenia wartości godziwej, z drugiej jednak stawia kluczowe dla świata rachunkowości pytanie: czy praktyka podąży za teorią? Koncepcja teoretyczna wyniku całościowego jest poprawna merytorycznie i metodologicznie, ale:

- czy zostanie wykorzystana przez praktyków użytkujących sprawozdanie finansowe do podejmowania decyzji?
- czy stosowanie tej koncepcji jest wartością dodaną rachunkowości?
- czy i na ile ta koncepcja jest rozumiana przez użytkowników systemu rachunkowości?

słowo jest aktualnie "jedną z najbardziej niezrozumiałych kategorii systemu rachunkowości" [Walińska 2012, s. 38].

Analizując teoretyczne rozważania na temat koncepcji wyniku całościowego, można dojść do wniosku, że zasadniczy dylemat sprowadza się do pytania, czy skutki wyceny aktywów i zobowiązań powinny mieć swoje odzwierciedlenie w wyniku czy bezpośrednio w kapitale własnym, a wynik powinien być kształtowany jedynie przez skutki przeprowadzonych transakcji. Aktualnie obowiązujące rozwiązania prawne w tym zakresie są jednak rozbieżne z teorią. MSSF nakazują ujmować w sprawozdaniu z całkowitych dochodów te zmiany wartości aktywów i zobowiązań, które jednocześnie są ujmowane bezpośrednio w kapitale własnym, w pozycjach innych niż zysk/strata netto. Biorąc pod uwagę, że współcześnie to bilans jest uznawany za najważniejszy element sprawozdania finansowego, można stwierdzić, że koncepcja wyniku całościowego, której poświęca się tak wiele miejsca w literaturze przedmiotu, nie ma przełożenia na praktykę gospodarczą. W bilansie (bądź sprawozdaniu z sytuacji finansowej według nazewnictwa MSSF) użytkownicy w dalszym ciągu widzą bowiem jedynie zysk/stratę netto i skutki wyceny aktywów i zobowiązań odnoszone bezpośrednio na wybrane pozycje kapitału własnego⁵².

3.5. Prezentacja efektów transakcji i efektów wyceny a użyteczność rachunku wyników

Zdaniem autorki, wprowadzenie do praktyki gospodarczej koncepcji wyniku całościowego jest konieczne, ze względu na wzrost znaczenia wartości godziwej i dążenie do ujmowania w sprawozdaniu finansowym wszystkich zmian aktywów netto – powstałych zarówno na skutek transakcji, jak i zmiany wartości. Jednocześnie, w związku z licznymi mankamentami wartości godziwej, jej niepewnością i niższym niż

⁵² Mowa o ogólnej zasadzie. Pewne skutki wyceny aktywów i zobowiązań są bowiem odnoszone na wynik netto.

w przypadku kosztu historycznego poziomem wiarygodności, zachodzi potrzeba oddzielenia wyniku powstałego na skutek wyceny od wyniku będącego następstwem przeprowadzonych transakcji, odpowiadającego zasadzie realizacji. Ponadto konieczne jest, aby kryterium rozróżnienia tych dwóch kategorii wpływających na wynik całościowy było jasne i precyzyjne. Prezentowanie pewnych zmian wartości w wyniku netto, a pewnych jako inne całkowite dochody, zmniejsza użyteczność sprawozdania finansowego, użytkownik nie ma bowiem jasno wytyczonej granicy pomiędzy wynikiem zrealizowanym (w transakcjach) i niezrealizowanym (z wyceny).

Rada MSR rozważając problem odseparowania pozycji wyniku netto od pozycji innych całościowych dochodów przytoczyła wiele kryteriów podziału [A Review of the Conceptual Framework 2013, s. 158]:

- kryterium realizacji – według tego kryterium niezrealizowane przychody i koszty powinny być ujmowane w innych całkowitych dochodach, a reklasyfikowane do wyniku finansowego w momencie realizacji;
- kryterium powtarzalności – zgodnie z którym skutki niepowtarzalnych transakcji powinny być ujmowane w innych całkowitych dochodach;
- kryterium charakteru transakcji – zgodnie z którym skutki nieoperacyjnych transakcji powinny być ujmowane w innych całkowitych dochodach;
- kryterium niepewności pomiaru – według którego pozycje o niepewnym pomiarze powinny być ujmowane w innych całkowitych dochodach, a reklasyfikacji podlegać w momencie gdy pomiar stanie się możliwy w momencie realizacji;
- kryterium czasu realizacji – zgodnie z którym pozycje o długim terminie realizacji powinny stanowić inne całkowite dochody;
- kryterium kontroli przez zarząd – mówiące o tym, by pozycje niekontrolowane przez zarząd były ujmowane w innych całkowitych dochodach,

jednak żadne z powyższych kryteriów nie jest w pełni realizowane.

Zdaniem autorki przyjęcie aż tylu kryteriów zmniejszy przydatność sprawozdania finansowego. Wyłączenie z wyniku netto przychodów i kosztów innych niż operacyjne oraz innych niż kontrolowane przez zarząd spowoduje, że stanie się on niejednoznaczny. Wynik netto jest obliczany na kilku poziomach, co pozwala na rozdzielenie działalności operacyjnej od pozostałej⁵³. Nawet jeśli zdarzenie miało charakter jednorazowy, było

⁵³ W MSSF sugeruje się już niewykazywanie w rachunku wyników pozycji nadzwyczajnych, sugerując ich zaliczanie do działalności pozostałej operacyjnej, podobna zmiana ma miejsce .

następstwem zdarzeń niezależnych od zarządu, nie zmienia to faktu, że spowodowało powstanie przychodów lub kosztów, dopiero fakt realizacji tych pozycji wynikowych powinien zdecydować o ich umiejscowieniu w wyniku netto bądź w innych całkowitych dochodach.

Rysunek 15 przedstawia proponowany jako punkt wyjścia do dalszych rozważań sposób podziału wyniku całkowitego.

Rysunek 15. Wstępna propozycja kwalifikacji przychodów i kosztów do wyniku netto lub innych całkowitych dochodów

Wynik netto (bieżący)	Przychody powstałe na skutek transakcji – Koszty powstałe na skutek transakcji
+	
Inne całkowite dochody	Przychody powstałe na skutek zmiany wartości – Koszty powstałe na skutek zmiany wartości
=	
Wynik całościowy	

Źródło: Opracowanie własne.

Wyróżnia się dwie części rachunku wyników – wynik netto składający się wyłącznie z pozycji zrealizowanych (odpowiadający metodzie transakcyjnej) i inne całkowite dochody składające się jedynie z przychodów i kosztów niezrealizowanych (odpowiadające metodzie wartości).

Przyjęcie takiego prostego podziału przychodów i kosztów daje jasną informację o skutkach transakcji przeprowadzonych w danym roku i o zmianach wartości posiadanych aktywów i zobowiązań, które miały miejsce w okresie sprawozdawczym. Wątpliwości budzą jednak następujące kwestie:

- czy należy w jakikolwiek sposób kumulować zmiany wartości?
- czy wynik na transakcjach zrealizowanych powinien być ustalany jako różnica pomiędzy: kwotą zrealizowaną a wartości godziwą na koniec poprzedniego okresu czy kwotą zrealizowaną a wartością historyczną?

Poszukiwaniu odpowiedzi na te pytania poświęcono dalsze rozważania.

Aktualnie obowiązujące w rachunkowości rozwiązania są bardzo różnorodne, szczególnie jeśli chodzi o ujmowanie skutków wyceny. Przychody i koszty powstałe na skutek transakcji ujmowane są w wyniku finansowym, niekiedy odrębnie, niekiedy "per saldo", jednak za wyjątkiem sytuacji gdy są aktywowane, bezpośrednio wpływają na

wysokość wyniku finansowego. W przypadku odnoszenia skutków wyceny możliwe są następujące przypadki:

- zarówno wzrost wartości, jak i jej spadek mogą wpływać bezpośrednio na wynik finansowy jako przychody lub koszty;
- zarówno wzrost wartości, jak i jej spadek mogą wpływać bezpośrednio na kapitał własny z pominięciem rachunku wyników (na kapitał z aktualizacji wyceny);
- zmiany wartości powyżej ceny nabycia odnoszone są na kapitał z aktualizacji wyceny z pominięciem wyniku finansowego, a zmiany poniżej tej wartości wpływają na wynik finansowy;
- w sprawozdaniu finansowym ujmowane są tylko negatywne zmiany wartości (spadki) i są odnoszone na wynik finansowy.

Przykłady zastosowania powyższych wariantów przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Wpływ zmian wartości aktywów na pozycje sprawozdania finansowego

Zmiany wartości powyżej ceny nabycia	Zmiany wartości poniżej ceny nabycia	Przykład
Wynik finansowy	Wynik finansowy	Krótkoterminowe inwestycje finansowe (wyceniane według wartości rynkowej); nieruchomości inwestycyjne (wyceniane według wartości godziwej)
Kapitał z aktualizacji wyceny	Kapitał z aktualizacji wyceny	Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży (wyceniane według wartości godziwej zgodnie z §21, ust.2, pkt 2 Rozporządzenia MF z 12 grudnia 2001) ⁵⁴
Kapitał z aktualizacji wyceny	Wynik finansowy	Długoterminowe aktywa finansowe (wyceniane według wartości godziwej)
Brak	Wynik finansowy	Krótkoterminowe inwestycje finansowe (wyceniane według wartości rynkowej albo według ceny rynkowej lub nabycia, w zależności która jest niższa), zapasy, należności od odbiorców

Źródło: Opracowanie własne.

⁵⁴ Jest to bardzo rzadki przykład, kiedy może wystąpić ujemny kapitał z aktualizacji wyceny. Drugą taką sytuacją przewidywaną przez polskie prawo bilansowe jest moment postawienia jednostki w stan likwidacji, kiedy to wartość wszystkich aktywów powinna zostać zaktualizowana w ciężar kapitału z aktualizacji wyceny - na dzień otwarcia ksiąg jednostki w likwidacji kapitał ten jest jednak przeksięgowywany na kapitał podstawowy.

Takie zróżnicowanie jest, zdaniem autorki, mylące dla odbiorców. Trudno jest nawet określić jednoznaczne kryteria ujmowania skutków wyceny, np. terminowość danego aktywa. Dlaczego bowiem skutki aktualizacji wartości długoterminowych inwestycji finansowych odnoszone są kapitałowo, a inwestycji rzeczowych – wynikowo? Poniżej przedstawiono przykład obrazujący, w jaki sposób będzie oddziaływać na wynik aktualizacja wartości, a w jaki sposób transakcja, dotycząca długoterminowego składnika aktywów zaliczonego do inwestycji:

- a) finansowych,
- b) rzeczowych.

Przykład 1. Różnica w prezentacji rezultatów działalności, w zależności od rodzaju aktywa inwestycyjnego

W 2013 roku jednostka zakupiła długoterminowe aktywa finansowe oraz nieruchomość inwestycyjną, każde za kwotę 500.000 zł, obie inwestycje wyceniane są według wartości godziwej. Wartość każdej inwestycji na koniec 2013 roku wzrosła do poziomu 580.000 zł, co spowodowało następujące księgowania⁵⁵:

<i>Długoterminowe inwestycje finansowe</i>	<i>Nieruchomości inwestycyjne</i>
<i>Sp. 500.000</i> <i>(1a) 80.000</i>	<i>Sp. 500.000</i> <i>(1b) 80.000</i>
<i>Kapitał z aktualizacji wyceny</i>	<i>Pozostałe przychody operacyjne</i>
<i>80.000 (1a)</i>	<i>80.000 (1b)</i>

Podczas zamknięcia 2013 roku pozostałe przychody operacyjne zostaną przeksięgowane na wynik finansowy, a zatem już 80.000 zł przychodu z posiadanej inwestycji (tylko z nieruchomości) zostanie uznane za zysk i będzie mogło podlegać podziałowi. Wzrost wartości inwestycji finansowej nie wpłynie natomiast na wynik finansowy.

W 2014 roku wartość inwestycji wzrasta do poziomu 650.000, co spowoduje następujące ujęcie w księgach rachunkowych jednostki:

⁵⁵ Aktualizacja wartości mogłaby odbyć się także z wykorzystaniem konta korygującego.

<i>Długoterminowe inwestycje finansowe</i>		<i>Nieruchomości inwestycyjne</i>	
<i>Sp. 580.000</i>		<i>Sp. 580.000</i>	
<i>(2a) 70.000</i>		<i>(2b) 70.000</i>	
<i>Kapitał z aktualizacji wyceny</i>		<i>Pozostałe przychody operacyjne</i>	
	<i>80.000 Sp.</i>		<i>70.000 (2b)</i>
	<i>70.000 (2a)</i>		

Po raz kolejny wzrost wartości nieruchomości inwestycyjnej przełożył się na wynik finansowy, a inwestycji finansowej na wzrost kapitału własnego. W kontekście prowadzonych rozważań kluczowe jednak jest to, że zmiana wartości inwestycji finansowej jest skumulowana w pozycji kapitał z aktualizacji wyceny, natomiast zmiana wartości nieruchomości - nie. W sprawozdaniu widać zmianę tylko z 2014 roku.

Obie inwestycje zostały zbyte w 2015 roku za cenę 670.000 zł, co zaksięgowano następująco (op. 3 dotyczy zbycia inwestycji finansowej, a op. 4 dotyczy zbycia inwestycji pod postacią nieruchomości):

<i>Długoterminowe inwestycje finansowe</i>		<i>Nieruchomości inwestycyjne</i>	
<i>Sp. 650.000</i>	<i>650.000 (3b)</i>	<i>Sp. 650.000</i>	<i>650.000 (4b)</i>
<i>Kapitał z aktualizacji wyceny</i>		<i>Pozostałe przychody operacyjne</i>	
<i>(3c) 150.000</i>	<i>150.000 Sp.</i>		<i>20.000 (4c)</i>
<i>Inne rozrachunki / Środki pieniężne</i>		<i>Przychody finansowe</i>	
<i>(3a) 670.000</i>			<i>170.000 (3d)</i>
<i>(4a) 670.000</i>			

Skumulowanie wzrostu wartości w kapitale własnym podczas wyceny inwestycji finansowej spowodowało, że w momencie przeprowadzenia transakcji na wynik finansowy odniesiono różnicę pomiędzy ceną sprzedaży a ceną nabycia aktywa, czyli odpowiadającą w całości zrealizowanej nadwyżce. W przypadku nieruchomości inwestycyjnej, gdy w zmiany wartości w kolejnych latach już wpływały na wynik finansowy, w roku

przeprowadzenia transakcji na wynik wpłynęła jedynie kwota 20.000 zł stanowiąca różnicę pomiędzy wartością z wyceny na ostatni dzień bilansowy a ceną sprzedaży. W wyniku finansowym została ujęta cała kwota nadwyżki, jednak została "rozłożona" na kilka okresów.

<i>Okres</i>	<i>Zysk z inwestycji finansowej</i>	<i>Zysk z nieruchomości inwestycyjnej</i>
2013	0 zł	80.000 zł
2014	0 zł	70.000 zł
2015	170.000 zł	20.000 zł

Włączając w rozważania proponowane pierwotnie ujęcie wyniku całościowego, gdyby zmiany wartości z wyceny stanowiły inne całkowite dochody (nie tylko w sprawozdaniu z całkowitych dochodów prezentujących w rzeczywistości kapitał z aktualizacji wyceny, jak to sugerują MSSF, lecz składając się na wynik całościowy prezentowany zamiast wyniku netto w pasywach), to wynik ustalony w roku przeprowadzenia transakcji – wynik zrealizowany – byłby niemiarodajny, gdyż odnosiłby się do wartości aktywa z poprzedniego dnia bilansowego, zamiast do jego wartości początkowej.

Z drugiej jednak strony, zgodnie z aktualnie obowiązującym trendem w rachunkowości, hołubiącym wartość godziwą i uznającym zmiany tej wartości za faktyczne przychody lub koszty jednostki, pozostawianie tych przychodów i kosztów do rozpoznania dopiero w momencie przeprowadzenia transakcji prowadzi do błędnego ustalenia rzeczywistej zmiany bogactwa właścicieli (zysku).

Uznając jednak wartość godziwą za miarę wartości aktywów i zobowiązań, a jej zmiany za zmianę wartości aktywów netto jednostki, czyli zysk lub stratę właścicieli, należy przyjąć, że skutki wyceny powinny wpływać na wynik tego okresu, w którym wartość się zmieniła. W tym przypadku nieuzasadnione jednak staje się rozdzielanie wyniku na wynik netto (zrealizowany) i inne całkowite dochody (niezrealizowane), ponieważ wynik zrealizowany jest ustalony w wartości odpowiadającej jedynie nadwyżce zrealizowanej w danym roku. A zgodnie z metodą transakcyjną powinien stanowić różnicę pomiędzy ceną sprzedaży a ceną nabycia. Konieczne jest zatem poszukiwanie kolejnych rozwiązań.

Kolejnym możliwym rozwiązaniem jest całkowite odejście w rachunku zysków i strat od metody transakcyjnej i prezentacji wyniku zrealizowanego. Aby móc

zaakceptować takie rozwiązanie, nie narażając sprawozdania finansowego na zmniejszenie poziomu jego użyteczności, warto skorzystać z często pomijanego w rozważaniach elementu sprawozdania finansowego mającego stanowić uzupełnienie rachunku wyników, mianowicie z rachunku przepływów pieniężnych.

Rachunek przepływów pieniężnych jest zestawieniem wpływów i wydatków, obrazuje przepływ pieniądza w jednostce. Jest zatem najpełniejszym urzeczywistnieniem metody transakcyjnej i zasady realizacji. Rachunek przepływów pieniężnych pod tym względem przewyższa rachunek wyników, nawet gdyby ten był w całości oparty na metodzie transakcyjnej i koszcie historycznym. Uzyskanie rachunkowego przychodu ze sprzedaży nie zawsze musi się wiązać z przyszłym wpływem gotówki (np. gdy odbiorca okaże się niewypłacalny), a dopiero wpływ gotówki stanowi faktyczną korzyść jednostki.

Aktualnie przepływy pieniężne są wykorzystywane do pomiaru dokonań jednostki i ustalania jej wartości [Nita 2014, s. 38], jednak rachunkowość nadal więcej uwagi niż rachunkowi przepływów pieniężnych poświęca rachunkowi zysków i strat. Gdyby poświęcić więcej uwagi rachunkowi przepływów pieniężnych i traktować go jako sprawozdanie ze zrealizowanych transakcji, można by zmodyfikować podejście do rachunku wyników.

Obecnie rachunek wyników zawiera w sobie niejednoznaczne dane (np. na skutek włączenia do niego części skutków wyceny – zysków niezrealizowanych czy uznaniowego rozliczania przychodów i kosztów w czasie). Jego ewolucja do sprawozdania z całkowitych dochodów, w którym wyróżnia się wynik netto i inne całkowite dochody, nie stanowi, zdaniem autorki, antidotum na jego wady, ponieważ nie ma jasno wytyczonej granicy oddzielającej elementy wyniku netto od innych całkowitych dochodów. Wytyczenie takiej granicy poprzez określenie kryterium realizacji pociąga za sobą błąd prezentacji wyniku zrealizowanego, o czym była mowa powyżej.

Zdaniem autorki jedną z zasadniczych słabości systemu rachunkowości jest brak jednoznaczności i konsekwencji. Podniesienie roli wartości godziwej powinno mieć swoje odzwierciedlenie we wszystkich elementach sprawozdania finansowego. Tymczasem autorka odnosi nieodparte wrażenie, że teoria i praktyka skupiają się za bardzo na samej metodzie wyceny, nie pochylając się dostatecznie nad sposobem ujmowania skutków tej wyceny.

W polskim prawie bilansowym wartość godziwa jako metoda wyceny zaczyna odgrywać coraz większą rolę. Istotną rolę odgrywa już w standardach międzynarodowych oraz w teorii rachunkowości. System rachunkowości jako całość, zdaniem autorki, nie jest

jednak jeszcze w pełni gotowy do jej przyjęcia, przynajmniej w Polsce. Pomijając kwestie poglądów i technicznych możliwości służb finansowo-księgowych, należy przede wszystkim przekonwertować sprawozdanie finansowe w taki sposób, aby możliwe było prawidłowe wykorzystanie w nim wartości godziwej.

Bilans prezentuje wartość aktywów i pasywów. Zgodnie z metodą wartości rachunek wyników powinien przedstawiać zmiany ich wartości. Gdyby jasno określić, że wynik⁵⁶ zawiera w swoim zakresie zarówno skutki transakcji jak i skutki wyceny (choć wykazywane odrębnie), użytkownicy sprawozdania finansowego wiedzieliby jak traktować zaprezentowany zysk lub stratę. Uzyskaliby informacje bardziej przydatne niż w przypadku rachunku wyników, w którym uwzględnia się skutki transakcji i tylko część skutków wyceny, nie do końca określone którą. Zestawiając dane z rachunku wyników z danymi z rachunku przepływów pieniężnych użytkownik sprawozdania otrzymałby informacje o:

- wzroście poziomu swojego bogactwa, osiągniętym w okresie zysku, wynikającym zarówno z transakcji jak i przyrostów wartości majątku netto,
- poziomie zysku zrealizowanego, w formie przepływów pieniężnych⁵⁷.

Wykorzystanie proponowanej przez autorkę koncepcji ujmowania w rachunku wyników zarówno efektów transakcji, jak i skutków wyceny będzie charakteryzowało się następującymi zaletami:

- spójność wyceny według wartości godziwej z rachunkiem wyników,
- przedstawienie użytkownikom sprawozdania całkowitego przyrostu aktywów netto jednostki,
- wyeliminowanie dylematu, które pozycje odnosić na wynik, a które na kapitał,
- konsekwencja w podejściu do zysku jednostki,
- zbliżenie praktyki rachunkowości do teorii,
- większa przejrzystość sprawozdania finansowego i zrozumiałość zasad jego sporządzania dla szerszego kręgu użytkowników.

Nierozwiązane pozostają jednak kwestie:

⁵⁶ Można określić go mianem wyniku całościowego, jednak nie należy rozróżniać w nim wyniku netto i innych całkowitych dochodów.

⁵⁷ Aby zwiększyć walory informacyjne sprawozdania w powyższej konfiguracji, należałoby również poddać modyfikacji rachunek przepływów pieniężnych, wyodrębniając z niego operacje pomiędzy jednostką a właścicielami, czyli te operacje, które powodują zmianę poziomu aktywów netto, a nie są rezultatem działań jednostki, nie są związane bezpośrednio z przyrostem bogactwa właścicieli. Jest to ciekawy temat do dalszej pracy naukowej.

- ujęcia wyniku w bilansie,
- zasad podziału wyniku.

Zgodnie z MSSF w bilansie, w kapitale własnym prezentuje się wynik netto. Składniki innych całkowitych dochodów także są ujmowane w kapitale własnym, ale nie jako wynik finansowy⁵⁸. Jak wspomniano już wcześniej, sprawozdanie z całkowitych dochodów jest rachunkiem, w którym inne całkowite dochody zostają tylko wymienione, w rzeczywistości są one umiejscowione bezpośrednio w kapitale własnym, a wprowadzona modyfikacja ma charakter jedynie prezentacyjny.

Bilans uznaje się aktualnie za najważniejszy element sprawozdania finansowego. Zdaniem autorki niewłaściwe jest w związku z tym zaburzenie korespondencji pomiędzy wynikiem całościowym a tym sprawozdaniem. Wynik całościowy powinien mieć swoje odzwierciedlenie bezpośrednio w kapitale własnym, wyeliminowana natomiast powinna zostać pozycja kapitał z aktualizacji wyceny. Skutki wyceny nie powinny być odnoszone bezpośrednio do żadnej pozycji kapitału własnego innej niż wynik całościowy.

Scalenie przychodów i kosztów wynikających z transakcji i wynikających z wyceny w jednym wyniku całościowym rodzi ponadto dylematy związane z podziałem zysku. Ustalono, że wynik całościowy odpowiada faktycznemu przyrostowi bogactwa właścicieli, oznacza dla nich zwrot z inwestycji, zmianę wartości posiadanych w jednostce aktywów netto. Czy w związku z tym cały powinien zostać oddany do dyspozycji właścicieli? Dywidenda, czyli wypłata wypracowanych zysków, jest wypłatą pieniężną, aby jej dokonać jednostka musi dysponować odpowiednim zasobem środków pieniężnych. Wzrost wartości aktywów najczęściej nie wiąże się ze wzrostem stanu posiadanych środków pieniężnych, przełoży się na niego dopiero w przyszłości. Dlatego też wypłata nadwyżki przed uzyskaniem wpływu pieniężnego może poważnie zagrozić płynności jednostki. Autorka postuluje zatem, aby niemożliwe było poddanie podziałowi wyniku całościowego w pełnej wysokości, ale uwzględnienie też wysokości wypracowanej nadwyżki gotówkowej. Wielkość tą, stanowiącą górną granicę wypłaty dywidendy, należy ustalić na podstawie odpowiednio zmodyfikowanego rachunku przepływów pieniężnych⁵⁹.

⁵⁸ W innych pozycjach kapitału, stanowiących odpowiednik polskiego kapitału z aktualizacji wyceny.

⁵⁹ Modyfikacja rachunku przepływów pieniężnych powinna być taka aby w nadwyżce pieniądza nie były uwzględniane np. wpływy kredytów. W przeciwnym razie mogłoby dojść do sytuacji, w której jednostka zadłuży się jedynie po to, aby móc wypłacić udziałowcom dywidendę z zysku będącego konsekwencją przeszacowania wartości aktywów.

Inne dylematy dotyczące wprowadzenia koncepcji wyniku całościowego związane są m.in. z analizą finansową, możliwością ustalania podstawy opodatkowania dochodów jednostki, pokrywaniem strat, gdyby takie miały miejsce czy dokonywaniem wpłat z zysku w przypadku jednoosobowych spółek Skarbu Państwa.

3.6. Podsumowanie

Rozdział trzeci rozprawy został poświęcony wynikowi finansowemu i jego koncepcjom, zrealizowano w nim dwa cele pomocnicze rozprawy.

W pierwszych częściach rozdziału określono, czym są zysk oraz wynik finansowy. Na podstawie przeprowadzonej analizy literatury stwierdzono, że definicji zysku jest wiele, występują w różnych dziedzinach ekonomii. Z kolei pojęcie wynik finansowy jest silnie skorelowane z rachunkowością. W rachunkowości zysk oznacza, co do zasady, dodatni wynik finansowy, czyli dodatnią różnicę pomiędzy przychodami a kosztami. Nie jest zatem definiowany wprost, a stanowi wypadkową pojęć przychody i koszty. W związku z tym analizie poddano również te pojęcia, dochodząc do wniosku, że mają one coraz bardziej szacunkowy charakter (wykorzystanie pojęć "uprawdopodobnione zwiększenie/zmniejszenie korzyści") oraz nie odnoszą się jedynie, jak to było kiedyś, do efektów przeprowadzonych transakcji, lecz również do zmian wartości aktywów netto jednostki.

W literaturze występują pojęcia wyniku finansowego w ujęciu tradycyjnym i współczesnym, dokonano ich porównania oraz wskazano mocne strony i słabości obu ujęć. Te ujęcia zysku są silnie powiązane z podstawami wyceny (zysk tradycyjny z wyceną w koszcie historycznym, a zysk współczesny – w wartości godziwej), a także podejściami stosowanymi w rachunkowości – podejściem transakcyjnym i opartym na wartości. Dokonano charakterystyki tych podejść, określanych także mianem metod, modeli, teorii. Pomimo, że metoda wartości jest traktowana w literaturze jako przeciwieństwo metody transakcyjnej, autorka staje na stanowisku, że jest raczej efektem ewolucji metody transakcyjnej. Stosowanie metody wartości nie oznacza bowiem odejścia od przedstawiania przez rachunkowość skutków przeprowadzonych transakcji, ale oznacza uzupełnienie ich o przedstawienie skutków zmian wartości aktywów i zobowiązań.

Chęć uwzględnienia skutków wyceny aktywów netto w rachunku wyników doprowadziła do powstania koncepcji wyniku całościowego, obejmującego tradycyjny wynik netto oraz inne całkowite dochody. Większość założeń teoretycznych tej koncepcji jest prawidłowa, jednak praktyka znacznie od nich odbiega, a sama rachunkowość charakteryzuje się na tym tle wysokim brakiem konsekwencji.

Ustawa o rachunkowości nie narzuca obowiązku sporządzania sprawozdania z całkowitych dochodów, a MSSF, które takie rozwiązanie przewidują, kwalifikują do innych całkowitych dochodów tylko kilka, wybranych źródeł zmiany wartości aktywów i zobowiązań. Co więcej, jak wykazano na podstawie analizy treści polskich aktów prawnych, występuje wiele możliwości odnoszenia skutków wyceny:

- zarówno wzrost wartości, jak i jej spadek mogą wpływać bezpośrednio na wynik finansowy jako przychody lub koszty;
- zarówno wzrost wartości, jak i jej spadek mogą wpływać bezpośrednio na kapitał własny z pominięciem rachunku wyników (na kapitał z aktualizacji wyceny);
- zmiany wartości powyżej ceny nabycia odnoszone są na kapitał z aktualizacji wyceny z pominięciem wyniku finansowego, a zmiany poniżej tej wartości wpływają na wynik finansowy;
- w sprawozdaniu finansowym ujmowane są tylko negatywne zmiany wartości (spadki) i są odnoszone na wynik finansowy.

Niejednoznaczność rozwiązań zmniejsza, zdaniem autorki, użyteczność sprawozdań finansowych.

Najprostszym rozwiązaniem tego problemu zdawałoby się odnoszenie skutków transakcji zrealizowanych na wynik netto, a skutków wyceny do innych całkowitych dochodów. Dzięki takiemu działaniu jasna stałaby się granica pomiędzy zyskami zrealizowanymi i niezrealizowanymi. Jak wykazano jednak na przykładzie, w takiej sytuacji zysk z transakcji byłby wykazywany w błędnej wysokości, gdyż odnosiłby się do wartości aktywów z ostatniego dnia bilansowego poprzedzającego transakcję, a nie do wartości historycznej aktywa (z dnia nabycia). Odrzucono zatem to rozwiązanie.

Proponowane przez autorkę rozwiązanie jest postulatem konsekwencji w rachunkowości. Wartość godziwą uznaje się aktualnie za najwłaściwszą metodę wyceny, a zmiany tej wartości jako przychody i koszty – za zmiany bogactwa właścicieli jednostki. Nie powinno zatem być przeciwwskazań, aby te zmiany wartości traktować łącznie z wynikami transakcji. Rozwiązaniem proponowanym przez autorkę jest zatem

włączenie skutków wyceny (aktualnie utożsamianych z innymi całkowitymi dochodami) do rachunku wyników, mogącego być nazwanym całościowym. Jednocześnie autorka postuluje o usunięcie z pasywów pozycji kapitał z aktualizacji wyceny i wykazanie wyniku całościowego jako jednej pozycji kapitałów własnych. Aby postulowane rozwiązanie nie wpłynęło negatywnie na działalność jednostek (zagrożenie płynności) i użyteczność sprawozdań finansowych (brak informacji o zysku zrealizowanym) konieczne jest jednocześnie zwiększenie wykorzystania rachunku przepływów pieniężnych. Rachunek przepływów pieniężnych jest bowiem „najczystsza” formą odzwierciedlenia zrealizowanych w formie pieniężnej przyrostów aktywów netto, nawet w porównaniu do rachunku wyników w ujęciu tradycyjnym, opartego o zasadę memoriału. Z jednej strony odpowiednio zmodyfikowany rachunek przepływów pieniężnych stanowiłby cenne źródło informacji dla użytkowników sprawozdania finansowego, a z drugiej zabezpieczenie płynności finansowej jednostki, poprzez ograniczenie kwoty wypłacanej dywidendy.

ROZDZIAŁ 4.

PROLEGOMENA WYCENY ROŚLINNYCH PRODUKTÓW ROLNICZYCH

I PRODUKCJI W TOKU

Pomimo rozwoju w gospodarce przedsiębiorstw opierających swoją działalność o nowoczesne usługi, wiedzę, wartości niematerialne i prawne, dla prawidłowego jej funkcjonowania niezbędne jest istnienie przedsiębiorstw produkcyjnych, wykorzystujących w znacznej mierze rzeczowe aktywa trwałe i wytwarzających użyteczne produkty.

Aktualnie obserwuje się trend, zgodnie z którym wyróżnia się dwa kierunki rozwoju rachunkowości produktów:

- rachunkowość rolniczą, zgodnie z którą produkty rolnicze wycenia się w oparciu o MSR41 - według wartości godziwej,*
- rachunkowość stosowaną wobec pozostałych produktów, bazującą⁶⁰ na MSR2 "Zapasy", zgodnie z którym produkty wycenia się według kosztu wytworzenia.*

Międzynarodowe Standardy dążą do dostosowania rachunkowości do modelu wartości i wyceny opartej o wartość godziwą, zaskakujące jest zatem sugerowanie wyceny produktów według kosztu wytworzenia (MSR2). Podczas analizy literatury oraz treści regulacji MSR2 i MSR41, nasuwa się wiele wątpliwości związanych z tak odmiennym traktowaniem tego samego rodzaju składnika aktywów obrotowych. W poniższym rozdziale wskazano zakres aktów prawnych obowiązujących przedsiębiorstwa polskie, przedstawi treść ustawy o rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości dotyczącą wyceny produktów, a następnie wskaże kontrowersje wokół tych regulacji.

4.1. Wycena produktów w regulacjach prawnych

4.1.1. Regulacje krajowe

Polskie prawo bilansowe obliguje jednostki stosujące jego postanowienia do wyceny rzeczowych składników aktywów obrotowych, do których zalicza się produkty gotowe i produkcję w toku, według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych

⁶⁰ W zakresie wyceny produktów.

od ich cen sprzedaży netto na dzień bilansowy [ustawa z 29 września 1994 r., art. 28 ust. 1 pkt. 6]. Cena nabycia dotyczy towarów i materiałów, zatem właściwą miarą dla produktów gotowych i produkcji w toku jest koszt wytworzenia. Koszt wytworzenia jest miarą historyczną, jednak przez jego ograniczenie do poziomu nie wyższego niż cena sprzedaży netto na dzień bilansowy (co jest zgodne z zasadą ostrożności), wyceny ta zyskuje charakter hybrydowy: niższej z dwóch wartości - kosztu wytworzenia (historycznego) lub ceny sprzedaży (wartości godziwej). Ta zasada wyceny odnosi się do wszystkich produktów⁶¹, bez wyróżnienia z nich produktów rolniczych.

Koszt wytworzenia produktu obejmuje koszty, które pozostają w bezpośrednim związku z danym produktem oraz uzasadnioną część kosztów, które pośrednio związane są z wytworzeniem tego produktu. Koszty bezpośrednio to wartość zużytych materiałów bezpośrednich, koszty pozyskania i przetworzenia związane bezpośrednio z produkcją i inne koszty, które zostały poniesione aby doprowadzić produkt do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny. Do uzasadnionej części kosztów pośrednich, odpowiedniej do okresu wytwarzania produktu, zalicza się zmienne pośrednie koszty produkcji oraz część stałych, pośrednich kosztów produkcji, która odpowiada poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych. Za normalny poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych uważa się przeciętną, zgodną z oczekiwaniami w typowych warunkach, wielkość produkcji za daną liczbę okresów [ustawa z 29 września 1994 r., art. 28 ust. 3].

Polskie normy rachunkowości dopuszczają sytuację, gdy nie jest możliwe ustalenie kosztu wytworzenia produktu. Nakazane jest wtedy dokonanie wyceny produktu według ceny sprzedaży netto takiego samego lub podobnego produktu, pomniejszonej o przeciętnie osiągnięty przy sprzedaży produktów zysk brutto ze sprzedaży, a w przypadku produktu w toku – także z uwzględnieniem stopnia jego przetworzenia.

Powyższe rozwiązanie oznacza, że prawo bilansowe za podstawową metodę wyceny produktów uznaje koszt wytworzenia, natomiast metodą uzupełniającą, właściwą do zastosowania w przypadku braku możliwości wykorzystania metody podstawowej, jest cena sprzedaży.

Zgodnie z krajowymi regulacjami do kosztów wytworzenia produktu nie zalicza się kosztów [ustawa z 29 września 1994 r., art. 28 ust. 3]:

⁶¹ W dalszej części rozprawy termin produkt będzie oznaczał zarówno produkt gotowy, jak i produkcję w toku. Dla rozróżnienia produkcji zakończonej i nie, zostaną dołączone określenia "gotowy" lub "w toku".

- będących konsekwencją niewykorzystanych zdolności produkcyjnych i strat produkcyjnych;
- ogólnego zarządu, które nie są związane z doprowadzaniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje na dzień wyceny;
- magazynowania wyrobów gotowych i półproduktów, chyba że poniesienie tych kosztów jest niezbędne w procesie produkcji;
- kosztów sprzedaży produktów.

Koszty te są odnoszone bezpośrednio na wynik finansowy okresu sprawozdawczego, w którym zostały poniesione.

Bazowe określenie kosztu wytworzenia zostaje uzupełnione rozwiązaniami alternatywnymi, uzależnionymi jednak od sytuacji jednostki i charakteru jej działalności. I tak, w przypadkach uzasadnionych niezbędnym, długotrwałym przygotowaniem produktu do sprzedaży bądź długim okresem jego wytwarzania, koszt wytworzenia można zwiększyć o koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu finansowania zapasu produktów w okresie ich przygotowania do sprzedaży bądź wytworzenia oraz związanych z nimi różnic kursowych, pomniejszone o przychody z tego tytułu [ustawa z 29 września 1994 r., art. 28 ust. 4].

Natomiast, gdy roczne sprawozdanie finansowe jednostki nie podlega badaniu przez biegłego rewidenta⁶² to obliczając koszt wytworzenia produktu jednostka może do kosztów bezpośrednich doliczyć wszystkie koszty pośrednie związane z wytworzeniem tego produktu, niezależnie od poziomu wykorzystania zdolności produkcyjnych. Ustalony w ten sposób koszt wytworzenia nie może być jednak wyższy od ceny sprzedaży netto [ustawa z 29 września 1994 r., art. 28 ust. 4a].

Prawo bilansowe dopuszcza także możliwość uproszczeń wyceny produkcji w toku, w sytuacji jeżeli nie zniekształca to stanu aktywów oraz wyniku finansowego jednostki. W tych okolicznościach, jednostki mogą wyceniać produkcję w toku w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich bądź nie wyceniać jej w ogóle. Warunkiem jest, aby przewidywany czas produkcji nie był dłuższy niż 3 miesiące. Co istotne, warunek ten nie dotyczy jednak produkcji rolnej [ustawa z 29 września 1994 r., art. 34 ust. 1]. Oznacza to, że pomimo iż czas produkcji rolnej przekracza trzy miesiące, produkcja w toku mogłaby nie być wyceniana w ogóle, być wyceniana według kosztów materiałów bezpośrednich lub według sumy kosztów

⁶² Zgodnie z art. 64 ust. 1 ustawy z 29 września 1994 r..

bezpośrednich. Zasadne wydaje się pytanie, czy brak wyceny produkcji w toku nie zniekształci sprawozdania finansowego jednostki?

Tabela 10. Wycena produktów według ustawy o rachunkowości

Podstawowa metoda wyceny			Alternatywna metoda wyceny
Koszt wytworzenia obejmujący:			Cena sprzedaży netto minus zysk brutto ze sprzedaży
<i>Możliwe zmniejszenia</i> ⁶³	Zasada podstawowa	<i>Możliwe zwiększenia</i>	
<i>brak wyceny albo materiały bezpośrednio albo koszty pośrednie</i>	koszty bezpośrednie + koszty pośrednie zmienne + koszty pośrednie stałe, odpowiadające normalnemu poziomowi produkcji	+ koszt obsługi zobowiązań i różnice kursowe + pozostałe koszty pośrednie	

Zródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy z 29 września 1994 r.

Wyłączenie produkcji rolniczej z 3-miesięcznego okresu granicznego, przy uroszczonej wycenie produkcji w toku, jest jedynym występującym w polskich regulacjach rachunkowości nawiązaniem do tego typu działalności. Oznacza to, że zgodnie z tymi regulacjami produkty rolnicze należy traktować tożsamo z pozostałymi.

Należy jednak zaznaczyć, że w prawie bilansowym znajduje się odnośnik do MSSF [ustawa z 29 września 1994, art. 10 ust. 3]. Zgodnie z nim w sprawach nieuregulowanych przepisami polskiej ustawy, przyjmując politykę rachunkowości, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. Dalej, w przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego jednostki, z wyszczególnionymi w przepisach wyjątkami⁶⁴, mogą stosować MSR.

Interpretacje tego zapisu w odniesieniu do wyceny produktów rolniczych są rozbieżne. Zdaniem A. Mazur [2011, s. 116] w przypadku zakwalifikowania aktywów

⁶³ Dotyczą wyłącznie produkcji w toku.

⁶⁴ Z prawa do stosowania MSR wyłączone zostają: jednostki organizacyjne działające na podstawie Prawa bankowego, przepisów o obrocie papierami wartościowymi, przepisów o funduszach inwestycyjnych, przepisów o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, przepisów o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych lub przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych [ustawa z 29 września 1994, art. 2 ust. 1 pkt. 3].

biologicznych do aktywów obrotowych należy stosować względem nich cenę nabycia lub koszt wytworzenia. Nie ma więc, zgodnie z polskim prawem bilansowym, możliwości wyceny aktywów biologicznych według wartości godziwej. Z kolei inni autorzy [Kiziukiewicz 2009, s. 142; Iwasieczko, Bodzianny, Markiewicz-Rudnicka 2007, s. 62] stoją na stanowisku, że brak szczegółowych rozwiązań dotyczących działalności rolniczej w polskich unormowaniach rachunkowości jest wystarczającą przesłanką do skorzystania ze wspomnianego odniesienia, a zatem do wykorzystania przez jednostki prowadzące działalność rolniczą MSR41. T. Żyźnowski [2011a, s. 13] uważa, że jednostki mogą, wobec braku krajowego standardu na temat działalności rolniczej, stosować MSR41, skupia się on jednak na opisie rachunkowości rolniczej opartej o ustawę krajową. Jak jednak podkreśla T. Kiziukiewicz [2009, s. 133] w praktyce polskich przedsiębiorstw rolniczych, w przypadku zaliczenia aktywów biologicznych do aktywów obrotowych, stosowane są rozwiązania zawarte w polskim prawie bilansowym.

Zdaniem autorki, decydując o fundamentach polityki rachunkowości w jednostce, należy uwzględnić nadrzędny cel sprawozdania finansowego, tj. dostarczenie użytecznych informacji, przy zastosowaniu zasady wiernego i rzetelnego obrazu. MSR41 został sformułowany specjalnie dla jednostek prowadzących działalność rolniczą, uwzględniając ich specyfikę. Można zatem przyjąć założenie, że jego zastosowanie zwiększy użyteczność sprawozdań finansowych tych jednostek. Niemniej jednak, autorka niejednokrotnie spotkała się z awersją rodzimych księgowych do rozwiązań międzynarodowych, wynikającą często z obszerności i kompleksowości tych norm. Co więcej, jak wynika z obserwacji autorki, niewiele przedsiębiorstw zajmujących się produkcją rolniczą posiada zewnętrznych użytkowników, oczekujących informacji głównie ze sprawozdania finansowego, czego przyczyną, zdaniem autorki, jest dominacja przedsiębiorstw rodzinnych oraz małych i średnich w tej działalności. Nie sposób zatem w tym miejscu nie zgodzić się, ze stwierdzeniem T. Kiziukiewicz, mówiącym że w praktyce dominują rozwiązania zawarte w polskiej ustawie o rachunkowości.

4.1.2. Regulacje międzynarodowe - MSR2 „Zapasy”

Zasady wyceny zapasów ujęte w polskich uregulowaniach, bazujące na koszcie wytworzenia, są zbliżone do zasad ujętych w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 2 "Zapasy". Z zastosowania MSR2 zostały jednak wyłączone aktywa biologiczne powiązane z działalnością rolniczą oraz produktami rolnymi w momencie ich pozyskania.

Według Standardu zapasy wycenia się w koszcie lub wartości możliwej do uzyskania, w zależności od tego, która z wartości jest niższa [MSR2, pkt 9]. W tym miejscu należy podkreślić analogię do rodzimej ustawy o rachunkowości, która także nakazuje wycenę zapasów po niższej z dwóch wartości: koszcie wytworzenia lub cenie sprzedaży pomniejszonej o koszty sprzedaży. Różnice wynikać będą z treści kryjącej się pod pojęciami "koszt" i cena sprzedaży / wartość możliwa do uzyskania.

Wartość możliwa do uzyskania to szacunkowa cena sprzedaży w toku bieżącej działalności gospodarczej, pomniejszona o szacowane koszty dokończenia produktu i szacowane koszty doprowadzenia sprzedaży do skutku. W przeciwieństwie do polskiego prawa bilansowego, w MSR2 uwzględnia się także koszty dokończenia produktu. Polskie uregulowania mówią natomiast o koszcie przystosowania składnika aktywów do sprzedaży. Koszty doprowadzenia sprzedaży do skutku odpowiadają natomiast kosztom sprzedaży.

Koszty zapasów oznaczają koszty zakupu, koszty przetworzenia, a także inne koszty poniesione przy doprowadzaniu zapasów do miejsca i stanu, w którym się aktualnie znajdują. Koszty zakupu, podobnie jak w przypadku polskich przepisów, są miarą odnoszącą się do towarów. Za koszty produktu należy uznać przede wszystkim koszty przetworzenia. Zgodnie z MSR2 [pkt 12] obejmują one:

- koszty związane bezpośrednio z jednostkami produkcji (np. płace bezpośrednie),
- systematycznie przypisane, stałe i zmienne pośrednie koszty produkcji, poniesione podczas przetwarzania materiałów w produkty gotowe.

W przeciwieństwie do polskiej ustawy, MSR2 nie mówi o części pośrednich kosztów stałych odpowiadających normalnym zdolnościom produkcyjnym jednostki. Definiuje jednak "systematyczne przypisanie" kosztów pośrednich. Zmienne koszty pośrednie to koszty, które zmieniają się proporcjonalnie lub prawie proporcjonalnie względem wielkości produkcji. Koszty stałe pośrednie utrzymują się natomiast na stosunkowo niezmiennym poziomie, niezależnym od wielkości produkcji, MSR zalicza

do nich m.in. koszty amortyzacji i utrzymania budynków i wyposażenia fabryki oraz koszty zarządzania i administracji fabryką⁶⁵. Przepisanie kosztów stałych jest oparte na założeniu wykorzystania normalnych zdolności produkcyjnych, czyli przeciętnej produkcji oczekiwanej w czasie kilku okresów, w normalnych okolicznościach. Koszty jednostkowe produktu nie mogą zostać obciążone zawyżonymi na skutek niskiego poziomu produkcji kosztami pośrednimi stałymi. Koszty te - "nieprzypisane" - stanowią koszty okresu, w którym zostały poniesione.

W MSR2 porusza się ponadto zagadnienie wyceny produktów ubocznych, które nie zostało podjęte w polskich normach prawa. Regulacja ujęta w Standardzie nakazuje, w sytuacji gdy kosztów produktu głównego i ubocznego nie można ustalić odrębnie, przypisać koszty do wszystkich produktów "w sposób racjonalny i spójny" [MSR2, pkt. 14]. Jest to bardzo ogólne zalecenie. Doprecyzowane zostaje jedynie dla sytuacji, w której produkty uboczne nie posiadają istotnej wartości. W tych okolicznościach należy wycenić je w wartości możliwej do uzyskania, którą odejmuje się od całkowitego kosztu wytworzenia produktów.

Tabela 11. Wycena produktów według MSR2

Podstawowa metoda wyceny			Alternatywna metoda wyceny
Koszt przetworzenia obejmujący:			Wartość netto możliwa do uzyskania (jeśli jest niższa)
<i>Możliwe zmniejszenia</i>	Zasada podstawowa	<i>Możliwe zwiększenia</i>	
<i>nie przewiduje się</i>	koszty bezpośrednie + systematycznie przypisane koszty pośrednie zmienne i stałe	+ <i>pośrednie koszty nieprodukcyjne</i> + <i>koszty zaprojektowania produktów</i> + <i>koszty finansowania zewnętrznego</i>	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSR2.

W sposób równie ogólnikowy zostają sformułowane inne koszty, które mogą zostać zaliczone do kosztu zapasów. Są nimi tylko te koszty i w takim zakresie, w jakim

⁶⁵ Trudno na podstawie treści MSR2 pkt 12 określić, czy tzw. koszty ogólnego zarządu, stanowiące zgodnie z ustawą o rachunkowości koszty okresu, nie powinny zatem powiększać kosztu zapasu? Czy też autorzy MSR2 używając sformułowania "koszty zarządzania i administracji fabryką" mieli na myśli raczej koszty wydziałowe, takie jak np. wynagrodzenia kierowników produkcji, brygadzystów.

zostały poniesione aby doprowadzić zapasy do ich aktualnego stanu i miejsca. Zaliczyć do nich można pośrednie koszty nieprodukcyjne albo koszty zaprojektowania produktu dla konkretnego klienta. Możliwe jest także zaliczenie do wartości zapasów kosztów finansowania zewnętrznego.

Standard "Zapasy" zawiera również odniesienie do MSR41 "Rolnictwo". Przywołuje zasadę wyceny zapasów będących produktami rolnymi uzyskanymi z aktywów biologicznych, tj. wycenę według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży na moment uzyskania produktów. Wartość ta stanowi koszt zapasów na dzień zastosowania MSR2.

4.1.3. Regulacje międzynarodowe - MSR41 „Rolnictwo”

Międzynarodowy Standard Rachunkowości 41 "Rolnictwo" reguluje kwestie związanych z działalnością rolniczą:

- aktywów biologicznych,
- produktów rolnych wycenianych w chwili zbiorów/pozyskania,
- dotacji rządowych⁶⁶.

Produkty rolne to produkty zebrane z aktywów biologicznych należących do jednostki. Aktywa biologiczne nie zostały zdefiniowane w MSR41 w sposób bezpośredni, natomiast zdefiniowano "składnik aktywów biologicznych" jako zwierzę w hodowli lub chowie i roślinę uprawną. Aktywa biologiczne oznaczają zatem zbiorowość zwierząt lub roślin uprawnych. Dla objaśnienia różnicy pomiędzy aktywem biologicznym a produktem rolnym w MSR41 zawarto przykłady aktywów należących do obu grup, co przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Przykłady aktywów biologicznych i produktów rolnych

Aktywa biologiczne	Produkty rolne
Owce	Wełna
Drzewa leśne	Drzewa ścięte
Rośliny jednoroczne	Bawełna, trzcina cukrowa
Bydło mleczne	Mleko
Trzoda chlewna	Tusza
Krzewy	Liście
Winorośl	Winogrona
Drzewa owocowe	Zebrane owoce

Zródło: [MSR41, pkt 4].

⁶⁶ Dotacje rządowe nie są przedmiotem niniejszej rozprawy.

W wielu przypadkach aktywa biologiczne mają postać aktywów trwałych, jednakże zalicza się do nich także aktywa o okresie utrzymywania krótszym niż rok, takie jak np. rośliny jednoroczne. Wymienione powyżej przykłady nie odnoszą się jednak do upraw zbóż i ich plonów. Na zasadzie analogii do przykładu ilustrującego klasyfikację owoców roślin jednorocznych, zdaniem autorki należy uznać, że aktywem biologicznym jest uprawa zbóż na polu (do momentu ścięcia), natomiast produktem rolnym stają się uzyskane po ścięciu zbóż użyteczne produkty jak np. ziarno, otręby, olej, słoma. Decyzja o odpowiednim zakwalifikowaniu aktywów związanych z produkcją zbóż jest istotna, ponieważ wpływa na stosowaną metodę wyceny. MSR41 określa bowiem w sposób ogólny, jakie warunki muszą spełniać aktywa by zostać ujęte w sprawozdaniu finansowym, natomiast już same regulacje dotyczące wyceny są odrębne dla aktywów biologicznych i produktów rolnych.

Aktywa biologiczne oraz produkty rolne jednostka ujmuje w sprawozdaniu finansowym tylko gdy [MSR41, pkt 10]:

- jednostka sprawuje kontrolę nad składnikiem aktywów w wyniku zdarzeń przeszłych,
- prawdopodobne jest, że jednostka osiągnie w przyszłości korzyści ekonomiczne w związku z posiadaniem składnikiem aktywów,
- możliwe jest wiarygodne ustalenie wartości godziwej lub ceny nabycia lub kosztu wytworzenia składnika aktywów.

Zgodnie z MSR41 aktywa biologiczne wycenia się w dwóch momentach [MSR41, pkt 12]: w momencie początkowego ujęcia oraz na każdy dzień bilansowy, w obu przypadkach: według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży. Definicja wartości godziwej zawarta w MSR41 nie została w żaden sposób rozszerzona względem definicji przywoływanej w innych standardach. Oznacza ona kwotę, za jaką składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie mogłoby zostać uregulowane, w transakcji bezpośrednio zawartej pomiędzy poinformowanymi i zainteresowanymi stronami [MSR41, pkt 8]. Standard dopuszcza jednak sytuację, w której wartości godziwej aktywa biologicznego nie można wiarygodnie ustalić. Założenie o możliwości wiarygodnego ustalenia wartości godziwej może zostać odrzucone w momencie początkowego ujęcia danego aktywa, jeśli nie istnieją dla niego pochodzące z rynku wartości lub ceny, a alternatywne szacunki wartości godziwej cechuje niski stopień wiarygodności. W tych okolicznościach MSR41 nakazuje wycenę danego aktywa biologicznego według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, pomniejszonych

o dotychczasowe umorzenie i zakumulowane straty z tytułu utraty wartości. Jednak gdy tylko wiarygodna wycena stanie się możliwa, należy wycenić dany składnik aktywów biologicznych według zasady podstawowej, tj. wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży [MSR41, pkt 30]. Nie ma możliwości powrotu do wyceny według kosztu historycznego.

Podobna zasada ogólna dotyczy produktów rolnych pozyskanych z aktywów biologicznych. Je również wycenia się według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży, przy czym kosztów sprzedaży dotyczy zastrzeżenie, że mają być to koszty poniesione do dnia zbiorów lub pozyskania produktów. Koszty poniesione w okresie późniejszym nie powinny wpływać na wartość produktów rolnych.

Jak podkreślają B. Nadolna i M. Rydzewska-Włodarczyk [2010, s. 124], względem produktów rolniczych należy zastosować identyczny sposób wyceny, jak w przypadku aktywów biologicznych, z których produkty te są pozyskiwane. Przyjmuje się bowiem, że wartość godziwa aktywów biologicznych zawiera już w sobie wartość produktów rolniczych, które zostaną z nich pozyskane. Nielogiczne zatem byłoby przypisanie produktom kosztu wytworzenia, podczas gdy źródło tych produktów wycenia się według wartości godziwej, nielogiczna byłaby także sytuacja odwrotna, gdyby to aktywa biologiczne miały być wyceniane według kosztu wytworzenia, a produkty rolnicze według wartości godziwej. Taka sytuacja jednak jest możliwa, w sytuacji gdy, wobec braku aktywnego rynku, nie można dokonać wiarygodnej wyceny aktywów biologicznych. Do ich wyceny stosuje się wtedy wyjątkowo koszt historyczny, co uzasadnia się następującymi okolicznościami [Nadolna, Rydzewska-Włodarczyk 2010, s. 124]:

- możliwością braku istnienia aktywnych rynków dla aktywów biologicznych, przy jednoczesnym istnieniu takich rynków dla pozyskiwanych z nich produktów rolniczych,
- brakiem możliwości wiarygodnego ustalenia kosztu wytworzenia produktów rolniczych, np. ze względu na poziom skomplikowania podziału kosztów na produkty główne i uboczne powstałe podczas produkcji sprzężonej, albo przyczynianiem się do wzrostu wartości aktywów biologicznych poprzez ponoszenie nakładów na wytworzenie produktów.

Jak już wspomniano, ustalona w ten sposób wartość produktów staje się ich kosztem w ujęciu MSR2 (czyli po zbiorach). W przeciwieństwie do aktywów biologicznych, jednostka nie może wyceniać produktów rolnych w wartości innej niż godziwa

poniższa o koszty sprzedaży. Standard przyjmuje bowiem założenie, że wartość godziwą tych produktów można zawsze wiarygodnie ustalić na moment ich pozyskania.

Tabela 13. Wycena produktów według MSR41

Podstawowa metoda wyceny			<i>Alternatywna metoda wyceny</i>
Wartość godziwa ustalona na podstawie ceny rynkowej z aktywnych rynków produktu:			<i>Tylko aktywa biologiczne: koszt wytworzenia (pod warunkiem braku możliwości wiarygodnego ustalenia wartości godziwej)</i>
Najbardziej aktualnych cen z transakcji dla danego aktywa	Cen rynkowych analogicznych aktywów	Branżowych jednostek pomiarowych	
Wartości zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych			

Zródło: Opracowanie własne na podstawie MSR41.

Treść MSR41 zawiera wytyczne dotyczące ustalenia wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolnych. Najbardziej właściwą miarą wartości godziwej jest cena rynkowa, pod warunkiem że na dane aktywa w ich obecnym stanie i miejscu istnieje aktywny rynek. Gdy na dane aktywa istnieje kilka aktywnych rynków, jednostka powinna wybrać najbardziej odpowiedni z nich, tj. ten, z którego zamierza skorzystać.

Bardziej problematyczną jest sytuacja, w której dla danych aktywów aktywny rynek nie występuje. W tym przypadku jednostka powinna, o ile są dostępne, posłużyć się jednym lub kilkoma ze wskaźników [MSR41, pkt 18]:

- najbardziej aktualnymi cenami transakcji rynkowych, ale tylko pod warunkiem że nie nastąpiły znaczne zmiany w sytuacji gospodarczej pomiędzy datą transakcji a dniem bilansowym,
- cenami rynkowymi analogicznych aktywów - w tym przypadku należy jednak dokonać odpowiednich korekt wynikających z występujących między aktywami różnic,
- branżowymi jednostkami pomiarowymi, jak np. wartością sadu owocowego wyrażoną w ilości przypadającej na jedną paletę albo hektar, czy też wartością bydła rzeźnego wyrażoną w kilogramach wagi żywej.

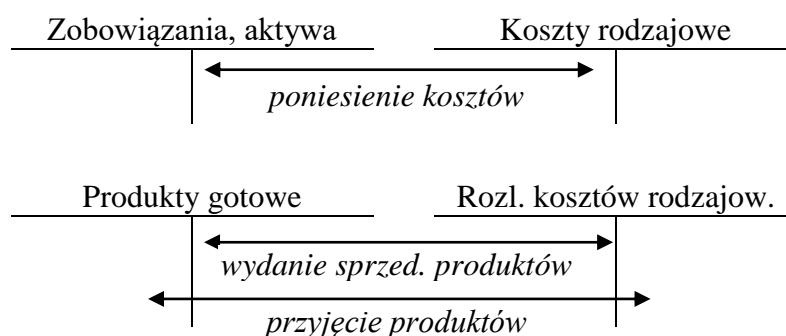
Jeśli określone powyżej miary są niedostępne, jednostka ma możliwość posłużyć się jako miarą wyceny wartością bieżącą oczekiwanych przepływów pieniężnych netto, zdyskontowanych o obowiązującą na rynku stopę dyskontową.

W MSR41 przywołano przykłady sytuacji, w których koszt wytworzenia czy cena nabycia mogą być zbliżone do wartości godziwej aktywów. Sytuacja taka może mieć miejsce np. gdy od momentu poniesienia początkowego kosztu zaszła niewielka przemiana biologiczna albo gdy oczekuje się, że wpływ przemiany biologicznej na cenę nie był istotny. Nie ma natomiast wskazania, jak należy w wymienionych sytuacjach postąpić.

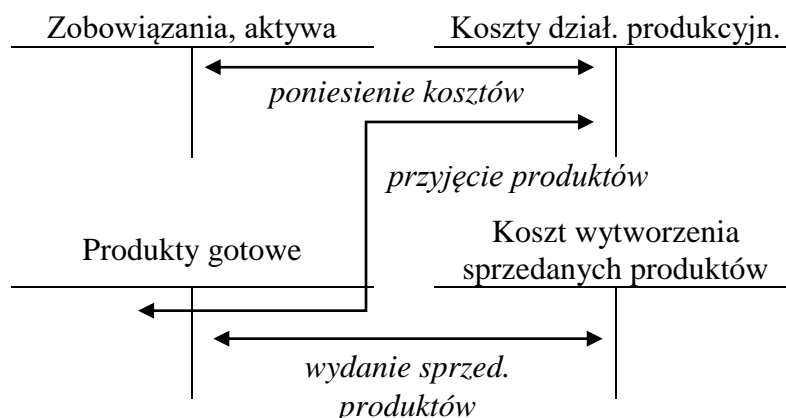
Gdy zapasy są wyceniane zgodnie z krajowymi przepisami albo regulacjami MSR2 według kosztu wytworzenia/przetworzenia, nie zachodzą wątpliwości odnośnie ujmowania skutków tej wyceny. Zgodnie z księgowaniem w kręgu kosztów, w zależności od zastosowanego układu kosztów (rodzajowych, funkcjonalno-kalkulacyjnych lub obu jednocześnie), koszty produkcyjne zostają przeksięgowane na konta magazynów, a następnie, w momencie sprzedaży, obciążają koszty. Możliwe jest również wykorzystanie do bieżącej rejestracji wartości produktów cen ewidencyjnych, ustalonych np. na poziomie planowanych cen sprzedaży, korygując następnie koszt sprzedaży o powstałe odchylenia od cen ewidencyjnych, co sugeruje m.in. T. Żyznowski [2011, s. 16], w związku z tym, że rachunek kosztów produkcji rolnej, z przyczyn obiektywnych, zazwyczaj nie jest na tyle szczegółowy, aby możliwe było ustalenie kosztu wytworzenia każdego rodzaju czy gatunku produktów.

Rysunek 16. Schemat rozliczenia kosztów produkcji

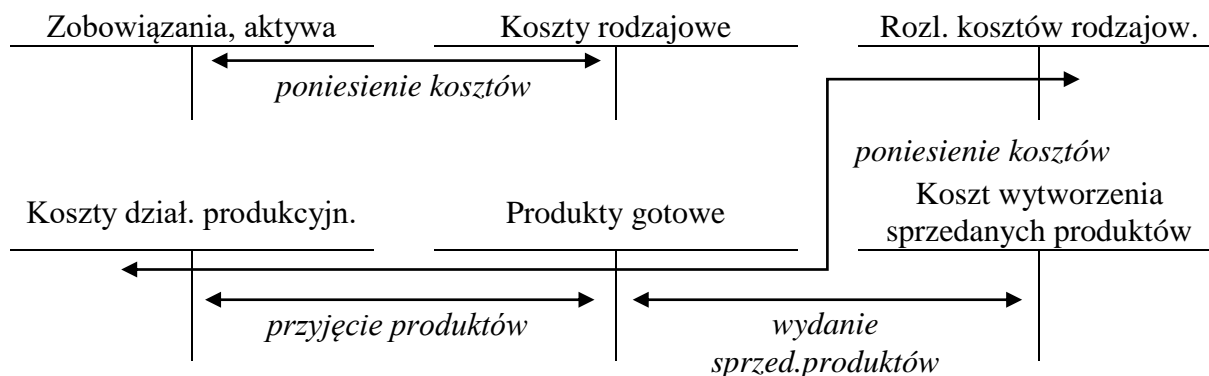
I. Wyłącznie w układzie kosztów rodzajowych

II. Wyłącznie w układzie kosztów funkcjonalno-kalkulacyjnych

III. Równoległe w układzie kosztów rodzajowych i w układzie kosztów funkcjonalno-kalkulacyjnych

Źródło: Opracowanie własne.

Alternatywą dla stosowania cen ewidencyjnych, jest uproszczone księgowanie rozchodu produktów. Co prawda, księgowanie rozchodu produktów (kosztu wytworzenia sprzedanych produktów) może odbywać się według zasad szczegółowej identyfikacji, ale warunkiem jest posiadanie przez jednostkę dokładnej informacji, który produkt został sprzedany w której transakcji. Jednak w przypadku braku takiej informacji, możliwe do zastosowania są również pewne uproszczenia: alternatywnymi metodami wyceny rozchodu przewidywanymi w polskim prawie są [ustawa z 29 września 1994 r., art. 34 ust. 4]:

- wycena rozchodu według cen przeciętnych, tj. według średniej ważonej ceny danego składnika aktywów,
- wycena rozchodu kolejno po cenach aktywów nabytych najwcześniej (tzw. FIFO),
- wycena rozchodu kolejno po cenach aktywów nabytych najpóźniej (tzw. LIFO).

Metody ceny przeciętnej oraz "pierwsze weszło, pierwsze wyszło", czyli FIFO, są wskazane również w MSR2. Standard ten nie przewiduje, w przeciwieństwie do krajowych regulacji, zastosowania metody LIFO.

W przypadku dokonywania wyceny produktów według wartości godziwej, kwestie księgowe nie są tak oczywiste. Pierwsza wątpliwość dotyczy miejsca ujęcia skutków wyceny w sprawozdaniu finansowym (czemu poświęcony był rozdział 3), druga natomiast technicznej organizacji ewidencji obrotu magazynowego.

Na pytanie pierwsze odpowiedź została udzielona w MSR41. Zgodnie z pkt 26 wskazanego standardu, zysk lub stratę, które powstały w momencie początkowego ujęcia aktywów biologicznych w wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży, albo powstały w związku ze zmianą tej wartości, uwzględnia się w wyniku za dany okres. Podobnie zysk lub stratę powstające na moment początkowego ujęcia produktów rolnych w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży, uwzględnia się w wyniku za dany okres.

Ponieważ podejście to nie uwzględnia w ogóle kosztu wytworzenia, problematyczna staje się ewidencja księgowa przychodów i rozchodów zapasów. Jest to sytuacja powszechna w przypadku stosowaniu Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Już sama nazwa Standardów, a także jej zmiana z Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, sugerują, że przedmiotem zainteresowania MSSF jest sprawozdanie finansowe, a nie ewidencja księgowa. Trudno w MSSF znaleźć praktyczne wytyczne, jak księgować operacje gospodarcze w trakcie roku. Są dwa rozwiązania takiej sytuacji. Pierwsze to prowadzić księgi rachunkowe według znanych zasad, ewidencjonując koszty wytworzenia produktów, ich rozchód księgować w oparciu o koszt historyczny, a dopiero w momencie sporządzania sprawozdania finansowego, dokonać wyceny aktywów zgodnie z MSSF i skutki tej wyceny ująć w sprawozdaniu finansowym, niekoniecznie ujmując je na kontach księgowych. Podobnie czyni się w przypadku sprawozdań skonsolidowanych, których ostateczną podstawą nie jest zestawienie obrotów i sald grupy kapitałowej, lecz arkusz konsolidacyjny. Rozwiązanie to nie daje jednak użytkownikom rachunkowości dostatecznej informacji w trakcie roku. Jest skoncentrowane na dostarczeniu informacji tylko użytkownikom zewnętrznym, nie korzystającym z danych innych niż sprawozdanie finansowe.

Drugie rozwiązanie jest konsekwencją tego, że dane pochodzące z systemu rachunkowości są również często wykorzystywane przez użytkowników wewnętrznych

(głównie zarząd). Ponadto, zdaniem autorki, księgi rachunkowe powinny być związane ze sprawozdaniem finansowym, które na ich podstawie powinno powstawać. W związku z tym autorka postuluje, aby wszelkie wartości wpływające na wartość sprawozdawczą aktywów i zobowiązań, przychodów oraz kosztów, pochodziły z zestawienia obrotów i sald kont księgowych. W związku z tym należy ujmować na kontach księgowych produkty według wartości godziwej i odpisywać na wynik finansowy zmiany ich wartości. Pozycja wyniku finansowego, w której ujmowane są zmiany wartości aktywów jest uzależniona od przyczyny zmiany wartości – wzrostu lub spadku wartości na skutek przeprowadzenia wyceny, bądź też spadku wartości na skutek rozchodowania produktów. Konieczne zatem jest opracowanie zasad ewidencji bieżącej i wyceny produktów wycenianych według wartości godziwej (innej niż koszt wytworzenia). Zasadniczym problemem w tym opracowaniu będzie nadanie spójności dwóm miarom wyceny: kosztowi wytworzenia i wartości godziwej produktów na każdym etapie ewidencji.

4.2. Przegląd literatury i komentarzy Rady MSR na temat wyceny produktów rolniczych

Załączkiem rachunkowości rolniczej była tzw. księgowość kameralna, ustalająca wynik z działalności przedsiębiorstwa dla całego gospodarstwa, księgowość pojedyncza. W XVIII w. księgowość kameralna, coraz częściej krytykowana, została również w rolnictwie zdominowana przez analityczną, podwójną, "bardziej wyrafinowaną" księgowość kupiecką. Całkowita dominacja księgowości kupieckiej nad kameralną w rolnictwie nastąpiła w I poł. XIX w. Był to pierwszy przełom w rachunkowości rolniczej - w opinii niemieckich ekonomistów rolnych. Praktyka pokazała jednak, że zbierane na podstawie prowadzonych kalkulacji informacje nie były użyteczne, a otrzymywane wyniki często były sprzeczne z odczuciami rolników w kwestii opłacalności poszczególnych typów działalności. Co więcej, negatywną ocenę kalkulacji wzmagala duża pracochętność i skomplikowanie [Kondraszuk 2011, s. 550]. W kontekście powyższych doświadczeń nasuwa się refleksja, czy wprowadzenie rewolucyjnego MSR41 nie zostanie również w przyszłości ocenione negatywnie? Dopóki jego stosowanie w przedsiębiorstwach rolniczych jest opcjonalne, zakres i skutki jego stosowania pozostają niewielkie. Jednak obligatoryjne zastosowanie MSR41 może spotkać się z oporem niechętniej zmianom grupy polskich rolników.

Na przełomie XIX i XX wieku ograniczono rachunkowość rolniczą do stanu poprzedniego. Po I wojnie światowej główną pozycją formułującą zasady rachunkowości rolniczej w Polsce była książka H. Ohrta, bazująca na zasadach księgowości kameralnej i dorocznej inwentaryzacji, dzięki której ustalany był stan majątkowy gospodarstwa. Na bieżąco ewidencjonowano jedynie obrót pieniężny, a dochód obliczano w momencie zamknięcia rocznego [Kondraszuk 2011, s. 551]. I w tym przypadku można doszukać się analogii do aktualnie stawianych przed specjalistami z zakresu rachunkowości wyzwaniami. Czy nie byłaby jednak wystarczającą bieżąca ewidencja nakładów i utargu⁶⁷, a dopiero coroczna wycena aktywów według wartości godziwej dawałaby informację o wypracowanym zysku?

Okres powojenny spowodował regres polskiej rachunkowości rolniczej, w związku z odejściem od modelu własności prywatnej. Działalność rolnicza została skupiona w Państwowych Gospodarstwach Rolnych, w związku z czym głównym użytkownikiem informacji finansowych o nich stało się Państwo. Wprowadzona w nich rachunkowość była jednak oparta na zasadach rachunkowości stosowanej w dawnych folwarkach, m.in. zamknięcia rocznego dokonywano w oparciu o inwentury, nie korzystając w trakcie roku obrotowego z kont zapasów. Taka organizacja rachunkowości czyniła ją prostą i mało uciążliwą. Jednak już w latach 60-tych, dzięki prof. R. Manteuffelowi, rozwinął się rachunek kosztów w rolnictwie [Kondraszuk 2011, s. 552-553].

Często kojarzonym z zagadnieniem rachunkowości rolniczej, funkcjonującym równoległe z polskimi normami jest FADN - Farm Accountancy Data Network, czyli europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. System ten jest narzędziem wspomagającym programowanie i realizację Wspólnej Polityki Rolnej, funkcjonującym w Europie od 1965 roku, a gromadzone w nim dane są wykorzystywane do [www.fadn.pl]:

- określania dochodów gospodarstw rolnych działających na terenie Wspólnoty,
- analizy działalności gospodarstw rolnych, oraz
- oceny następstw projektowanych zmian dotyczących rolnictwa.

Dane w systemie FADN są zbierane za pomocą przygotowanych ankiet i arkuszy, a rolnicy mają możliwość otrzymania informacji na temat zebranych danych.

⁶⁷ Autorka świadomie nie używa pojęć koszty i przychody, aby nie budzić skojarzeń z kategoriami rachunkowymi sensu stricto mogącymi obejmować również skutki wyceny.

W kontekście analizy systemu FADN istotne znaczenie ma, że w znacznym stopniu wykorzystuje on rachunek kosztów oparty na nadwyżce bezpośredniej. Jak bowiem zauważa W. Ziętara [2009, s. 308], w zarządczej rachunkowości rolniczej znaczenia nabrały aktualnie kalkulacje niepełne, dzięki którym możliwe jest obliczenie nadwyżki bezpośredniej z poszczególnych działalności produkcyjnych, co było rezultatem wyników badań i doświadczeń praktycznych wykazujących nieprzydatność znajomości jednostkowych kosztów wytworzenia do oceny rentowności produktów rolniczych, przez to że nie jest możliwe obliczenie rzeczywistych kosztów produkcji poszczególnych produktów.

Wiele danych przekazywanych do systemu FADN (takich jak np. koszty bezpośrednie produkcji, stan majątku czy rozrachunków) znajduje odzwierciedlenie również w sprawozdaniu finansowym. Jednakże sam system nie jest systemem stricte rachunkowym, dlatego też nie zostanie mu poświęcone w niniejszej pracy więcej uwagi.

Przedmiotem rozważań pozostają więc ustawa o rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej i ich ocena. Krytyka bądź aprobata rozwiązań stosowanych w rachunkowości rolniczej odnosi się przede wszystkim do MSR41. Rozwiązania krajowe są omawiane w szczególności w kontekście zakwalifikowania poszczególnych kosztów do kosztu wytworzenia produktów i specyfiki rachunku kosztów stosowanego w rolnictwie.

Jak podkreśla H. Buk, na wycenę zapasów produktów można wpływać w dwójnasób. Na ich wartość wpływ mają ogólne metody wyceny ujęte w standardach sprawozdawczości finansowej, ale także stosowane rachunki kosztów produkcji [2012, s. 11]. Na konieczność dostosowania rachunków kosztów do poszczególnych rodzajów działalności rolniczej, odmienności cykli produkcyjnych, specyfikacji czynników produkcji i produktów rolnych zwracają uwagę B. Iwasieczko, J. Bodzianny i D. Markiewicz-Rudnicka [2007, s. 61], poruszając ten dylemat obok rozważań na temat definicji aktywów biologicznych, ich zmiany i powstania nowych oraz zasad wyceny uwzględniających skutki procesu wzrostu biologicznego. Autorka natomiast staje na stanowisku, że rozważania na temat rachunku kosztów w działalności rolniczej są nieistotne z perspektywy wyceny produktów rolniczych według wartości godziwej. Właściwsze jest podjęcie badań dwukierunkowych: nad ustalaniem wartości godziwej dla potrzeb sprawozdawczości finansowej i nad opracowaniem rachunku kosztów dla potrzeb rachunkowości zarządczej i ewentualnie księgowości. Rachunkowość dzieli się na

rachunkowość zarządczą i rachunkowość finansową, w ramach której, zdaniem autorki, coraz bardziej pogłębia się podział na księgowość i sprawozdawczość finansową.

Z kolei T. Kondraszuk [2010, s. 93] zestawia poszczególne warianty rachunku kosztów (pełnych i zmiennych) z wyceną według wartości godziwej, sugerując aby pomiaru nadwyżek bezpośrednich (definiujących wartość godziwą produktów) dokonywać na etapie planowania i budżetowania, natomiast analizę odchyleń prowadzić na poziomie kosztów rodzajowych całego gospodarstwa. Zdaniem autorki takie podejście jest uzasadnione faktem, że wartość godziwa aż do momentu realizacji transakcji pozostaje jedynie wartością planowaną.

Wykorzystanie do wyceny kosztu wytworzenia niesie za sobą również problem bieżącej wyceny zapasów, a w szczególności ich rozchodu. Ustawa o rachunkowości dopuszcza więcej metod rozchodu niż MSSF. Jednostka powinna wyceniać rozchód według jednej z metod uproszczonych, tj. LIFO ("ostatnie weszło, pierwsze wyszło"), FIFO ("pierwsze weszło, pierwsze wyszło") lub ceny średniej ważonej, albo prowadzić szczegółową identyfikację rozchodowanych produktów. W MSSF nie dopuszcza się stosowania metody LIFO, ponieważ metoda ta [E. Zarzycka, K. M. Klimczak, 2011, s. 165]:

- nie oddaje w wiarygodny sposób przepływu zapasów,
- przybliża ceny sprzedaży do bieżących cen pozyskania zapasów, jednak czyni to poprzez zastosowanie nierealnych założeń o przepływie kosztów,
- często wpływa na wysokość podatku dochodowego, poprzez rozpoznanie wyższych kosztów sprzedanych zapasów,
- powoduje, że wartości ujęte w bilansie w znacznym stopniu odbiegają od ich aktualnych kosztów.

Rozważając odpowiedniość poszczególnych metod wyceny rozchodów należy uwzględnić fakt, że produkty rolnicze w momencie rozchodowania (tj. po zbiorach i przyjęciu do magazynu), podlegają już treści MSR2 "Zapasy". MSR41 reguluje kwestie wyceny produktów rolniczych tylko na moment ich pozyskania i początkowej wyceny. W związku z powyższym, w każdym przypadku, niezależnie od faktu zastosowania krajowych regulacji albo MSR41 do wyceny produktów rolniczych, konieczne jest, by jednostka określiła w polityce rachunkowości stosowaną przez siebie metodę wyceny rozchodu zapasów. Wartość początkowa produktów, nawet jeśli została ustalona na

poziomie ich wartości godziwej, traktowana będzie podczas ewidencji rozchodów jak koszt zapasu.

Warto zauważyć, że rolnicze produkty roślinne są, w ramach poszczególnych zasiewów, jednorodne i powstają (zostają zebrane) w zbliżonym okresie czasu. Powoduje to, że przy odpowiednim zaewidencjonowaniu na kontach księgowych kosztów związanych z danym zasiewem, łatwo jest ustalić jednostkowy koszt wytworzenia produktu - dzieląc poniesione koszty przez wielkość produkcji (wyrażoną np. w tonach). Co więcej, pozyskanie informacji na temat wysokości kosztu wytworzenia, a następnie kosztu wytworzenia sprzedanych produktów, jest niezbędne w kontekście wypełniania obowiązków narzuconych przedsiębiorstwom przez ustawy podatkowe. Możliwość opłacania podatku rolnego, umożliwiającą rezygnację z opłacania podatku dochodowego, dotyczy jedynie osób fizycznych, które najczęściej nie są zobowiązane do prowadzenia ksiąg rachunkowych. Podmiotami prowadzącymi działalność rolniczą podlegającymi obowiązkowi prowadzenia ksiąg rachunkowych są najczęściej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, czyli podatnicy podatku dochodowego od osób prawnych. Fakt, że dochody z działalności rolniczej są zwolnione z CIT, o czym szczegółowo pisano w rozdziale 1, nie zwalnia jednostek z obowiązku ustalenia wyniku podatkowego i wykazania go w zeznaniu rocznym o wysokości osiągniętego dochodu (CIT-8). Ponadto w Komitecie Standardów Rachunkowości toczą się prace nad zbliżeniem prawa podatkowego i bilansowego⁶⁸, czego celem jest ułatwienie funkcjonowania małym i średnim przedsiębiorstwom, a co usprawiedliwia chęć ograniczenia zakresu obowiązków ewidencyjnych, także w zakresie wyceny produkcji.

Kluczowe dla dalszych rozważań pytanie stawia M. Frenzel [2011, s. 11]. Wskazując na definicję aktywów, odnoszącą się w znacznym stopniu do przyszłych korzyści ekonomicznych, pyta co powinno być przedmiotem wyceny: nakłady poniesione na pozyskanie zasobów czy też wartość tych zasobów determinowana przez ich potencjał ekonomiczny w postaci przyszłych korzyści? W odniesieniu do tego samego aktywa

⁶⁸ W ramach realizacji projektu „Budowa zdolności instytucjonalnych i prawnych na poziomie krajowym, w zakresie sprawozdawczości finansowej i audytu w sektorze prywatnym” (finansowanego ze środków Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy); dostęp internetowy 7.10.2015: http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/ciala-kolegialne/komitet-standardow-rachunkowosci/informacje-o-pracach-komitetu/-/asset_publisher/QKd7/content/zblizenie-prawa-bilansowego-i-podatkowego?redirect=http%3A%2F%2Fwww.mf.gov.pl%2Fministerstwo-finansow%2Fdzialalnosc%2Fciala-kolegialne%2Fkomitet-standardow-rachunkowosci%2Finformacje-o-pracach-komitetu%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_QKd7%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1#p_p_id_101_INSTANCE_QKd7_

uzyska się bowiem inną odpowiedź, jeśli zapyta się ile za nie zapłacono, a inną, gdy pytanie to będzie dotyczyć przyszłych korzyści ekonomicznych. Oba pytania jednak dotyczą określenia jego wartości, a w przypadku wartości aktywów rolniczych udzielenie odpowiedzi na nie komplikuje fakt, iż ich wartość zależy nie tylko od działań w zakresie kupna i sprzedaży, ale także od procesów biologicznych [Argiles, Slof 2001, s. 363]. Poszukiwaniom odpowiedzi na te pytania autorka poświęciła drugi i trzeci rozdział rozprawy. W tym miejscu chciałaby podkreślić trzeci aspekt, obok przydatności i wiarygodności sprawozdania finansowego - relację korzyści-koszty. Jak ustalono wcześniej, poziom przydatności sprawozdania finansowego jest uzależniony przede wszystkim od potrzeb informacyjnych jego użytkowników, zatem trudno jednoznacznie określić, czy bardziej przydatne są sprawozdania oparte na koszcie historycznym czy wartości godziwej. W kwestii poziomu wiarygodności sprawozdań finansowych, opartych na poszczególnych modelach wyceny, opinie specjalistów są podzielone⁶⁹, a autorka przychyliła się do opinii, że wartość godziwa zmniejsza wiarygodność sprawozdania finansowego. Określenie poziomu wiarygodności sprawozdania finansowego jest szczególnie ważne z perspektywy analizy ryzyka. Jak podkreśla W. A. Nowak [2010, s. 40] sprawozdanie finansowe jest bowiem jednocześnie instrumentem mitygacji ryzyka i jego skutków, ale także źródłem ryzyka. Jego rola (w kształtowaniu ryzyka) zależy od poziomu wiarygodności. Podsumowując, ani analiza poziomu przydatności, ani wiarygodności, nie daje jednoznacznej odpowiedzi, który z modeli wyceny jest bardziej odpowiedni dla jednostek. Warto zatem wykorzystać trzecie kryterium. W literaturze napotkać można opinie, że rachunek kosztów w rolnictwie jest trudniejszy do przeprowadzenia niż wycena według wartości godziwej [por. np. Argiles, Aliberch, Blandon 2012]. Powstaje jednak wiele opracowań z zakresu rachunku kosztów w rolnictwie [por. np. Skarżyńska 2012, Rychłowski 2010, Kondraszuk 2011], co świadczy o zainteresowaniu tym tematem i potrzebami informacyjnymi interesariuszy w tym zakresie. Ponadto, jak wskazano powyżej, w polskich realiach uniknięcie prowadzenia chociaż najprostszego rachunku kosztów celem ustalenia kosztu wytworzenia sprzedanych produktów jest nieuniknione. Prowadzi to do wniosku, że jednostki nie stają przed wyborem: "koszt wytworzenia czy wartość godziwa", ale: "koszt wytworzenia czy koszt wytworzenia i wartość godziwa", co w istotnym stopniu wpływa

⁶⁹ Por. rozdział 2.

na koszty jednostki związane z prowadzeniem księgowości i opracowaniem sprawozdań finansowych.

Obok ogólnych rozważań na temat wyceny produktów, w tym produktów rolniczych, w literaturze opiniuje się treść MSR41, a wyrażane opinie są bardzo różnorodne.

Na trudności i kontrowersje związane ze stosowaniem MSR41 zwraca uwagę m.in. K. Grabiński [2013, s. 58]. Są one konsekwencją przede wszystkim specyfiki działalności rolniczej w różnych krajach świata, a także trudności w pomiarze wartości aktywów biologicznych według wartości godziwej. Podkreśla, że wprowadzając standard wyraźnie zaakcentowano odejście od wyceny według kosztu historycznego na rzecz wartości godziwej, pomimo że w poprzednich regulacjach zazwyczaj stosowano wycenę według kosztu historycznego. Największe kontrowersje, zdaniem K. Grabińskiego [s. 64] związane są z wcześniejszym rozpoznaniem przychodów - równoległe z wyceną, a nie w momencie zbycia aktywów, co jest argumentowane następująco [s. 66]:

- rolnictwo nie jest odpowiednim modelem biznesu, aby rozpoznawać przychody wcześniej niż ma miejsce ich faktyczna realizacja przez sprzedaż⁷⁰,
- według pracowników sektora bankowego, informacja o wartości godziwej od klientów rolniczych nie wnosi wiele, a może wiązać się z dodatkowymi kosztami po stronie klientów,
- zachodzi ryzyko, że rozpoznany z wyceny przychód zostanie uznany przez organy skarbowe za zwiększenie podstawy opodatkowania,
- w przypadku rozpoznania przychodu na wiele lat przed jego realizacją zachodzi ryzyko skonsumowania zysku i przeznaczenia go na dywidendę,
- natychmiastowe ujmowanie skutków wyceny według wartości godziwej w rachunku wyników jest niezgodne z IV Dyrektywą Unii Europejskiej, która podtrzymuje wycenę zgodnie z zasadą ostrożności, co przekłada się na nakaz uwzględniania w rocznym sprawozdaniu tylko zysków zrealizowanych do dnia bilansowego,
- pojawienie się w rachunku zysków i strat niezrealizowanych zysków podważa wiarygodność całego sprawozdania finansowego,
- wycena w koszcie historycznym jest mocniej zakorzeniona i łatwiejsza do stosowania w przedsiębiorstwach rolniczych, zwłaszcza mniejszych,

⁷⁰ Stanowisko Institute of Chartered Accountants in England and Wales.

- zwraca się uwagę na niepewność wyceny płynącą z wyceny aktywów biologicznych według wartości godziwej,
- a także opinie przedsiębiorstw, które zastosowały wartość godziwą do wyceny aktywów biologicznych, że „MSR41 nie wnosi niczego wartościowego do sprawozdania finansowego, lecz jedynie zaciemnia obraz jednostki”.

W tym miejscu warto wspomnieć o niechęci małych i średnich przedsiębiorstw do stosowania MSSF (a przedsiębiorstwa rolnicze nadal w większości należą do sektora MSP). MSSF są bowiem dobrze przystosowane do zaspokajania potrzeb informacyjnych rynków kapitałowych przez spółki giełdowe. W przedsiębiorstwach nieobecnych na rynkach kapitałowych bywają mniej odpowiednie, głównie ze względu na kryterium koszty-korzyści, którego zastosowanie sprowadza się do ukazania przewagi kosztów pozyskania informacji finansowej nad korzyściami z jej posiadania. Przyczyną tej nieodpowiedniości są m.in. ograniczoność zasobów i kompetencji, które jednostki mniejsze mogą przeznaczyć na prowadzenie rachunkowości [Nowak 2007, s. 167]. Zdaniem autorki słowo "mogą" należy uzupełnić w tym kontekście "i chcą", trudno bowiem oczekiwać od jednostek nieodczuwających korzyści z wytworzenia informacji finansowej w oparciu o MSSF entuzjazmu wobec poniesienia w związku z tym wyższych kosztów.

Problem ten uwzględniono w MSSF dla małych i średnich przedsiębiorstw, dodając założenie, by wycenę aktywów biologicznych według wartości godziwej stosować tylko wtedy, gdy ich wartość godziwą można łatwo określić bez ponoszenia nadmiernych kosztów lub nakładu pracy. W pozostałych przypadkach właściwym modelem wyceny jest cena nabycia lub koszt wytworzenia [MSSF dla MSP, pkt 34.1-2]. Uproszczenia tego nie przewiduje się dla produktów rolnych. Określenie poziomu "nadmiernych kosztów lub nakładów pracy" ma charakter subiektywny, jednostka może łatwo udowodnić, że wycena aktywów biologicznych według wartości godziwej wiąże się dla niej z dużymi nakładami finansowymi lub czasowymi. Można zatem stwierdzić, że jednostkom małym i średnim prowadzącym działalność rolniczą pozostawiono wybór w kwestii doboru metody wyceny aktywów biologicznych. Uwzględniając fakt, że za małe i średnie jednostki w MSSF uważa się jednostki niebędące jednostkami zainteresowania publicznego, ale publikujące swoje sprawozdania finansowe dla zewnętrznych odbiorców, czyli zdecydowaną większość jednostek prowadzących działalność rolniczą, można stwierdzić, że wycenę aktywów biologicznych według wartości godziwej w Polsce ma obowiązek stosować kilka spółek. Nie zmniejsza to jednak

rangi rozważań nad celowością i skutkami wprowadzenia wartości godziwej do wyceny aktywów biologicznych w kontekście maksymalizacji użyteczności sprawozdania finansowego.

Dyskusja nad wyższością wartości godziwej nad kosztem historycznym (lub kosztem historycznym nad wartością godziwą) w wycenie produkcji rolniczej nie ominęła również Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości⁷¹. Obszerne uzasadnienie ostatecznej decyzji o wycenie aktywów biologicznych i produktów rolniczych według wartości godziwej jest tego potwierdzeniem.

Już podczas podejmowania decyzji o rozpoczęciu prac nad standardem dotyczącym działalności rolniczej, Rada MSR miała świadomość, że większość jednostek gospodarczych, które prowadzą działalność rolniczą, stanowią małe, niezależne, rodzinne gospodarstwa, dla których najważniejsze są rozliczenia podatkowe, i które działają głównie w oparciu o metodę kasową⁷². Podmioty te nie są postrzegane jako podlegające obowiązkowi sporządzania sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia, co sugeruje, że standard dotyczący działalności rolniczej nie będzie szeroko stosowany. Rada zwróciła jednak uwagę, że nawet te małe podmioty poszukują zewnętrznych źródeł finansowania i dotacji, a organy dostarczające im źródeł finansowania coraz częściej wymagają sporządzania sprawozdań finansowych. Kolejnymi przytoczonymi przez Radę argumentami uzasadniającymi opracowanie "solidnych i powszechnie stosowanych" zasad rachunkowości kształtujących sprawozdania finansowe przedsiębiorstw rolniczych były światowe trendy zmierzające do deregulacji, rosnąca liczba transgranicznych notowań giełdowych, rosnący wolumen inwestycji, które doprowadziły do zwiększenia skali, zakresu i komercjalizacji działalności rolniczej [MSR 41. Uzasadnienie wniosków, pkt B5].

Zdecydowanie więcej miejsca poświęcono uzasadnieniu efektów dyskusji "wartość godziwa a cena nabycia / koszt wytworzenia". Przytoczono wiele argumentów użytych przez zwolenników wyceny aktywów biologicznych w wartości godziwej [Uzasadnienie wniosków, pkt. B13-B16]:

- zmiany wartości godziwej najlepiej odzwierciedlają zmiany aktywów biologicznych spowodowane przemianą biologiczną, a także mają bezpośredni

⁷¹ W dalszej części tego podrozdziału określana mianem "Rada MSR" lub "Rada".

⁷² W Polsce trudno mówić nawet o koncentracji na rozliczeniach podatkowych i prowadzeniu księgowości według metody kasowej, gdyż większość gospodarstw rolnych, w związku z brakiem obowiązków ewidencyjnych i brakiem opodatkowania dochodów z działalności rolniczej, nie prowadzi w sposób zorganizowany (uregulowany prawnie lub teoretycznie) żadnych ewidencji.

związek ze zmianami oczekiwań co do przyszłych korzyści ekonomicznych jednostki gospodarczej,

- transakcje zawierane w celu wywarcia wpływu na przemianę biologiczną są często tylko nieznacznie powiązane z samą przemianą biologiczną, a zatem ich związek z oczekiwanymi przyszłymi korzyściami ekonomicznymi jest nieznaczny,
- wartość godziwa stanowi metodę wyceny przyszłych korzyści ekonomicznych oczekiwanych z tytułu aktywów biologicznych, przez co cechuje się większą przydatnością, wiarygodnością, porównywalnością i zrozumiałością niż wycena oparta o wielkości historyczne,
- licznymi aktywami biologicznymi handluje się na aktywnych rynkach, na których można zaobserwować ceny rynkowe, a zatem istnieją źródła wiarygodnej wyceny oczekiwań rynkowych co do przyszłych korzyści ekonomicznych,
- wycena wartości godziwej jest bardziej wiarygodna niż ustalanie kosztu wytworzenia lub ceny nabycia aktywów biologicznych, ponieważ występowanie wspólnych produktów i wspólnych kosztów może doprowadzić do sytuacji, w której powiązanie pomiędzy wkładem a wynikiem zostaje źle zdefiniowane i zmusza do arbitralnego, skomplikowanego przyporządkowywania kosztów do różnych produktów przemiany biologicznej; arbitralność przyporządkowania zostaje dodatkowo spotęgowana gdy z aktywów biologicznych wytwarzane są kolejne aktywa biologiczne, które są wykorzystywane w działalności rolniczej jednostki,
- raczej długie i ciągłe cykle produkcyjne, z którymi wiąże się zmienność produkcji i sytuacji rynkowej oznaczają, że okres obrotowy przyjęty w polityce rachunkowości jednostki nie zawsze pokrywa się z cyklem produkcyjnym; w związku z tym wycena na koniec okresu (inaczej niż wycena na moment przeprowadzenia transakcji) jest bardziej istotna przy określaniu wyników działalności i sytuacji jednostki w okresie,
- aktywa biologiczne są pozyskiwane z różnych źródeł, co powoduje, że ich ceny nabycia lub koszty wytworzenia mogą być różne, natomiast podobne aktywa powinny powodować oczekiwanie podobnych korzyści ekonomicznych, w związku z czym wycena podobnych aktywów w oparciu o tą samą metodę poprawia zrozumiałość i porównywalność.

W uzasadnieniu wniosków MSR 41 wymieniono także argumenty, na które podczas prac nad standardem powoływali się przeciwnicy wartości godziwej [Uzasadnienie wniosków, pkt B17]:

- wycena oparta o cenę nabycia lub koszt wytworzenia jest bardziej wiarygodna, ponieważ wartości te wynikają z transakcji rynkowych, przez co dostarczają dowodów pozwalających ustalić wartość wolnorynkową obowiązującą w danym momencie, dzięki czemu są łatwo sprawdzalne,
- niekiedy wartości godziwej nie można wiarygodnie ustalić, zachodzi więc ryzyko że użytkownicy sprawozdań finansowych zostaną wprowadzeni w błąd przez prezentację liczb opartych na subiektywnych, nieweryfikowalnych założeniach,
- ceny rynkowe są często cykliczne i zmienne, przez co nieodpowiednie, by przyjmować je za podstawę wyceny,
- przeprowadzenie wyceny w wartości godziwej na każdy dzień bilansowy może być zbyt kosztowne, szczególnie w przypadku gdy sporządzane są sprawozdania śródroczne,
- wycena oparta na koszcie historycznym jest głęboko zakorzeniona i powszechnie stosowana, a także bardziej obiektywna i spójna,
- na niektóre aktywa biologiczne nie istnieją aktywne rynki, w związku z czym nie można wiarygodnie ustalić ich wartości godziwej,
- ujmowanie niezrealizowanych zysków i strat na skutek wyceny w wartości godziwej jest sprzeczne z treścią MSR dotyczącego ujmowania przychodów⁷³,
- ceny rynkowe z dnia bilansowego nie muszą mieć związku z cenami, po których faktycznie aktywa zostaną sprzedane, ponadto wiele z aktywów biologicznych nie jest przeznaczonych na sprzedaż.

Pomimo tak licznych argumentów przeciw wycenie w wartości godziwej, Rada zdecydowała, że aktywa biologiczne powinny być wyceniane w wartości godziwej. Uwzględniono jednak uwagi respondentów oceniających projekt MSR 41 i wprowadzono wyjątki dotyczące braku możliwości wiarygodnego ustalenia wartości godziwej, co ma miejsce w przypadku braku cen zaczerpniętych z aktywnego rynku i niskiej wiarygodności wartości ustalonych innymi metodami. Odrzucono jednak rozwiązanie,

⁷³ Standardem regulującym ujmowanie przychodów jest MSR18 "Przychody", z którego zastosowania wyłączono jednak m.in. zmiany wartości innych aktywów obrotowych (niż instrumenty finansowe), początkowe ujęcie i zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych związanych z działalnością rolniczą oraz początkowe ujęcie produktów rolnych [MSR 18, pkt 6].

które polegało na przyjęciu jako wzorca wyceny aktywów biologicznych w wartości godziwej, przy jednoczesnym dopuszczeniu podejścia alternatywnego, opartego na koszcie historycznym. Uargumentowano tą decyzję lepszą porównywalnością i zrozumiałością informacji w sytuacji, gdy istnieją aktywne rynki [Uzasadnienie wniosków, pkt. B20-B21].

Dylematy wokół przyjętych podstaw wyceny związane były także, choć w mniejszym stopniu, z produktami rolniczymi. Zasadniczo przyjęto, że do wyceny produktów rolniczych w ich początkowym ujęciu należy stosować taką samą metodę wyceny, jak do wyceny aktywów biologicznych, z których zostały pozyskane. Nielogiczna byłaby bowiem wycena produktów rolniczych według kosztu historycznego, podczas gdy aktywa biologiczne wycenia się w wartości godziwej, bowiem wartość godziwa aktywów biologicznych już uwzględnia stan produktów rolniczych, które zostaną uzyskane z danego aktywa [Uzasadnienie wniosków, pkt B42].

Rozważano również, aby zezwolić na wycenę produktów rolniczych według kosztu wytworzenia lub ceny nabycia, w sytuacji gdyby nie było możliwe ustalenie ich wartości godziwej. Wyjątek taki jest dopuszczalny w przypadku aktywów biologicznych. Uznano jednak wyższość argumentów przeciwnych temu rozwiązaniu, m.in. ze względu na fakt, że aktywne rynki istnieją o wiele częściej dla produktów rolniczych niż aktywów biologicznych, z kolei zasadniczo niewykonalne jest ustalenie kosztu wytworzenia produktów rolniczych pozyskanych z aktywów biologicznych [Uzasadnienie wniosków, pkt B43].

Obok dylematów związanych z ustaleniem najwłaściwszej do zastosowania metody wyceny, analizowano również różne warianty ujmowania skutków przeprowadzonej wyceny. Finalnie zdecydowano o ujmowaniu zysków i strat powstałych przy początkowym ujęciu składnika aktywów biologicznych lub przy jego wycenie (zmiana wartości godziwej) w wyniku okresu, w którym powstały. Uzasadniono tą decyzję fundamentalnym znaczeniem dla zrozumienia wyników działalności jednostki oraz zgodnością z zasadą memoriału, a także trudnością opracowania podbudowy teoretycznej dla prezentacji każdorazowej zmiany wartości aktywów biologicznych bezpośrednio w kapitale własnym [Uzasadnienie wniosków, pkt B38, 40]. Decyzja ta została podjęta pomimo zgłaszanych przez respondentów uwag do projektu MSR41, w których utrzymywano, że zmiany wartości godziwej, do czasu realizacji zysku lub straty, powinny być ujmowane bezpośrednio w kapitale własnym, co argumentowano następująco [Uzasadnienie wniosków, pkt B39]:

- nie jest możliwa wiarygodna wycena skutków przemiany biologicznej, więc nie należy wykazywać ich jako przychodu,
- zyski lub straty ze zmiany wartości godziwej można ująć dopiero gdy zakończony zostanie proces pozyskiwania dochodów,
- ujmowanie niezrealizowanych zysków i strat w wyniku okresu powoduje zwiększenie zmienności zysku,
- może się zdarzyć, że wyniki przemiany biologicznej nigdy nie zostaną zrealizowane, argument ten zyskuje na znaczeniu zwłaszcza gdy uwzględnia się wysoki poziom ryzyka, na jakie narażone są aktywa biologiczne.

Autorka nie zgadza się z częścią przytoczonych przez Radę MSR argumentów. Za przekonujące, przynajmniej w niektórych przypadkach, uważa argumenty przytaczane przeciw wartości godziwej, a także te, które podkreślają niepewność zrealizowania zwiększenia wartości z wyceny w wartości godziwej.

Wycena produktów rolniczych nie jest zagadnieniem dotyczącym jedynie rachunkowości. Rolnicze produkty roślinne, w konsekwencji ich trwałego związania z gruntem do momentu zbioru, często stają się przedmiotem transakcji jako część zbywanej nieruchomości rolnej. W związku z tym stają się obiektem zainteresowania również rzeczoznawców majątkowych, których zadaniem jest dokonanie wiarygodnej, rynkowej wyceny aktywów podlegających transakcjom. Ponieważ wartość roślinnych produktów rolniczych zmienia się wraz z upływem czasu, ich wycena nabiera szczególnego charakteru.

E. Laskowska [2013] prowadząc rozważania na temat wyceny rolniczej produkcji w toku odrębnie traktuje wycenę przedmiotów produkcji rolniczej w toku, które przekształcają się w produkt finalny, a inaczej tych, które przekształcają się w środek produkcji. Wynika to z faktu, że korzyści płynące z pozyskania przedmiotu produkcji rolniczej w toku przekształcanego w środek produkcji są bardziej rozłożone w czasie i nie pochodzą bezpośrednio z wycenianego przedmiotu, ale z produktów z niego uzyskiwanych. Do przedmiotów produkcji roślinnej w toku przekształcających się w produkt finalny, stanowiący jednorazowy pożytek Laskowska [2013, s. 71] zalicza zasiewy i uprawy jedno- i kilkuletnie przed osiągnięciem przez nie postaci produktu finalnego (niezależnie od tego czy będzie to produkt towarowy czy nieprzeznaczony na sprzedaż) oraz owoce w okresie dojrzewania. Do przedmiotów przekształcających się w trwały środek produkcji, który ma przynosić wielorazowe pożytki, zalicza natomiast

drzewa w sadach i inne rośliny wieloletnie przed wejściem w okres plonowania, a także wieloletnie rośliny nieposiadające charakteru towarowego, tj. porost na łąkach i pastwiskach. Uprawy zbóż, będące przedmiotem niniejszej rozprawy, należy zaliczyć do grupy pierwszej, tj. przedmiotów roślinnej produkcji przynoszących jednorazowy pożytek.

Do wyceny produktów w toku z tej grupy zasadniczo stosuje się dwie metody [Laskowska 2013, s. 72]:

- wycenę przeprowadza się według kosztów poniesionych od momentu przygotowania gruntów pod zasiew do dnia wyceny, lub
- według wartości spodziewanych pożytków pomniejszonej o nieponiesione koszty od chwili tej wyceny do czasu uzyskania pożytków.

Pierwsza ze wskazanych metod to wycena według kosztu historycznego. Druga uwzględnia przyszłą cenę sprzedaży, lecz nakazuje pomniejszyć ją o koszty, które zostały jeszcze do poniesienia, aby możliwe stało się uzyskanie produktu finalnego. Warto zwrócić na tą kwestię uwagę w kontekście wyceny produktów rolniczych i aktywów biologicznych według MSR41. Zgodnie z MSR41 aktywa te wycenia się według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży, a za wartość godziwą uznaje się kwotę za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony pomiędzy poinformowanymi i zainteresowanymi stronami w bezpośrednio zawartej transakcji. W przypadku produktów gotowych za wartość godziwą należy zatem uznać cenę rynkową. Cena ta ma być, zgodnie z pkt. 17-19 MSR41, jedynie podstawą do ustalenia wartości godziwej. Ponadto wartość przyjęta na potrzeby przeprowadzanych transakcji jest często poparta wyceną przeprowadzoną przez rzeczoznawców majątkowych. Uznać zatem należy, że uwzględniając wartość godziwą produkcji w toku należy uwzględnić wysokość kosztów nieponiesionych.

Oszacowanie wartości godziwej roślinnych produktów rolniczych nie jest zadaniem księgowych. Zwiększenie wiarygodności wyceny może nastąpić dzięki wykorzystaniu właśnie pracy rzeczoznawców. Zlecenie przeprowadzanie wyceny niezależnym podmiotom zewnętrznym niesie za sobą jednak dodatkowe koszty, co przyczynia się do tego, że przedsiębiorstwa rolnicze wolą zrezygnować z wyceny według wartości godziwej na rzecz wyceny według kosztu historycznego, która może być przeprowadzona przez pracowników przedsiębiorstwa. Przypuszczenie to potwierdzają wyniki badań przeprowadzonych przez E. Laskowską, według których jedynie 4,1% przypadków wyceny rolniczej produkcji w toku było przeprowadzanych w celach

rachunkowych. Co ciekawe, jeszcze mniejszy (2,6%) był udział przypadków wyceny rolniczej produkcji w toku dla celów zawarcia umowy ubezpieczenia [Laskowska 2013, s. 92-94].

4.3. Identyfikacja dylematów związanych z wyceną roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku

Analiza rozwiązań prawnych w zakresie wyceny roślinnych produktów rolniczych, ujęta w poprzedniej części rozdziału, rozważania teoretyczne na temat wyceny i zysku w rachunkowości zawarte w rozdziałach drugim i trzecim, a także charakterystyka sektora rolnictwo przedstawiona w rozdziale pierwszym, doprowadziły do zidentyfikowania wielu problemów o charakterze teoretycznym, przekładających się na możliwość zastosowania danych rozwiązań w praktyce gospodarczej. Dylematy te zostały przedstawione w poniższym rozdziale, wraz z alternatywami rozwiązań. Propozycja konkretnych rozwiązań powstałych problemów, ugruntowana wynikami przeprowadzonych badań ankietowych, została przedstawiona w rozdziale ostatnim.

Klasyfikacja zbóż i upraw zbóż do odpowiedniej grupy aktywów

Zanim autorka postawi pytania związane z wyceną upraw zbóż i zebranych z nich plonów, konieczne jest zakwalifikowanie tych składników majątku do odpowiedniej kategorii aktywów. Ich zakwalifikowanie zgodnie z polskimi regulacjami, do odpowiedniej grupy zapasów nie nastęca większych wątpliwości. Co prawda, ani pojęcie produktu gotowego, ani półproduktu, ani produkcji w toku, nie zostało bezpośrednio zdefiniowane w przepisach, jednakże literatura przedmiotu wypracowała spójne podejście do tego zagadnienia. I tak: produkty gotowe występują w przedsiębiorstwach wytwórczych, stanowią wyroby produkcji własnej, są przeznaczone do odsprzedaży, zostały zaakceptowane przez kontrolę techniczną jako zgodne z wymogami jakościowymi. Obejmują nie tylko wyroby gotowe, ale także np. wykonane usługi, roboty budowlane czy prace projektowe. Półprodukty i produkcja w toku stanowią produkcję niezakończoną. Półprodukty są otrzymane z zakończonych procesów, przekazywane do dalszego przerobu. Produkcja w toku obejmuje natomiast produkty, których proces technologiczny rozpoczął się, ale się nie zakończył, ich postać rzeczowa nie zadaje się do magazynowania [Czubakowska 2009, s. 280]. Z. Kołaczyk [1999, s. 361]

dodaje, że jednym z warunków uznania wyrobów za gotowe, jest ich przekazanie do magazynu lub bezpośrednio do odbiorcy.

Należy zatem uznać, że uprawa zbóż, rozumiana jako zbiorowość roślin zbożowych w trakcie wzrostu (na polu) stanowi produkcję w toku. Nie stanowi ona półproduktu, bowiem trudno mówić o zakończeniu określonej fazy produkcji i nadaniu półproduktowi określonej w procesie postaci. Problematyczne staje się natomiast, kiedy rozpoczyna się faza produkcji w odniesieniu do roślinnej produkcji rolniczej - czy już w momencie przygotowania ziemi pod zasiewy obejmującego oranie i nawożenie, czy dopiero w momencie dokonania pierwszych zasiewów. Kryterium zakwalifikowania kosztów do kosztów wytworzenia produktu jest bezpośredni lub uzasadniony pośredni związek poniesienia kosztów z ich wytworzeniem. Z jednej strony przygotowanie gruntu jest niezbędne, aby możliwe było dokonanie na nich upraw. Z drugiej jednak strony, przygotowanie gruntów ma charakter ogólny, przynajmniej w początkowej fazie przebiega podobnie dla różnych rodzajów produkcji. Trudno zatem przyporządkować ją do konkretnego typu uprawy. Nie zmienia to jednak faktu, że przygotowanie gruntu ma związek z wytworzeniem produktów, kwestia przyporządkowania tego kosztu do właściwego rodzaju uprawy ma charakter techniczny. Za moment rozpoczęcia produkcji (i kwalifikowania kosztów do kosztów wytworzenia produktu) należy uznać zatem wszystkie koszty związane z wytworzeniem produktów rolniczych, nawet jeśli zostały poniesione przed dokonaniem zasiewów.

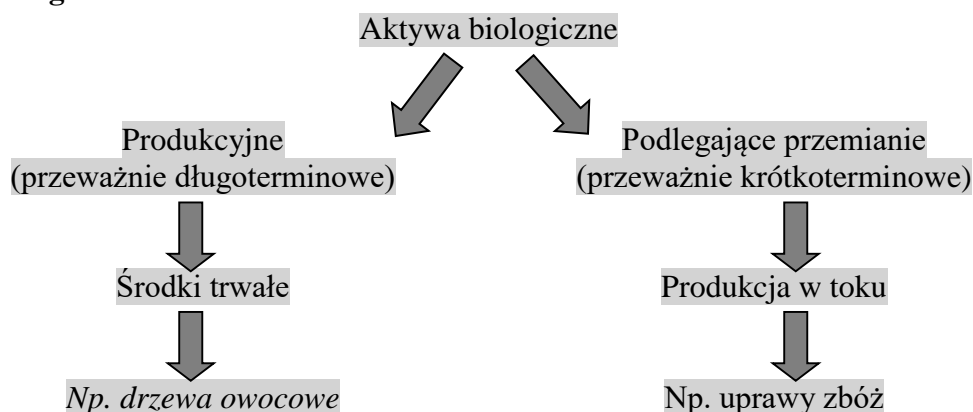
Zboża i inne produkty uboczne (np. słoma) pozyskane z upraw zbóż stanowią produkty gotowe. Rozważaniom można by poddać moment przekwalifikowania zbóż z produkcji w toku do produktów gotowych - czy powinien on być rozpoznany, gdy rośliny stają się dojrzałe, gotowe do zbiorów, czy jednak dopiero w momencie zbiorów. Warto w tym miejscu wykorzystać atrybuty produktów gotowych, takie jak gotowość do sprzedaży czy znalezienie się w magazynie. Za moment przekwalifikowania należy zatem uznać moment zbiorów, a nie osiągnięcia dojrzałości na polu. Argumentem za takim rozwiązaniem jest również fakt, że dopiero w momencie zbiorów znana jest dokładna, a nie szacunkowa, wielkość zbioru.

Podczas, gdy regulacje krajowe nie traktują produkcji rolniczej w sposób szczególny, w związku z czym kwestia klasyfikacji związanych z nią zapasów sprowadza się do rozróżnienia produkcji w toku i produktów gotowych, w MSR41 przewidziano dwie szczególne kategorie aktywów, dedykowane działalności rolniczej, tj. aktywa biologiczne i produkty rolnicze.

Definicje tych aktywów przedstawiono w pierwszym podrozdziale: składnik aktywów biologicznych w produkcji roślinnej został zdefiniowany jako roślina uprawna, natomiast produkt rolny jako produkt zebrany/pozyskany z należących do jednostki aktywów biologicznych. Zgodnie z regulacjami MSR41 o produkcie rolniczym i jego wycenie należy mówić właściwie tylko w momencie zbiorów, po uzyskaniu i przeprowadzeniu wyceny według wartości godziwej na moment pozyskania, produkty te przechodzą pod regulacje MSR2 Zapasy. Szukając powiązania pomiędzy MSR41 a polskimi regulacjami należy uznać, że produkty rolnicze oznaczają produkty gotowe pozyskane w działalności rolniczej.

Zdecydowanie trudniej określić bezpośrednie powiązanie pomiędzy aktywami biologicznymi a konkretnymi składnikami aktywów wymienianymi w polskim prawie bilansowym. Do aktywów biologicznych należy bowiem zaliczyć zarówno rośliny jednoroczne, jak i wieloletnie. Na podstawie definicji produktu rolnego można nadać aktywom biologicznym funkcję aktywów, z których pozyskuje się produkty rolne. Takie podejście nie budzi wątpliwości np. w kontekście drzew owocowych, z których pozyskuje się owoce, czy winorośli będących źródłem winogron. Ale już w przypadku drzew czy roślin jednorocznych (jakimi są zboża) zamiast o pozyskaniu należy raczej mówić o przemianie. MSR41 precyzuje więc określenie zbiór/pozyskanie, jako nie tylko moment oddzielenia produktu od aktywa biologicznego, ale także jako moment zakończenia procesów życiowych aktywów biologicznych [MSR41, pkt 5]. Niezależnie od procesu, jaki jest podstawą pozyskania czy przemiany aktywa biologicznego w produkt rolniczy, należy mieć na uwadze, że w myśl krajowych regulacji część aktywów biologicznych będzie stanowiła środki trwałe, a część - produkcję w toku.

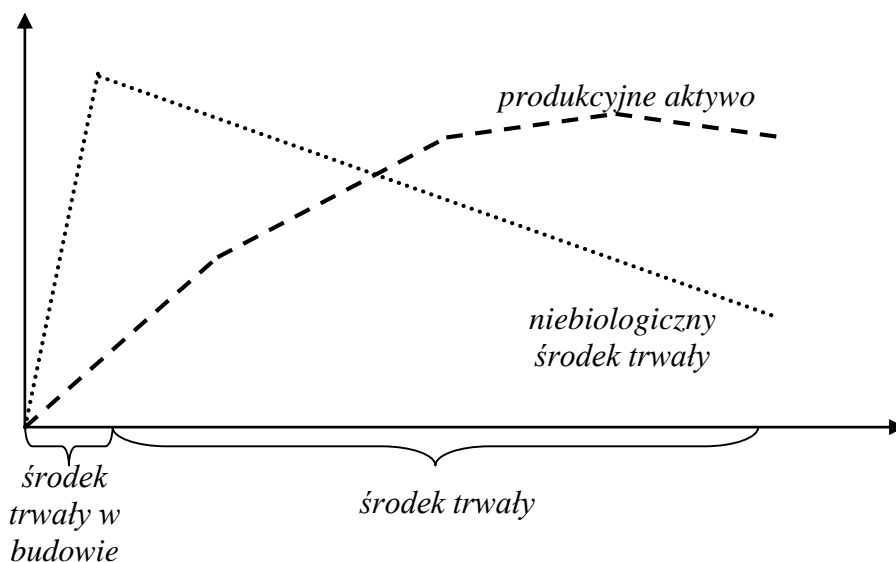
Rysunek 17. Aktywa biologiczne a składniki aktywów według polskiego prawa bilansowego

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku, gdy produkty rolne są pozyskiwane z aktywów biologicznych, a te nie zmieniają swojej postaci w konsekwencji pozyskania z nich produktów, analogia takich aktywów do środków trwałych jest jednoznaczna. Mimo to, pomiędzy trwałymi aktywami biologicznymi a innymi środkami trwałymi zachodzi istotna różnica w rozpoznawaniu stopnia zużycia takich aktywów. W przypadku niebiologicznych środków trwałych, wartość ekonomiczna (mierzona produktywnością czy ceną rynkową) co do zasady maleje, czego odzwierciedleniem jest amortyzacja. Z kolei w przypadku trwałych aktywów biologicznych należy rozpoznać początkowo wzrost wartości (np. gdy drzewo rośnie, rodzi coraz więcej owoców), a dopiero po okresie dojrzałości jej spadek (gdy przestaje być tak produktywna), choć i to nie zawsze.

Rysunek 18. Cykl życia i wartość niebiologicznych środków trwałych oraz produkcyjnych aktywów biologicznych

Źródło: Opracowanie własne.

Rośliny jednoroczne podlegające przemianie w produkty rolne można utożsamiać z produkcją w toku. Największy dylemat powstaje wokół odniesienia aktywów biologicznych podlegających przemianie w produkty rolne w długim okresie, np. drzew uprawianych celem pozyskania drewna. Definicja produkcji w toku nie ogranicza jej do jednego roku, w przypadku gdy czas produkcji go przekracza, kryterium klasyfikującym jest objęcie fazy wytwarzania jednym cyklem produkcyjnym. Pomimo zatem, że od zasadzenia drzewa do pozyskania z niego drewna mija wiele lat, czas ten stanowi jeden cykl produkcyjny. Sytuacja skomplikowałaby się, gdyby oddzielać część aktywa jako

produkt, nie kończąc jednak jego procesów życiowych. Spowodowałyby to przybliżenie takiego aktywa do środków trwałych.

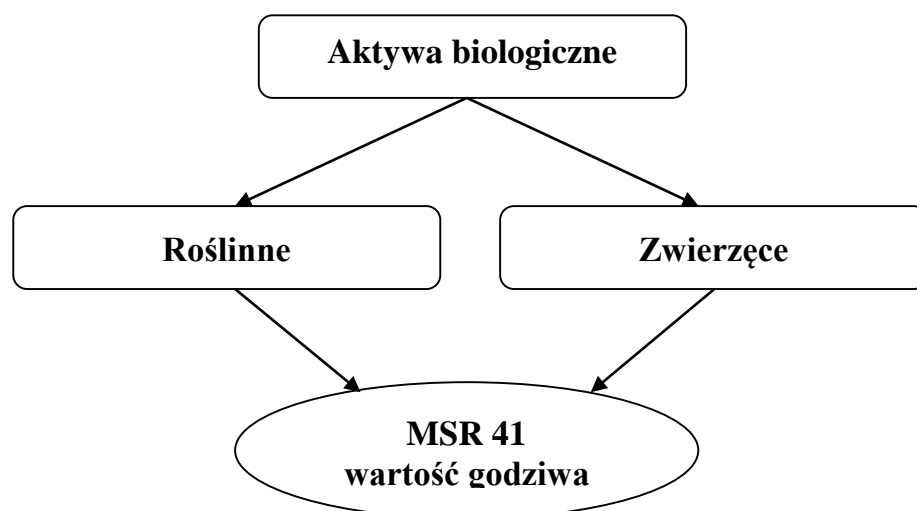
Rada MSR również musiała uznać zbytnią ogólność aktywów biologicznych i bezzasadność stosowania względem wszystkich z nich jednorodnych zasad wyceny, czego konsekwencją jest wprowadzana od 2016 roku zmiana w MSR41. Uznano, że wiele aktywów biologicznych, znajdujących się w fazie dojrzałości, będących aktywami produkcyjnymi, nie podlega już w istotnym stopniu przemianie biologicznej, ale odpowiada raczej definicji środków trwałych. Wprowadzono zatem do MSR41 następujące zmiany [MSR41, 2015]:

- wprowadzono definicję "bearer plants"⁷⁴, czyli rośliny uprawnej która jest używana do produkcji lub dostarczania produktów rolnych, od której oczekuje się produktywności przez więcej niż jeden okres, która charakteryzuje się niskim prawdopodobieństwem sprzedaży jako produkt rolny,
- wyłączone z definicji "bearer plants" rośliny uprawiane celem zebrania ich jako produktu rolnego, rośliny, będące jednocześnie źródłem produktów rolnych i podlegające przemianie i sprzedaży jako produkt rolny, rośliny jednoroczne,
- uzupełniono przykłady aktywów biologicznych i produktów rolnych o komentarz, że niektóre z roślin spełniają definicję "bearer plants", w związku z czym są wyłączone z regulacji MSR41, co nie zmienia jednak faktu, że produkty rolne z nich pochodzące, podlegają ujęciu i wycenie zgodnie z MSR41,
- nakazano traktowanie "bearer plants" zgodnie z MSR16 Środki trwałe, tj. ich wycenę według modelu kosztowego albo wartości przeszacowanej.

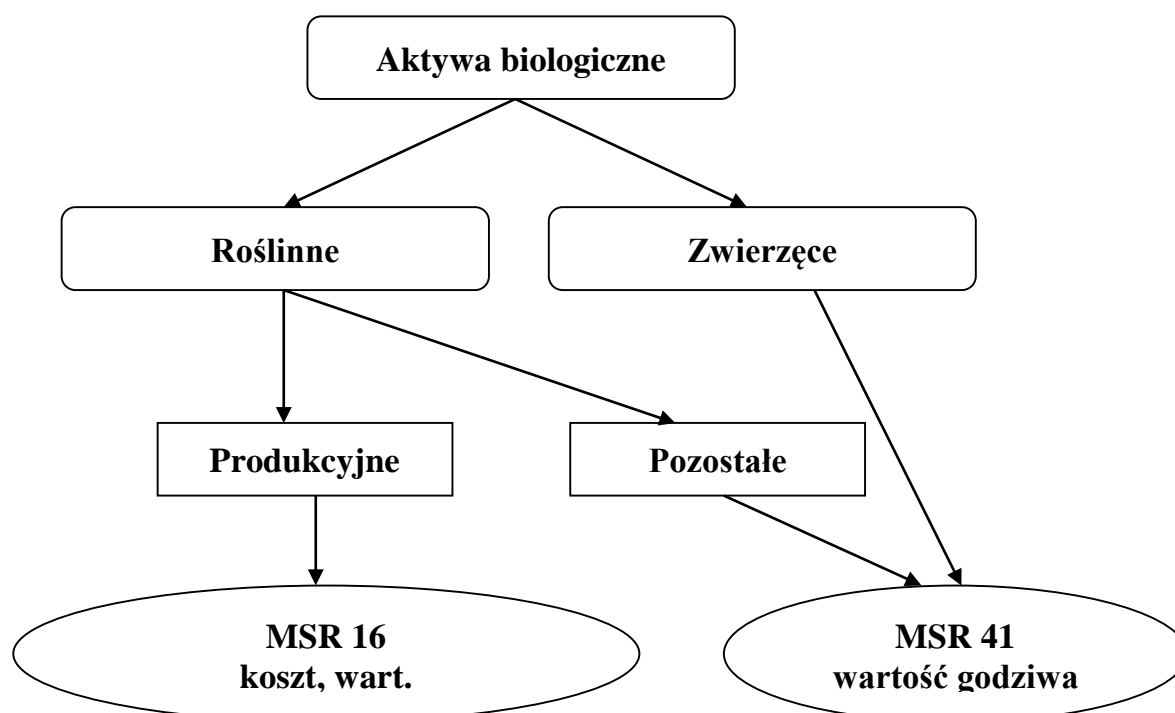
⁷⁴ W niektórych polskich opracowaniach [np. Biuletyn MSSF Naprzeciw standardom, Deloitte, Wydanie 04/2014, wrzesień 2014] "bearer plants" tłumaczone jest jako uprawa roślinna, zdaniem autorki jest to jednak określenie nieprzenoszące istoty tego aktywa, bowiem pojęcie roślina uprawna może się równie dobrze odnosić do jednorocznej uprawy zbóż, czy uprawy, która podlega przemianie w produkt rolny. Wprowadzona zmiana dotyczy upraw roślinnych, które są "nośnikami" produktów, które generują produkty. Bardziej trafne jest zatem używane w innych opracowaniach [np. Biuletyn rachunkowości, KPMG, nr 2014/02] określenie "rośliny produkcyjne".

Rysunek 19. Klasyfikacja i wycena aktywów biologicznych według MSR

I. Dotychczasowe regulacje – do 2015 r.

II. Nowe regulacje – od 2016 r.

Źródło: Agriculture: Bearer Plants (Amendments to IAS 16 and IAS 41), Project Summary and Feedback Statement, June 2014.

Wprowadzenie zmian w MSR41 pozwoliło zwiększyć precyzję regulacji związanych z traktowaniem produkcyjnych aktywów biologicznych, poprzez wyłączenie ich z zakresu MSR41. Pomimo, że MSR16, którego zapisom aktualnie podlegają, przewiduje stosowanie względem środków trwałych zarówno metody wyceny opartej na

koszcie historycznym, jak i wyceny według wartości przeszacowanej, Rada MSR oczekuje, że więcej jednostek zdecyduje się na stosowanie modelu opartego na koszcie historycznym [Biuletyn MSSF Naprzeciw standardom, Deloitte, wydanie 04/2014, s. 8]. W tym kontekście uzasadnionym staje się poddanie w wątpliwość wyższości wartości godziwej nad innymi podstawami wyceny, a także rozważenie, czy decyzja o kształcie MSR41 nie była zbyt pochopna.

Wycena zapasów a cechy jakościowe sprawozdania finansowego

Zasady ujmowania i wyceny zapasów określone w krajowych regulacjach są takie same dla wszystkich grup zapasów, natomiast w MSSF wyróżnia się dwie grupy zapasów, względem których stosuje się przeciwstawne podejścia. Standardami poświęconymi zapasom są standardy nr 41 - dotyczący produktów działalności rolniczej oraz nr 2 - dotyczący pozostałych zapasów. Treść standardów została przedstawiona w pierwszej części rozdziału, dla omawianego aktualnie zagadnienia kluczowa jest kwestia wyceny: produktów rolnych według wartości godziwej, a innych zapasów według kosztu wytworzenia. Zdaniem autorki wiele argumentów uzasadniających to rozwiązanie należy co najmniej poddać dyskusji. W drugim rozdziale rozprawy scharakteryzowano przeciwstawne metody wyceny - wartość godziwą i koszt historyczny, wskazano ich wady i zalety, zarówno w działalności pozarolniczej, jak i w odniesieniu do rolnictwa. Dotąd nie ustalono jednoznacznej odpowiedzi, która z metod jest właściwsza. W tym miejscu autorka chciałaby uzupełnić prowadzoną dyskusję o rozważania, dlaczego zdecydowano się na narzucenie wyceny według wartości godziwej względem produktów rolnych, pozostawiając wycenę innych produktów w oparciu o koszt wytworzenia.

Jedną z najważniejszych cech, które powinny charakteryzować sprawozdanie finansowe, jest wiarygodność, która, obok przydatności, stanowi główną determinantę użyteczności. Na podstawie przeprowadzonych studiów literatury stwierdzono, że nie jest możliwe jednoznacznie określenie, która z metod wyceny - wartość godziwa czy koszt historyczny - zapewnia większą wiarygodność prezentowanych danych. Przytoczono wiele przeciwstawnych opinii w tym zakresie. Należy jednak zwrócić uwagę, na dodatkowe założenia w prowadzonej dyskusji. Jednym z warunków uznania większej wiarygodności informacji z wyceny w wartości godziwej jest konieczność kompetentnego przeprowadzenia procesu wyceny, z wykorzystaniem specjalistycznej wiedzy i uzasadnionych szacunków. Tylko określoną w ten sposób wartość godziwą można uznać

za wiarygodną. Przeprowadzenie takiego procesu i zaangażowanie do niego specjalistów wiąże się jednakże z poniesieniem wysokich kosztów.

Zdecydowanie łatwiej jest wiarygodnie ustalić koszt historyczny produktów, ponieważ nie wymaga on przeprowadzenia oszacowań⁷⁵ i uwzględniania przyszłych warunków funkcjonowania przedsiębiorstwa. W związku z tym, że nie podlega on aktualizacji, jego poziom przestaje odpowiadać aktualnej wartości aktywów. Zdaniem autorki, nie jest to jednak problem braku wiarygodności, gdyż kompetentny użytkownik sprawozdania finansowego ma świadomość cech poszczególnych metod wyceny i wie, jak poszczególne dane interpretować. Koszt historyczny wiernie i rzetelnie przedstawia wartość aktywów, z tym że jest to ich wartość historyczna.

Kolejną cechą podlegającą dyskusji w porównaniu metod wyceny jest przydatność. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że informacja o wartości godziwej aktywów, w związku z tym że jest to ich wartość bieżąca, jest dla użytkowników sprawozdań finansowych bardziej przydatna niż informacja o wartości historycznej. Jak stwierdzono jednak we wcześniejszych rozważaniach, informacja ta jest najbardziej przydatna dla inwestorów i właścicieli jednostek, oczekujących przyszłych korzyści ekonomicznych z aktywów jednostki. Nie są to jednak jedyni użytkownicy sprawozdania finansowego. Tacy użytkownicy jak wierzyciele, dostawcy czy nawet społeczeństwo są zainteresowani raczej zdolnością jednostki do przetrwania niż poziomem generowanych przez nią stóp zwrotu [Waine 2009, s. 56].

Jeśli jednostka wykazuje w sprawozdaniu finansowym zysk ustalając wartość majątku na podstawie kosztów historycznych, to jest to "pewny zysk", zysk już zrealizowany, dający wysokie prawdopodobieństwo prawidłowego funkcjonowania jednostki. Wykazanie w sprawozdaniu finansowym zysku uzyskanego dzięki przeprowadzeniu wyceny według wartości godziwej, nie musi przełożyć się na wielkości realizowane w przyszłości, wiąże się zatem z większym ryzykiem dokonania niewłaściwej oceny zdolności do kontynuowania działalności jednostki.

W tym miejscu warto podkreślić specyfikę polskiej rachunkowości, w której jedną z najważniejszych grup użytkowników sprawozdania finansowe są organy państwowe, głównie podatkowe, oraz zarządy jednostek, ustalające na podstawie ksiąg rachunkowych

⁷⁵ Może się zdarzyć, że konieczne będzie przeprowadzenie szacunków np. odpisu z tyt. trwałej utraty wartości aktywa, jednakże ich znaczenie i wpływ na wynik finansowy ma raczej charakter marginalny. Co więcej ich przeprowadzenie jest konieczne również w przypadku wyceny według wartości godziwej, w związku z czym można uznać ten proces za nieistotny.

i sprawozdań finansowych wysokość obciążeń publicznoprawnych. Podmiotom tym w wysokim stopniu zależeć będzie na możliwie dużym zbliżeniu regulacji bilansowych do regulacji podatkowych, które są zdominowane przez koszt historyczny. Podsumowując porównanie wartości godziwej i kosztu historycznego w kontekście kryterium przydatności sprawozdania finansowego należy stwierdzić, że ta jest uzależniona od oczekiwań użytkownika sprawozdania finansowego, ściśle skorelowanych z rolą, jaką odgrywa w lub dla jednostki.

Inną cechą, którą powinno charakteryzować się sprawozdanie finansowe jest porównywalność. Wyższą porównywalność sprawozdań finansowych opartych o wartość godziwą argumentuje się możliwością zestawienia danych różnych jednostek ustalonych na ten sam moment czasu. Z drugiej jednak strony, wycena w wartości godziwej pozostawia wiele miejsca na szacunki, a sam proces może zostać oparty na różnych metodach. W związku z tym, pomimo że jednostki wycenią swoje aktywa według wartości godziwej, uzyskane informacje nie będą w pełni porównywalne, jeśli do wyceny użyto różnych metod ustalenia tej wartości.

Przeprowadzona analiza podstaw wyceny w kontekście ich wpływu na użyteczność sprawozdania finansowego nie daje jednoznacznej odpowiedzi, która z metod przekłada się na większą użyteczność tego sprawozdania. Jednakże autorka wskazała pewne okoliczności, w których jedna z podstaw zyskuje przewagę nad drugą (i odwrotnie), co zostanie uwzględnione w propozycji rozwiązań badanego zagadnienia przedstawionej w rozdziale piątym.

Wycena aktywów biologicznych i produktów rolnych a wycena innych zapasów

Wracając do pytania, dlaczego Rada MSR zdecydowała o wycenie produktów rolnych w wartości godziwej a pozostałych produktów w koszcie wytworzenia, należy odnieść się pokrótce do przywołanych przez nią argumentów, przedstawionych w Uzasadnieniu wniosków do MSR41, opisanych w poprzednim podrozdziale.

Jednym z argumentów za wprowadzeniem wartości godziwej dla wyceny aktywów biologicznych i produktów rolnych był fakt handlowania tymi aktywami na aktywnych rynkach, co przekłada się na istnienie źródeł wiarygodnej wyceny, tj. cen rynkowych. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że produktami rolnymi handluje się na aktywnych rynkach, zdecydowania trudniej potwierdzić, że powszechnemu obrotowi podlegają również aktywa biologiczne, takie jak np. uprawy zbóż. Są one raczej przedmiotem sporadycznej sprzedaży, jako element zbywanego gruntu. Trudno zatem

określić wartość godziwą aktywów biologicznych stanowiących produkcję w toku na podstawie cen rynkowych. Możliwe jest oszacowanie ich wartości na podstawie oczekiwanych przychodów ze sprzedaży produktów rolnych pozyskanych z tych aktywów, jednak wiele zmiennych wpływa na znaczne zmniejszenie poziomu wiarygodności takich szacunków.

Przyjmując, że produkty rolne zazwyczaj są przedmiotem aktywnego handlu i że jest to argument za ich wyceną według wartości godziwej, autorka podkreśla, że inne produkty (z działalności pozarolniczej) też są przedmiotem aktywnego handlu, nawet częściej niż produkty rolne, co nie było dla Rady MSR wystarczającym argumentem, aby te produkty, które wszak posiadają ceny rynkowe, również wyceniać według wartości godziwej, tym bardziej, że:

- sprzedaż produktów pozarolniczych ma zazwyczaj charakter ciągły, a sprzedaż produktów rolnych jest w wysokim stopniu sezonowa,
- na ceny produktów rolnych często wpływają dotacje i subwencje z państwa, a także organizowane przez nie skupy interwencyjne, będące przejawem ingerowania państwa w funkcjonowanie rynków rolnych, przez co ceny tych produktów, w przeciwieństwie do większości produktów pozarolniczych, nie są uzależnione jedynie od warunków rynkowych, ale także od decyzji państwowych, często trudnych do przewidzenia,
- działalność rolnicza jest związana z wysokim ryzykiem, np. zajścia nieoczekiwanych zjawisk klimatycznych czy innych niezależnych od przedsiębiorstw szkód, które istotnie wpływają na podaż, a co za tym idzie, ceny produktów, a ich predykcja nie jest możliwa; produkty pozarolnicze są mniej narażone na takie zjawiska.

Powyższe argumenty wyraźnie wskazują na ryzyko związane z działalnością rolniczą⁷⁶, które istotnie przekłada się na zmienność i nieprzewidywalność cen rynkowych, co z kolei wpływa na znaczne zmniejszenie wiarygodności wyceny tych aktywów według wartości godziwej. Ograniczenia te nie dotyczą produktów pozarolniczych, co jednak nie przełożyło się na nakazanie ich wyceny według wartości godziwej.

Wśród argumentów za wprowadzeniem wartości godziwej do wyceny aktywów biologicznych i produktów rolnych często podnosi się zagadnienia związane z rachunkiem

⁷⁶ O którym szczegółowo była mowa w rozdziale pierwszym.

kosztów w rolnictwie, a mianowicie z trudnością przeprowadzenia wyceny i ustalenia kosztu wytworzenia produktów rolniczych w oparciu o dane historyczne. Zdaniem autorki, argument ten można obalić w kontekście roślinnej produkcji rolniczej. Stopień skomplikowania produkcji, zawsze przekłada się na poziom rozbudowania rachunku kosztów i trudność w ustaleniu kosztu wytworzenia produktów gotowych i produkcji w toku. Działalność rolnicza na pewno jest specyficzną odmianą działalności produkcyjnej, trudno przyjąć jednak argument, że poziom skomplikowania produkcji, w tym fakt występowania wspólnych kosztów czy wykorzystania produktów w dalszej produkcji, zmniejsza wiarygodność wyceny opartej o koszt wytworzenia, podczas gdy problem ten nie jest poruszany w odniesieniu do produkcji pozarolniczej, często wielofazowej, wielokrotnie bardziej skomplikowanej niż produkcja rolnicza. Problem rozliczenia kosztów wytworzenia jest często jednym z najtrudniejszych zadań stojących przed zarządami przedsiębiorstw, co przekłada się m.in. na rozwój wielu nowoczesnych rachunków kosztów (np. rachunek kosztów działań), ale nie staje się przyczyną do wprowadzania wyceny produktów według wartości godziwej.

Warto również zauważyć, że rozliczenie kosztów działalności rolniczej może przebiegać w oparciu o jasne kryteria, klucze rozliczeniowe. Możliwe jest jednoznaczne określenie wielkości powierzchni upraw zaangażowanej dla każdego rodzaju produkcji, a dzięki znacznemu rozwojowi technologii w rolnictwie⁷⁷, możliwe jest dokładne określenie nakładu czasu pracy na wytworzenie produktów. Możliwość precyzyjnego przypisania kosztów do rodzaju upraw przekłada się na zwiększenie w kosztach produkcyjnych ogółem udziału kosztów bezpośrednich, a zmniejszenie udziału kosztów pośrednich, względem których należy stosować klucze rozliczeniowe, których błędne ustalenie faktycznie przekłada się na błędy w wycenie.

Istotny jest także fakt, iż aby precyzyjnie oszacować wartość godziwą produkcji w toku na podstawie planowanych cen sprzedaży produktów gotowych, obok oszacowania przyszłych cen, konieczne jest oszacowanie wielkości zbiorów, a ta jest nie tylko zależna od warunków atmosferycznych, ale także skokowo zmienna⁷⁸ i trudna do przewidzenia. Z kolei do przeprowadzenia wyceny według kosztu historycznego konieczne jest jedynie ustalenie wartości poniesionych kosztów związanych z produkcją. Do momentu zebrania zbóż, nie ma konieczności dokonywania wyceny każdej tony

⁷⁷ Jak chociażby montaż urządzeń GPS w maszynach rolniczych czy projektowanie zakresu prac przy wykorzystaniu zaawansowanych technologicznie narzędzi i programów.

⁷⁸ Por. np. [Zboża ozime, 2014].

produktu odrębnie. Ustalenie kosztu jednostkowego będzie uzasadnione w momencie przyjmowania wyrobów do magazynu, a niezbędne - w momencie jego sprzedaży. Natomiast przez cały okres produkcji w toku, konieczne jest jedynie weryfikowanie, czy nie nastąpiła utrata wartości aktywów poniżej ich kosztu wytworzenia.

Co więcej, stosowanie wyceny produktów według wartości godziwej nie zmienia faktu, że konieczne jest równoległe prowadzenie ewidencji kosztów wytworzenia produktów, a zatem wprowadzenie wartości godziwej nie przyczynia się do ograniczenia nakładów pracy na działalność ewidencyjną, nawet jeśli przyjąć, że ustalenie kosztu wytworzenia produktów faktycznie jest procesem skomplikowanym. Ustalenie kosztu wytworzenia produktów jest niezbędne dla zarządów jednostek, jeśli chcą one określić faktyczną rentowność podejmowanych działań, ustalić wysokość stosowanych marż czy przeprowadzić optymalizację struktury produkcji. Znajomość wartości godziwej produktu, bez znajomości jego kosztu wytworzenia, ma niski walor informacyjny, ponieważ nie pozwala na zidentyfikowanie realizowanych marż czy produktów nierentownych.

Ustalenie kosztu wytworzenia produktów jest niezbędne także dla celów podatkowych. Co prawda większość przedsiębiorstw rolniczych jest zwolniona z obowiązku zapłaty podatku dochodowego, niemniej jednak zwolnienie to nie dotyczy obowiązku składania zeznania rocznego, w którym ujęte zostają informacje o uzyskanych przychodach i poniesionych kosztach, rozliczonych zgodnie z zasadą realizacji, a tej odpowiada właśnie koszt wytworzenia.

Ustalanie wartości godziwej rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku

MSR41 zawiera wskazówki, na jakiej podstawie należy ustalać wartość godziwą produktów gotowych. Najwłaściwszą podstawą wyceny jest aktualna cena rynkowa, pod warunkiem występowania aktywnych rynków. Dylemat związany z wyceną produktów w tych okolicznościach sprowadza się do występowania kilku aktywnych rynków, charakteryzujących się różnymi cenami. Zgodnie z MSR41 jednostka powinna preferować rynek, z którego zamierza skorzystać. Nie przewidziano jednak sytuacji, w której jednostka jeszcze nie wie, z którego rynku skorzysta, albo podzieli swoją sprzedaż. W takiej sytuacji można przyjąć dwa przeciwstawne kierunki rozważań. Z jednej strony jednostka będzie preferowała sprzedaż na rynku, na którym cena sprzedaży produktów będzie wyższa, wyższy bowiem wtedy będzie jej potencjalny

zysk⁷⁹. Zgodnie z tym podejściem bardziej odpowiednią jest cena wyższa. Z drugiej jednak strony, podporządkowanie rachunkowości zasadzie ostrożności, sugerowałoby cenę niższą. Autorka ma świadomość, że zasada ostrożności zdecydowanie traci na znaczeniu, szczególnie w konfrontacji z wartością godziwą, jednak w analizowanym przypadku, jej zdaniem, bardziej odpowiednią jest wycena według ceny niższej. Dodatkowym argumentem jest zjawisko zrównywania się cen rynkowych, w obliczu zbliżenia rynku produktów rolnych do rynku konkurencji doskonałej. Istnieje zatem wysokie prawdopodobieństwo, że do momentu przeprowadzenia transakcji wyższa cena rynkowa spadnie, zatem przedwcześnie rozpoznano by za wysoki zysk. Oczywiście zachodzi też prawdopodobieństwo, że niższa cena rynkowa wzrośnie, jednak będzie to zmiana na korzyść jednostki, w związku z czym pierwotne przyjęcie ceny innej od ceny transakcyjnej będzie skutkowało zwiększeniem, a nie zmniejszeniem zysku względem wartości prognozowanych.

W przypadku braku występowania aktywnych rynków, jednostka powinna ustalać wartość godziwą produktów w oparciu o najbardziej aktualne ceny transakcji rynkowych, pod warunkiem niewystąpienia istotnych zmian w sytuacji gospodarczej, albo ceny rynkowe analogicznych aktywów, po dokonaniu odpowiednich korekt, albo w oparciu o branżowe jednostki pomiarowe, albo (w braku wymienionych powyżej danych) w oparciu o oczekiwane zdyskontowane przyszłe przepływy pieniężne. Jednostka ma zatem do dyspozycji pięć metod ustalenia wartości godziwej produktów rolnych. W przypadku produktów gotowych nie ma możliwości zastosowania wyceny według kosztu wytworzenia.

Wycena według kosztu wytworzenia jest natomiast dopuszczalna dla aktywów biologicznych, a więc do produkcji w toku, ale tylko w sytuacji, gdy wycena w oparciu o wymienione powyżej metody jest wysoce niewiarygodna i tylko w momencie początkowego ujęcia aktywów. MSR41 nie określa, do którego momentu cyklu życia produktów można uznać początkowe ujęcie. Ustalając punkt graniczny można uwzględnić fakt podlegania aktywów biologicznych przemianie. Jeśli przyjąć, że okres produkcji rozpoczyna już przygotowanie gruntów pod uprawy, to przemiana biologiczna rozpoczyna się po dokonaniu zasiewów. Czy można jednak mówić o jakiegokolwiek wartości rynkowej roślin w trakcie wzrostu? Odpowiedź na to pytanie również jest

⁷⁹ Przy założeniu, że koszty sprzedaży produktów na rynkach są na tym samym poziomie i nie występują inne dodatkowe okoliczności (pozacenowe), które wpływałyby na wybór rynku, np. chęć podtrzymania współpracy ze stałym dostawcą.

niejednoznaczna. Z jednej strony bowiem roślinna produkcja w toku nie jest przedmiotem obrotu na aktywnych rynkach⁸⁰, nie można zatem mówić o jej cenie rynkowej lub cenie aktywów podobnych, itp. Z drugiej jednak strony, uprawy w toku mogą stać się przedmiotem transakcji, jako nieodłączne od gruntu podlegającego transakcji. Na skutek następujących aktualnie zmian w przepisach prawa, zachodzi prawdopodobieństwo zwiększenia częstotliwości transakcji gruntami rolnymi, także już obsianymi. W związku z tym uprawy w toku staną się przedmiotem transakcji. Autorka stoi jednak na stanowisku, że transakcje te nie mieszczą się w zakresie podstawowej działalności przedsiębiorstw, a fakt rozpoczęcia uprawy na danym gruncie nie wpływa na decyzję o jego zakupie, w związku z czym uważa, że roślinna rolnicza produkcja w toku nie posiada ceny rynkowej lub zbliżonej.

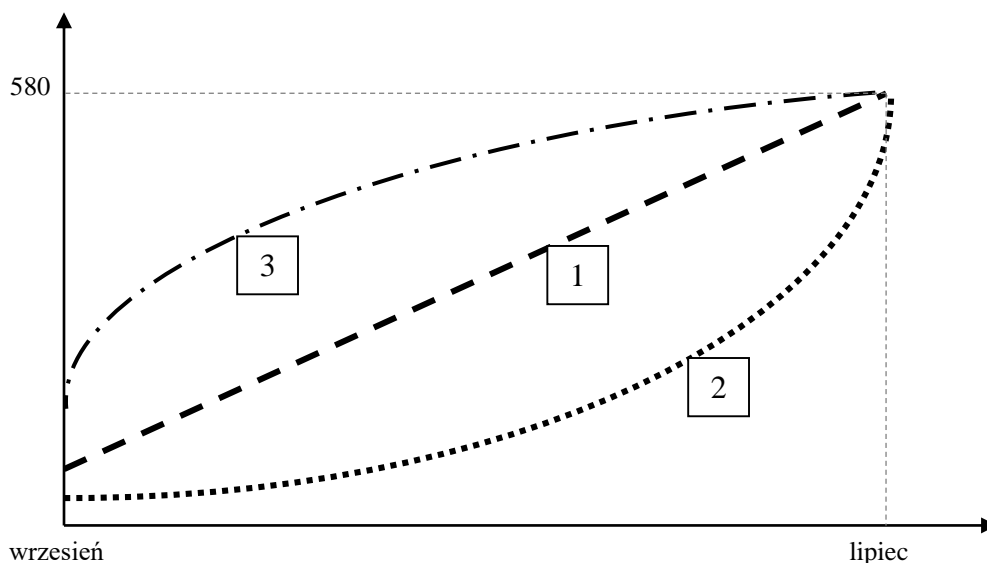
W tych okolicznościach właściwą metodą ustalenia wartości godziwej jest ustalenie wartości bieżącej oczekiwanych przepływów pieniężnych netto, zdyskontowanych o aktualnie obowiązującą rynkową stopę dyskontową. Metoda ta nie uwzględnia jednak stopnia zaawansowania produkcji, co zdaniem autorki jest kwestią zasługującą na uwagę. Słuszne jest bowiem bezpośrednio odniesienie metody przyszłych przepływów do biologicznych aktywów produkcyjnych (które zostały wyłączone z MSR41)⁸¹, ale niewłaściwe, zdaniem autorki, jest przypisanie uprawom w trakcie wzrostu (zwłaszcza w początkowych fazach wzrostu), wartości przychodów ze sprzedaży zbóż, które zostaną z nich pozyskane, zdyskontowanych jedynie o stopę dyskontową. Ustalając wartość godziwą należy uwzględnić dodatkowo stopień dojrzałości aktywa. W przeciwnym wypadku (przy założeniu odnoszenia zmian wartości godziwej na wynik finansowy, co ma aktualnie miejsce), zyski z upraw mogłyby zostać rozpoznane już w momencie rozpoczęcia produkcji.

Aby uwzględnić stopień dojrzałości uprawy podczas ustalania jego wartości godziwej, należy pochylić się nad rozkładem zmian jego wartości. Ustalono, że wartość rynkowa produkcji w toku nie występuje, w związku z czym konieczne jest przyjęcie pewnych założeń. Alternatywne rozwiązania przedstawiono na rysunku 20.

⁸⁰ W przeciwieństwie do zwierząt, które mogą być przedmiotem obrotu praktycznie na każdym etapie swojego życia.

⁸¹ Np. oszacowanie przychodów ze sprzedaży jaj w kolejnych latach, ich zdyskontowanie i ustalenie na tej podstawie wartości kury.

Rysunek 20. Możliwości rozłożenia przyrostu wartości roślinnej produkcji w toku w czasie

- 1 – Równomierny przyrost wartości - - - - -
 2 – Progresywny przyrost wartości - · - · -
 3 – Degresywny przyrost wartości · - - - -

Źródło: Opracowanie własne.

Przyjmując za przykład zasiewy jęczmienia, dokonane we wrześniu, planując że zbiory będą miały miejsce w lipcu, a cena sprzedaży wynosić będzie 580,00 zł, planowaną cenę sprzedaży można rozłożyć na okres 11 miesięcy, tj. okres odpowiadający okresowi przemiany aktywa biologicznego w produkt rolny. Można przyjąć, że:

- 1) przyrost wartości jest równomierny,
- 2) przyrost wartości jest z początku wolniejszy, a w miarę zbliżania do momentu osiągnięcia dojrzałości przyspiesza,
- 3) przyrost wartości jest najszybszy na początku okresu wzrostu, a w miarę zbliżania do momentu osiągnięcia dojrzałości spowalnia.

Trudno jednoznacznie określić, która z przyjętych metod najbardziej odpowiada rzeczywistości, ponieważ nie ma możliwości porównania ustalonych w ten sposób wartości z cenami rynkowymi aktywów. Szybszy przyrost wartości pod koniec okresu przemiany (2) można uzasadnić zwiększającym się prawdopodobieństwem przeprowadzenia zbiorów i dokonania transakcji sprzedaży. Z kolei szybszy przyrost wartości na początku okresu przemiany (3) można uzasadnić wysokimi kosztami ponoszonymi w związku z podjęciem produkcji na początku okresu. Poniesione koszty mogą się bowiem przełożyć na oczekiwania cenowe w przypadku sprzedaży związanej

(gruntu z rozpoczętą produkcją). Ponieważ każde z przyjętych założeń będzie pewnym uogólnieniem, a każde zwiększenie tempa zmian wartości można racjonalnie uzasadnić, autorka proponuje, aby przyrost wartości aktywów biologicznych w przypadku roślin uprawnych był równomierny.

Odpowiadające przemianie aktywa zmiany wartości ujmowane w bilansie nie będą jednak równe w poszczególnych miesiącach, gdyż uwzględnienia dodatkowo wymaga stopa dyskontowa. Do dyskontowania przyszłych przepływów pieniężnych można wykorzystać koszt kapitału [Duliniec 2012], poziom inflacji, średnią stopę zwrotu z rynku i wiele innych zmiennych. MSSF wskazują, że wybierając podstawę ustalenia stopy dyskontowej należy mieć na uwadze cel obliczeń, tj. ustalenie wartości godziwej. Zdaniem autorki stopę należy dostosować do charakteru przedsiębiorstwa i sposobu finansowania jego działalności. W przypadku przedsiębiorstw o zróżnicowanych źródłach finansowania, przy dużym udziale finansowania zewnętrznego, można ustalić ją na poziomie kosztu kapitału, w przypadku przedsiębiorstw samofinansujących, niewypłacających dywidend można wykorzystać poziom inflacji, a w przedsiębiorstwach silnie zorientowanych na generowanie zysku dla inwestorów - rynkowe stopy zwrotu.

Wycena produkcji w toku a ryzyko działalności rolniczej

Z prowadzeniem działalności gospodarczej nieodłącznie związane jest ryzyko. Ryzyko prowadzenia działalności rolniczej ma szczególny charakter, gdyż oprócz ryzyk występujących w innych branżach, rolnictwo, szczególnie roślinne, narażone jest w bardzo dużym stopniu na oddziaływanie klimatu i niekorzystne skutki anomalii atmosferycznych, takich jak susze, powodzie, wichury, ale też innych zjawisk przyrodniczych, jak np. zniszczenie upraw przez owady. Wystąpienie niekorzystnych dla przedsiębiorstwa zdarzeń przekłada się na zmniejszenie zbiorów, a co za tym idzie - sprzedaży.

Wycena roślinnej produkcji w toku według wartości godziwej przekłada się na znaczne zwiększenie jej wartości, w porównaniu do sytuacji, gdyby te same aktywa wyceniać według kosztu historycznego. Koszty bezpośrednie produkcji, stanowiące koszt jej wytworzenia stanowią bowiem mniej niż 40% wartości produkcji [Wyniki standardowe... 2015, s. 23]. Na koszt wytworzenia składają się dodatkowo koszty pośrednie, co nie zmienia faktu, że ujęcie wartości godziwej produktów rolnych powoduje rozpoznanie przychodów rzędu kilkudziesięciu procent, jeszcze przed ich realizacją. Przy uwzględnieniu wysokiego ryzyka prowadzonej działalności, może zostać to uznane za

przejaw stosowania agresywnej polityki rachunkowości, ale także przełożyć się na zagrożenie płynności finansowej spółki.

W sytuacji, gdyby skutki przeszacowania były odnoszone bezpośrednio na kapitał własny (z pominięciem wyniku finansowego), takie działanie nie stanowiłoby większego zagrożenia dla kontynuacji działania spółki, bowiem wartość z przeszacowania nie podlegałaby wprost podziałowi między właścicieli. Jeśli jednak skutki przeszacowania wpływałyby bezpośrednio na wynik finansowy, uzyskane kwoty mogą podlegać wypłacie jako dywidenda, co, przed zrealizowaniem transakcji sprzedaży, a nawet przez pozyskaniem produktów do sprzedaży, stanowi poważne zagrożenie płynności finansowej jednostki.

Aby uniknąć tego zagrożenia należy rozważyć ujmowanie skutków wyceny bezpośrednio w bilansie, albo opracowanie innego sposobu na ograniczenie możliwości wypłaty kwot z przeszacowania jako dywidendy, np. utworzenia w ciężar kosztów rezerwy.

Ujmowanie skutków wyceny w wartości godziwej roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku

W trzecim rozdziale rozprawy przeprowadzono obszernie rozważania na temat istoty zysku i różnych podejść do wyniku finansowego. Wykazano, że rachunkowość charakteryzuje brak konsekwencji w sposobie odnoszenia skutków wyceny aktywów - jego zasady nie są podporządkowane jasnym regułom. Względem różnych rodzajów aktywów i kierunków zmian wartości stosuje się różne podejścia: zmiany wartości odnoszone są bezpośrednio na kapitał z aktualizacji wyceny, albo na wynik finansowy, albo na kapitał z aktualizacji wyceny lub wynik finansowy w zależności od kierunku zmian [Rówińska 2012, s. 423]. Takie zróżnicowanie powoduje, zdaniem autorki, nie tylko znaczne ograniczenie użyteczności sprawozdania finansowego, ale także niejednoznaczne ustalanie wyniku finansowego, co wykazano w rozdziale trzecim.

Mając na celu maksymalizację użyteczności sprawozdania finansowego, autorka postuluje konsekwencję w zakresie ujmowania skutków wyceny aktywów według wartości godziwej. Odnoszenie przez zwolenników wyceny według wartości godziwej skutków przeszacowania aktywów bezpośrednio na kapitał własny, co ogranicza możliwość podziału osiągniętego w myśl metody wartości zysku, można odebrać jako przejaw ich wątpliwości, czy faktycznie wycena według wartości godziwej odzwierciedla rzeczywiste osiągnięcia przedsiębiorstwa.

W odniesieniu do wyceny aktywów biologicznych i produktów rolnych według wartości godziwej, ale także w odniesieniu do innych aktywów, rozważać można ujęcie zmian wartości nie tylko w wyniku finansowym lub bezpośrednio w kapitale własnym, ale także np. w międzyokresowych rozliczeniach przychodów, z których skutki przeszacowania zostałyby przeksięgowane na wynik finansowy w momencie sprzedaży aktywa.

Ujęcie skutków wyceny w rozliczeniach międzyokresowych przychodów, szczególnie w długim okresie (np. upraw kilkuletnich), w budzi jednak kontrowersje w kontekście jego zgodności z zasadą memoriału. Zdaniem autorki, rozwój rachunkowości narzuca ambiwalentną interpretację zasady memoriału - inną w przypadku stosowania modelu transakcyjnego i inną w przypadku stosowania modelu wartości. Zgodnie z zasadą memoriału, przychody i koszty powinny zostać rozpoznane w tych okresach, których dotyczą, niezależnie od momentu przepływu środków pieniężnych. Rozpoznanie przychodu jest związane z osiągnięciem korzyści ekonomicznych przez jednostkę, która przekłada się na zwiększenie wartości aktywów (lub zmniejszenie wartości zobowiązań). Zgodnie z metodą transakcyjną, przychód zostaje osiągnięty, gdy na skutek transakcji jednostka uzyskuje przychód przekładający się np. na wzrost należności wynikających z przeprowadzonej sprzedaży. Z kolei zgodnie z metodą wartości, już sam wzrost wartości aktywów (czyli zwiększenie wartości zapasów) uznaje się za przychód. Ujęcie zmian wartości w rozliczeniach międzyokresowych przychodów i przeksięgowanie ich na wynik finansowy w momencie sprzedaży produktów, byłoby zatem zgodne z metodą transakcyjną. Ponieważ jednak wycena według wartości godziwej jest silnie skorelowana z metodą wartości, o czym pisano w rozdziale trzecim, zdaniem autorki na potrzeby tej dyskusji należy przyjąć interpretację zasady memoriału odpowiadającą metodzie wartości. A takie założenie wyklucza możliwość wykorzystania pozycji rozliczeń międzyokresowych przychodów do ujmowania skutków przeszacowania roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku do momentu ich sprzedaży.

Odniesienie skutków przeszacowania bezpośrednio na kapitał własny, np. na kapitał z aktualizacji wyceny, przekłada się natomiast na ujęcie w wyniku finansowym danego okresu zmian wartości aktywa ze wszystkich poprzednich okresów, co przeczy zasadzie memoriału, w przypadku uznania, że zmiana wartości stanowi przychód lub koszt i powinna zostać ujęta w okresie, w którym miała miejsce. Jest to powód, dla którego autorka odrzuca również to rozwiązanie.

W świetle powyższych rozważań najbardziej odpowiednim rozwiązaniem jest ujmowanie skutków wyceny aktywów biologicznych i produktów rolnych w wyniku finansowym. Zdaniem autorki konieczne jest jednak jednocześnie uwzględnienie ryzyka i utworzenie rezerwy w wysokości odpowiadającej procentowo oszacowanemu ryzyku zajścia zdarzeń losowych. Takie działanie obniży wynik finansowy, jednak poprzez równoległe wykazanie nieskorygowanej wartości godziwej zapasów i wartości rezerwy na ryzyko działalności rolniczej, użytkownik sprawozdania finansowego uzyska informację, jakiego wyniku finansowego może się spodziewać, jeśli w jednostce nie zajdą negatywne zdarzenia losowe lub niezależne od jednostki.

Alternatywą dla powyższego rozwiązania jest nietworzenie rezerwy, ale ujęcie w informacji dodatkowej, poza bilansem i rachunkiem wyników, objaśnienia dotyczącego poziomu przychodu uzyskanego dzięki przeszacowaniu aktywów (zysku niezrealizowanego) i obniżenia kwoty zysku możliwej do wypłaty o tą wartość. Takie uregulowanie wymagałoby jednak zmiany nie tylko prawa bilansowego, ale np. także Kodeksu Spółek Handlowych, w którym należałoby uzasadnić, dlaczego cały zysk netto nie może podlegać podziałowi. Co więcej, informacje ujęte wprost w bilansie i rachunku wyników, mają zdaniem autorki, większy walor informacyjny, niż informacje ujęte jako dodatkowe objaśnienia.

4.4. Podsumowanie

Czwarty rozdział dysertacji został poświęcony szczegółowym zasadom wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku według aktualnie obowiązujących zasad i ocenie tych zasad.

W rozdziale tym zrealizowane zostały cele piąty i szósty dysertacji, tj. przeprowadzona została analiza transakcji związanych z rolniczą produkcją roślinną podlegających ewidencjonowaniu w księgach rachunkowych i ocena stosowanych aktualnie rozwiązań, analizie została poddana także treść aktów prawnych w kontekście aktualnie obowiązujących regulacji dotyczących wyceny zapasów, a w szczególności rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku oraz zidentyfikowane zostały ich słabości.

Pierwszą część rozdziału stanowi analiza treści Ustawy o rachunkowości w zakresie wyceny produktów i produkcji w toku. Polska ustawa nie zawiera

szczególnych regulacji dotyczących działalności rolniczej, a zapasy nakazuje wyceniać według ceny historycznej – ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Dyskusyjną jest w tym przypadku kwestia odniesienia do regulacji MSR w przypadku braku szczegółowych rozwiązań w ustawie krajowej, zdania na ten temat proponowane w literaturze przedmiotu są bowiem podzielone. Autorka stoi na stanowisku, że rozstrzygając tą kwestię należy uwzględnić możliwy do uzyskania poziom użyteczności sprawozdania finansowego i wykorzystać regulacje międzynarodowe, jeśli doprowadzą do jej zwiększenia. Nie zmienia to jednak faktu, że dominującym w Polsce dla wyceny zapasów rolniczych pozostaje koszt historyczny⁸².

W dalszej kolejności analizie poddano treść Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej traktujących o zapasach, tj. MSR41 Rolnictwo i MSR2 Zapasy. Zwrócono uwagę na odmienne podejścia stosowane w tych standardach: MSR2 nakazuje bowiem wycenę produktów według kosztu wytworzenia, natomiast MSR41 według wartości godziwej. Opisano także szczegółowo zasady wyceny przewidziane w MSR41 dla aktywów biologicznych i produktów rolniczych, bowiem „rolnicze produkty roślinne i produkcja w toku” obejmują elementy obu tych kategorii.

Po przedstawieniu aktualnie obowiązujących regulacji prawnych analizowano literaturę przedmiotu w kontekście oceny przyjętych rozwiązań. Część przywoływanych argumentów przemawiających za wartością godziwą została przez autorkę zakwestionowana, m.in. w czego konsekwencji sformułowano dylematy wokół wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, przedstawione w kolejnym podrozdziale.

Pierwszym z omawianych zagadnień było zsynchronizowanie pojęć stosowanych w MSSF i w ustawie o rachunkowości: roślinne produkty rolnicze odpowiadają definicji produktów rolniczych, natomiast produkcję w toku zidentyfikowano jako aktywo biologiczne. Zwrócono także uwagę na wyłączenie z treści MSR41 i włączenie do treści MSR16 długoterminowych produkcyjnych aktywów biologicznych, co stanowi odwrót od wartości godziwej do kosztu historycznego.

Dalej omówiono cechy jakościowe sprawozdań finansowych w kontekście wyceny zapasów. Zwrócono uwagę na determinanty przydatności i wiarygodności sprawozdania finansowego, których wypadkową stanowi użyteczność. W analizie uwzględniono dodatkową determinantę użyteczności sprawozdania finansowego,

⁸² Co znajduje odzwierciedlenie zarówno w literaturze przedmiotu [por. Kiziukiewicz 2009, s. 133] i przeprowadzonych w dalszej części pracy badaniach empirycznych.

tj. istnienie potrzeb informacyjnych. Zwrócono uwagę na możliwość wykorzystania sprawozdania finansowego dla celów rozliczania obciążeń publicznoprawnych oraz na poziom porównywalności sprawozdań finansowych w przypadku zastosowania przeciwstawnych podstaw wyceny.

Inną istotną kwestią wymagającą dyskusji jest fakt ambiwalentnego podejścia do wyceny zapasów rolniczych i nierolniczych. Różnice w stosowanym podejściu rozpatrzono z perspektywy: istnienia aktywnego rynku, ciągłości sprzedaży, wpływu na ceny aktywów czynników pozarynkowych (przede wszystkim dotacji, ale także skupów interwencyjnych), ryzyka nieuzyskania planowanych przychodów, poziomu trudności rachunku kosztów w rolnictwie. Wyniki przeprowadzonego porównania poddają w wątpliwość wiele argumentów przemawiających za wyceną produktów rolniczych według wartości godziwej.

Kolejna grupa omawianych zagadnień obejmowała techniczne aspekty wyceny produktów i produkcji w toku, np. stosowanego podejścia w przypadku występowania wielu aktywnych rynków, ale przede wszystkim możliwości i właściwych sposobów ustalenia wartości godziwej produkcji w toku (aktywów biologicznych), dla których aktywne rynki nie istnieją. Analizowano czy i w jaki sposób uwzględnić w wycenie produkcji w toku stopień przyrostu rośliny. Następnie powiązano wycenę produkcji w toku z ryzykiem działalności rolniczej. Wskazano na ryzyko zajścia niekorzystnych zjawisk klimatycznych i zasugerowano rozważenie tworzenia rezerw na ryzyko działalności rolniczej. Finalnie przedstawiono alternatywne sposoby ujmowania skutków wyceny produktów rolniczych według wartości godziwej, w kontekście przyjmowanej koncepcji wyniku finansowego i zasad rachunkowości.

ROZDZIAŁ 5.

ZASADY WYCENA ROŚLINNYCH PRODUKTÓW ROLNICZYCH I PRODUKCJI W TOKU – PROPOZYCJA ROZWIĄZAŃ

W świetle przeprowadzonej analizy literatury oraz aktualnie obowiązujących rozwiązań prawnych dotyczących postawionego problemu badawczego, autorka podjęła badania empiryczne, celem uzupełnienia zgromadzonych informacji o podejście praktyczne. Podjęto również próbę opracowania rozwiązania uwzględniającego zarówno dorobek nauki, jak i wykorzystującego doświadczenie praktyki.

Przeprowadzone badanie miało charakter dwuczłonowy. Badaniu poddano sprawozdania finansowe spółek notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych, zajmujących się m.in. uprawą zbóż. Drugą część badania stanowiły badania ankietowe przeprowadzone w grupie przedsiębiorstw nienotowanych na giełdzie, również zajmujących się uprawami zbóż. Na podstawie przeprowadzonych badań wysunięto wnioski (przedstawione w podrozdziale 5.2), które zostały wykorzystane jako podwaliny opracowania zasad wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku (przedstawionych w podrozdziale 5.3).

Opracowanie zasad wyceny wykorzystuje wnioski płynące z poprzednich rozdziałów, dotyczące przede wszystkim:

- specyfiki działalności rolniczej i związanego z nią ryzyka (rozdział 1),*
- dylematu pomiędzy wartością godziwą a kosztem historycznym (rozdział 2 i 3),*
- odnoszenia skutków wyceny według wartości godziwej na wybrane pozycje sprawozdania finansowego (rozdział 3),*
- słabości aktualnie obowiązujących rozwiązań prawnych (rozdział 4).*

5.1. Cel, metoda i organizacja badania empirycznego

W poprzednich rozdziałach przeprowadzono analizę literatury i aktów prawnych w zakresie wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku według wartości godziwej w przedsiębiorstwach rolniczych. Rachunkowość charakteryzuje się bardzo ścisłym związkiem teorii z praktyką, w związku z czym zasadne jest poznanie opinii pracowników działów rachunkowości przedsiębiorstw rolniczych, a także zebranie doświadczeń

i informacji na temat stosowanej przez przedsiębiorstwa rolnicze polityki rachunkowości w zakresie wyceny ich produktów i produkcji w toku.

Sektor przedsiębiorstw rolniczych jest zdominowany przez przedsiębiorstwa małe i średnie, prowadzone przez osoby fizyczne, z których większość nie podlega krajowym regulacjom. Jak wykazano w pierwszym rozdziale dysertacji, w sektorze rolniczym zwiększa się jednak udział przedsiębiorstw dużych, a także przedsiębiorstw prowadzonych w formie spółek kapitałowych, co skutkuje koniecznością wykorzystania przez nie regulacji prawa bilansowego.

Badanie empiryczne zostało podzielone na dwie części. Pierwszą część badania stanowi analiza sprawozdań finansowych przedsiębiorstw notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, których jednym z podstawowych rodzajów działalności jest uprawa zbóż.

W zestawieniu spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych⁸³ w Warszawie dokonano podziału jednostek według sektorów. W klasyfikacji sektorowej nie ujęto jednak odrębnie rolnictwa. Spółki zajmujące się m.in. uprawami rolnymi zaliczono do grupy przemysł spożywczy. Dla sześciu spółek z tej grupy, działalność rolnicza w zakresie upraw roślinnych stanowi jeden z fundamentalnych obszarów aktywności gospodarczej:

- Agroton Public Limited,
- Agrowill Group AB,
- Astarta Holding N.V.,
- Industrial Milk Company S.A.,
- Kernel Holding S.A.,
- KSG Agro S.A.

Ze względu na niewielką liczbę spółek w grupie zdecydowano o przeprowadzeniu pełnego badania. Badaniu poddano sprawozdania finansowe tych spółek za rok obrotowy kończący się w 2014 roku. Sprawozdania pozyskano na stronach internetowych spółek.

Celem przeprowadzonego badania sprawozdań finansowych spółek giełdowych było określenie:

⁸³ Na giełdzie NewConnect na dzień 8.12.2015 notowana była jedna spółka zajmująca się uprawą zbóż - Agroliga Group PLC. Spółka została pominięta w badaniu, gdyż jej sprawozdanie finansowe nie zawiera informacji na temat stosowanej przez jednostkę polityki rachunkowości, w związku z czym, jako niekompletny, nie stanowi źródła niezbędnych informacji.

1. roku obrotowego spółki i podstawy prawnej sporządzania sprawozdania finansowego,
2. zakresu i klasyfikacji aktywów zaliczanych do roślinnych aktywów biologicznych,
3. zakresu i klasyfikacji zapasów,
4. metod wyceny aktywów biologicznych i zapasów,
5. występujących ryzyk branżowych i ich wpływu na wycenę aktywów biologicznych,
6. sposobu prezentacji i wpływu na wynik finansowy skutków wyceny aktywów biologicznych według wartości godziwej.

Wyniki przeprowadzonego badania przedstawiono w podrozdziale 5.2.1.

Druga część prowadzonego badania obejmowała jednostki niepubliczne, tj. nienotowane na giełdzie. Populację badania empirycznego stanowi grupa przedsiębiorstw rolniczych, zajmujących się przede wszystkim uprawą zbóż, sporządzająca sprawozdania finansowe, tj. podlegająca regulacjom prawa bilansowego. Populację określono przy wykorzystaniu bazy danych umieszczonej na portalu EMIS⁸⁴, tj. "A Euromoney Institutional Investor Company" dnia 7 czerwca 2015 roku. Przyjęto założenie, że w bazie znajdują się dane większości⁸⁵ przedsiębiorstw zobligowanych do sporządzania i ogłaszania sprawozdań finansowych. W związku z licznymi uproszczeniami i ograniczeniami obowiązków sprawozdawczych dla przedsiębiorstw rolniczych, ustalenie pełnej listy przedsiębiorstw rolniczych z podziałem na rodzaj prowadzonej przez nie ewidencji nie było możliwe.

Dokonując wyboru przedsiębiorstw określono dwa kryteria doboru:

- przedsiębiorstwo posiada siedzibę na terytorium Polski⁸⁶,
- podstawowym przedmiotem działalności przedsiębiorstwa jest uprawa zbóż i roślin oleistych.

Wszystkie wybrane przedsiębiorstwa sporządzały jednostkowe sprawozdania finansowe. Ustalona wielkość populacji to 1.191 podmiotów. Biorąc pod uwagę formę prawną, przeważają spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w populacji znalazły się

⁸⁴ <http://www.securities.com/emis/>

⁸⁵ Jeżeli dane przedsiębiorstwo nie udostępniło swojego sprawozdania finansowego, nie znajduje się w bazie. Trudno jednak w takiej sytuacji mówić o rzetelnym prowadzeniu rachunkowości przez przedsiębiorstwo, co warunkuje właściwe przeprowadzenie badania.

⁸⁶ Kryterium to eliminuje z populacji badane metodą pełną jednostki notowane na GPW, ponieważ mają one siedzibę poza granicami Polski.

jednak także spółdzielnie i spółki osobowe: spółki jawne i komandytowe, oraz cztery spółki akcyjne i jedna spółka komandytowo-akcyjna.

Ze względu na specyfikę spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych, tj. występowanie akcjonariuszy, najczęściej niezaangażowanych w zarządzanie przedsiębiorstwem i oczekujących informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki z jej sprawozdania finansowego, zdecydowano o włączeniu do próby wszystkich spółek akcyjnych i spółki komandytowo-akcyjnej.

Dla pozostałej części populacji, tj. 1.186 podmiotów, ustalono minimalną wartość próby korzystając z formuły:

$$N_{min} = \frac{Np(\alpha^2 * f(1 - f))}{Np * e^2 + \alpha^2 * f(1 - f)}$$

gdzie:

N_{min} - minimalna wielkość próby,

Np - wielkość populacji,

α - poziom ufności dla wyników,

f - wielkość frakcji,

e - założony błąd maksymalny.

Wartości poszczególnych zmiennych zostały ustalone na poziomie:

Zmienna	Poziom
poziom ufności (α)	95%
błąd maksymalny (e)	5%
wielkość frakcji (f)	0,5
wielkość populacji (Np)	1.186 jednostek

Przyjęcie powyższych założeń pozwoliło określić minimalną wartość próby na poziomie 84 jednostek.

$$N_{min} = \frac{1.181 * (0,95^2 * 0,5(1 - 0,5))}{1.181 * 0,05^2 + 0,95^2 * 0,5(1 - 0,5)} = 84$$

Próbę powiększono o 5 jednostek wybranych metodą doboru celowego (badanie pełne).

Mając świadomość wysokiego poziomu trudności ankiety, autorka zdecydowała, że zostanie ona przesłana do liczby jednostek stanowiącej trzykrotność minimalnej próby, co pozwoliło zwiększyć szanse na uzyskanie próby reprezentatywnej. W związku z powyższym ankieta zostanie skierowana do 257 jednostek $[(84 * 3) + 5 = 257]$.

Z populacji spółek innych niż akcyjne i komandytowo akcyjne wybrano próbę 252 (257-5) jednostek przy wykorzystaniu losowania prostego bez powtórzeń. W tym celu w programie Excel wykorzystano formułę "LOS" zwracającą liczbę losową o równomiernym rozkładzie, która jest większa od 0 a mniejsza od 1. Ponieważ wartość zwracanych liczb jest zmienna, skopiowano wartości uzyskane w pierwszym losowaniu. Wartości te posortowano wraz z odpowiadającymi im nazwami spółek od liczby najmniejszej do największej. Do badania wybrano 252 spółki o najmniejszych wartościach uzyskanych przy wykorzystaniu formuły "LOS". W wylosowanej grupie znalazło się 6 podmiotów w stanie likwidacji, podmioty te zostały wyeliminowane z grupy. Ostatecznie ankietę wysłano do 251 jednostek (252-6+5).

Zwrócono 28 z 251 ankiet, co stanowi 33,33% minimalnej próby, 11,12% całej próby i 2,36% populacji. Nieuzyskanie zwrotu ankiet na poziomie określonym jako minimalna wielkość próby (tj. 84) stanowi istotne ograniczenie badania i uniemożliwia rozciągnięcia uzyskanych wyników na całą populację. Zdaniem autorki uzyskane odpowiedzi na ankietę są jednak cennym źródłem opinii na temat rachunkowości rolniczej.

Celem badania ankietowego było określenie:

1. roku obrotowego spółki i podstawy prawnej sporządzania sprawozdania finansowego,
2. stosowanych metod wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku,
3. poziomu znajomości MSR 41 w badanej jednostce,
4. barier stosowania MSR 41 w polskich przedsiębiorstwach.

Nie mniej istotnym celem było poznanie opinii na temat wpływu stosowanych metod wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku oraz sposobu ich ujmowania w sprawozdaniu finansowym na użyteczność tego sprawozdania.

Wyniki badania przedstawiono w podrozdziale 5.2.2.

5.2. Wycena i ujęcie skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku w praktyce gospodarczej - wnioski z badania

5.2.1. Wyniki badania empirycznego przeprowadzonego w grupie przedsiębiorstw notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie

Dla wszystkich 6 badanych spółek uprawa zbóż (i innych roślin jednorocznych) stanowi jedynie część prowadzonej działalności (ogólna charakterystyka działalności spółek zostanie przedstawiona poniżej). Wszystkie z badanych spółek sporządzają swoje sprawozdania finansowe na podstawie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, a aktywa biologiczne traktują jako odrębną kategorię aktywów, w podziale na trwałe i obrotowe. Sprawozdania finansowe zostały sporządzone w języku angielskim, z zastosowaniem różnych walut: euro, dolara, hrywny ukraińskiej, lita litewskiego. Wszystkie przedstawione w rozprawie dane zostały przeliczone na polskie złote według kursu średniego NBP obowiązującego na dzień bilansowy spółki.

Większość spółek (5) przyjęła rok obrotowy pokrywający się z rokiem kalendarzowym i sporządziła sprawozdania finansowe na dzień 31.12.2014 za rok 2014. Jedna spółka (Kernel Holding S.A.) sporządziła sprawozdanie finansowe na dzień 30.06.2014 za okres od lipca 2013 do czerwca 2014.

Dla spółki Agroton Public Limited z siedzibą w Ługańsku, na Ukrainie, uprawa zbóż stanowi podstawową działalność, a sprzedaż zbóż generuje 70,18% przychodów ze sprzedaży, spółka hoduje również zwierzęta. Do uprawianych zbóż należą przede wszystkim pszenica ozima (wysiew jesienią) i słonecznik (wysiew wiosną).

Agrowill Group AB jest podmiotem litewskim, z siedzibą w Wilnie, zajmującym się zarządzaniem przedsiębiorstwami rolniczymi. Podlegające mu przedsiębiorstwa rolnicze zajmują się m.in. uprawą grzybów, uprawą roślin oraz hodowlą zwierząt. Sprzedaż pszenicy, rzepaku i innych roślin uprawnych wygenerowała w 2014 roku 32,07% przychodów ze sprzedaży.

Działalność Astarta Holding N.V. jest zróżnicowana. Obok upraw buraka cukrowego, zbóż i roślin oleistych, spółka zajmuje się m.in. produkcją cukru i mleka oraz zaangażowała się w projekty związane z bio-energią. Przychody z upraw roślinnych spółki stanowią 20,30% przychodów. Siedziba spółki znajduje się w Amsterdamie,

w Holandii, jednak działalność operacyjna jest prowadzona przede wszystkim na terytorium Ukrainy.

Do podstawowego zakresu działalności Industrial Milk Company S.A. należą uprawy zbóż, roślin oleistych oraz ziemniaków, a także hodowla bydła mlecznego i przetwórstwo. Przychody ze sprzedaży kukurydzy, pszenicy, słonecznika, soi i ziemniaków stanowiły 92,32% przychodów ze sprzedaży. Siedzibę spółki zlokalizowano w Kijowie, na Ukrainie.

Działalność Kernel Holding S.A. koncentruje się wokół upraw roślinnych i ich przetwórstwa. W grupie ma miejsce uprawa zbóż i roślin oleistych, ich przechowywanie oraz transportowanie, a także wytwarzanie oleju. Z własnych upraw zbóż oraz z obrotu zbożami grupa uzyskuje 46,63% przychodów, z samej rolniczej działalności wytwórczej - 2,60%. Siedzibą spółki jest Kijów, Ukraina.

Siedziba KSG Agro S.A. znajduje się w Dniepropetrowsku na Ukrainie. Podmiot jest silnie zintegrowany pionowo, zajmuje się uprawą zbóż, warzyw i owoców, a także ich przetwórstwem i dostarczaniem do sieci handlowych. Przychody ze sprzedaży uprawianych roślin przyczyniły się w 2014 roku do wygenerowania 56,80% przychodów ze sprzedaży.

Analizowane sprawozdania finansowe spółek zawierały informacje o stosowanej, względem aktywów biologicznych i produktów rolniczych, polityce rachunkowości oraz o identyfikowanych ryzykach działalności, a także podstawie ustalenia wartości godziwej aktywów biologicznych.

Agroton Public Limited sporządza swoje sprawozdanie finansowe w oparciu o koncepcję kosztu historycznego. Wyjątki stanowią dłużne papiery wartościowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu oraz aktywa biologiczne i produkty rolnicze, które wycenia się w wartości godziwej pomniejszonej o koszt sprzedaży, przy czym dla produktów rolniczych wartość godziwa ustalana jest na moment żniw. Produkty rolnicze są ujmowane w bilansie jako element zapasów, natomiast aktywa biologiczne są wykazywane odrębnie, w podziale na trwałe i obrotowe.

W sprawozdaniu z całkowitych dochodów⁸⁷ wyróżnia się (obok przychodów ze sprzedaży i kosztu własnego sprzedaży) zyski lub straty ze zmiany wartości godziwej. W tym miejscu ujmowany jest zysk lub strata z wyceny według wartości godziwej

⁸⁷ Autorka zamiennie korzysta z pojęć rachunek zysków i strat, rachunek wyników i sprawozdanie z całkowitych dochodów na określenie elementu sprawozdania prezentującego sposób ustalenia wyniku finansowego.

poniższej o szacunkowe koszty sprzedaży produktów rolniczych na moment zbiorów. Ten sposób prezentacji dotyczy również zmian wartości aktywów biologicznych. Zatem zmiana wartości godziwej wpływa bezpośrednio na wynik operacyjny. Jednostka regularnie analizuje stan zapasów, w przypadku wystąpienia czynników powodujących zmniejszenie wartości zapasów, różnica z takiej wyceny jest odnoszona w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych.

Jak już wspomniano, wśród aktywów biologicznych wyróżnia się aktywa trwałe i obrotowe, przy czym głównym kryterium różnicującym jest okres użyteczności jednego roku. Wśród obrotowych aktywów biologicznych wyróżnia się uprawy ozime, jare i przemysłowe, a także zwierzęta w okresie wzrostu i tuczu. Trwałe aktywa biologiczne tej jednostki stanowi produktywny inwentarz żywy. Jednostka zalicza do aktywów biologicznych zwierzęta i rośliny, które w procesie przemiany biologicznej mogą wytworzyć produkty rolnicze lub kolejne aktywa biologiczne lub przysporzyć jednostce korzyści ekonomicznych w inny sposób. Aktywa biologiczne zarówno na moment ujęcia początkowego, jak i wyceny bilansowej są wyceniane według wartości godziwej poniższej o szacunkowe koszty sprzedaży, które obejmują wszystkie koszty, których poniesienie jest niezbędne aby sprzedaż miała miejsce, włączając koszty transportu. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy wiarygodne określenie wartości godziwej nie jest możliwe.

Jeśli na dane aktywa biologiczne lub produkty rolnicze istnieje aktywny rynek, jednostka ustala wartość godziwą w oparciu o ceny z rynku. Jeśli jednostka ma dostęp do różnych rynków, przyjmowana jest cena z tego rynku, na którym transakcja jest najbardziej prawdopodobna. W przypadku braku aktywnego rynku Agroton ustala wartość godziwą w oparciu o jeden ze wskaźników:

- cenę z ostatniej transakcji rynkowej, pod warunkiem że od czasu transakcji do dnia bilansowego nie wystąpiły istotne zmiany warunków ekonomicznych,
- cenę rynkową podobnych dóbr,
- indeksy sektorowe.

Jeśli ceny rynkowe ani żaden z powyższych czynników nie są dostępne, jednostka wykorzystuje zdyskontowaną wartość oczekiwanych przepływów pieniężnych, stosując współczynnik dyskontowy dla kalkulacji opartej o aktualne warunki rynkowe dla przepływów pieniężnych przed opodatkowaniem. Jeśli ta metoda też nie daje podstawy wiarygodnego ustalenia wartości godziwej aktywów biologicznych, jednostka wycenia je według kosztu wytworzenia. Gdy tylko możliwa staje się wiarygodna wycena według wartości godziwej, jednostka dokonuje przeszacowania, a wycenę według wartości

godziwej stosuje się aż do momentu zbycia aktywa. Różnica pomiędzy kosztem wytworzenia a wartością godziwą pomniejszoną o szacunkowe koszty sprzedaży jest ujmowana w sprawozdaniu z całkowitych dochodów jako zysk lub strata ze zmian wartości aktywów biologicznych i produktów rolniczych (jak wyżej).

Koszt wytworzenia jest stosowany również względem upraw. Koszty upraw dotyczące przyszłych zbiorów obejmują m.in. koszty najmu, przygotowania terenu, siewów, nawożenia, przetwarzania, zbiorów i przechowywania. Jednostka stoi na stanowisku, że wartość godziwa zbóż ozimych na koniec roku jest zbliżona do kosztu ich wytworzenia, w związku z niewielką przemianą biologiczną nasion w końcu roku, a także warunkami pogodowymi, wielkością opadów czy wahaniami popytu w odniesieniu do przyszłych zbiorów. Wycenia je zatem według kosztu wytworzenia.

Obok aktywów biologicznych jednostka wykazuje wśród aktywów zapasy, do których zalicza m.in. produkty rolnicze, a także produkcję w toku. Produkty rolnicze stanowią zebrane ziarna zbóż, natomiast produkcja w toku obejmuje poczynione w roku obrotowym wydatki na przygotowanie ziemi pod zasiewy w kolejnym roku (pod zasiewy jare).

Wartość godziwa aktywów biologicznych jest ustalana na poziomie trzecim (tj. w oparciu o oczekiwane przepływy pieniężne), za wyjątkiem trzody, bydła i koni, których pomiar wartości odbywa się na drugim poziomie, tj. przez porównanie z cenami rynkowymi zwierząt w podobnym wieku, podobnej rasy, w podobnej lokalizacji. Dla organizacji procesu wyceny ustalono założenia kontrolne i powołano zespół ds. wyceny, podległy bezpośrednio dyrektorowi finansowemu i odpowiedzialny za prawidłowe przeprowadzanie wyceny według wartości godziwej. Wszelkie istotne wahania wartości podlegają kontroli.

Jak już wspomniano, spółka ujmuje wartość upraw będących aktywami biologicznymi (uprawy ozime) na dzień bilansowy według kosztu wytworzenia. Nie podaje informacji na temat planowanych zbiorów i oczekiwanych cen sprzedaży, ze sprawozdania finansowego można jednak uzyskać dane na temat wielkości i wartości zbiorów z lat poprzednich. Trudno jednak na ich podstawie oszacować trend, bowiem pomimo wzrostu wielkości zbiorów o 10,89% w roku 2014 względem 2013 zanotowano spadek ich wartości o 24,23%.

Sprawozdanie finansowe Agroton Public Limited nie zawiera szczegółowych informacji, na podstawie jakich danych została ustalona wartość godziwa aktywów

biologicznych i produktów rolniczych. Przedstawiono natomiast wpływ poszczególnych zdarzeń na wartość godziwą aktywów biologicznych, co zaprezentowano w tabeli 14.

Tabela 14. Prezentacja zmian wartości godziwej obrotowych roślinnych aktywów biologicznych Agroton Public Limited w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok

Ustalenie zmian wartości godziwej	2014	2013
stan na 1 stycznia	8 610	22 804
wzrost wartości na skutek kapitalizacji kosztów	132 800	189 813
spadek wartości na skutek zbiorów	-183 897	-242 719
zysk z prezentacji aktywów biologicznych według wartości godziwej	65 160	39 723
utrata wartości podczas zbiorów	-779	-1 010
efekt przeliczenia waluty	-7 512	0
stan na 31 grudnia	14 383	8 610

Zródło: Opracowanie własne na podstawie [SF Agroton 2014], 1 USD = 3,5072.

Stan upraw ozimych na dzień bilansowy został (według polityki rachunkowości spółki) wyceniony według sumy poniesionych kosztów. Wartość z dnia bilansowego została powiększona o koszty poniesione w okresie, a pomniejszona o wartość zbóż z dnia zbiorów. W tabeli ujęto również wzrost wartości aktywów wywołany zmianą metody wyceny (wartości godziwej). Ujęta w zestawieniu utrata wartości była spowodowana negatywnymi zjawiskami pogodowymi podczas zbiorów. Powyższe zestawienie potwierdza niską istotność wartości omawianych aktywów na dzień bilansowy (nie przekracza ona odpowiednio 7,82% i 3,55% wartości zbiorów z danego roku).

Podobnie, jak grupa Agroton, Agrowill Group AB również wycenia aktywa biologiczne na moment początkowego ujęcia oraz na każdy dzień bilansowy według wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży, z wyjątkiem sytuacji, gdy wartość godziwa nie może być wiarygodnie ustalona (w momencie początkowej wyceny). Produkty rolnicze wycenia się również według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży na moment zbiorów (tuż przed przyjęciem ich na stan zapasów). Zyski i straty wynikające ze zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych, a także skutki początkowego ujęcia produktów rolniczych w wartości godziwej, ujmuje się w pozycji wynikowej, obok przychodów ze sprzedaży, „Zysk (strata) ze zmian wartości godziwej aktywów biologicznych i początkowego ujęcia produktów rolniczych”.

Do aktywów biologicznych podmioty zaliczają inwentarz żywy, uprawy roślinne, uprawy grzybów i plantacje wieloletnie. Ustalenie wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych odbywa się na podstawie danych rynkowych (ceny rynkowej lub ceny z ostatniej transakcji, jeśli nie zaszły zmiany warunków ekonomicznych). Koszt jest stosowany jako zamiennik wartości godziwej, gdy miała miejsce jedynie niewielka przemiana biologiczna od momentu jego poniesienia, np. w krótkim okresie po zasiewach. Wartość godziwa inwentarza żywego jest ustalana na podstawie cen rynkowych grup zwierząt lub grup zwierząt podobnych, co do rasy i wieku. Jeśli dane te nie są dostępne, wycena stanowi iloczyn ceny 1 kilograma mięsa i masy zwierzęcia.

Uprawy roślinne również wycenia się według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży, jednakże do momentu, w którym wartości rynkowe nie są dostępne, wycena odbywa się na podstawie poniesionych kosztów. Wiarygodna wycena upraw roślinnych jest najczęściej, zdaniem grupy, możliwa dopiero w momencie zbiorów. Nie powoduje to jednak istotnych ograniczeń wyceny, ponieważ główny przyrost wartości godziwej ma miejsce w tym samym okresie obrachunkowym, w którym następują zbiory. Jeśli jednak wycena bilansowa roślin ma zostać przeprowadzona na podstawie dominującej ceny rynkowej pomniejszonej o koszty, grupa pozyskuje dane na temat cen rynkowych oferowanych przez 3 największych odbiorców ziarna na Litwie i przyjmuje do kalkulacji ustaloną na tej podstawie cenę średnią. Z kolei cena pasz własnej produkcji jest ustalana na podstawie danych zawartych w prasie rolniczej, a także na podstawie cen w transakcjach zawieranych w przedsiębiorstwie oraz w przedsiębiorstwach sąsiednich.

Zapasy wycenia się według niższej wartości, biorąc pod uwagę koszt lub wartość możliwą do uzyskania. Wyjątek stanowią zapasy produktów rolniczych, względem których nie stosuje się ostrożności, tj. wycenia się je według wartości netto możliwej do uzyskania. Wartość netto możliwa do uzyskania jest szacowana na poziomie cen sprzedaży stosowanych w normalnym toku działalności, pomniejszonych o koszty sprzedaży.

Jednostka podaje informację, jaki byłby wpływ na wynik finansowy błędów w oszacowaniu wartości godziwej aktywów biologicznych na poziomie 10% powyżej i poniżej faktycznej ceny aktywów.

Agrowill Group AB, wykazuje w sprawozdaniu finansowym (w notach objaśniających), co wpływa na wartość godziwą poszczególnych aktywów biologicznych. Objasnienie dotyczące roślinnych upraw krótkoterminowych zaprezentowano w tabeli 15.

Tabela 15. Prezentacja zmian wartości godziwej obrotowych roślinnych aktywów biologicznych Agrowill Group AB w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok

Ustalenia zmian wartości godziwej	2014
stan na 1 stycznia	0
nabycie jednostek zależnych	27 981
zasiewy i inne wydatki do momentu zbiorów	58 146
zbiory	-86 128
zasiewy ozime oraz przygotowanie ziemi pod zasiewy jare	20 653
stan na 31 grudnia	20 653

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [SF Agrowill 2014], 1 LTL = 1,2344.

Pozycja nabycie jednostek zależnych stanowi ujęcie wyceny aktywów w wartości godziwej w trakcie roku obrotowego, która to wycena była niezbędna w związku z przeprowadzaniem transakcji przedsiębiorstwami. Wartość bilansową tych aktywów biologicznych stanowi wartość nakładów poniesionych na dokonanie zasiewów ozimych oraz przygotowanie ziemi pod zasiewy jare⁸⁸. Na dzień 31.12.2014 jest to koszt obejmujący zużycie nawozów i środków chemicznych, koszty pracy, amortyzacji maszyn i wydatki na naprawy.

Zapasy grupy w roku 2014 obejmują jedynie wyroby gotowe (produkty rolnicze) i materiały.

Astarta Holding N.V. do swoich aktywów biologicznych zalicza inwentarz żywy (przede wszystkim bydło) oraz uprawy roślinne (przed zbiorami). Podobnie jak w przypadku wcześniej analizowanych podmiotów, aktywa te wyceniane są według wartości godziwej pomniejszonej o szacowane koszty sprzedaży, z wyłączeniem sytuacji, gdy wiarygodne ustalenie tej wartości nie jest możliwe. Koszty sprzedaży obejmują koszty bezpośrednio związane ze zbyciem danego aktywa, nie obejmują kosztów finansowych i podatku dochodowego. Zyski lub straty ze zmian wartości godziwej aktywów biologicznych wpływają bezpośrednio na wynik finansowy. Aktywa biologiczne są dzielone na trwałe i obrotowe w zależności od przeciętnego okresu użyteczności danej grupy aktywów.

Ustalanie wartości godziwej aktywów biologicznych przebiega na podstawie regulacji MSSF13. Wycenę przeprowadzają eksperci w zakresie rolnictwa i MSSF. Powołując się na brak aktywnego rynku, podmiot szacuje wartość godziwą aktywów

⁸⁸ Ujęcie kosztów przygotowania ziemi w aktywach biologicznych różni sprawozdanie finansowe Agrowill od sprawozdania Agroton, który wykazywał koszty przygotowania ziemi pod uprawy w zapasach.

biologicznych na poziomie zdyskontowanych, oczekiwanych przepływów pieniężnych netto, określonych z uwzględnieniem aktualnej sytuacji rynkowej.

Produkty rolnicze są ujmowane w bilansie jako składnik zapasów, jednak są traktowane odrębnie przez politykę rachunkowości grupy. Za produkty rolnicze uznaje się zebrane uprawy. Są one wyceniane na moment zbiorów według wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży. Zysk lub strata z wyceny jest ujmowana razem ze skutkami zmian wartości aktywów biologicznych.

Wartość godziwą produktów rolniczych ustala się na podstawie MSSF13, jednak w ich przypadku możliwe jest pozyskanie informacji o cenach produktów na aktywnych rynkach i to te ceny służą za podstawę wyceny. Cena sprzedaży pomniejszana jest o szacowane koszty sprzedaży, a w ten sposób ustalona wartość produktów rolniczych stanowi ich wartość bilansową w kolejnych okresach.

Grupa przyjmuje definicję wartości godziwej za MSSF, przy czym odnosi się w pierwszej kolejności do wartości transakcji, które byłyby przeprowadzane na najważniejszych (wiodących) rynkach. W przypadku braku takich rynków, przyjmuje się rynek najkorzystniejszy dla danego aktywa, pod warunkiem że jest on dostępny dla grupy. Dokonując wyceny przyjmuje się założenie, że strony przeprowadzające transakcję działają w swoim najlepszym interesie i uzyskają najlepsze z możliwych korzyści ekonomiczne z wykorzystania aktywa. Podczas wyceny w jak największym zakresie wykorzystuje się obserwowalne dane wejściowe, a w jak najmniejszym - nieobserwowalne.

Celem ustalenia wartości godziwej aktywów biologicznych grupy (upraw i inwentarza żywego) grupa przyjęła następujące dane wejściowe i założenia:

- przychody z upraw są szacowane na podstawie wielkości zbiorów, a w przypadku bydła planowanej ilości wyprodukowanego mleka (w okresie produktywności) i ilości mięsa (w momencie uboju);
- przeciętny okres produktywności jest ustalany na bazie wewnętrznych danych statystycznych;
- ceny ziarna zbóż i nasion roślin oleistych, mleka i mięsa są uzyskiwane spośród danych rynkowych na koniec okresu sprawozdawczego;
- koszty sprzedaży są ustalane na podstawie aktualnego poziomu kosztów operacyjnych;

- wzrost cen i kosztów produkcji oraz sprzedaży jest szacowany na takim samym poziomie, jak prognozowany wskaźnik inflacji na Ukrainie;
- przy ustalaniu wartości godziwej wykorzystuje się stopę dyskontową przed opodatkowaniem, opartą o wskaźniki rynkowe na dzień bilansowy.

Założenia te stanowią ocenę kierownictwa dotyczącą przyszłych trendów w rolnictwie i znajdują źródła zarówno w zewnętrznych, jak i wewnętrznych źródłach danych. W 2014 roku podczas ustalania wartości godziwej upraw przyjęto następujące nieobserwowalne dane wejściowe:

- stopę dyskontową na poziomie 20%;
- plony: 4,81 ton/ha pszenicy ozimej, 2,0 tony/ha żyta ozimego;
- ceny: 3.380 UAH/tonę pszenicy ozimej, 1.750 UAH/tonę żyta ozimego.

Tabela 16. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych (obrotowe) Astarta Holding N.V. w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok

Ustalenia zmian wartości godziwej	2014	2013
stan na 1 stycznia	74 455	127 073
inwestycja w przyszłe uprawy	576 455	297 271
zysk ze zmian wartości na skutek przemiany fizycznej i zmian cen rynkowych	149 235	109 876
spadek na skutek zbiorów	-684 320	-459 764
stan na 31 grudnia	115 825	74 455

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [SF Astarta 2014], 1 UAH = 0,2246.

W tabeli powyżej przedstawiono sposób prezentacji operacji wpływających na wartość godziwą roślinnych aktywów biologicznych. Grupa rozpoznaje na dzień bilansowy zmiany wartości upraw do poziomu oszacowanej wartości godziwej (w przeciwieństwie do analizowanych wcześniej: Agroton i Agrowill), nie stosuje bowiem uproszczenia polegającego na ujęciu wartości upraw ozimych na dzień bilansowy według kosztu wytworzenia (co inne spółki uzasadniają niewielką przemianą biologiczną). Stosuje wycenę w wartości godziwej ustalonej na trzecim poziomie, tj. w oparciu o oczekiwane zdyskontowane przepływy pieniężne.

Grupa nie podaje szczegółowych źródeł powyższych oszacowań. Podkreśla jednak, że znaczące odchylenia każdego z powyższych założeń przełożą się w istotnym stopniu na ustalenia wartości godziwej. Wzrost stopy dyskontowej spowoduje spadek wartości, podczas gdy wzrost cen i plonów przełoży się na wzrost wartości godziwej

wycenianych aktywów biologicznych. Sposób prezentacji skutków ewentualnych zmian szacunków przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17. Wpływ zmian kluczowych założeń przyjętych do szacowania wartości godziwej aktywów biologicznych na tą wartość oraz na zysk na akcję (wybrane dane)

Scenariusze zmian	zmiana wartości aktywów biologicznych	zmiana wskaźnika EPS (zysk na akcję)
10% wzrost cen ziarna	10 832	0,43
10% spadek cen ziarna	-10 832	-0,43
10% wzrost plonów pozyskanych z upraw rolnych	15 736	0,63
10% spadek plonów pozyskanych z upraw rolnych	-15 736	-0,63
10% wzrost kosztów produkcji poniesionych do momentu zbiorów	-4 892	-0,20
10% spadek kosztów produkcji poniesionych do momentu zbiorów	4 892	0,20
5% wzrost wskaźnika inflacji	1 266	0,05
5% spadek wskaźnika inflacji	-1 266	-0,05
1% wzrost stopy dyskontowej	-624	-0,02
1% spadek stopy dyskontowej	624	0,02

Zródło: Opracowanie własne na podstawie [SF Astarta 2014], 1 UAH = 0,2246.

Zapasy⁸⁹ są wyceniane według niższej wartości: kosztu lub ceny netto możliwej do uzyskania. Koszty materiałów i wyrobów gotowych wyceniane są według wartości średnioważonej, obejmują koszty związane z ich doprowadzeniem do obecnego stanu i miejsca, m.in. koszty transportu. Koszty produkcji w toku i wyrobów gotowych obejmują koszty zużycia materiałów, robocizny oraz koszty ogólne produkcji, rozliczane na produkty z uwzględnieniem stopnia ich przetworzenia. Wśród zapasów wyróżnia się również grupę "inwestycje pod przyszłe uprawy", która obejmuje koszty nawozów i prac związanych z przygotowaniem ziemi pod uprawy na kolejne sezony. W momencie dokonania zasiewów koszty te zostają przekwalifikowane do aktywów biologicznych (wycenianych według wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży).

Industrial Milk Company S.A. klasyfikuje aktywa biologiczne w oparciu o sposób pozyskania z nich korzyści ekonomicznych (nie o okres ekonomicznej użyteczności). Na tej podstawie wyróżniane są cztery kategorie aktywów biologicznych:

⁸⁹ Poza produktami rolniczymi, traktowanymi odrębnie.

- trwałe aktywa biologiczne - hodowle roślinne,
- trwałe aktywa biologiczne - hodowle bydła,
- obrotowe aktywa biologiczne - hodowle roślinne,
- obrotowe aktywa biologiczne - hodowle bydła.

Wszystkie grupy aktywów biologicznych wyceniane są według wartości godziwej. Ogólne zasady wyceny stosowane w odniesieniu do aktywów biologicznych nie odstępują od określonych w MSSF13, tj. wycena następuje na poziomie wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży, z wyjątkiem sytuacji, gdy wartość godziwa nie może być wiarygodnie ustalona. Zyski lub straty z wyceny ujmuje się w sprawozdaniu z całkowitych dochodów w dedykowanej tej operacji pozycji. Wydatki poniesione do dnia bilansowego są kapitalizowane w koszcie aktywów biologicznych.

Na wydatki kapitalizowane, w przypadku upraw roślinnych, składają się wszystkie koszty bezpośrednie oraz koszty ogóle związane z działem upraw, np. koszty materiałów (ziarna, nawozów mineralnych, paliwa, innych), wynagrodzenia i narzuty na wynagrodzenia, amortyzacja, koszty dzierżawy ziemi, podatki, usługi obce, a także inne wydatki związane z uprawą i zbiorami aktywów biologicznych. Koszty związane z przygotowaniem ziemi pod uprawy są ujmowane w zapasach jako produkcja w toku. Po dokonaniu zasiewów, koszty te zostają przekwalifikowane do aktywów biologicznych wycenianych już jednak według wartości godziwej.

Uzasadniając decyzję brakiem aktywnego rynku na trwałe aktywa biologiczne roślinne i zwierzęce na Ukrainie, spółka ustala wartość godziwą tych aktywów na poziomie oczekiwanych zdyskontowanych przepływów pieniężnych. Te ustalane są jednak na podstawie cen rynkowych i aktualnej, uwarunkowanej sytuacją rynkową, stopy dyskontowej na dzień wyceny. Wartość obrotowych aktywów biologicznych - bydła, jest ustalana na podstawie cen rynkowych na dzień bilansowy, stosowanych względem zwierząt w podobnym wieku, rasie i pochodzeniu. W polityce rachunkowości nie jest wspomniany sposób ustalenia wartości godziwej roślinnych obrotowych aktywów biologicznych. Jednakże w nocie dotyczącej tej grupy aktywów grupa podaje informację, że wycenia się je na trzecim poziomie wartości godziwej, tj. za pomocą oczekiwanych przepływów pieniężnych, przyjmując szacunkową wielkość plonów i oczekiwaną cenę. Względem aktywów roślinnych (w przeciwieństwie do wycenianego tą samą metodą bydła) nie zastosowano współczynnika dyskontowego. Podano natomiast, w jaki sposób

wpłyne na ustalenie wartości godziwej 10-procentowe odchylenie nieobserwowalnych danych wejściowych (zwiększające i zmniejszające).

Za produkty rolnicze grupa uznaje produkty zebrane z aktywów biologicznych. Są one wyceniane według wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży na moment zbiorów. Do wyceny stosuje się aktualne ceny notowane na aktywnych rynkach, z kolei szacunkowe koszty sprzedaży określa się na podstawie warunków wynikających z zawartych umów sprzedaży. Różnica z wyceny jest odnoszona do sprawozdania z całkowitych dochodów. Po pierwotnym rozpoznaniu produkty roślinne są traktowane jak zapasy.

Zapasy są wyceniane według niższej z wartości: kosztu lub wartości możliwej do uzyskania netto. Koszty obejmują koszty zakupu, przetworzenia, dostarczenia do aktualnego stanu i miejsca. Koszt produkcji w toku i wyrobów gotowych zawierają koszty materiałów bezpośrednich i robocizny, a także inne koszty bezpośrednie i pośrednie koszty produkcji odpowiadające normalnemu wykorzystaniu zdolności produkcyjnych. W pozycji produkcja w toku kapitalizuje się koszty związane z przygotowaniem ziemi do zasiewów w kolejnym okresie. Pozycja ta zostaje przekwalifikowana do aktywów biologicznych w momencie zasiewów. Do wyceny rozchodu zapasów stosuje się metodę FIFO. Wartość zapasów podlega analizie co roku, pod kątem potrzeby dokonania odpisów aktualizujących wartość. Dotyczy to także produkcji w toku stanowiącą inwestycję pod przyszłe zbiory, której wartość jest ustalona na podstawie poniesionych w roku kosztów. Zarząd ocenia wartość tej inwestycji w odniesieniu do oczekiwanych korzyści z jej użycia w przyszłości, wykorzystując w swoich szacunkach rekomendacje wynikające ze źródeł naukowych, a także kalkulacji rolniczych sporządzanych przez wewnętrzną jednostkę usługową grupy.

Tabela 18. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych obrotowych aktywów biologicznych Industrial Milk Company S.A. w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok

Ustalenia zmian wartości godziwej	kukurydza	pszenica	żyto	trawy	słonecznik	inne	razem
stan na 31 grudnia 2013	0	19 840	0	368	0	0	20 208
skumulowane wydatki (zbiory 2014)	208 969	16 235	32	6 509	38 818	20 998	291 561
przeszacowanie do wartości godziwej na dzień zbiorów	136 553	15 400	0	0	23 084	4 198	179 235
zbiory 2014	-345 396	-31 495	-32	-6 390	-61 583	-25 126	-470 021
braki podczas zbiorów 2014	-126	0	0	-25	-319	0	-470
skumulowane wydatki (zbiory 2015)	0	7 737	0	151	0	0	7 888
zmiana wartości godziwej (zbiory 2015)	0	1 992	0	0	0	0	1 992
różnice kursowe	0	-12 317	0	-312	0	-63	-12 693
stan na 31 grudnia 2014	0	17 392	0	302	0	7	17 701

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [SF IMC 2014], 1 USD = 3,5072.

Na uwagę zasługuje sposób prezentacji zmian wartości aktywów biologicznych grupy, przedstawiony na przykładzie aktywów roślinnych w tabeli 18. W porównaniu do innych jednostek przedstawiających podobne dane, na pozytywną ocenę zasługuje:

- wykazanie zmian wartości każdej grupy aktywów odrębnie,
- wskazanie zmian wartości wszystkich grup aktywów, posiadanych przez jednostkę, także tych, które nie wykazują sald na początek i koniec okresu, poprzez co możliwa staje się ocena wolumenu produkcji roślin ozimych i jarych,
- rozbieżność wydatków dotyczących upraw na zbiory roku 2014 i 2015, co umożliwia przypisanie kosztów do okresów,
- rozbieżność zmian wartości godziwej na dotyczące zbiorów 2014 (już zebranych) i dotyczące roku 2015 (wycena na dzień bilansowy).

Kernel Holding S.A. jest jedyną z analizowanych jednostek, której rok obrotowy nie pokrywa się z kalendarzowym i kończy się 30 czerwca. Do aktywów biologicznych holding zalicza uprawy polowe i bydło, zwracając uwagę, że aby zakwalifikować dany

składnik do aktywów biologicznych albo produktów rolniczych musi być to składnik powstały na skutek przeszłych zdarzeń, który prawdopodobnie w przyszłości przyniesie korzyści, a którego wartość godziwa lub koszt może zostać wiarygodnie ustalony (czyli musi spełniać ogólną definicję aktywów). Aktywa biologiczne dzieli się na trwałe i obrotowe ze względu na przeciętny okres ekonomicznej użyteczności. Wszystkie aktywa z wyjątkiem bydła zakwalifikowanego jako trwałe, stanowią aktywa obrotowe, ponieważ ich oczekiwany okres użyteczności jest krótszy niż rok.

Aktywa biologiczne oraz produkty rolnicze wycenia się według wartości godziwej pomniejszonej o oszacowane koszty sprzedaży, a wynik wyceny ujmuje w sprawozdaniu z całkowitych dochodów. W przypadku gdy dla danych aktywów biologicznych nie istnieje aktywny rynek, a alternatywne sposoby szacowania wartości godziwej są niewiarygodne, pomiaru ich wartości dokonuje się na podstawie bieżącej wartości oczekiwanych przepływów pieniężnych netto ze sprzedaży aktywów zdyskontowanych odpowiadającą warunkom rynkowym stopą. Koszty przygotowania pól przed zasiewami wykazuje się jako produkcję w toku w zapasach. Po dokonaniu zasiewów koszt ten jest zaliczany do aktywów biologicznych. W sprawozdaniu na dzień 30 czerwca 2014 nie wykazano produkcji w toku, co prawdopodobnie wynika z przyjęcia roku obrotowego rozpoczynającego się 1 lipca.

Zapasy wycenia się po niższej z wartości: koszt lub wartość możliwa do uzyskania. Koszt zawiera koszty zakupu oraz, gdzie jest to wskazane specyfiką produktu rolnego, wydatki związane z doprowadzeniem zapasów do aktualnego miejsca i stanu.

Badana grupa definiuje wartość godziwą za MSSF, zwracając uwagę na właściwość wykorzystywanych do wyceny rynków⁹⁰, oraz przyjmuje również hierarchię metod wyceny. Natomiast samo oszacowanie wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych przebiega w oparciu o następujące kluczowe założenia:

- oczekiwany poziom produkcji roślinnej (dla upraw na polach),
- oczekiwane wpływy z inwentarza żywego,
- przeciętna liczba krów mlecznych i ich waga,
- okres produktywności jednej krowy mlecznej,
- szacowane zmiany przyszłych cen sprzedaży,
- przewidywane koszty produkcji i koszty sprzedaży,

⁹⁰ Czyli wskazując, ceną z którego rynku kieruje się jednostka, jeśli na dany produkt występują różne aktywne rynki. Por. Astarta.

- stopa dyskontowa.

Pomimo że część z tych danych jest uzyskiwana z publikowanych danych rynkowych, to większość z nich jest jednak obliczana na podstawie historycznych i prognozowanych wyników grupy.

Tabela 19. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych Kernel Holding S.A. w sprawozdaniu finansowym za 2013/2014 rok

Ustalenia zmian wartości godziwej	skumulowane wydatki	efekt przemiany biologicznej	wartość godziwa aktywów biologicznych
stan na 30 czerwca 2013	562 937	167 876	730 813
wzrost wartości w związku z zakupami i kapitalizacją kosztów (zbiory 2013)	466 542	0	466 542
spadek wartości w związku ze zbiorami (2013)	-1 029 479	-167 876	-1 197 354
wzrost wartości w związku z zakupami i kapitalizacją kosztów (zbiory 2014)	453 438	0	453 438
zysk ze zmiany wartości wynikającej ze zmiany fizycznej i ze zmian cen rynkowych	0	103 992	103 992
różnice kursowe	0	-13 509	-13 509
stan na 30 czerwca 2014	453 438	90 483	543 922

Zródło: Opracowanie własne na podstawie [SF Kernel 2013/2014], 1 USD = 3,0473.

Powyżej przedstawiono sposób prezentacji zmian wartości godziwej aktywów biologicznych stosowany w sprawozdaniu finansowym holdingu Kernel. Pozwala on na wyróżnienie skutków zmian wynikających z poniesionych nakładów i tych wynikających bezpośrednio z wyceny, w jednej pozycji łączy jednak zmianę wartości będącą następstwem przemiany biologicznej i zmiany cen. Wiadomo jedynie, że do wyceny aktywów biologicznych wykorzystano poziom trzeciej wartości godziwej, tj. oczekiwane zdyskontowane przepływy pieniężne. Przedstawiając założenia do obliczeń określono:

- planowane plony na poziomie 1,92-7,20 ton na hektar,
- planowane ceny zbóż na poziomie 140-392 USD za tonę,
- stopę dyskontową na poziomie 23,9%.

Przyjęcie rozległych przedziałów wynika przede wszystkim z różnorodności podlegających wycenie upraw (m.in. kukurydza, słonecznik, soja, pszenica, rzepak, buraki cukrowe, jęczmień).

Ostatnią z analizowanych jednostek jest KSG Agro S.A. W badanej spółce podział aktywów biologicznych sprowadza się do wyróżnienia dwóch zbiorczych grup: upraw roślinnych na polach oraz inwentarza żywego. Do wyceny upraw polowych wykorzystuje się określone techniki wyceny, ponieważ na zboża ozime i inne długoterminowe uprawy na tym samym etapie wzrostu nie ma aktywnego rynku. Wartość godziwa roślinnych aktywów biologicznych grupy jest więc ustalana w oparciu o bieżącą wartość przewidywanych przyszłych przepływów pieniężnych z aktywów przed opodatkowaniem. Wycena ta jest oparta na aktualnym obszarze upraw i ocenach dotyczących oczekiwanych podczas zbiorów plonów, czasu zbiorów, przyszłych działań, kosztów zbiorów i cen sprzedaży. Stopa dyskontowa jest ustalana na podstawie danych rynkowych.

Zysk lub strata, które występują przy początkowym ujęciu aktywów biologicznych w wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży, a także te pochodzące ze zmian tej wartości na każdy dzień bilansowy, są ujmowane w rachunku wyników w okresie, w którym wystąpiły. Kryterium podziału na aktywa trwałe i obrotowe jest oczekiwany okres wykorzystania korzyści ekonomicznych wbudowanych w aktywa biologiczne. Uprawy ozime są klasyfikowane jako aktywa obrotowe. Koszt przygotowania pól przed zasiewami jest wykazywany w pozycji produkcja w toku, w zapasach. Po zasiewach koszty te są przekwalifikowywane do aktywów biologicznych wycenianych według wartości godziwej.

Grupa kapitałowa podkreśla, że do sporządzenia sprawozdania finansowego, konieczne jest przeprowadzenie ocen i szacunków, które wpływają na ujęte w sprawozdaniu finansowym wielkości. Do takich przypadków należy wycena aktywów biologicznych. W przypadku braku występowania obserwowalnych cen rynkowych dla aktywów biologicznych, konieczne jest szacowanie przyszłych przepływów pieniężnych, przyjmując następujące założenia:

- oszacowane plony podczas zbiorów - ocena dokonana przez niezależnego inspektora;
- przeciętny okres produktywności inwentarza żywego - określony na podstawie wewnętrznych statystyk;
- ceny rynkowe zbóż, mleka i mięsa - pozyskane z zewnętrznych źródeł;

- koszty produkcji, upraw i zbiorów - oparte na informacjach historycznych i skorygowane, w razie potrzeby, do takiego poziomu aby odpowiadały aktualnie stosowanym materiałom i technikom produkcji;
- czas zbiorów - ustalony na podstawie danych historycznych;
- stopa dyskontowa - oszacowana jako średnioważony koszt kapitału ustalony przy wykorzystaniu modelu CAPM.

Przyjęte założenia podlegają regularnym przeglądom, celem zweryfikowania ich poprawności i aktualności, wszelkie różnice pomiędzy szacunkami a bieżącymi wartościami są redukowane.

Produkty rolnicze pozyskiwane z aktywów biologicznych badanej grupy kapitałowej są wyceniane w wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży na moment zbiorów. Ustalenie wartości tych produktów zostaje uproszczone przez pogrupowanie produktów według wspólnych cech, np. typu albo jakości. Wartość godziwa każdej grupy na koniec okresu sprawozdawczego zostaje ustalona jako niższa z dostępnych: przeciętnych cen rynkowych podobnych produktów na moment zbiorów i możliwych do uzyskania cen netto. Metody i szacunki, podobnie jak przy wycenie aktywów biologicznych podlegają okresowej weryfikacji.

Pozostałe zapasy, podobnie jak w przypadku pozostałych jednostek, są wyceniane według niższej z wartości: koszcie lub wartości możliwej do uzyskania.

Grupa kapitałowa zwraca uwagę na znaczne zmniejszenie wartości godziwej posiadanych aktywów biologicznych, uzasadnia to zastosowaniem podczas szacunków niższych oczekiwanych cen zbóż, plonów, a także wzrostem przyjętej stopy dyskontowej (z 26,64% do 33,63%). Ponadto o 1/3 uległa zmniejszeniu powierzchnia zasiewów.

W tabeli poniżej przedstawiono sposób prezentacji zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych w sprawozdaniu finansowym grupy. Tabela ta obejmuje również odrębnie przedstawione zmiany wartości zwierzęcych aktywów biologicznych. W przeciwieństwie do sposobu prezentacji stosowanego przez wcześniejsze podmioty, badana jednostka nie wykazuje zmian wartości aktywów biologicznych w podziale na aktywa trwałe i obrotowe, co zdaniem autorki, zmniejsza w istotny sposób jej użyteczność, brak bowiem możliwości powiązania zmian wartości z konkretnymi pozycjami bilansu.

Tabela 20. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych KSG Agro S.A. w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok

Ustalenia zmian wartości godziwej	2014
stan na 31 grudnia 2013	133 298
zakupy	0
inwestycja w przyszłe uprawy (i inwentarz żywy)	53 117
zmiany związane z nabyciem przedsiębiorstwa	-1 736
sprzedaż	0
zysk/strata ze zmiany wartości godziwej wynikającej ze zmiany fizycznej i ze zmian cen rynkowych	-58 184
zbiory w okresie	-48 196
różnice kursowe	-65 108
stan na 31 grudnia 2014	13 191

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [SF KSG Agro 2014], 1 USD = 3,5072.

Z drugiej jednak strony, KSG Agro S.A. prezentuje szczegółowo koszty poniesione w związku z wytworzeniem poszczególnych grup aktywów, wpływające na ustalenie ich wartości godziwej, czego nie dokonano w poprzednio analizowanych sprawozdaniach. Koszty wchodzące w skład pozycji "Inwestycja w przyszłe uprawy" przedstawiono w tabeli 21.

Tabela 21. Koszty pozycji "Inwestycja w przyszłe uprawy" KSG Agro S.A. w 2014 roku

Elementy składowe pozycji "Inwestycja w przyszłe uprawy"	2014
surowce	19 454
dzierżawa ziemi	12 721
wynagrodzenia	5 212
amortyzacja	4 668
podatek rolny ("Fixed Agricultural Tax")	957
inne	10 104
razem	53 117

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [SF KSG Agro 2014], 1 USD = 3,5072.

Objaśniono także pozycję "Zysk/strata ze zmiany wartości godziwej wynikającej ze zmiany fizycznej i ze zmian cen rynkowych", nie wskazując jednak szczegółowo na źródła zmian wartości, a raczej na obiekty, których dotyczą zmiany. Objasnienia te przedstawiono w tabeli 22.

Tabela 22. Objasnienie zmian wartosci godziwej roslinnych aktywow biologicznych KSG Agro S.A. w 2014 roku

Elementy skladowe pozycji "Zysk/strata ze zmiany wartosci godziwej wynikajacej ze zmiany fizycznej i ze zmian cen rynkowych"	2014
uprawy na polu	5 054
produkty rolnicze na dzien zbiorow	-59 507
lucerna	-4 160
ogrody	428
razem	-58 184

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [SF KSG Agro 2014], 1 USD = 3,5072.

Obok indywidualnej analizy sprawozdań finansowych przeprowadzono analizę struktury aktywów i wyniku finansowego spółek w kontekście prowadzonych badań, wyniki analizy przedstawiono w tabeli 23.

Tabela 23. Zestawienie kluczowych elementów sprawozdania z sytuacji finansowej i sprawozdania z całkowitych dochodów badanych spółek giełdowych

Dane spółki za rok obrotowy	Agroton Public Limited		Agrowill Group AB		Astarta Holding N.V.		Industrial Milk Company S.A.		Kernel Holding S.A.		KSG Agro S.A.		średnia arytmetyczna	średnia wewnętrzna
	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013		
przychody ze sprzedaży	206 813	285 462	178 797	40 478	1 235 038	793 592	484 930	402 511	7 292 954	8 522 542	92 246	204 063	Nd.	Nd.
koszt własny sprzedaży	210 443	325 861	139 688	31 522	949 438	714 301	455 347	407 779	5 387 547	7 194 666	100 990	242 803	Nd.	Nd.
zmiana wartości aktywów biologicznych i produktów rolniczych	69 404	41 711	-5 739	0	156 684	112 477	187 607	194 674	-52 139	45 301	20 721	56 119	Nd.	Nd.
zysk/strata na sprzedaży	65 774	1 312	33 370	8 957	442 284	191 768	217 190	189 406	1 853 267	1 373 177	11 977	17 378	Nd.	Nd.
zysk/strata netto	-282 295	-19 956	43 916	6 291	-226 376	46 317	-165 989	90 538	-327 298	320 737	-138 447	-100 313	Nd.	Nd.
suma bilansowa	343 695	652 774	520 965	168 884	2 188 114	1 782 150	644 609	1 269 147	5 847 836	7 196 601	353 599	832 139	Nd.	Nd.
trwałe aktywa biologiczne	8 729	11 090	33 262	4 836	131 312	117 005	25 371	52 903	0	0	80 508	79 866	Nd.	Nd.
w tym uprawy roślinne	0	0	6 150	4 836	0	0	235	526	0	0	1 242	22 828	Nd.	Nd.
obrotowe aktywa biologiczne	20 861	21 152	20 653	0	115 825	74 455	34 830	62 098	557 156	752 674	19 482	115 468	Nd.	Nd.
w tym uprawy roślinne	14 383	8 610	20 653	0	115 825	74 455	17 701	20 208	543 922	730 813	11 949	110 463	Nd.	Nd.
zapasy	69 906	130 047	43 904	13 112	679 396	632 303	290 954	487 676	912 749	823 478	14 194	45 527	Nd.	Nd.
w tym produkcja w toku	13 696	35 482	- ⁹¹	-	128 410	190 557	93 383	191 946	0	0	3 595	8 961	Nd.	Nd.
w tym produkty rolnicze	51 409	82 030	26 631	0	137 096	175 312	185 752	265 043	32 670	69 643	3 939	16 235	Nd.	Nd.
udział zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych w przychodach ze sprzedaży	33,56%	14,61%	3,21%	0,00%	12,69%	14,17%	38,69%	48,36%	0,71%	0,53%	22,46%	27,50%	18,04%	15,98%
udział zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych w zysku/stracie na sprzedaży	105,52%	3179,95%	17,20%	0,00%	35,43%	58,65%	86,38%	102,78%	2,81%	3,30%	173,00%	322,93%	340,66%	70,81%
udział zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych w zysku/stracie netto	24,59%	209,02%	13,07%	0,00%	69,21%	242,84%	113,02%	215,02%	15,93%	14,12%	14,97%	55,94%	82,31%	41,42%
udział trwałych aktywów biologicznych w aktywach ogółem	2,54%	1,70%	6,38%	2,86%	6,00%	6,57%	3,94%	4,17%	0,00%	0,00%	22,77%	9,60%	5,54%	4,24%
udział obrotowych aktywów biologicznych w aktywach ogółem	6,07%	3,24%	3,96%	0,00%	5,29%	4,18%	5,40%	4,89%	9,53%	10,46%	5,51%	13,88%	6,03%	5,27%
udział produktów rolniczych w aktywach ogółem	14,96%	12,57%	5,11%	0,00%	6,27%	9,84%	28,82%	20,88%	0,56%	0,97%	1,11%	1,95%	8,59%	5,79%
udział produktów rolniczych w zapasach	73,54%	63,08%	60,66%	0,00%	20,18%	27,73%	63,84%	54,35%	3,58%	8,46%	27,75%	35,66%	36,57%	36,37%
udział produkcji w toku w zapasach	19,59%	27,28%	0,00%	0,00%	18,90%	30,14%	32,10%	39,36%	0,00%	0,00%	25,33%	19,68%	17,70%	20,88%
udział aktywów biologicznych i produktów rolniczych w aktywach ogółem	23,57%	17,51%	15,46%	2,86%	17,56%	20,58%	38,16%	29,94%	10,09%	11,43%	29,39%	25,42%	20,16%	19,80%

Zródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych badanych spółek giełdowych.

⁹¹ Agrowill Group AB ujmuje nakłady na przygotowanie ziemi w aktywach biologicznych, nie jako produkcję w toku.

Analizie poddano wpływ pozycji "zysk/strata z wyceny aktywów biologicznych i produktów rolniczych" na kształtowanie wyniku finansowego. Ustalono, że wartość tej pozycji może stanowić nawet 48,36% wartości przychodów ze sprzedaży, natomiast w latach 2013-2014 odpowiadała średnio⁹² prawie 16% przychodów ze sprzedaży. Wartość zysku lub straty z wyceny odniesiono także do wyników na poziomie sprzedaży oraz do wyniku netto. Wykazano, że wpływ ujmowanych w rachunku wyników skutków wyceny aktywów biologicznych i produktów rolniczych według wartości godziwej na wynik finansowy jest istotny, pozycja ta w wielu przypadkach przekraczała bowiem wartość samego wyniku finansowego, stanowiąc jego wielokrotność⁹³. Średni udział zmiany wartości godziwej w wyniku na sprzedaży wynosił ponad 70%, a w wyniku netto - ponad 40%. Ustalono także poziom wyniku finansowego, jaki byłby zaprezentowany w sprawozdaniu finansowym, gdyby jednostka nie ujmowała w nim skutków wyceny aktywów biologicznych i produkcji w toku według wartości godziwej, co przedstawiono w tabeli 24.

Zysk lub strata z wyceny aktywów biologicznych i produktów rolniczych według wartości godziwej w istotnym stopniu wpływa na poziom wyniku finansowego. Gdyby nie dokonano wyceny i nie ujęto jej skutków w rachunku wyników, wyniki netto spółek zmieniłyby się nawet kilkukrotnie, co wykazano w tabeli poniżej.

⁹² W interpretacjach uwzględniana jest średnia ustalona z wyłączeniem dwóch skrajnych wyników.

⁹³ Pod uwagę należy jednak wziąć fakt, że im wynik finansowy był bliższy zeru, tym wyższy był uzyskiwany wynik.

Tabela 24. Wpływ nieuwzględnienia skutków wyceny według wartości godziwej na wynik finansowy netto

Spółki giełdowe	Dane za rok obrotowy	zmiana wartości aktywów biologicznych i produktów rolnych	zysk/strata netto	wynik netto bez uwzględnienia zmiany wartości aktywów biol. i produktów rolnych [2]-[1]	relacja wyniku bez uwzględnienia zmian wartości godziwej do aktualnego wyniku netto [3]/[2]
		[1]	[2]	[3]	[4]
Agroton Public Limited	2014	69 404	-282 295	-351 699	125%
	2013	41 711	-19 956	-61 667	309%
Agrowill Group AB	2014	-5 739	43 916	49 655	113%
	2013	0	6 291	6 291	100%
Astarta Holding N.V.	2014	156 684	-226 376	-383 060	169%
	2013	112 477	46 317	-66 161	-243%*
Industrial Milk Company S.A.	2014	187 607	-165 989	-353 596	213%
	2013	194 674	90 538	-104 136	-215%*
Kernel Holding S.A.	2014	-52 139	-327 298	-275 159	84%
	2013	45 301	320 737	275 436	86%
KSG Agro S.A.	2014	20 721	-138 447	-159 167	115%
	2013	56 119	-100 313	-156 432	156%

* Ze względu na zmianę znaku wyniku netto użyto formuły $-(-[3]+[2])/[2]$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych podmiotów za rok 2014.

Obok wpływu na wynik finansowy, analizowano także udział aktywów biologicznych i produktów rolniczych w sumie bilansowej grup. Zgodnie z przedstawioną powyżej charakterystyką podmiotów, nie zajmują się one wyłącznie działalnością rolniczą, jednak ta stanowi przeważającą część. Wpływa to na strukturę aktywów podmiotów. Udział aktywów biologicznych i produktów rolniczych (czyli aktywów rolniczych wycenianych według wartości godziwej) stanowi średnio 20% sumy bilansowej, co potwierdza fakt, że prawidłowa wycena tych aktywów ma istotny wpływ na wiarygodność sprawozdania finansowego.

W wielu przypadkach duży wpływ na wysokość wartości godziwej miały różnice kursowe. Sytuacje taką można uzasadnić gwałtowną zmianą kursu hrywny ukraińskiej (np. w odniesieniu do dolara amerykańskiego).

Rysunek 21. Kurs hrywny ukraińskiej w stosunku do dolara amerykańskiego w latach 2011-2015

Źródło: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=UAH&to=USD&view=5Y> (dostęp internetowy 20.12.2015).

Prowadząc analizę czynników wpływających na wartość godziwą aktywów należy uwzględnić również ponoszone przez podmioty ryzyko. W każdym z analizowanych sprawozdań finansowych podmioty wymieniały czynniki ryzyka wpływające lub mogące zagrozić ich funkcjonowaniu. Do najczęściej wymienianych czynników mogących mieć wpływ na wartość godziwą aktywów biologicznych należały m.in.:

- sytuacja polityczna na Ukrainie (konflikt zbrojny),
- warunki pogodowe (wpływają na wielkość plonów, mogą powodować zniszczenie upraw lub uniemożliwić zbiory)
- ceny produktów rolniczych (są poza kontrolą jednostki, ulegają wpływom różnych, trudnych do przewidzenia czynników)
- choroby zwierząt i roślin,
- polityka państwa względem sektora rolnictwo (podatki, wpływ Unii Europejskiej, subsydia, ustawodawstwo),
- sezonowość działalności.

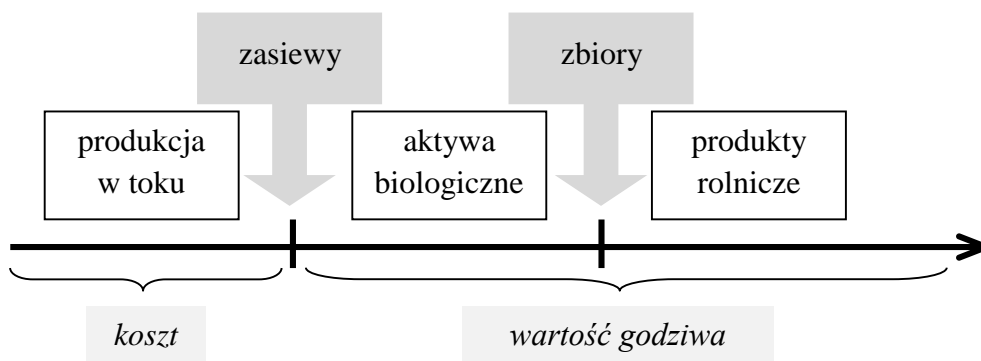
W większości z analizowanych przypadków wymienione w sprawozdaniu ryzyka, pomimo że dotyczyły w znacznej mierze upraw roślinnych, nie wpływały bezpośrednio na sposób ustalenia wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych. Tylko jeden podmiot (Agroton Public Limited) zdecydował się na dokonanie odpisu aktualizującego wartość zapasów w konsekwencji konfliktu zbrojnego na Ukrainie. Podczas gdy produkty

rolnicze są wyceniane na moment zbiorów, a więc można uznać że nie podlegają już w istotnym stopniu ryzyku pogodowemu, w związku z czym błąd ustalenia ich wartości godziwej jest konsekwencją błędnego oszacowania cen sprzedaży, wartość godziwa aktywów biologicznych (upraw przed zbiorami) powinna uwzględniać ryzyko, że aktywa te mogą w ogóle nie zostać pozyskane.

Z przeprowadzonego badania można wysnuć następujące wnioski:

1. aktywa biologiczne i produkty rolnicze zasadniczo wyceniane są według wartości godziwej; stosowane są jednak różne sposoby ustalenia wartości godziwej, część podmiotów stoi na stanowisku, że na wiele aktywów biologicznych nie ma aktywnego rynku, w związku z czym wycenia je na podstawie szacowanych przyszłych przepływów pieniężnych, natomiast inne stosują do wyceny dane źródłowe na poziomie pierwszym i drugim;
2. jeden z analizowanych podmiotów dokonuje wyceny upraw ozimych na dzień bilansowy według kosztu wytworzenia, stając na stanowisku, że do tego momentu przemiana biologiczna była na tyle niewielka, że nie wpłynęła w istotny sposób na zwiększenie wartości godziwej upraw;
3. skutki wyceny aktywów biologicznych i produktów rolniczych według wartości godziwej są ujmowane w rachunku zysków i strat, obok przychodów ze sprzedaży i związanych z nimi kosztów (a więc w najbardziej "operacyjnej" części rachunku wyników);
4. podmioty aktywują koszty przygotowania ziemi pod uprawy (wyceniają je po koszcie wytworzenia), lecz różna jest prezentacja tego składnika majątku: niekiedy stanowi element zapasów jako produkcja w toku (co w przypadku podmiotów zajmujących się jednocześnie produkcją pozarolniczą może prowadzić do błędnej interpretacji danych), jako inwestycję w przyszłe uprawy (jako element zapasów), a niekiedy włączając poniesione koszty do grupy aktywów biologicznych;
5. koszty przygotowywanych pod uprawy ziem zostają przekwalifikowane do aktywów biologicznych na moment zasiewów i w tym samym momencie rozpoczyna się ich wycena według wartości godziwej, co prowadzi do rozpoznania zysku lub straty zanim aktywa ulegną jakiegokolwiek przemianie; moment zmiany podstawy wyceny przedstawiono na rysunku 22.

Rysunek 22. Cykl życia i metody wyceny upraw roślinnych

Źródło: Opracowanie własne.

6. wszystkie jednostki w sprawozdaniach finansowych zawarły noty objaśniające zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych, jednak są one sporządzane w sposób nieustandaryzowany, różny jest stopień rozbudowania przesłanek zmian wartości, niekiedy nie ma podziału na aktywa trwałe i obrotowe, a niekiedy na roślinne i zwierzęce;
7. w pozycji bilansowej „Zapasy” ujmowane są m.in. produkty rolnicze, wyceniane według wartości godziwej, podczas gdy inne zapasy wyceniane są według niższej z wartości: kosztu lub ceny możliwej do uzyskania, co powoduje, że w jednej pozycji bilansu znajdują się aktywa, względem których stosuje się różne metody wyceny;
8. wśród aktywów trwałych wykazywane są łącznie zarówno rośliny o charakterze produkcyjnym, jak i te, których wzrost wartości jest skutkiem przemiany biologicznej, w związku z czym mają charakter raczej zapasu niż aktywa trwałego⁹⁴;
9. wartość godziwa aktywów biologicznych na dzień bilansowy nie uwzględnia stopnia przetworzenia danego aktywa, najczęściej jest iloczynem oczekiwanego plonu, oczekiwanej ceny i stopy dyskontowej - a zatem odzwierciedla bieżącą wartość przepływu pieniężnego, który zostanie wygenerowany w przyszłości, ale tylko pod warunkiem, że zbiory dojdą do skutku; na podstawie tak skonstruowanych danych, przy niskiej stopie dyskontowej, na dzień bilansowy (około pół roku przed zbiorami) wykazuje się przychody, które zostaną zrealizowane dopiero po określonym czasie i których realizacja nie jest pewna;

⁹⁴ Pojęcie „Zapasy” nie musi koniecznie oznaczać aktywów krótkoterminowych, bowiem kryterium klasyfikującym zapasy jest powstanie w normalnym cyklu produkcyjnym, nawet jeśli jest dłuższy niż rok. Zatem aby prawidłowo zaklasyfikować zapasy należy rozważyć sposób ich wykorzystania i cel ich utrzymywania.

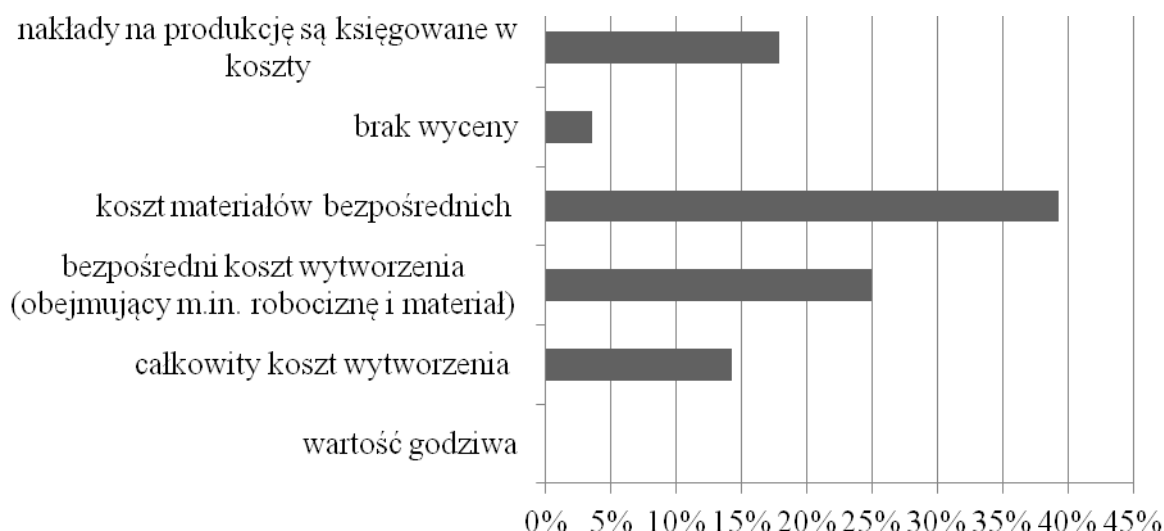
10. tylko jeden podmiot podał w sprawozdaniu finansowym źródła szacunków przyjmowanych do wyceny, jednak wskazano tylko charakter źródła (np. zewnętrzne dane statystyczne, historyczne dane jednostki, itp.);
11. część jednostek ujęła w nocie objaśniającej dotyczącej aktywów biologicznych informację na temat konsekwencji popełnionych podczas szacunków błędów, tj. informację w jakim stopniu, zmniejszenie lub zwiększenie przyjętej danej wyjściowej o (najczęściej) 10%, przełoży się na wykazany wynik finansowy i wartość aktywów;
12. w sprawozdaniach finansowych części podmiotów, podając informację o podstawach dokonanej wyceny, wskazuje się na istnienie w podmiocie zespołu specjalistów odpowiedzialnych za przeprowadzenie wyceny i jej okresową weryfikację (zespoły takie składają się ze specjalistów z zakresu rolnictwa oraz MSSF).

5.2.2. Wyniki badania empirycznego przeprowadzonego w grupie przedsiębiorstw nienotowanych na regulowanych rynkach

Celem badania ankietowego było przede wszystkim poznanie metod wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku stosowanych przez przedsiębiorstwa rolnicze w Polsce, ale także określenie poziomu znajomości MSR41 wśród podmiotów prowadzących działalność rolniczą, rozpoznanie barier stosowania MSR 41 w polskich przedsiębiorstwach i poznanie opinii na temat wpływu stosowanych metod wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku oraz sposobu ich ujmowania w sprawozdaniu finansowym na użyteczność tego sprawozdania. W badaniu określono również, jaki rok obrotowy najczęściej przyjmują spółki i na jakiej podstawie prawnej opierają swoje sprawozdania finansowe.

Aby określić, na ile konieczne jest wycenianie produkcji w toku na dzień bilansowy, zadano pytanie o zakres roku obrotowego podmiotów. Zdecydowana większość - 27 jednostek - przyjęła rok obrotowy odpowiadający kalendarzowemu. Jeden z podmiotów przyjął rok obrotowy niepokrywający się z kalendarzowym, trwający od lipca do czerwca. Podobną tendencję można było zaobserwować w przypadku analizowanych wcześniej podmiotów giełdowych. Pokrywanie się roku obrotowego z rokiem kalendarzowym determinuje konieczność ustalenia wartości upraw ozimych (w toku) na dzień bilansowy tj. na 31 grudnia.

Wykres 7. Metoda wyceny produktów gotowych (zbóż w momencie zbiorów)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Żaden z podmiotów z grupy badawczej nie stosował do wyceny produktów gotowych wartości godziwej. Najczęściej stosowano wycenę produktów gotowych opartą na koszcie materiałów bezpośrednich – 39%, rzadziej na bezpośrednim koszcie wytworzenia – 25%. 20% jednostek nie stosowało wyceny produktów gotowych w ogóle, księgując ponoszone nakłady bezpośrednio w koszty. Tylko mniej niż 15% jednostek ustalało całkowity koszt wytworzenia produktów gotowych.

Wykres 8. Metoda wyceny produkcji w toku (zbóż w trakcie wzrostu)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Jeszcze mniejszym stopniem precyzji charakteryzuje się wycena produkcji w toku, czyli zbóż w trakcie wzrostu. Z grupy badanych jednostek, 40% podmiotów nie wycenia w ogóle tej grupy aktywów, a 36% jednostek dokonuje wyceny jedynie po koszcie wytworzenia. Dalej, 18% badanych jednostek ustala koszty bezpośrednie związane z wytworzeniem produkcji w toku, a jedynie 7% z nich wycenia produkcję w toku według całkowitego kosztu wytworzenia. Wobec braku wyceny produktów gotowych według wartości godziwej, ta metoda wyceny nie jest stosowana również w odniesieniu do produkcji w toku.

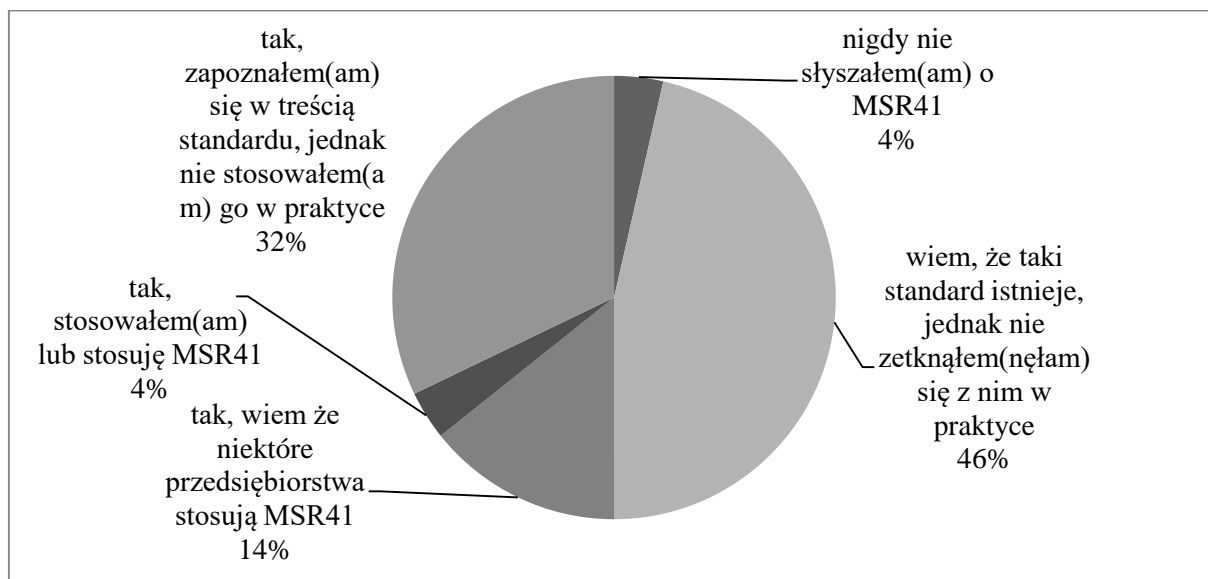
Kolejne postawione w ankiecie pytanie dotyczyło metody ewidencjonowania kosztów i ustalania wyniku finansowego. 16 badanych jednostek, tj. 57% wskazało, że ewidencjonuje koszty jedynie w układzie kosztów rodzajowych, a pozostałe 12 (43%) stosuje jednocześnie układ kosztów rodzajowych oraz funkcjonalno-kalkulacyjnych. Z tej drugiej grupy jednostek, ponad 90% sporządza rachunek zysków i strat w wariancie porównawczym, a tylko niewielka część (8%) - w wariancie funkcjonalno-kalkulacyjnym.

Przedstawione powyżej informacje charakteryzują systemy księgowości badanych jednostek. Ponad połowa z nich ogranicza się do ewidencjonowania kosztów w układzie rodzajowym, co znacznie ogranicza możliwość prawidłowego rozliczenia kosztów i przypisania ich do poszczególnych miejsc powstawania, a w konsekwencji do odpowiednich produktów. Nie odnotowano w badanych jednostkach wyceny według wartości godziwej, stosuje się metody oparte na koszcie wytworzenia, bardzo często uproszczone, sprowadzające wartość produktów i produkcji w toku do kosztów bezpośrednich lub kosztów materiałów bezpośrednich. Często występuje również zaniechanie wyceny produktów gotowych i produkcji w toku i obciążanie wyniku finansowego kosztami związanymi z ich wytworzeniem już w momencie ich poniesienia.

Kolejna grupa pytań dotyczyła stopnia znajomości Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości 41 „Rolnictwo”.

O MSR41 nigdy nie słyszała jedna osoba, ale też tylko jedna miała z nim bezpośrednio do czynienia, bowiem stosuje lub stosowała go w praktyce. Zdecydowana większość ankietowanych wie o istnieniu standardu, ale nie zna jego treści. Jedynie nieco ponad 30% zapoznało się z treścią standardu, jednak nigdy nie zetknęła się z nim w praktyce.

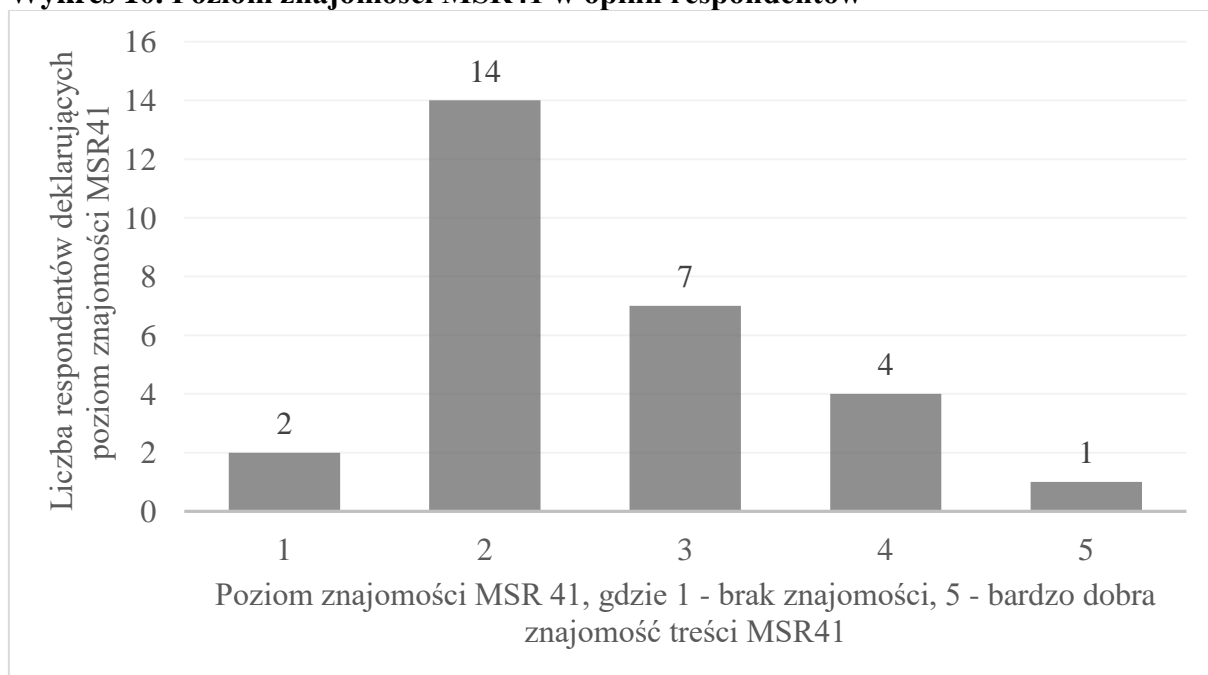
Wykres 9. Odpowiedzi udzielone na pytanie o kontakt respondenta z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości 41 "Rolnictwo"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Respondentów poproszono o ocenę swojego poziomu znajomości MSR 41 w skali od 1 do 5, przy czym odpowiedź "1" oznaczała brak znajomości, a odpowiedź "5" - znajomość bardzo dobrą. Zdecydowana większość badanej grupy określiła swój poziom znajomości MSR 41 na poziomie 2, czyli słaba znajomość, 7 respondentów uznało, że zna treść MSR 41 na średnim poziomie, a jedynie 5 - zna dobrze lub bardzo dobrze.

Wykres 10. Poziom znajomości MSR41 w opinii respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Kolejne pytanie było zbudowane z wielu podpunktów, miało charakter opinio-poznawczy. Autorka sformułowała stwierdzenia, z którymi respondenci mieli się zgodzić lub nie (dokonując oceny przy wykorzystaniu pięciostopniowej skali, przy czym 1 oznaczało brak zgodności, a 5 zdecydowaną zgodność ze stwierdzeniem. Uzyskane rezultaty przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 25. Poziom zgodności respondentów ze stwierdzeniami dotyczącymi powiązań między zasadami wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku a użytecznością sprawozdania finansowego

Stopień zgodności (1 - "całkowicie się nie zgadzam"; 5 - "zdecydowanie się zgadzam")	1	2	3	4	5
1. Uważam, że Ustawa o rachunkowości zawiera regulacje zapewniające przedstawienie wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa rolniczego.	7%	18%	32%	25%	18%
2. Stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości zwiększa wiarygodność sprawozdania finansowego.	32%	11%	29%	21%	7%
3. Stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości zwiększa przydatność sprawozdania finansowego.	29%	11%	36%	25%	0%
4. Stosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych nie przekłada się na użyteczność sprawozdania finansowego.	4%	14%	46%	4%	32%
5. Stosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych wymaga przyjęcia zbyt wielu założeń i dokonania zbyt wielu szacunków, aby mogło poprawić wiarygodność sprawozdania finansowego.	0%	14%	7%	68%	11%
6. Wycena produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych według kosztu historycznego nie pozwala na uzyskanie użytecznych informacji o jednostce ze sprawozdania finansowego.	0%	36%	21%	43%	0%
7. Wycena produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych według wartości godziwej jest zbyt pracochłonna.	4%	4%	7%	50%	36%
8. Wycena produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych według kosztu historycznego jest zbyt pracochłonna.	11%	21%	25%	25%	18%

9. Wszystkie nakłady na produkcję w przedsiębiorstwach rolniczych powinny być od razu księgowane w koszty.	25%	7%	29%	14%	25%
10. Przychody z upraw zbóż nie powinny być rozpoznane, dopóki zboża nie zostaną zebrane.	0%	0%	14%	18%	68%
11. Przychody z upraw zbóż nie powinny być rozpoznane, dopóki zboża nie zostaną sprzedane.	25%	0%	11%	14%	50%
12. Uważam, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych jest słuszne, jednak do momentu zbiorów, skutki wyceny nie powinny wpływać na wynik finansowy.	7%	11%	21%	46%	14%
13. Uważam, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych jest słuszne, jednak do momentu sprzedaży, skutki wyceny nie powinny wpływać na wynik finansowy.	4%	14%	25%	39%	18%
14. Nie jest możliwe określenie wartości godziwej roślinnej produkcji w toku, ponieważ dopóki zboże nie dojrzeje, jest bezwartościowe.	11%	4%	14%	18%	54%

Zródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Pierwsza pozycja dotyczyła oceny wpływu regulacji ustawy o rachunkowości na wierne i rzetelne przedstawienie obrazu przedsiębiorstwa rolniczego. Odpowiedzi respondentów nie wykazywały tendencji ku jednej ocenie, najwięcej odpowiedzi określiło poziom zgodności na średnim poziomie. Zauważyć należy, że więcej respondentów było skłonnych zgodzić się z takim stwierdzeniem.

Kolejne dwa pytania (2-3) dotyczyły wpływu stosowania MSSF na użyteczność sprawozdania finansowego, determinowanego przez jego wiarygodność i przydatność. Duża grupa respondentów (43%) nie zgodziła się ze stwierdzeniem, jakoby stosowanie MSSF zwiększało wiarygodność sprawozdania finansowego, 29% nie miało zdania, a 21% raczej się zgodziło. Jedyne dwóch respondentów zdecydowanie przyznało, że stosowanie MSSF ich zdaniem zwiększa wiarygodność sprawozdania finansowego. Podobny rozkład zaobserwowano podczas oceny wpływu stosowania MSSF na przydatność sprawozdania finansowego. Tu jednak nastąpiło delikatne przesunięcie ku odpowiedziom pozytywnym, co oznacza, że stosowanie MSSF, zdaniem ankietowanych, nieco bardziej wpływa na przydatność niż na wiarygodność sprawozdania finansowego.

Następna grupa pytań (4-8) była związana bezpośrednio z zasadami wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku. 36% ankietowanych uważa, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny nie przełoży się na użyteczność sprawozdania finansowego, a jedynie 18% ma odmienne zdanie. Aż 46% pozostało niezdecydowanych. Negatywnie oceniono poziom wykorzystania szacunków na potrzeby wyceny według wartości godziwej, aż 79% respondentów zgadza się lub zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że stosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych wymaga przyjęcia zbyt wielu założeń i dokonania zbyt wielu szacunków, aby mogło poprawić wiarygodność sprawozdania finansowego. Trudno natomiast stwierdzić, jaka jest opinia respondentów na temat wpływu wyceny według kosztu historycznego na użyteczność sprawozdania finansowego, bowiem 36% uważa, że stosowanie kosztu historycznego pozwala na uzyskanie użytecznych informacji o jednostce, a 43% uważa przeciwnie, natomiast 21% respondentów nie ma w tym zakresie sprecyzowanej opinii. Wyraźnie można za to zaobserwować negatywne podejście do praco- i czasochłonności wyceny według wartości godziwej. Aż 86% respondentów uważa, że wycena taka jest praco- i czasochłonna. Odpowiedzi na pytanie dotyczące praco- i czasochłonności wyceny według kosztu historycznego były z kolei rozłożone bardziej równomiernie, zatem opinia w tym zakresie jest wyraźnie podzielona.

Nie ma zgodności, co do słuszności księgowania bezpośrednio w koszty wszystkich nakładów na produkcję w przedsiębiorstwach rolniczych. Zaskakujący jest relatywnie wysoki udział opinii zgadzających się ze stwierdzeniem, że nakłady na produkcję powinny stanowić koszty już w momencie poniesienia (aż 39%), co przeczy w sposób oczywisty zasadom rachunkowości, świadcząc jednocześnie o skłonności do upraszczania rozliczeń.

Respondenci cechowali się również wysokim poziomem ostrożności w odniesieniu do momentu rozpoznania przychodów z upraw zbóż. Ponad 80% uważa, że nie należy rozpoznawać przychodów, dopóki zboża nie zostaną zebrane, a ponad 60% - dopóki nie zostaną sprzedane. 25% ankietowanych nie zgadza się jednak zdecydowanie z tym stwierdzeniem (dotyczącym sprzedaży). Ten brak zgodności nie występuje w odniesieniu do zbiorów. Oznacza to, że łatwiej będzie zaakceptować konieczność rozpoznania przychodów w momencie zbiorów, przed ich sprzedażą, niż przed zbiorami.

Kolejne pytania, w konsekwencji poprzednich, dotyczą wpływu skutków wyceny według wartości godziwej na wynik finansowy. 60% respondentów uważa, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych jest słuszne, jednak do momentu zbiorów, skutki wyceny nie powinny wpływać na

wynik finansowy. Z podobnym stwierdzeniem, jednak w odniesieniu do momentu sprzedaży (nie zbiorów) zgadza się 57% ankietowanych.

Ostatnie badane stwierdzenie dotyczyło możliwości ustalenia wartości godziwej roślinnej produkcji w toku. Aż 54% respondentów zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że nie jest ono możliwe, ponieważ zboże, dopóki nie dojrzeje, jest bezwartościowe. 18% ankietowanych zgadza się z tym stwierdzeniem, a 14% z nich nie ma zdania. Jedynie 15% respondentów zdecydowanie nie zgadza się lub nie zgadza się z przytoczonym stwierdzeniem.

Pytania numer 8 i 9 dotyczyły technicznych aspektów stosowania wartości godziwej. W pytaniu 8 poproszono respondentów o określenie preferowanej podstawy ustalenia wartości godziwej produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych spośród następujących:

- planowana cena sprzedaży na dany rok (8 odpowiedzi),
- cena sprzedaży produktów w poprzednim roku (3 odpowiedzi),
- poniesione koszty powiększone o planowany zysk (15 odpowiedzi),
- nie jest możliwe ustalenie ich wartości godziwej (2 odpowiedzi).

Większa część respondentów wskazała na możliwość ustalenia wartości godziwej, wyraźnie preferując jako jej podstawę poniesione koszty powiększone o planowany zysk. Drugą w kolejności odpowiedzią była planowana cena sprzedaży na dany rok. Udzielenie takich odpowiedzi pozwala utwierdzić się w przekonaniu, że rachunkowość przedsiębiorstw rolniczych pozostaje wciąż pod dominacją rachunkowości opartej na kosztach. Zdaniem autorki należy pozostać sceptycznym wobec tego, by ustalać wartość godziwą produktów rolniczych w oparciu o metodę koszt plus, ponieważ zysk przedsiębiorstw rolniczych jest bardzo zmienny, uzależniony w istotnym stopniu od uwarunkowań zewnętrznych, niezależnych od jednostki. Co więcej, ceny sprzedaży są raczej narzucane przez rynek niż wynikają z planowanej rentowności przedsiębiorstwa.

Pytanie 9 związane było ze sposobem rozłożenia przyrostu wartości godziwej w czasie oraz z momentem, w którym należy uznać produkcję roślinną za rozpoczętą. Zadaniem ankietowanych był wybór co najmniej jednego z podanych wariantów celem dokończenia zdania: "Jeśli wycenę roślinnej produkcji w toku oprzemy o cenę sprzedaży (planowaną lub z lat poprzednich), to...". Gdy żaden z wariantów nie był odpowiedni respondent miał możliwość udzielenia własnej odpowiedzi (wariant otwarty). Spośród dostępnych wariantów odpowiedzi rozkład odpowiedzi prezentował się następująco:

- przyrost wartości powinien być rozłożony równomiernie od momentu zasiewów do momentu zbiorów (16 odpowiedzi),
- przyrost wartości powinien być rozłożony równomiernie od momentu przygotowania gruntu (orka, nawóz) do momentu zbiorów (11 odpowiedzi),
- przyrost wartości powinien być większy w początkowej fazie wzrostu (5 odpowiedzi),
- przyrost wartości powinien być większy w końcowej fazie wzrostu (8 odpowiedzi).

Jeden z ankietowanych wykorzystał odpowiedź otwartą wskazując, że "nie należy wyceniać w oparciu o cenę sprzedaży". Analizując wszystkie odpowiedzi, wskazać należy, że uzyskany wynik nie jest jednoznaczny, nieco więcej ankietowanych przychyli się do uznania za moment rozpoczęcia produkcji w toku momentu zasiewów (nie przygotowania ziemi), co pokrywa się z polityką rachunkowości przyjętą przez spółki giełdowe. Nie można również jednoznacznie określić, kiedy rozpoznać większy przyrost wartości, jednak więcej respondentów stoi na stanowisku, że przyrost ten jest większy w końcowej fazie wzrostu rośliny.

W pytaniach 10 i 11 poproszono ankietowanych o procentowe określenie poziomu ryzyka, dotyczącego przyczyn niezależnych od przedsiębiorstwa, powodujących, że zbiory nie dojdą do skutku oraz o procentowe określenie poziomu rentowności sprzedaży (rozumianych jako relacja zysku do przychodów ze sprzedaży, bez uwzględnienia otrzymanych dotacji i dopłat). W przypadku obu pytań uzyskano bardzo rozbieżne odpowiedzi; ryzyko określano na poziomie od 20% do 90%, a rentowność od 10% do 70%. Taki wynik potwierdza tezy o:

- ryzyku osiagającym wysoki poziom, co sugeruje konieczność jego uwzględnienia również podczas wyceny, oraz
- dużej rozpiętości osiaganych zysków w relacji do przychodów, co ogranicza możliwość ustalania wartości godziwej w oparciu o planowany zysk.

Odpowiedzi uzyskane na pytanie 12 miały dostarczyć informacji na temat przesłanek rezygnacji ze stosowania wartości godziwej względem roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku. Zaproponowano następujące warianty odpowiedzi:

- nie dotyczy⁹⁵,
- trudności w ustaleniu wartości godziwej,
- trudności w stosowaniu (księgowaniu skutków) wyceny według wartości godziwej,
- brak wiedzy na temat stosowania (księgowania skutków) wyceny według wartości godziwej,

⁹⁵ Gdyby któreś z badanych przedsiębiorstw stosowało jednak wartość godziwą.

- brak literatury określającej sposób stosowania (księgowania skutków) wyceny według wartości godziwej,
- brak obowiązku ustawowego w tym zakresie,
- rozbieżność takiej metody wyceny z przepisami prawa podatkowego,
- inne przyczyny, jakie?

Z powyżej zaproponowanych wariantów odpowiedzi tylko trzy zostały wykorzystane. Ponad 78% respondentów nie stosuje wartości godziwej, ponieważ nie ma obowiązku ustawowego w tym zakresie, niecałe 18% odpowiedzi wskazało na trudności w ustaleniu wartości godziwej, a 4% ankietowanych przyznało, że brak wiedzy na temat stosowania wyceny według wartości godziwej jest główną przyczyną rezygnacji z jej wykorzystania.

Propozycji rozpoznanie skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku według wartości godziwej oczekiwano wśród odpowiedzi na kolejne pytanie, które przedstawiono w tabeli 26.

Tabela 26. Propozycja odniesienia skutków przeszacowania roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku do wartości godziwej (przed sprzedażą) w przedsiębiorstwach rolniczych w opinii respondentów

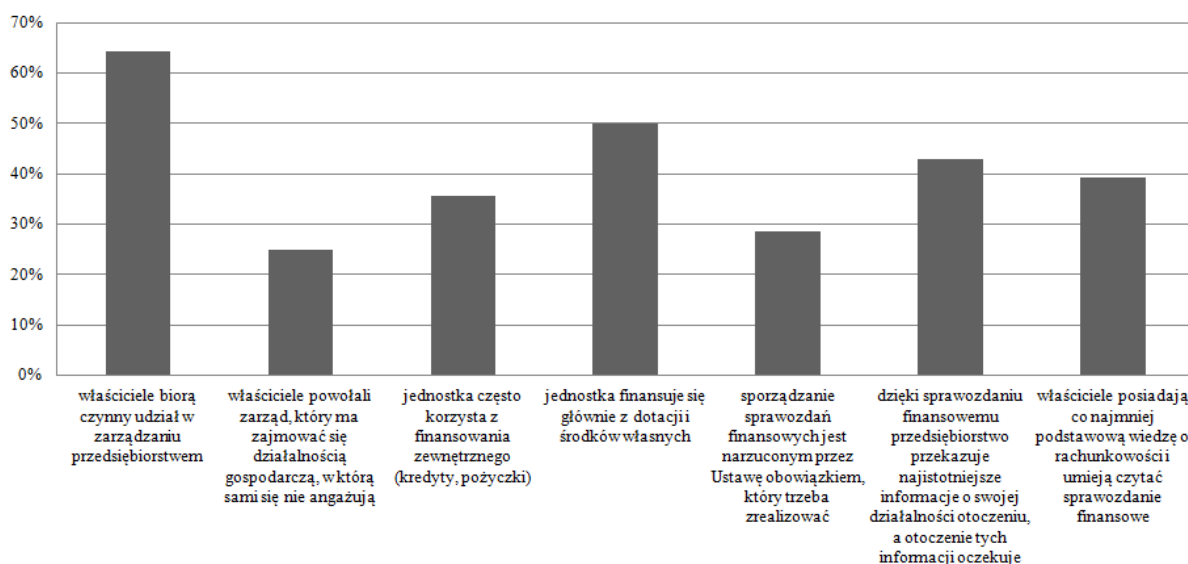
Pozycja odniesienia skutków przeszacowania		Procent odpowiedzi ankietowanych
na wynik finansowy poprzez:		82%
	– zmianę stanu produktów	71%
	– pozostałe przychody operacyjne	7%
	– przychody ze sprzedaży	-
	– nową pozycję przychodów operacyjnych: przychody z tytułu zwiększenia wartości godziwej zapasów	4%
rozliczenia międzyokresowe przychodów		18%
kapitał z aktualizacji wyceny		-
inne pasywa, jakie:		-
wartość godziwa takich zapasów jest niższa niż koszt wytworzenia, a przedsiębiorstwo funkcjonuje dzięki:		18%
	– dochodom z innych źródeł działalności gospodarczej	4%
	– otrzymywanym dotacjom i subwencjom	14%

Na pytanie można było udzielić więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Respondenci wykazali się dużym konserwatyzyzmem, nie proponując wprowadzenia do rachunku zysków i strat nowych pozycji dedykowanych skutkom wyceny, lecz skłaniając się do wykorzystania istniejącej już pozycji "zmiana stanu produktów". Co ciekawe, pomimo dużej ostrożności względem uznawania przychodów z wyceny w rachunku wyników⁹⁶, jedynie 18% respondentów było za zawieszeniem skutków wyceny w pozycji bilansowej "rozliczenia międzyokresowe przychodów", zdaniem pozostałych natomiast powinny one wpływać bezpośrednio na wynik finansowy (z działalności operacyjnej). Jednocześnie 18% ankietowanych uznało, że w ich przypadku wartość godziwa zapasów jest niższa od kosztu ich wytworzenia (co przekłada się na brak przychodów z przeszacowania), a swój byt zawdzięczają innej działalności gospodarczej bądź przyznawanym dotacjom.

Wykres 11. Cechy badanych jednostek - zaangażowanie właścicieli w zarządzanie oraz struktura finansowania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Na końcu ankiety poproszono przedsiębiorstwa o określenie cech, odpowiadających charakterystyce ich działalności. Celem pytania było poznanie zapotrzebowania na informację sprawozdawczą w myśl założeń, że:

- a) im mniejsze zaangażowanie właścicieli w zarządzanie jednostką, tym większe zapotrzebowanie na informacje z systemu rachunkowości,

⁹⁶ Porównaj tabela 25, pkt 10 i 11.

- b) im większy udział w strukturze finansowania kapitału obcego, tym bardziej sformalizowana jest sprawozdawczość jednostki⁹⁷.

Ponadto pytanie to miało na celu określenie podejścia jednostki do obowiązków sprawozdawczych. Na pytanie udzielano więcej niż jednej odpowiedzi.

Dwie trzecie badanych jednostek posiada właścicieli biorących czynny udział w zarządzaniu przedsiębiorstwem, a w jednej czwartej właściciele powołali zarząd, który ma kierować działalnością gospodarczą, w której prowadzenie właściciele nie są bezpośrednio zaangażowani. Oznacza to, że tylko niewielka część przedsiębiorstw wykorzystuje sprawozdania finansowe celem rozliczenia się zarządu z właścicielami. W większości właściciele, jako zarządzający jednostkami, mają bezpośrednio wgląd do szczegółowych wyników podmiotów. Jednocześnie tylko mniej niż 40% właścicieli zostało ocenionych przez respondentów jako posiadających podstawową wiedzę w zakresie rachunkowości, umożliwiającą czytanie sprawozdań finansowych.

Jedna trzecia badanych jednostek uznała, że często korzysta z finansowania zewnętrznego, a u połowy z nich za główne źródło finansowania uznano środki własne i dotacje. Nieco ponad 40% respondentów uznało, że sprawozdania finansowe podmiotów przekazują najważniejsze informacje o ich działalności, do otoczenia, które tych informacji oczekuje. Mniej niż 30% ankietowanych uznało obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych za narzucony przez prawo bilansowe, który trzeba po prostu zrealizować.

Obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta zostały poddane sprawozdania finansowe 6 z ankietowanych podmiotów, przy czym połowa biegłych korzystała z opinii ekspertów, doradców podczas przeprowadzania badania wyceny roślinnych produktów gotowych i produkcji w toku.

Podsumowując przeprowadzone badanie, w odniesieniu do przedsiębiorstw niepublicznych, należy wysnuć następujące wnioski:

1. w związku z brakiem obowiązku ustawowego nie stosuje się do wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku wartości godziwej. Podstawową metodą wyceny jest koszt historyczny;
2. dąży się do ograniczenia stopnia skomplikowania rozliczania produkcji, co przejawia się m.in. wysokim odsetkiem przedsiębiorstw, które wyceniają produkty gotowe i produkcję w toku w sposób uproszczony, według wartości kosztów bezpośrednich,

⁹⁷ Mimo, iż głównym celem sprawozdania finansowego jest dostarczenie informacji inwestorom, jednak praktyka pokazuje, że w przypadku przedsiębiorstw niepublicznych, to kredyto- i pożyczkodawcy oczekują sporządzania sprawozdań finansowych częściej niż właściciele.

materiałów bezpośrednich, a nawet niewyceniających ich w ogóle. W większości przypadków koszty rozlicza się w układzie rodzajowym, a rachunek zysków i strat sporządza w wariancie porównawczym;

3. poziom znajomości MSR 41 wśród respondentów nie jest wysoki, zdecydowana większość nie stosowała rozwiązań standardu nigdy w praktyce, a prawie połowa nie zna jego treści;
4. respondenci nie posiadają przekonania, że zastosowanie MSR41 zwiększy wiarygodność i przydatność sprawozdania finansowego oraz, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku przełoży się na jego użyteczność;
5. negatywnej ocenie, w kontekście poprawy wiarygodności sprawozdania finansowego, podlega konieczność zastosowania szacunków i przyjęcia założeń podczas wyceny według wartości godziwej. Respondenci uznali wycenę według wartości godziwej za wysoce praco- i czasochłonną;
6. ankietowani uważają, że przychody z upraw zbóż nie powinny być rozpoznane przed zbiorami i sprzedażą zbóż. W przypadku wyceny według wartości godziwej, nie należy odnosić skutków tej wyceny na wynik finansowy przed zbiorami i sprzedażą zbóż. Jednocześnie skutki wyceny powinny być ujmowane w wyniku operacyjnym, jako zmiana stanu produktów. Tylko niewielka część spośród respondentów odpowiedziała, że przychody z wyceny należy rozliczyć w czasie, jako rozliczenia międzyokresowe przychodów.

5.3. Propozycja rozwiązań w zakresie wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku

W świetle uzyskanych wyników badań, proponuje się przyjęcie następujących rozwiązań wobec postawionego problemu badawczego, jakim było zbadanie zasad wyceny roślinnych produktów gotowych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych.

Użyteczność sprawozdania finansowego jest determinowana przez jego przydatność i wiarygodność. Sprawozdanie finansowe jest wiarygodne⁹⁸, gdy zawiera dane kompletne, neutralne i bezbłędne. Przydatność jest natomiast determinowana przez możliwość podjęcia

⁹⁸ Aktualnie w polskich MSSF przyjęto tłumaczenie określenia "faithful representations" jako "wierna prezentacja".

przez użytkowników sprawozdania finansowego decyzji na jego podstawie, tj. jeśli posiada ono wartość przewidyjącą lub potwierdzającą. Autorka wskazała na jeszcze jedną determinantę użyteczności sprawozdania finansowego, tj. występowanie potrzeb informacyjnych.

W wielu przedsiębiorstwach właściciele i zarządzający nimi to te same osoby, mające nieograniczony dostęp do dowolnych danych. Dla właścicieli zaangażowanych w zarządzanie przedsiębiorstwem, sprawozdanie finansowe nie jest jedynym dostępnym źródłem informacji o jednostce.

Wartość godziwa jest preferowana w szczególności jako narzędzie pozwalające ocenić przyszłą sytuację jednostki inwestorom. Optowanie za nią jest więc uzasadnione, w przypadku gdy użytkownicy sprawozdania finansowego oczekują iż uzyskają na jego podstawie informacje pozwalające przewidzieć przyszłą sytuację jednostki. Co więcej proces ustalania wartości godziwej często wiąże się z koniecznością dokonywania szacunków, które obciążone są subiektywizmem i ryzykiem popełnienia błędu. Wartość godziwą należy zatem stosować, gdy wzrost przydatności przewyższa spadek wiarygodności.

Ustawa o rachunkowości w coraz większym stopniu dywersyfikuje obowiązki narzucane jednostkom różnych kategorii⁹⁹ (mikro, małe, podlegające badaniu sprawozdania, itd.), przykładem obszarów działań dywersyfikacyjnych są instrumenty finansowe, leasing czy podatek odroczony. Określony sposób ujmowania pewnych operacji jest obligatoryjnie przypisany jednostkom niezaliczanym do grupy mikro i małych jednostek. Autorka uważa jednak, że w przypadku stosowania wartości godziwej do wyceny aktywów biologicznych i produktów rolniczych jednostkom należy pozostawić wybór (tak jak w przypadku dobrowolnego zastosowania MSSF przez jednostki publiczne). Badane jednostki niepubliczne, pomimo iż zgodnie z krajowymi regulacjami, już mogłyby stosować MSR 41¹⁰⁰, nie zdecydowały się na wybór tej metody wyceny. Wynika to nie tylko z wyższych kosztów stosowania¹⁰¹, ale także z braku potrzeb informacyjnych w tym zakresie.

W przypadku stosowania do wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku kosztu historycznego, wartość użytkową sprawozdania finansowego można by jednak znacznie zwiększyć poprzez podanie szacunkowych zbiorów i cen sprzedaży na kolejny rok w informacji dodatkowej. Określając iloczyn tych wartości, ustala się najczęściej wartość

⁹⁹ Szczególnie po zmianach wprowadzonych ustawą z 23 lipca 2015r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015 r. poz. 1333.

¹⁰⁰ Gdyby przyjąć drogę interpretacji, że zasady wyceny i ujmowania zapasów związanych z działalnością rolniczą nie są w prawie bilansowym określone (zdania na ten temat są podzielone, o czym pisano w rozdziale 4).

¹⁰¹ Z badania spółek giełdowych wynika funkcjonowanie całych zespołów zajmujących się w tych jednostkach wyceną na potrzeby sporządzania sprawozdania finansowego.

godziwą produktów w przypadku jej stosowania dla celów bilansowych. Umieszczenie informacji o oczekiwanych zbiorach i cenach sprzedaży poza bilansem, pozwoli wypełnić ewentualną lukę informacyjną, przy jednoczesnym uniknięciu wprowadzania wartości godziwej do bilansu i rachunku zysków i strat sporządzonych w oparciu o dane historyczne.

Ze względu na specyfikę działalności rolniczej, autorka skłaniałaby się do osobnego zaprezentowania aktywów z nią związanych, tj.:

- rolniczej produkcji w toku (ew. aktywów biologicznych, w podziale na trwałe i obrotowe),
- produktów rolniczych.

Wynika to z obciążenia tych aktywów szczególnym ryzykiem (głównie klimatycznym), ale także szczególnym przyrostem wartości (niezależnym wprost od nakładów pracy), które to zagadnienia opisano szczegółowo w rozdziale pierwszym. Wyodrębnienie tych pozycji w bilansie pozwoli użytkownikowi sprawozdania uzyskać informację, jaka jest relacja rolniczych produktów gotowych i produkcji w toku do pozostałych zapasów, tj. względem jakiej ich części mogą wystąpić istotne odchylenia wartości:

- zmniejszające - wynikające z ewentualnych niekorzystnych zdarzeń, lub
- zwiększające - będące konsekwencją trwającej przemiany biologicznej.

Szczególnie istotne jest uwzględnienie w sprawozdaniu finansowym przesłanek dotyczących utraty wartości aktywów, jeśli występują już na dzień bilansowy i dokonanie w ich konsekwencji ewentualnych odpisów aktualizujących.

Aby zapewnić możliwie istotne zbliżenie wartości bilansowej aktywów rolniczych do ich potencjału ekonomicznego, należy unikać uproszczeń przewidzianych w prawie bilansowym, a mianowicie wyceny produkcji w toku jedynie według kosztów bezpośrednich, materiałów bezpośrednich lub braku ich wyceny w ogóle. Stosując do wyceny rolniczej produkcji w toku koszt historyczny należy mieć na uwadze fakt, że jej wartość bilansowa jest raczej zaniżona niż zawyżona względem wartości godziwej¹⁰², w związku z czym nie należy obniżać jej jeszcze bardziej.

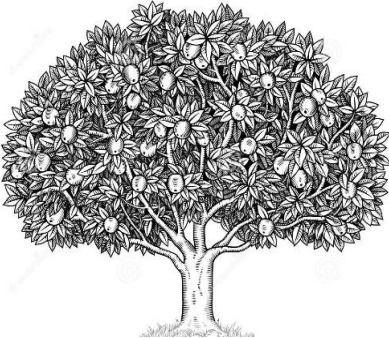

W przypadku wyboru lub konieczności stosowania wartości godziwej do wyceny roślinnych produktów gotowych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych, autorka, na podstawie przeprowadzonych badań literaturowych i empirycznych, również sugeruje wprowadzenie pewnych dodatkowych zasad, które opisuje poniżej.

¹⁰² Bowiem koszt historyczny nie uwzględnia przemiany biologicznej, która miała miejsce "bezkosztowo".

Jednym z głównych zarzutów stawianych aktualnym rozwiązaniom jest ujęcie w jednej pozycji bilansu aktywów wycenianych według różnych podstaw, tj. produktów rolniczych wycenianych według wartości godziwej i innych zapasów wycenianych według kosztu wytworzenia. W grupie aktywów obrotowych wyróżnić należy zatem co najmniej dwie grupy zapasów, tj. zapasy wyceniane według wartości godziwej (obejmujące przede wszystkim produkty rolnicze) i zapasy wyceniane według kosztu wytworzenia lub ceny nabycia (czyli według danych historycznych, nieuwzględniających skutków wyceny).

Kolejną kwestią związaną z prezentacją aktywów biologicznych i produktów rolniczych jest organizacja przedstawienia informacji ich dotyczących w informacji dodatkowej. Aktualnie panuje duża swoboda w tym zakresie, jednostki prezentują pewne dane szczegółowe dotyczące tych aktywów, jednak na skutek braku regulacji, często są to dane zbyt ogólne. Zdaniem autorki, zwiększenie użyteczności informacji miałyby miejsce w przypadku zaprezentowania wartości aktywów biologicznych co najmniej w układzie matrycowym, jaki przedstawiono na rysunku 23., tj. z podziałem na trwałe i obrotowe, roślinne i zwierzęce.

Rysunek 23. Minimalny zakres klasyfikacji aktywów biologicznych w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego

Rodzaj aktywów biologicznych	Trwałe	Obrotowe
Roślinne		
Zwierzęce		

Zródło: Opracowanie własne.

W analizowanych sprawozdaniach finansowych podmiotów stosujących wartość godziwą do wyceny aktywów biologicznych i produktów rolniczych występowały również niezgodności względem ujęcia kosztów przygotowania ziemi pod produkcję roślinną. Niekiedy ujmowano nakłady jako aktywa biologiczne, kiedy indziej jako produkcję w toku - element zapasów, zawsze jednak je aktywowano. Autorka rozważała, który moment uznać za moment powstania aktywów - przygotowanie ziemi czy zasiewy. Badania ankietowe nie przyniosły jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie. Praktyka wskazywałaby, że momentem właściwym jest okres przygotowania ziemi, nie jest to jednak czas gdy rozpoczyna się wycena według wartości godziwej. Koszty związane z przygotowaniem ziemi są aktywowane, jednak nie następuje przeszacowanie (gdyż nie ma obiektu przeszacowania). Pomimo stosowanych rozwiązań autorka pozostaje sceptyczna względem ujmowania kosztów przygotowania ziemi jako zapasów. Poniesienie nakładów na przygotowanie ziemi pod uprawy nie wykazuje jeszcze związku z konkretnym produktem, choć stosowanie określonych środków nosi znamiona planów, względem gatunków, jakie zostaną zasiane. Przygotowanie ziemi nie oznacza rozpoczęcia produkcji, nie można mówić o jakimkolwiek istnieniu choćby załączka produktu. Nawiezienie pól przypomina raczej swoim charakterem przygotowanie maszyny do produkcji niż samo rozpoczęcie produkcji, choć ma charakter zdecydowanie mniej trwały. Zdaniem autorki koszty przygotowania ziemi pod uprawy nie powinny być ujmowane w sprawozdaniu finansowym jako zapasy, ponieważ nimi nie są (nie spełniają ich definicji). Z kolei rozpoznanie kosztów z tytułu wykonania prac przeczyłoby zasadzie memoriału, gdyż nie są to koszty związane z okresem, w którym są ponoszone. Najwłaściwszym rozwiązaniem byłoby ujęcie poniesionych nakładów jako czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów. Nie są one bowiem niczym innym niż poniesionymi kosztami dotyczącymi przyszłego okresu. Po dokonaniu zasiewów, wartość nakładów powinna zostać przeksięgowana do wartości produkcji w toku.

Pewne zastrzeżenia autorka ma także do sposobu ustalenia wartości godziwej upraw roślinnych. W momencie zbiorów produkty rolnicze wyceniane są najczęściej po cenie sprzedaży pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży, co jest wysoce wiarygodne i raczej obiektywne, pod warunkiem istnienia aktywnego rynku, ale taki rynek dla produktów gotowych zazwyczaj istnieje. Wycena ma miejsce już po zbiorach, zatem wiadomo, że miały one miejsce i jak wysokie były plony.

Niestety nie można uzyskać pewności co do wystąpienia i wielkości zbiorów w przypadku produkcji w toku. Na produkcję w toku nie występuje również aktywny rynek, zatem wycena roślinnej produkcji w toku obciążona jest większym ryzykiem,

subiektywizmem, a mniejszą wiarygodnością. Względem produkcji w toku najczęściej stosowaną metodą wyceny były oczekiwane zdyskontowane przepływy pieniężne ustalone na podstawie trzech wypadkowych: oczekiwanych cen sprzedaży, oczekiwanych plonów i stopy dyskontowej. Jednostki podają w informacji dodatkowej te wartości, jednak nie podają źródła szacunków, ewentualnie informują w sposób ogólny o charakterze źródła, np. dane statystyczne zgromadzone przez spółkę. Ogranicza to w istotnym stopniu poziom zaufania do prezentowanych danych, a także możliwość ich weryfikacji przez użytkownika sprawozdania finansowego. Ten sposób wyceny nie uwzględnia ani stopnia przetworzenia produkcji, ani ryzyka, że zbiory nie dojdą do skutku lub dojdą w wartości niższej niż planowana¹⁰³.

W związku z powyższym autorka sugeruje uwzględnienie dodatkowych dwóch czynników podczas wyceny: stopnia przetworzenia i ryzyka. Ankietowani opowiadali się za równomiernym rozłożeniem w czasie przyrostu wartości produkcji w toku, trudno bowiem jednoznacznie stwierdzić, czy przyrost jest szybszy w początkowej czy końcowej fazie wzrostu rośliny. Znając średni okres wzrostu danej rośliny można w prosty sposób podzielić przyrost jej wartości na poszczególne okresy i przypisać przychody z wyceny do właściwego okresu, czyli tego w którym przyrost miał miejsce. W przeciwnym razie dochodzi do sytuacji, gdy cały przyrost wartości rośliny (aż do uzyskania przez nią dojrzałości i możliwości zbiorów) zostaje rozpoznany już na dzień bilansowy i zawyżony zostaje wynik finansowy roku poprzedzającego zbiory. W roku zbiorów ewentualny przychód z upraw wynika jedynie z wyzerowania stopy dyskontowej¹⁰⁴. Nie jest to zgodne ze stanem faktycznym, ponieważ istotna część przyrostu rośliny, a w konsekwencji jej wartości, ma miejsce dopiero w roku zbiorów.

Obok stopnia przetworzenia należy, zdaniem autorki, uwzględnić również wysokie i specyficzne dla branży ryzyko, że zbiory nie nastąpią lub ich wielkość będzie istotnie ograniczona. Spośród badanych spółek można podać przykład Agroton Public Limited jako jednostki uwzględniającej ryzyko. Podmiot ten dokonał odpisu wartości aktywów w związku z konfliktem zbrojnym na Ukrainie, jednak odpis ten dotyczył całej grupy zapasów, a ryzyko nie miało ścisłego związku z rodzajem prowadzonej działalności. Zasugerowano jednak jedną z dróg uwzględnienia ryzyka, tj. dokonania odpisu aktualizującego. Druga możliwość, proponowana przez autorkę, to utworzenie odpowiedniej rezerwy na ryzyko działalności rolniczej. Różnica pomiędzy proponowanymi rozwiązaniami polega przede wszystkim na tym,

¹⁰³ Ewentualne uwzględnienie tych czynników może następować poprzez zwiększenie stopy dyskontowej. Jednak przy braku informacji o podstawie ustalenia stopy dyskontowej, weryfikacja tej tezy jest niemożliwa dla użytkownika sprawozdania finansowego.

¹⁰⁴ Jeśli oszacowano cenę sprzedaży i plony na właściwym poziomie.

że w przypadku odpisu, ujęta w bilansie wartość zapasów czy aktywów biologicznych zostaje wykazana "per saldo", jako jedna wartość: wartość aktywów minus odpis. W przypadku utworzenia rezerwy, wartości te ujmowane byłyby oddzielnie, co zwiększyłyby przejrzystość sprawozdania finansowego.

Przykład 2. Rozwiązanie w zakresie ujęcia w bilansie produkcji rolniczej w toku

Przedsiębiorstwo rolnicze prowadzi działalność w zakresie upraw zbóż. Na rok 2015 zaplanowano zbiory pszenicy ozimej, w związku z czym wystąpiły następujące zdarzenia¹⁰⁵:

- w sierpniu 2014 r. przygotowano ziemię pod uprawy (10.000 zł),
- we wrześniu 2014 r. i marcu 2015 r. przeprowadzono nawożenie (po 20.000 zł każde),
- we wrześniu 2014 r. miały miejsce siewy (30.000 zł),
- w październiku 2014 r. oraz w kwietniu. i maju 2015 r. zastosowano środki ochrony roślin (po 40.000 zł w każdym miesiącu).

Zbiory planowane są lipiec. Planuje się uzyskanie zbioru 700 ton, a planowana cena sprzedaży wynosi 600 zł/tonę.

Poniesienie nakładów na przygotowanie ziemi pod uprawy zostanie ujęte jako czynne rozliczenia międzyokresowe kosztów. W momencie zasiewów ich kwota zostanie przeksięgowana na roślinną produkcję w toku.

Na dzień 31.12.2014 na koncie produkcji w toku ujęta będzie kwota:

Zdarzenie gospodarcze	Wartość
Przygotowanie ziemi pod uprawę	10.000 zł
Nawożenie gruntu	20.000 zł
Siewy	30.000 zł
Zastosowanie środków ochrony roślin	40.000 zł
RAZEM	100.000 zł

Wartość godziwa produkcji w toku, według aktualnie stosowanych rozwiązań (z pominięciem stopy dyskontowej¹⁰⁶), zostałaby ustalona jako iloczyn planowanych zbiorów i oczekiwanej ceny, tj. $700\text{ t} * 600\text{ zł} = 420.000\text{ zł}$.

Zdaniem autorki należy uwzględnić dodatkowo stopień przetworzenia roślin. Uprawa trwa 10 miesięcy, z czego 3 miesiące przypadają na rok 2014, a 7 miesięcy na 2015. W związku

¹⁰⁵ Rozkład prac w czasie został ustalony w oparciu o informacje zawarte w [SF Kernel 2015], prezentowane liczby mają charakter przykładowy.

¹⁰⁶ Przy założeniu, że podczas wyceny uwzględnia się stopień przetworzenia rośliny, a także ryzyko, stopa dyskontowa odzwierciedlać ma jedynie zmianę wartości pieniądza w czasie. Aktualnie w Polsce zmiany te są bardzo niewielkie - wskaźnik cen konsumenta za rok 2015 to -0,8%, na lata 2016 i 2017 planowany jest na poziomie odpowiednio 1,1% i 1,5% [Raport o inflacji. Listopad 2015; opr. Narodowy Bank Polski, Rada Polityki Pieniężnej; dostęp internetowy 3.1.2016: https://www.nbp.pl/polityka_pieniezna/dokumenty/raport_o_inflacji/raport_listopad_2015.pdf].

z tym należy uznać, że na dzień bilansowy wartość produkcji w toku wynosi: $(3/10) * 420.000 \text{ zł} = 126.000 \text{ zł}$.

Na konto produkcji w toku powinna zatem zostać doksiegowana kwota: $126.000 \text{ zł} - 100.000 \text{ zł} = 26.000 \text{ zł}$, oznaczająca wzrost wartości produkcji w toku.

Dodatkowo należy jednak uwzględnić ryzyko związane z rodzajem działalności gospodarczej (i inne jeśli są istotne). Na podstawie danych branżowych (np. statystyk wykorzystywanych przez ubezpieczycieli) oszacowano ryzyko dla tego rodzaju działalności na poziomie 10%. W związku z tym utworzono rezerwę na kwotę $126.000 \text{ zł} * 10\% = 12.600 \text{ zł}$, ujmowaną następująco:

Aktywa obrotowe	Rezerwy i zobowiązania
Zapasy	Rezerwa na ryzyko	
Produkcja w toku	126.000	działalności rolniczej	12.600

albo jako odpis aktualizujący niewykazywany per saldo:

Aktywa obrotowe
Zapasy
	126.000
	-12.600
Produkcja w toku	<u>113.400</u>

Do rozliczenia pozostaje kwota 13.400 zł (rozważania nad sposobem jej ujęcia zostaną przeprowadzone w dalszej części podrozdziału).

W powyższym przykładzie rozważono sytuację, gdy wartość godziwa uwzględniająca stopień przyrostu uprawy przewyższa koszt jej wytworzenia. W praktyce może się zdarzyć, że to koszty przewyższą wartość godziwą. Z jednej strony uzasadnione byłoby dokonanie odpisu wartości do poziomu wartości godziwej, tak aby zachować jednolitość zasad wyceny, z drugiej zaś strony może się zdarzyć, że nakłady na dany rodzaj upraw są najwyższe w początkowym okresie i fakt, że na dzień bilansowy przewyższają ich wartość godziwą uwzględniającą stopień przyrostu roślin i ryzyko, nie oznacza iż przyniosą stratę. W takim przypadku autorka sugeruje pozostawienie wartości na poziomie wyższym tj. kosztu wytworzenia, pod warunkiem że na danej uprawie szacuje się uzyskanie zysku w kolejnym okresie. Wymaga to zbadania ryzyka poniesienia straty na danej uprawie i dokonania ewentualnego odpisu wartości, gdyby wystąpiło. Warto bowiem zauważyć, że przy takim podejściu nie powstaną dodatkowe

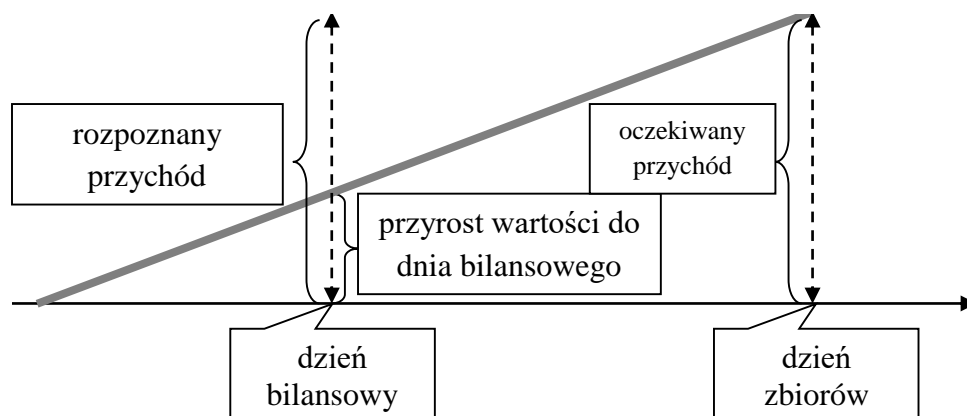
przychody z wyceny, nie zachodzi bowiem ryzyko zawyżenia wyniku finansowego na skutek jej niewłaściwego przeprowadzenia.

Wątpliwości związane z wyceną produktów gotowych i produkcji w toku w działalności rolniczej dotyczą także ujmowania skutków przeszacowania. Zgodnie z MSR41 są one ujmowane w wyniku finansowym na poziomie operacyjnym (zarówno zwiększenia, jak i zmniejszenia wartości), takie rozwiązanie stosują też badane jednostki. Autorka rozważała¹⁰⁷ inne sposoby ujęcia skutków wyceny według wartości godziwej, m.in. kapitałowo lub w rozliczeniach międzyokresowych przychodów. Podejście kapitałowe zostało odrzucone, gdyż wykazano, że jego stosowanie wpływa na niekompletne rozpoznanie zmian wartości w wyniku finansowym. Z kolei dla rozróżnienia pomiędzy wynikiem a rozliczeniem międzyokresowym należy odnieść się do zasad memoriału i współmierności oraz rozważyć, czym jest przychód w przypadku upraw roślinnych i w którym okresie ma miejsce. Decydujące w tym miejscu jest przyjęcie jednego z dwóch nurtów rachunkowości: opartemu na metodzie transakcyjnej lub metodzie wartości. Podczas prowadzonych studiów literaturowych stwierdzono, że we współczesnej rachunkowości, w coraz większym stopniu, dominującą rolę przypisuje się metodzie wartości, czego przejawem jest już choćby samo stosowanie wartości godziwej do wyceny. Stosując wycenę według wartości godziwej należy uznać, że zmiana wartości (a tym bardziej zmiana wartości będąca konsekwencją przyrostu fizycznego) stanowi przychód jednostki.

Jeśli ujmować w bilansie wartość godziwą produkcji w toku według planowanych cen sprzedaży, bez uwzględnienia stopnia przyrostu, tak jak aktualnie postępują badane jednostki gospodarcze, przychód zostaje przypisany do okresu wcześniejszego niż powinien. Sam fakt oczekiwania określonego przychodu nie oznacza bowiem, że wartość produkcji w toku na dzień bilansowy (zazwyczaj wcześniej niż w połowie cyklu wzrostu), odpowiada oczekiwanemu przychodowi. Przyrost wartości wynikający z przemiany biologicznej nie miał jeszcze miejsca w pełnej wysokości. Roślina nie jest jeszcze dojrzała, gotowa do sprzedaży, więc nie należy jej przypisywać przychodu, jakiego w danym momencie nie ma szansy wygenerować. Nierówność pomiędzy rozpoznany przychodem z wyceny bilansowej a ekonomicznym potencjałem upraw na dzień bilansowy przedstawiono na rysunku 24.

¹⁰⁷ Por. rozdział 3.

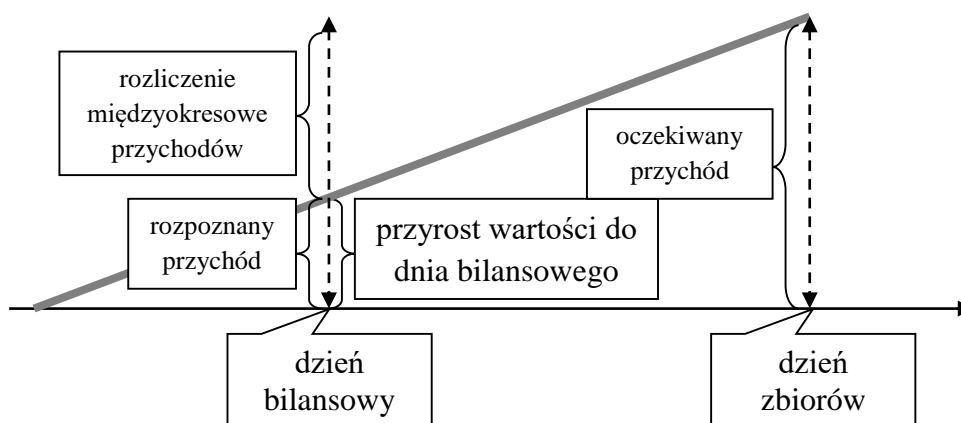
Rysunek 24. Przychody z wyceny bilansowej a przyrost wartości produkcji w toku - rozwiązanie aktualnie stosowane

Źródło: Opracowanie własne.

Gdyby chciano pozostać przy dotychczasowej metodzie ustalania wartości godziwej upraw, tj. ujmowaniu ich według oczekiwanych cen sprzedaży bez uwzględnienia stopnia przyrostu rośliny, bardziej poprawne byłoby ujęcie części skutków wyceny w bilansie, a nie w wyniku, jako rozliczenia międzyokresowe przychodów, co przedstawiono na rysunku 25.

Rysunek 25. Przychody z wyceny bilansowej a przyrost wartości produkcji w toku - rozwiązanie proponowane - wycena bez uwzględnienia stopnia przyrostu rośliny

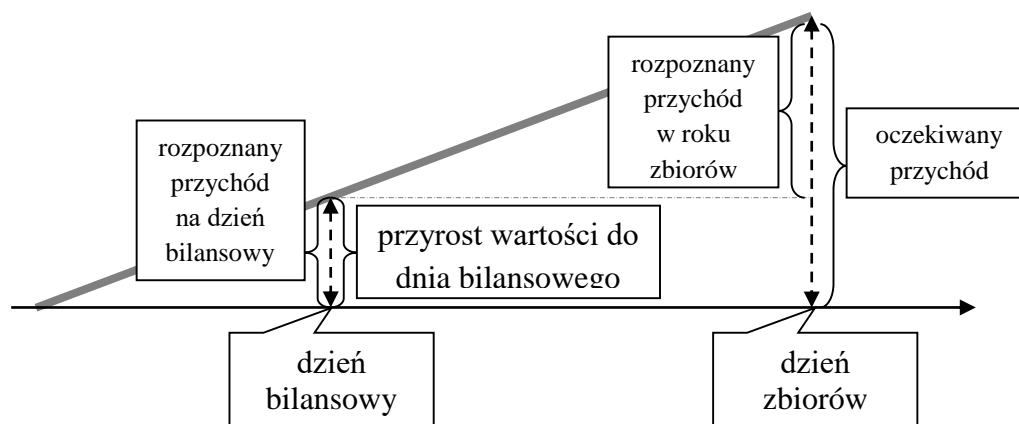

Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli natomiast uwzględnić stopień przyrostu rośliny na moment wyceny bilansowej, wtedy nie powstałby problem ujęcia przychodów w odpowiednim okresie, ponieważ do roku bilansowego zostałyby przyporządkowane tylko te zmiany wartości, które wynikają z przyrostu, który miał miejsce w tym roku. W związku z powyższym, całkowita zmiana wartości z wyceny

mogłyby zostać uwzględniona w wyniku finansowym jednostki, bez zaburzania zasad współmierności i memoriału, co przedstawiono na rysunku 26.

Rysunek 26. Przychody z wyceny bilansowej a przyrost wartości produkcji w toku - rozwiązanie proponowane - wycena z uwzględnieniem stopnia przyrostu rośliny

Źródło: Opracowanie własne.

Przyjęcie takiego rozwiązania nie rozwiązuje jednak problemu niezachowania zasady ostrożności, powstającego zawsze w przypadku przeszacowania wartości aktywów do wartości godziwej. Autorka, mając świadomość że takie przeszacowania będą coraz powszechniejsze w teorii i praktyce rachunkowości, a jednocześnie wiedząc, że ujmowanie ich skutków w wyniku finansowym może zagrażać płynności finansowej jednostki, proponuje następujące rozwiązanie. Aktualnie jednostki mają prawo wypłacać dywidendę z wypracowanego zysku netto, po pokryciu strat i ewentualnym odprowadzeniu części zysku na kapitał zapasowy¹⁰⁸. Ograniczenia stanowiące górną granicę wypłaty dywidendy, autorka uzupełniłaby o zastrzeżenie, że nie podlega wypłacie zysk wynikający ze zmian wartości aktywów, czyli zysk z wyceny tj. zysk niezrealizowany. Zwiększenie wartości aktywów będące przyczyną jego rozpoznania nie spowodowało bowiem wpływu do jednostki środków pieniężnych, które mogłyby zostać rozdysponowane pomiędzy właścicieli. Dopiero realizacja zysku, czyli sprzedaż aktywów przeszacowanych, spowoduje zwiększenie stanu środków pieniężnych i dopiero w tym momencie jednostka może wypłacić wypracowany wcześniej zysk. Przyjęcie takiego rozwiązania będzie wiązało się dla jednostki z pewnym zwiększeniem obowiązków ewidencyjnych, gdyż konieczne stanie się kontrolowanie udziału zysku niezrealizowanego

¹⁰⁸ Zgodnie z ustawą z 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych [art. 396 § 1], w przypadku spółek akcyjnych, 8% zysku z każdego roku musi zostać przekazane na kapitał zapasowy, do momentu osiągnięcia przez niego wartości 1/3 kapitału podstawowego.

w zysku ogółem. Praktyka gospodarcza (prawo podatkowe) skłania do ewidencjonowania skutków wyceny aktywów na kontach korygujących, dzięki czemu informacja o niezrealizowanym zysku z aktywów już jest dostępna na kontach księgowych. Dzięki przyjęciu omawianego ograniczenia, zminimalizowane zostanie ryzyko, że jednostka dokona wypłaty z zysku przewyższającej jej zdolności finansowe, przez co przyczyni się do zagrożenia kontynuacji działalności gospodarczej.

Ostatni omawiany obszar, na którym sprawozdania finansowe jednostek charakteryzowały się odmiennym podejściem, przekładającym się na użyteczność sprawozdania finansowego, jest sposób prezentacji zmian wartości godziwej aktywów biologicznych i produktów rolniczych.

Wartość produktów rolniczych nie zmienia się, bowiem są one wyceniane według wartości godziwej pomniejszonej o szacunkowe koszty sprzedaży jeden raz, na moment zbiorów, następnie nie podlegają już przeszacowaniom. Niemniej jednak, na moment zbiorów następuje, w zależności od charakteru uprawy:

- rozpoznanie produktu rolniczego i pierwsze ujęcie go w wartości godziwej, gdy produkt pochodzi z aktywów biologicznych o charakterze produkcyjnym (np. owoce z drzew),
- przekwalifikowanie aktywów biologicznych w produkt rolniczy i ewentualna korekta wartości godziwej (np. zboża z upraw).

W informacji dodatkowej powinna zostać przedstawiona szczegółowa informacja, na jakiej podstawie ustalono wartość godziwą i szacunkowe koszty sprzedaży produktów rolniczych, a także, w przypadku przekwalifikowania, jaka część wartości została przeniesiona z wyceny aktywów biologicznych, a jaka część wynika z korekty wartości.

Nieco bardziej złożony będzie sposób prezentacji zmian wartości aktywów biologicznych, gdyż zmiana ta może następować wielokrotnie w trakcie cyklu życia rośliny, a także może wynikać z różnych przyczyn. MSR41 [Przykłady ilustrujące, Przykład 1] sugeruje sposób przedstawienia zmian wartości aktywów biologicznych w informacji dodatkowej, jednak jest to tylko sugestia, a nie rozwiązanie obligatoryjne, ponadto przykład dotyczy jedynie aktywów zwierzęcych. Dla zwiększenia przydatności sprawozdania finansowego, autorka sugeruje ustandaryzowanie sposobu prezentacji zmian wartości godziwej aktywów biologicznych, a także przypisywanie tych zmian co najmniej do każdej z czterech grup

aktywów biologicznych określonych na rysunku 23¹⁰⁹. Proponowany sposób prezentacji zmian wartości obrotowych roślinnych aktywów biologicznych przedstawiono w tabeli 27.

Tabela 27. Propozycja sposobu prezentacji zmian wartości aktywów biologicznych w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego

Elementy zmian wartości godziwej aktywów biologicznych	Rok bieżący	Rok poprzedzający
Stan na dzień rozpoczynający rok bilansowy		
Nakłady na produkcję roku bieżącego, w tym ¹¹⁰ : <ul style="list-style-type: none"> – amortyzacja – zużycie materiałów i energii – usługi obce – wynagrodzenia i narzuty – pozostałe koszty 		
Zmiana wartości godziwej produkcji roku bieżącego, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – korekta wcześniejszych szacunków – zmiana wartości wynikająca z przemiany biologicznej – zmiana wartości wynikająca ze zmiany cen¹¹¹ – korekta rezerwy na ryzyko działalności¹¹² – pozostałe zmiany, w tym¹¹³: <ul style="list-style-type: none"> – 		
Zbiory: <ul style="list-style-type: none"> – wartość przyjętych produktów rolniczych – ubytki podczas zbiorów 		
<i>Powyższe pozycje dotyczą zbiorów w roku obrotowym, ich suma powinna wynosić 0, bowiem zwiększenia wartości to liczby dodatnie, a zmniejszenia wartości (przede wszystkim zbiory) to liczby ujemne.</i>		
Nakłady na produkcję roku kolejnego, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – amortyzacja – zużycie materiałów i energii – usługi obce 		

¹⁰⁹ Dodatkowe wprowadzenie podziału na aktywa produkcyjne i nieprodukcyjne będzie nieuzasadnione od 2016 roku, gdyż produkcyjne zostają wyłączone z regulacji MSR 41 i przeniesione w zakres MSR 16, o czym pisano w rozdziale 4.

¹¹⁰ Proponowany podział jest zbieżny z porównawczym wariantem rachunku zysków i strat, dzięki czemu użytkownik ma możliwość przeniesienia dla celów analitycznych, aktywowanych kosztów produkcji do rachunku wyników za dany okres.

¹¹¹ Cena jest przyjmowana jako jedno z założeń już na samym początku procesu wyceny, w związku z czym zmiana ceny powinna stanowić podstawę korekty wcześniejszych szacunków. Zdecydowano jednak o wyodrębnieniu pozycji zmiana wartości wynikająca ze zmiany cen, ponieważ, o czym pisano wcześniej, rynek produktów rolniczych jest specyficzny, ceny ulegają znacznym wahaniom i często znajdują się pod wpływem podmiotów spoza rynku. Pozycja ta jest dedykowana właśnie takim zmianom cen - niezależnym od prawidłowości przeprowadzenia szacunków.

¹¹² Autorka zakłada odnoszenie dokonywanej rezerwy na ryzyko działalności, o której była mowa powyżej, na wynik finansowy, ale nie bezpośrednio w koszty (np. pozostałe koszty operacyjne), ale jako kwotę wpływającą na zmianę wartości godziwej aktywów biologicznych.

¹¹³ Na przykład straty nadzwyczajne spowodowane zajściem niekorzystnych zjawisk pogodowych.

<ul style="list-style-type: none"> – wynagrodzenia i narzuty – pozostałe koszty 		
Zmiana wartości godziwej produkcji roku bieżącego, w tym ¹¹⁴ : <ul style="list-style-type: none"> – zmiana wartości wynikająca z przemiany biologicznej – utworzenie rezerwy na ryzyko działalności – pozostałe zmiany, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – 		
Inne zmiany, np. <ul style="list-style-type: none"> – różnice kursowe – zmiana polityki rachunkowości 		
Stan na dzień kończący rok bilansowy		

Źródło: Opracowanie własne.

Najważniejszą zaletą prezentowanego rozwiązania jest rozbieżność kosztów oraz zmian wartości na odrębne pozycje dotyczące dwóch grup zbiorów, mających miejsce w roku bilansowym oraz planowanych na przyszły okres. Jest to istotne, ponieważ połączenie w pozycji „Zmiana wartości godziwej aktywów biologicznych” zmian wartości dotyczących upraw dwóch różnych okresów, nie pozwala ocenić ich rentowności i określić trendu zmian. Co więcej, rozbieżność pozycji „Zmiana wartości godziwej” na przyczyny zmiany, pozwala użytkownikowi sprawozdania finansowego ocenić nie tylko uzyskany wynik, ale także wiarygodność dokonanej wyceny.

Obok uszczegółowienia informacji o zmianie wartości aktywów biologicznych, należy ponadto, mając na uwadze fakt wykorzystania podczas wyceny szacunków, zaprezentować skutki ewentualnych błędów w szacunkach. Część badanych jednostek przyjęła takie rozwiązanie i ujmowała w sprawozdaniu finansowym informacje, ile wynosiłaby wartość aktywów biologicznych, a ile wynik finansowy, gdyby oczekiwana cena, oczekiwane plony i wykorzystana stopa dyskontowa odstawały od przyjętych założeń (najczęściej podawano odstęp od 5% do 10% dla plonów i ceny oraz 1% dla stopy dyskontowej). Zdaniem autorki, taki rodzaj informacji powinien być obligatoryjny, bowiem ich przedstawienie daje użytkownikowi sprawozdania finansowego możliwość określenia ewentualnych "widełek", w których znajdzie się wynik finansowy po stwierdzeniu błędów¹¹⁵ w szacunkach.

¹¹⁴ Zakres zmian dotyczących produkcji roku kolejnego jest ograniczony względem zmian dotyczących roku bieżącego, bowiem jest to pierwsza wycena produkcji w toku, w związku z czym nie ma punktu odniesienia do robienia jakichkolwiek korekt, czy uwzględniania zmian cen.

¹¹⁵ Pojęcie błędy niekoniecznie oznacza nieprawidłowości powstałe podczas ustalania wartości, technika i założenia mogły być jak najbardziej poprawne. Należy jednak mieć na uwadze, że szacunki zawsze pozostaną szacunkami i nawet przyjęcie najbardziej zaawansowanych modeli wyceny nie daje gwarancji, że zrealizowany zostanie zysk w planowanej wysokości.

Przedstawione zmiany są rozwiązaniem prowadzącym do zwiększenia użyteczności sprawozdań finansowych jednostek rolniczych, przy jednoczesnej realizacji wynikających z teorii zasad rachunkowości.

5.4. Podsumowanie

Piąty rozdział składa się z dwóch zasadniczych części: pierwszej, w której przedstawiono wyniki przeprowadzonego badania empirycznego i drugiej, w której na podstawie wcześniejszych rozdziałów, a także uzyskanych wyników badań empirycznych, przedstawiono propozycję zasad wyceny i ujmowania skutków wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku. Treści zawarte w rozdziale piątym realizują ósmy i dziewiąty cel pomocniczy rozprawy, a także jej cel główny.

W podrozdziale pierwszym omówiono techniczne aspekty związane z badaniami empirycznymi, tj. ich cel, metodę i sposób organizacji. Przeprowadzone badania składały się z dwóch części. Pierwsza obejmowała analizę sprawozdań finansowych jednostek notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie zajmujących się działalnością rolniczą w zakresie upraw zbóż. Drugą stanowiły badania ankietowe przeprowadzone w grupie przedsiębiorstw nienotowanych na rynkach regulowanych, także zajmujących się w przeważającej części uprawami zbóż.

W konsekwencji podziału badania empirycznego powstały dwie części podrozdziału drugiego, w którym przedstawiano uzyskane wyniki badań. W pierwszej z nich przedstawiono rezultaty analizy sprawozdań finansowych badanych jednostek. Do najważniejszych wniosków z badania należy zaliczyć następujące:

- aktywa biologiczne i produkty rolnicze wycenia się najczęściej według wartości godziwej; część podmiotów stosuje do wyceny dane rynkowe, a część szacowane przepływy pieniężne; tylko jeden z badanych podmiotów zastosował względem badanych aktywów koszt wytworzenia: w wycenie upraw ozimych na dzień bilansowy;
- skutki wyceny w wartości godziwej są ujmowane w operacyjnej części rachunku zysków i strat;
- podmioty aktywują koszty przygotowania ziemi pod uprawy, prezentując je jednak w bardzo różnorodny sposób, wyceniając w koszcie wytworzenia;
- zasiewy są najczęściej momentem zmiany podstawy wyceny z kosztu wytworzenia na wartość godziwą;

- noty objaśniające zmiany wartości godziwej aktywów biologicznych są bardzo różnorodne;
- w pozycji bilansu "zapasy" znajdują się obok siebie aktywa wyceniane według wartości godziwej i według kosztu wytworzenia;
- w trwałych aktywach biologicznych wykazuje się zarówno zapasy, jak i produkcyjne aktywa biologiczne;
- wartość godziwa aktywów biologicznych na dzień bilansowy nie uwzględnia stopnia przetworzenia rośliny;
- zazwyczaj nie podawano źródeł użytych w wycenie szacunków; kilkakrotnie wskazano na funkcjonowanie w podmiocie zespołu specjalistów zajmujących się wyceną na potrzeby sprawozdania finansowego;
- niekiedy wykazywano w notach objaśniających skutki zmian przyjmowanych założeń.

W drugiej części podrozdziału przedstawiono wyniki badania ankietowego. Najważniejsze wnioski płynące z tego badania dla niniejszej rozprawy są następujące:

- podstawą wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku jest koszt historyczny; a podczas wyceny stosuje się dopuszczane ustawą o rachunkowości uproszczenia;
- poziom znajomości treści MSR41 wśród respondentów jest raczej niski;
- wśród respondentów nie ma przekonania, że zastosowanie MSR41 i wycena aktywów według wartości godziwej zwiększą użyteczność sprawozdania finansowego;
- negatywnie oceniono konieczność stosowania szacunków podczas wyceny według wartości godziwej, a sam proces wyceny uznano za praco- i czasochłonny;
- zdaniem respondentów należy zachować ostrożność podczas ujmowania skutków wyceny według wartości godziwej i nie rozpoznawać przychodów przed zbiorami i zbyciem zbóż.

Trzeci podrozdział zawiera autorską propozycję zasad wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, która zdaniem autorki, wspartym analizą literatury i wynikami badań empirycznych, pozwoli zwiększyć użyteczność sprawozdań finansowych, przy jednoczesnym uwzględnieniu relacji-korzyści koszty. Przedstawione rozwiązanie dywersyfikuje jednostki sprawozdawcze i dla każdej z grup proponuje inne podejście. Jest to zgodne z aktualnie obserwowalną tendencją do upraszczania rachunkowości małych i średnich przedsiębiorstw i nakładania dodatkowych wymogów sprawozdawczych na jednostki duże. W opracowaniu omówiono takie zagadnienia jak:

- właściwe do stosowania podstawy wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku,
- sposób prezentacji tych aktywów w bilansie,
- informacje o oczekiwanym poziomie i cenach sprzedaży, których zawarcie w informacji dodatkowej zwiększy użyteczność sprawozdania,
- stosowność wykorzystania uproszczeń,
- sposób prezentacji zmian wartości godziwej w informacji dodatkowej,
- cykl życia produktu, którego koszty podlegają aktywowaniu,
- uwzględnienie podczas wyceny stopnia przemiany biologicznej aktywów oraz ryzyka działalności rolniczej,
- przedstawienie w sprawozdaniu finansowych skutków ewentualnych zmian przyjętych do wyceny założeń,
- ujęcie skutków wyceny aktywów według wartości godziwej,
- sposób podziału wyniku finansowego.

ZAKOŃCZENIE

Celem głównym rozprawy było opracowanie takich zasad wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, aby zapewnić wysoki poziom użyteczności informacji płynących ze sprawozdania finansowego, przy jednoczesnym zachowaniu optymalnej relacji korzyści z posiadanych informacji do nakładów poniesionych na zdobycie tych informacji. Zarówno cel główny, jak i dziewięć celów pomocniczych zostało zrealizowanych.

Punktem wyjścia do prowadzonych rozważań stał się sformułowany dwuczłonowo problem badawczy. W pierwszej kolejności zbadano, jakie podstawy wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku powinny stosować przedsiębiorstwa na potrzeby sprawozdawczości finansowej. Następnie postawiono pytanie, jak ujmować skutki wyceny tych produktów oraz produkcji w toku, w przypadku gdy za podstawę wyceny przyjmuje się wartość godziwą?

Aby rozwiązać tak sformułowany problem badawczy postawiono hipotezę badawczą oraz hipotezę pomocniczą. Zgodnie z treścią przyjętej hipotezy, przyjęcie za podstawę wyceny wartości godziwej zapewni większy poziom użyteczności sprawozdań finansowych, niż przyjęcie kosztu historycznego. Na podstawie przeprowadzonych w rozdziale drugim badań literaturowych i przeprowadzonych w rozdziale piątym badań empirycznych odrzucono hipotezę, ponieważ nie jest możliwe jednoznaczne stwierdzenie wyższości wyceny według wartości godziwej na wycenę według kosztu historycznego. Te przeciwstawne podstawy wyceny odpowiadają różnym potrzebom informacyjnym różnych użytkowników sprawozdań finansowych, a żadna z nich nie jest wolna od wad. Konieczne jest zatem osiągnięcie takiego rozwiązania w kwestii wyboru podstawy bardziej odpowiedniej, które będzie uwzględniało specyfikę jednostki sprawozdawczej.

Treść hipotezy pomocniczej odnosiła się do drugiej części problemu badawczego i wskazywała, że ujęcie skutków wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku według wartości godziwej w rachunku zysków i strat zapewni wierne i rzetelne przedstawienie wyniku finansowego jednostki. Hipoteza pomocnicza została potwierdzona w wyniku prowadzonych badań, co wykorzystano podczas realizacji celu głównego dysertacji.

Pierwszym celem pomocniczym było zdefiniowanie i scharakteryzowanie uwarunkowań prowadzenia działalności rolniczej w Polsce, cel ten został zrealizowany w pierwszym rozdziale rozprawy. Działalność rolniczą zdefiniowano jako wytwarzanie

produktów roślinnych i zwierzęcych, dzięki wykorzystaniu i wsparciu biologicznych procesów wzrostu, w podziale na dwa podstawowe typy działalności rolniczej: produkcję roślinną i produkcję zwierzęcą. Scharakteryzowano działalność rolniczą z perspektywy rachunkowości rolniczej, wskazując że na jej kształt będą wpływać przede wszystkim następujące czynniki:

- zmiana istoty aktywów biologicznych, przyrost ich wartości w czasie w naturalnym procesie,
- raczej długie cykle produkcyjne,
- sezonowości produkcji,
- uzależnienie wyników działalności od warunków naturalnych,
- występowanie obrotów wewnętrznych produktami rolniczymi,

a także brak bezpośredniego powiązania ponoszonych kosztów z uzyskiwanym przyrostem wartości aktywów i przyszłymi przychodami.

Dodatkowo w efekcie przeprowadzonych badań literaturowych oraz analizy danych statystycznych określono strukturę sektora, wskazując na dominację małych, rodzinnych przedsiębiorstw, z rosnącym udziałem przedsiębiorstw dużych i spółek kapitałowych. Trend ten przekłada się na wzrost zainteresowania rachunkowością rolniczą. Dodatkowo przyczyniają się do niego potrzeba rozliczenia efektów dotowania działalności rolniczej, a także ustalenia dochodów jednostek rolniczych dla celów podatkowych. Powyższym przesłankom towarzyszy jednak niechęć przedsiębiorców do przyjmowania dodatkowych obowiązków ewidencyjnych, a także brak wewnętrznej potrzeby wykorzystania danych z systemu rachunkowości.

Porównanie podstawy wyceny, tj. wartości godziwej i kosztu historycznego było drugim celem pomocniczym rozprawy, który został zrealizowany w drugim rozdziale. Przedstawiano definicje i charakterystykę kosztu historycznego i wartości godziwej, a także ich zalety i wady. Rozważania przeprowadzono zarówno na gruncie ogólnym jak i w odniesieniu do wyceny produktów rolniczych, uwzględniając przede wszystkim przełożenie podstaw wyceny na użyteczność sprawozdania finansowego. Dwoma głównymi determinantami użyteczności sprawozdania finansowego są wiarygodność i przydatność. Koszt historyczny jest wiarygodną podstawą wyceny, ponieważ zostaje ustalony na podstawie faktycznie przeprowadzonych transakcji. Jednocześnie jego wiarygodność zmniejsza fakt, że nie odpowiada on wartości bieżącej. Wartość godziwa jest pozbawiona tej słabości, jednak jej wiarygodność zostaje znacznie ograniczona poprzez wykorzystanie szacunków i subiektywnych ocen. Wycena według wartości godziwej jest bardziej przydatna, ponieważ informuje o bieżącym stanie aktywów i przybliża wartość księgową przedsiębiorstwa do jego

wartości rynkowej, jednak dzięki temu jest przydatna przede wszystkim dla inwestorów. W przypadku gdy główną grupę użytkowników stanowią inni interesariusze, np. kredytodawcy czy kontrahenci, dla których ważniejsze jest przetrwanie jednostki niż jej wartość rynkowa, bardziej przydatną podstawą wyceny okazuje się koszt historyczny.

Wyższość wartości godziwej nad kosztem historycznym w rolnictwie argumentowano często wysokim poziomem skomplikowania rachunku kosztów, niezbędnego podczas wyceny w koszcie historycznym. Autorka odrzuca ten argument, bowiem wycena bilansowa produkcji w wartości godziwej nie wyłącza konieczności rozliczenia faktycznych kosztów wytworzonych produktów, które jest niezbędne m.in. dla celów podatkowych i oceny rentowności sprzedaży. W związku z tym wycena bilansowa aktywów według wartości godziwej nie ogranicza, ale zwiększa koszty prowadzenia rachunkowości. Dlatego też autorka stoi na stanowisku, że podstawą wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku powinien być koszt historyczny, z możliwością zastosowania wyceny według wartości godziwej w jednostkach, które uznają, że dzięki temu lepiej zostaną zaspokojone potrzeby informacyjne użytkowników ich sprawozdań finansowych, tj. przede wszystkim w jednostkach publicznych.

Rozwinięciem rozważań prowadzonych w drugim rozdziale poświęconych realizacji drugiego celu pomocniczego była ocena powiązania pomiędzy stosowanymi podstawami wyceny rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku a użytecznością sprawozdania finansowego. Ocena ta, stanowiąca trzeci cel cząstkowy rozprawy, zrealizowany w rozdziale trzecim, została przeprowadzona w kontekście metody transakcyjnej i metody wartości w rachunkowości oraz w kontekście koncepcji wyniku netto i wyniku całościowego. Realizacja tego celu służyła również ustaleniu podstaw teoretycznych rozwiązania drugiej części problemu badawczego dysertacji, odnoszącego się do ujęcia skutków wyceny według wartości godziwej. W trzecim rozdziale analizowano bowiem powiązania metody wartości i metody transakcyjnej z omawianymi wcześniej podstawami wyceny, w odniesieniu do definicji przychodów w rozumieniu każdej z tych metod. W metodzie transakcyjnej, przychód, a za nim zysk, powstaje dopiero w momencie przeprowadzenia transakcji. W metodzie wartości, za przychód uznaje się już przyrost wartości aktywa, niezależnie od faktu przeprowadzenia transakcji. Ponieważ stosowanie wartości godziwej w wycenie jest skorelowane w metodą wartości, autorka proponuje ujęcie skutków wyceny w wartości godziwej zgodnie z tą koncepcją, tj. rozpoznanie przychodów już w momencie zwiększenia wartości aktywów.

Realizując trzeci cel pomocniczy analizie poddano koncepcje wyniku netto i wyniku całościowego, postulując o konsekwencję w rachunkowości. Cel trzeci pomocniczy realizowano łącznie z celem czwartym, czyli wskazaniem alternatywnych sposobów

ujmowania skutków wyceny w sprawozdaniu finansowym. Wykazano, że sposób prezentacji zmian wartości aktywów jest niejednoznaczny, tj. zmiany wartości odnoszone są na wynik finansowy, bądź bezpośrednio na kapitał własny, bądź na wynik finansowy lub kapitał własny w zależności od kierunku zmiany, co znacznie zmniejsza użyteczność sprawozdania finansowego. Zaproponowano, by w przypadku sporządzania sprawozdania finansowego zgodnie z metodą wartości, wykorzystać w pełni koncepcję wyniku całościowego, ujmując w wyniku finansowym wszystkie zmiany wartości aktywów, które miały miejsce w okresie sprawozdawczym. Jednocześnie, by zabezpieczyć płynność finansową jednostki, proponuje się wprowadzenie ograniczeń w podziale wyniku finansowego, skorelowanych z rachunkiem przepływów pieniężnych, o wzrost znaczenia którego również postuluje autorka.

W czwartym rozdziale, poświęconym szczegółowym regulacjom dotyczącym wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku, realizowano cel pomocniczy piąty i szósty. Przeprowadzono analizę treści aktów prawnych w kontekście aktualnie obowiązujących regulacji dotyczących wyceny zapasów, a w szczególności rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku oraz zidentyfikowanie ich słabości. Ponadto określono charakter transakcji związanych z rolniczą produkcją roślinną podlegających ewidencjonowaniu w księgach rachunkowych i dokonano oceny stosowanych aktualnie rozwiązań. Analizę oparto na trzech aktach prawnych: ustawie o rachunkowości, Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 2 Zapasy i Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 41 Rolnictwo oraz odnoszącej się do nich literaturze. Wskazano, jakie podstawy i metody wyceny dotyczące zapasów narzucają niniejsze akty prawne, po czym wskazano ich słabości i obszary problemowe. Największy nacisk położono na fakt przyjęcia różnych podstaw wyceny w MSR2 i MSR41, pomimo występowania licznych przesłanek przeciwko takiemu rozwiązaniu. Wprowadzenie wartości godziwej przez MSR41 argumentuje się bowiem przede wszystkim faktem zachodzenia przemiany biologicznej i braku bezpośredniego powiązania ponoszonych kosztów z wartością zapasów, co do której kwestii autorka nie ma zastrzeżeń. Obalone przez autorkę zostają jednak argumenty dotyczące występowania aktywnych rynków na produkty rolnicze i aktywa biologiczne, bowiem:

- obowiązujące na nich ceny są często uzależnione od warunków pozarynkowych,
- sprzedaż produktów rolniczych nie ma ciągłego charakteru,
- nie występują aktywne rynki na roślinną produkcję w toku.

Co więcej, autorka podkreśla, że rachunek kosztów produktów pozarolniczych jest często wielokrotnie bardziej złożony niż rachunek kosztów produktów rolniczych. Ponadto

wyprodukowanie produktów rolniczych jest obarczone zazwyczaj większym ryzykiem niż innych produktów, co argumentuje ostrożność w rozpoznaniu zysków.

W czwartym rozdziale poddano również analizie terminologię związaną z działalnością rolniczą i powiązania definicyjne pomiędzy polskimi i międzynarodowymi regulacjami. Obowiązujące regulacje odniesiono do cech jakościowych i użyteczności sprawozdania finansowego. Przeanalizowano także sugerowany w MSSF sposób ustalenia wartości godziwej produkcji w toku, zarzucając mu przede wszystkim nieuwzględnianie:

- poziomu przemiany biologicznej rośliny i wycenianie produkcji od razu w wartości oczekiwanych przychodów ze sprzedaży¹¹⁶, nawet w sytuacji, gdy roślina znajduje się dopiero w początkowej fazie cyklu życia,
- ryzyka, że uprawy roślinne, z przyczyn niezależnych od jednostki, nie uzyskają dojrzałości i nie zostaną zebrane.

Siódmy cel cząstkowy, czyli wskazanie rozbieżności kierunków rozwoju rachunkowości, był realizowany w rozdziale drugim, trzecim i czwartym. W drugim rozdziale analizowano stosowane podstawy wyceny. Wykazano, że wartość godziwa nie jest idealną alternatywą dla kosztu historycznego, bowiem jest obciążona licznymi wadami. Mimo to, wiele pisze się o rezygnacji z wyceny w koszcie historycznym na rzecz wartości godziwej. Pomimo to, koszt historyczny jest nadal obecny w większości regulacji prawnych, a jego obecność w praktyce rachunkowości jest bezsprzeczna, zwłaszcza w przedsiębiorstwach niepublicznych. Zidentyfikowana w tym zakresie rozbieżność polega na zdominowaniu teorii rachunkowości przez wycenę według wartości godziwej, przy jednoczesnej dominacji kosztu historycznego w praktyce rachunkowości.

Z pierwszą wymienioną rozbieżnością ściśle skorelowana jest druga, dotycząca dominującej metody w rachunkowości: wartości lub transakcyjnej. Przewaga metody wartości jest naturalną konsekwencją stosowania jako podstawy wyceny wartości godziwej, a zatem dominuje naukowy świat rachunkowości. Jednocześnie, wobec nierozłączności wyceny według kosztu historycznego z praktyką rachunkowości, w tej przeważa metoda transakcyjna.

Kolejne sprzeczności związane są z zakresem obowiązków sprawozdawczych narzucanych przedsiębiorstwom i pojemnością informacyjną sprawozdania finansowego. Postuluje się włączenie jak największej liczby informacji do sprawozdania finansowego. Sprawozdania finansowe, zwłaszcza jednostek publicznych, częstokroć mają objętość kilkudziesięciu-kilkuset stron. Obserwowalne są trendy w kierunku sprawozdawczości

¹¹⁶ Uwzględniając jedynie stopę dyskontową.

zintegrowanej, sprawozdawczości odpowiedzialności społecznej, sprawozdawczości kapitału intelektualnego, itd. Z drugiej strony coraz więcej mówi się o ograniczeniu obowiązków sprawozdawczych przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich. Upraszcza się narzucane im do stosowania zasady rachunkowości, bowiem rośnie świadomość organów ustawodawczych o wysokich obciążeniach administracyjnych przedsiębiorstw. Trwają nawet prace nad zbliżeniem prawa bilansowego do podatkowego, o czym pisano w podrozdziale 4.2. Zdaniem autorki, z dużym prawdopodobieństwem w nieodległej przyszłości funkcjonować będą obok siebie dwa nurty rachunkowości:

- rachunkowości dedykowanej dużym, publicznym podmiotom, w których główną grupę użytkowników sprawozdań finansowych stanowią inwestorzy, opartą o metodę wartości i wycenę w wartości godziwej, które owocem będą obszerne, szczegółowe sprawozdania zintegrowane,
- rachunkowości dla małych i średnich przedsiębiorstw, która prowadzone będzie przede wszystkim w celu rozliczeń publicznoprawnych oraz przedstawienia kredytodawcom informacji o zrealizowanych wynikach, opartą o metodę transakcyjną i wycenę w koszcie historycznym, zbliżoną do prawa podatkowego, której owocem będą proste i zwięzłe sprawozdania finansowe.

Kolejna zidentyfikowana rozbieżność znajduje odzwierciedlenie w braku przekonania osób zajmujących się rachunkowością do swoich poglądów. Wniosek taki autorka stawia na podstawie przeprowadzonej analizy literatury w zakresie wyniku netto i wyniku całościowego oraz obowiązujących aktualnie w ich zakresie rozwiązań. Z jednej strony uznano wyższość wartości godziwej, z drugiej strony nie jest realizowana w pełni koncepcja wyniku całościowego. Modelowy wynik całościowy obejmuje wszystkie przychody i koszty uznane według metody wartości, czyli pochodzące także z wyceny do wartości godziwej. Zgodnie z tą metodą, za wartość aktywów i zobowiązań uznaje się ich wartość godziwą, czyli zmiany ich wartości powinny stanowić przychody lub koszty, a zatem składowe wyniku finansowego. Aktualnie obowiązujące rozwiązanie w zakresie implementacji koncepcji wyniku całościowego ma charakter jedynie prezentacyjny – poniżej wyniku netto prezentuje się zmiany wartości aktywów i zobowiązań ujęte bezpośrednio w kapitale własnym. Autorka rozumie zachowawczość rozwiązań, bowiem ma świadomość że ich celem jest kompromis pomiędzy pokazaniem zmian wartości aktywów i zobowiązań w wyniku finansowym, a jednoczesnym ograniczeniem górnej granicy wypłaty dywidendy i ryzykiem ograniczenia płynności finansowej spółek. Jej zdaniem takie rozwiązanie przekłada się jednak na spadek użyteczności sprawozdania finansowego, ponieważ zmniejsza się jego zrozumiałość. Słusznym byłoby

stosowanie przy sporządzaniu rachunku wyników jednolitych zasad i zwiększenie znaczenia rachunku przepływów pieniężnych, które jest najpełniejszym odzwierciedleniem zasady realizacji. Sprawozdanie finansowe obejmujące:

- rachunek wyników uwzględniający wszystkie przychody i koszty zgodnie z metodą wartości,
- rachunek przepływów pieniężnych obrazujący faktycznie zrealizowane korzyści,

miałoby szanse stać się remedium na powyżej przedstawione problemy.

By kompleksowo zrealizować cel główny rozprawy, konieczne było przeprowadzenie badań empirycznych, które stanowiły ósmy i dziewiąty cel pomocniczy rozprawy. Badania empiryczne zostały podzielone na dwie części i objęły grupę jednostek publicznych i jednostek niepublicznych. Pierwsza część badania, dotycząca jednostek publicznych, polegała na zbadaniu ich sprawozdań finansowych w kontekście interpretacji przez nie regulacji MSR41, tj. sposobu ich stosowania. Analizie poddano przyjęte zasady klasyfikacji aktywów rolniczych, podstawy i metody ich wyceny oraz sposób prezentacji zmian ich wartości. Wyniki przeprowadzonego badania pozwoliły zidentyfikować dalsze słabości aktualnie obowiązujących rozwiązań, przede wszystkim brak jednolitych zasad prezentacji aktywów rolniczych i zmian ich wartości, oraz różnorodność stosowanych metod wyceny (w ramach podstawy wyceny: wartość godziwa). Jednocześnie potwierdzono tożsamy sposób ujęcia w sprawozdaniu finansowym zmian wartości aktywów rolniczych (w wyniku z działalności operacyjnej). Wykazano także, że podczas wyceny produkcji w toku nie uwzględnia się stopnia przemiany aktywów roślinnych i tylko sporadycznie uwzględnia się ryzyko działalności gospodarczej w wycenie, a ryzyko działalności rolniczej – w ogóle.

Drugą część badania, związanego z jednostkami niepublicznymi, stanowiły badania ankietowe. Wyniki przeprowadzonego badania wskazały, że przedsiębiorstwa niepubliczne nie wykorzystują do wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku wartości godziwej (pomimo że w myśl art. 10 ust. 3 prawa bilansowego [ustawa z 29 września 1994 r.] miałyby taką możliwość), co więcej w wielu przypadkach upraszczają wycenę produktów w koszcie historycznym. Badanie opinii wskazało, że wśród respondentów nie ma przekonania o większej użyteczności sprawozdania finansowego opartego na wycenie według wartości godziwej. Stwierdzono również niski poziom znajomości treści MSR41.

Realizacja celów pomocniczych umożliwiła realizację celu głównego rozprawy. W ostatnim podrozdziale rozdziału piątego przedstawiono propozycję szczegółowych rozwiązań w zakresie zasad wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku oraz sposobu prezentacji jej skutków. Opracowane zasady obejmują propozycję:

- kryteriów wyboru stosowanej podstawy wyceny,
- ograniczenia możliwości stosowania uproszczeń podczas ustalania kosztu wytworzenia aktywów rolniczych,
- prezentowania w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego informacji o oczekiwanych przychodach ze sprzedaży aktywów rolniczych, w przypadku ich wyceny bilansowej według kosztu historycznego,
- sposobu prezentacji aktywów rolniczych w bilansie,
- ustalenia zasad ujmowania kosztów związanych z uprawami roślinnymi, poniesionych przed zasiewami,
- uwzględnienie w wycenie produkcji w toku według wartości godziwej stopnia jej przetworzenia oraz ryzyka,
- sposobu ujęcia skutków wyceny produktów wartości godziwej,
- ustalenia innej niż zysk netto wielkości maksymalnej dywidendy,
- tabeli przedstawiającej zmiany wartości godziwej roślinnych produktów rolniczych w toku, mającej stanowić ujednolicony element informacji dodatkowej,
- obligatoryjnego ujmowania w informacji dodatkowej informacji o skutkach ewentualnych błędów w szacunkach wykorzystanych podczas wyceny w wartości godziwej.

Autorka wyraża nadzieję, że rozprawa będzie stanowiła przyczynek do poszukiwania kompromisów w drodze do realizacji wspólnego celu teorii, praktyki i regulacji prawnych rachunkowości, to jest do maksymalizacji użyteczności informacji generowanych przez rachunkowość. W kontekście rachunkowości rolniczej omówiono wiele istotnych, zdaniem autorki, dylematów rachunkowości o charakterze ogólnym. Specyfika podmiotu rozprawy i jego różnorodność (od małych gospodarstw rodzinnych do spółek giełdowych) pozwoliła naświetlić problem różnorodności funkcjonujących w gospodarce przedsiębiorstw, ich możliwości ewidencyjnych i oczekiwań informacyjnych ich interesariuszy. Przeprowadzone w niniejszej rozprawie badania i analizy można przełożyć na większość sektorów gospodarki, w których istnieje obok siebie, współpracuje i konkuruje szerokie spektrum przedsiębiorstw. W ostatnim zdaniu autorka chciałaby zachęcić Czytelnika do dalszych rozważań, czy stworzenie wspólnych ram dla wszystkich przedsiębiorstw jest w ogóle możliwe?

BIBLIOGRAFIA

- A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting*, Discussion Paper DP/2013/1
Agriculture: Bearer Plants (Amendments to IAS 16 and IAS 41), Project Summary and Feedback Statement, June 2014, dostęp internetowy 12.11.2015:
http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Bearer-biological-assets/Documents/FINAL_Agriculture_Bearer%20Plants_JUNE%202014_WEBSITE.pdf
- Argiles J. M., Garcia-Blandon J., Monllau T., 2011, *Fair value versus historical cost-based valuation for biological assets: predictability of financial information*, w: *Revista de Contabilidad-Spanish Accounting Review*, vol. 14, nr 2,
- Argiles J. M., Sabata Aliberch A., 2012, *Garcia-Blandon J., A comparative study of difficulties in accounting preparation and judgement in agriculture using fair value and historical cost for biological assets valuation*, w: *Revista de Contabilidad-Spanish Accounting Review* vol. 15, nr 1
- Argiles J. M., Slof E. J., 2001, *New opportunities for farm accounting*, w: *The European Accounting Review*, 10:2.
- Babuńska E., 2013, *Pomiar wartości w rachunkowości w aspekcie aktualnych podstaw wyceny i stosowanych kategorii cenowych*, w: Micherda B. (red.), *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, wyd. Difin, Warszawa
- Bartmiński J., 2003, *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, w: Bartmiński J. (red.), *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, Lublin
- Bieluk J., 2013, *Działy specjalne produkcji rolnej. Problemy prawne.*, wyd. Temida, Białystok
- Biuletyn MSSF Naprzeciw standardom, Deloitte, Wydanie 04/2014
http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Newsletters/Biuletyn-MSSF/pl_Biuletyn_MSSF_2014_04.pdf [dostęp: 12.11.2015]
- Biuletyn rachunkowości, KPMG, nr 2014/02
<https://www.kpmg.com/PL/pl/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/2014/Biuletyn-rachunkowosci/Biuletyn-Rachunkowosci-numer-2-2014.pdf> [dostęp: 12.11.2015]
- Błażyńska J., 2011, *Dylematy wyceny we współczesnej rachunkowości*, w: Gabrusewicz W., Samelak J., *Kierunki zmian we współczesnej rachunkowości. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu* nr 191, Poznań
- Bud-Gusaim J., 2011, *Wycena gospodarstw rolniczych i ich zasobów majątkowych*, wyd. SGGW, Warszawa
- Buk H., 2012, *Wpływ metod wyceny wartości zapasów produktów na wynik finansowy przedsiębiorstwa*, w: Buk H. (red.) *Wycena zasobów gospodarczych dla potrzeb sprawozdawczości finansowej*, Katowice, s 11-21
- Cao T., Donnelly R., Shaari H., 2013, *Fair value and value in use: an improvement over historical cost?*, w: *Accountancy Ireland*, vol. 45, nr 3.
- Cieślak M., 2009, *Kilka uwag na temat użyteczności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych*, w: *Rachunkowość i audyt w warunkach kryzysu finansowego*, materiały na V Ogólnopolską Konferencję Zawodową KIBR, Poznań

- Dhaliwal D., 1999, Subramanyam K.R., Trezevant R., *Is Comprehensive Income Superior to Net Income as a Measure of Firm Performance*, w: *Journal of Accounting and Economics*, nr 26
- Denek E., Sobiech J., Wolniak J., 2001, *Finanse publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Duliniec A., 2012, *Koszt kapitału i teorii i praktyce przedsiębiorstw*, w: *Gospodarka narodowa* nr 3(247)/2012, s 1.-18
- Fereniec J., 1999, *Ekonomika i organizacja rolnictwa*, wyd. Key Text, Warszawa
- Franc-Dąbrowska J., 2013, *Zysk – cel czy kryterium oceny realizacji celu (z uwzględnieniem przedsiębiorstw rolniczych)?*, w: *Zarządzanie finansami i rachunkowość* 1 (1).
- Frendzel M., 2011, *Przedmiot pomiaru wartości dla potrzeb sprawozdawczości finansowej w kontekście podejścia bilansowego*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* tom 61 (117), wyd. SKwP, Warszawa
- Frendzel M., 2011, *Wartość dla biznesu i wartość godziwa jako alternatywne koncepcje wyceny dla potrzeb sprawozdawczości finansowej*, w: *Acta Universitatis Lodzianensis Folia Oeconomica* 249, Łódź
- Funkcjonowanie przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej, 2006, red. Wachowiak P., wyd. SKwP, Warszawa
- Gabrusewicz W., Remlein M., 2007, *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
- Gad J., 2014, *Sprawozdanie z wyniku całościowego jako źródła informacji na temat kapitałowych przychodów i kosztów - doświadczenia polskiego i niemieckiego rynku kapitałowego*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 75 (131), wyd. SKwP, Warszawa
- Gierusz J., 2011, *Koszt historyczny czy wartość godziwa - dylematy wyceny w rachunkowości*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, tom 62 (118), Warszawa
- Gierusz J., Gawrońska J., 2012, *Ewolucja pojęcia wyniku finansowego a pomiar jego wartości*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 66 (122), wyd. SKwP, Warszawa
- Gmytrasiewicz M., 2009, *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, tom 53 (109), Warszawa
- Gorczycki W., 1981, *Rachunkowość przedsiębiorstw rolnych*, wyd. PWE, Warszawa
- Gos W., Petrykowski P., 2011, *Użyteczność zasobów a wycena aktywów i zobowiązań*, w: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 668. *Finanse, rynki finansowe, ubezpieczenia*, nr 41, Szczecin
- Grabińska B., Grabiński K., 2012, *Propozycja interpretacji podstawowych pozycji sprawozdania z zysku całkowitego sporządzonego zgodnie z MSR 1*, w: *Zeszyty Naukowe* nr 13, wyd. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków
- Grabiński K., 2013, *Zmiana wyceny składników bilansowych na przykładzie MSR41 "Rolnictwo"*, w: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, Kraków
- Grabiński K., 2014, *Sprawozdanie z zysku całkowitego a bieżący zysk operacyjny - użyteczność decyzyjna w świetle badań naukowych*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 66 (122), wyd. SKwP, Warszawa

- Hendriksen E. A., van Breda M. F., 2002, *Teoria rachunkowości*, wyd. Naukowe PWN, Warszawa
- Hicks J.R., 1975, *Wartość i kapitał*, wyd. PWN, Warszawa
- Hońko S., 2013, *Wycena w rachunkowości. Znaczenie, podstawy, parametry i zasady*, wyd. Zapol, Szczecin
- International Accounting Standard 41. Agriculture, 2015
<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2015/ias41.pdf> [dostęp: 12.11.2015]
- Iwasieczko B., Bodzianny J., Markiewicz-Rudnicka D., 2007, *Specyfika branży a wycena w rachunkowości rolnej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 1158, Wrocław
- Jaijairam P., 2013, *Fair value accounting vs. historical cost accounting*, w: Review of Business Information Systems, vol. 17, nr 1,
- Jezierska E., 2008, *Nadrzędne zasady rachunkowości w świetle zmian we współczesnej rachunkowości*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 46 (102), wyd. SKwP, Warszawa
- Kaczmarczyk A., 2012, *Koszt historyczny a użyteczność informacji sprawozdawczej*, w: Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 251, Wrocław
- Kamela-Sowińska A., 1993, *Wycena przedsiębiorstw i ich mienia w warunkach inflacji*, w: Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu nr 114, Poznań
- Kamela-Sowińska A., Bielówka L., Poetschke H., Czerny J., 1997, *Rachunek kosztów w rolnictwie*, wyd. Sami Sobie, Poznań
- Kanagaretnam K., Mathieu R., Shehata M., 2009, *Usefulness of Comprehensive Income Reporting in Canada*, w: Journal of Accounting and Public Policy, nr 28
- Karmańska A., 2008, *Kierunki zmian w pomiarze dokonań przedsiębiorstwa a wyzwania dla współczesnej rachunkowości*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 44 (100), Warszawa
- Karmańska A., 2009, *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, wyd. Difin, Warszawa
- Kędzior M., 2013, *Zasadność stosowania w rachunkowości wyceny opartej na wartości godziwej*, w: Micherda B., *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, wyd. Difin, Warszawa
- Kiziukiewicz T., 2009, *Powiązania MSR 41 Rolnictwo z innymi standardami rachunkowości*, w: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 542, Finanse, rynki finansowe, ubezpieczenia nr 18, Szczecin
- Kołączyk Z., 2009, *Rachunkowość finansowa*, wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań
- Kondraszuk T., 2010, *Perspektywy rozwoju rachunkowości rolniczej w Polsce*, w: Studia i prace Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nr 14 *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, tom I, Kraków
- Kondraszuk T., 2010, *Uwarunkowania ustalania przychodów w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem zastosowania wartości godziwej*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości tom 54 (110), wyd. SKwP, Warszawa

- Kondraszuk T., 2011, *Ewidencja kosztów w przedsiębiorstwach rolniczych*, w: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 625. Finanse, rynki finansowe, ubezpieczenia nr 32, Szczecin
- Lalić S., Perić N., Jovanović D., 2012, *The accounting treatment of the biological process of transformation*, w: Research Journal of Agricultural Science nr 44 (3)
- Laptes R., 2012, *Particularities of farm accounting*, w: Bulletin of the Transilvania University of Brasov, vol. 5 (54), no. 2
- Laskowska E., 2006, *Wycena produkcji rolniczej w toku w opinii rzeczoznawców*, w: Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie - Problemy Rolnictwa Światowego, t. 15, Warszawa
- Laskowska E., 2013, *Wycena rolniczej produkcji w toku. Teoria i praktyka*, wyd. SGGW, Warszawa
- Luty Z., 2010, *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 56 (112), Warszawa
- Manteuffel R., 1984, *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa
- Matuszak Ł., 2012, *Wycena a współczesne podejście do celu sprawozdania finansowego*, w: Samelak J. (red.) *Funkcje współczesnej rachunkowości*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu nr 248, Poznań
- Mazur A., 2008, *Zasadność stosowania wartości godziwej do wyceny bilansowej w małych i średnich przedsiębiorstwach*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 47 (103), Warszawa
- Mazur A., 2011, *Wartość godziwa - potencjał informacyjny*, wyd. Difin, Warszawa
- Meimberg P., 1971, *Rachunkowość rolnicza*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa
- Micherda B., 2001, *Analityczna funkcja rachunkowości*, wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków
- Micherda B., 2008, *Rachunkowość wobec koncepcji ekonomicznej wartości dodanej*, w: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nr 785, Kraków
- Micherda B., Szulc M., 2013, *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, w: Micherda B. (red.), *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, wyd. Difin, Warszawa
- Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 13 "Wycena wartości godziwej", [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/comitologie/rps/2012/D020962-01/COM-AC_DRC\(2012\)D020962-01\(ANN3\)_PL.doc](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/comitologie/rps/2012/D020962-01/COM-AC_DRC(2012)D020962-01(ANN3)_PL.doc) [dostęp: 12.11.2015]
- Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw (MSSF dla MŚP)*, 2009, Warszawa
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, 2013, wyd. SKwP, Warszawa,
- MSR 41. Rolnictwo*, 2009, red. T. Kiziukiewicz, wyd. Difin
- Nadolna B., Rydzewska-Włodarczak M., 2010, *Pomiar wartości produktów rolniczych według polskich i międzynarodowych regulacji rachunkowości*, w: Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica 282 (60), Szczecin

- Nita B., 2014, *Koncepcje i uwarunkowania pomiaru i raportowania dokonań w przedsiębiorstwie*, w: Economics and management nr 3/2014
- Noguchi A., 2014, *Analysis of dual capital concept: from dual measurement to dual recognition of income*, w: Academy of Accounting and Financial Studies Journal, vol. 18, no. 3
- Nowak W. A., 2001, *Fair value*, w: Prace naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 911, Wrocław
- Nowak W. A., 2007, *Ku międzynarodowej standaryzacji sprawozdawczości finansowej dla małych i średnich przedsiębiorstw*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości tom 38 (94), wyd. SKwP, Warszawa
- Nowak W. A., 2010, *Teoria sprawozdawczości finansowej*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa
- Penman S. H., 2007, *Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus*, w: Accounting and Business Research, Special Issue: International Accounting Policy Forum
- Pepliński B., 2009, *Agrobiznes. Podstawy ekonomiki*, wyd. WSIP, Warszawa
- Prymon K., 2012, *Możliwości wprowadzenia modelu wartości godziwej w rolnictwie*, w: Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 251, Wrocław
- Puzynina J., 1993, *O znaczeniu wartości*, w: Bartmiński J., Mazurkiewicz-Brzozowska M. (red.), *Nazwy wartości. Studia leksykalnosemantyczne*, Lublin
- Rachunkowość według prawa bilansowego*, 2009, red. K. Czubakowska, wyd. C.H. Beck, Warszawa
- Remlein M., 2008, *Inwestycje kapitałowe w polityce rachunkowości grupy kapitałowej*, wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań
- Remlein M., 2013, *Polityka rachunkowości grupy kapitałowej w zakresie wyceny*, w: Studia Oeconomica Posnaniensia vol. 1 no. 8(257), Poznań
- Ronek H., 2013, *Wynik finansowy w rachunkowości*, w: Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin - Polonia, vol. XLVII, I, Lublin
- Rówińska M., 2012, *Modele wyceny bilansowej aktywów jednostki gospodarczej – zakres stosowania, skutki sprawozdawcze*, w: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 251, Wrocław
- Rówińska M., 2015, *Koszt historyczny i wartość godziwa aktywów – analiza modeli wyceny na podstawie wybranych spółek notowanych na GPW w Warszawie*, w: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 390, Wrocław
- Rychłowski A., 2010, *Analiza zmiennych kosztów produkcji*, wyd. Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, Szepietowo
- Samelak J., 2011, *Czy nowy model sprawozdania finansowego według MSSF jest sprawozdaniem ogólnego przeznaczenia?*, w: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu nr 174, Poznań
- Skarżyńska A., 2012, *Rachunek kosztów działań - nowe spojrzenie*, w: Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 3
- Smejda M., 2012, *Wykorzystanie wartości bieżącej do pomiaru zysku w rachunkowości*, w: Buk H. (red.) *Wycena zasobów gospodarczych dla potrzeb sprawozdawczości finansowej*, Studia Ekonomiczne nr 82, Katowice
- Stachak S., 1998, *Ekonomika agrofirmy*, wyd. PWN, Warszawa

- Stępień K., 2013, *Stosowanie wielkości szacunkowych a wiarygodność wyceny w rachunkowości*, w: Micherda B. (red.) *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, wyd. Difin, Warszawa
- Surdykowska S. T., 2001, *Niektóre aspekty wprowadzenia wartości godziwej do polskiego systemu rachunkowości rozważane w międzynarodowym kontekście*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, tom 4 (60), Warszawa
- Szychta A., 2010, *Pomiar i prezentowanie wyniku całościowego spółki kapitałowej w sprawozdaniu finansowym*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 59 (115), wyd. SKwP, Warszawa
- Turyna J., 2004, *Koncepcje pomiaru wyniku finansowego przedsiębiorstwa według standardów międzynarodowych oraz polskiego ustawodawstwa: wybrane zagadnienia*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 21 (77), wyd. SKwP, Warszawa
- Turzyński M., 2011, *Koncepcja zysku w retrospektywnym ujęciu Majera Lichtensztejna*, w: *Acta Universitatis Lodzensis Folia Oeconomica*, nr 249, Łódź
- Waine D., 2009, *NZ IAS 41. Neither fair nor value for the agricultural sector*, w: *Chartered Accountants Journal*, May
- Walczak D., 2011, *Inwestycje w rodzinnych gospodarstwach rolnych jako forma gromadzenia kapitału emerytalnego*, w: *Polityka społeczna. Numer specjalny. Problemy zabezpieczenia emerytalnego w Polsce i na świecie. Część II.* wyd. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa
- Walińska E., 2012, *Wynik całościowy w sprawozdaniu finansowym. Jak go zrozumieć?*, w: *Przegląd organizacji*, nr 12/2012
- Walińska E., 2014, *Reklasyfikacja innych wyników całościowych jako szczególny przypadek alokacji przychodów i kosztów*, w: *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 77 (133), wyd. SKwP, Warszawa
- Weis T., 2011, *Światowa gospodarka żywnościowa. Batalia o przyszłość rolnictwa*, wyd. PAH, Warszawa
- Wierzińska Z., 2012, *Determinanty użyteczności sprawozdania finansowego dla inwestorów*, w: *Rozpoznawanie i ujawnianie obszarów ryzyka gospodarczego w sprawozdaniach finansowych*, materiały na konferencję, Poznań
- Wierzińska Z., 2013, *Rozważania na temat identyfikacji i klasyfikacji użytkowników sprawozdań finansowych*, w: Turyna J., Rak J. (red.), *Finansowe uwarunkowania rozwoju organizacji gospodarczych. Ryzyko w rachunkowości i zarządzaniu finansami*, materiały konferencyjne, Warszawa
- Wierzińska Z., 2014, *Wycena aktywów i pasywów a oczekiwania informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych*, w: *Studia Oeconomica Posnaniensia* vol. 2 no. 4 (265), Poznań
- Wójtowicz P., 2011, *Czy wartość godziwa zastąpi koszt historyczny?*, w: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* nr 861, Wrocław
- Wszelaki A., 2012. *Wybrane problemy wyceny aktywów biologicznych według wartości godziwej*, w: Buk H., Kostur A. (red.), *Za i przeciw wartości godziwej w rachunkowości. Problemy stosowania i wykorzystania wartości godziwej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice

www.fadn.pl [dostęp: 01.12.2015]

- Zarzycka E., Klimczak K. M., 2011, *Metody wyceny rozchodu zapasów z perspektywy normatywnej i pozytywnej teorii rachunkowości - przypadek PKN Orlen*, w: Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości tom 64 (120), wyd. SKwP, Warszawa
- Zegar J., 2012, *Współczesne wyzwania rolnictwa*, wyd. PWN, Warszawa
- Ziętara W., 2009, *Rachunek kosztów w przedsiębiorstwach rolniczych w teorii i praktyce*, w: Journal od Agribusiness and Rural Development, nr 2 (12),
- Żyznowski T., 2011, *Działalność rolnicza w księgach rachunkowych*, w: Rachunkowość nr 7/2011
- Żyznowski T., 2011, *Działalność rolnicza w księgach rachunkowych*, w: Rachunkowość, nr 8/2011

Akty prawne:

- Ustawa z 23 kwietnia 1964r. Kodeks Cywilny, Dz. U. 2014, poz. 121
- Ustawa z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym, Dz.U. 2006 Nr 136 poz. 969
- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. 2012 Nr 361 poz. 361
- Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 2011 Nr 74 poz. 397
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2013, Nr 330, poz. 613
- Ustawa z 15 września 2000r. Kodeks Spółek Handlowych, Dz. U. 2013, poz. 1030
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. Nr 149 Poz. 1674
- Ustawa z 11 kwietnia 2003r. o kształtowaniu ustroju rolnego, Dz. U. 2012, poz. 803
- Ustawa z 2 lipca 2004r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. 2013, poz. 672
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności, Dz.U. 2007, Nr 251, poz. 1885
- MSR 16 Środki trwałe, L 320 z 29 listopada 2008 r.
- MSR 18. Przychody, L 320 z 29 listopada 2008 r..
- MSR 41. Działalność rolnicza, L 320 z 29 listopada 2008 r.

Raporty i dane statystyczne:

- Charakterystyka gospodarstw rolnych. Powszechny Spis Rolny 2010*, publikacja GUS, Warszawa 2012
- Rynek zbóż w Polsce 2013*, Raport Agencji Rynku Rolnego, Warszawa 2013

Uprawy rolne i wybrane elementy metod produkcji roślinnej. Powszechny Spis Rolny 2010,
publikacja GUS, Warszawa 2011

Wyniki standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN.
Część II. Analiza wyników standardowych, Warszawa 2015

Zboża ozime 2014, Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Słupia Wielka,
2014

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze Regon 2007r.
publikacja GUS, Warszawa 2008

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze Regon, 2009r.,
publikacja GUS, Warszawa 2010

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze Regon, 2011r.,
publikacja GUS, Warszawa 2012

Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze Regon, 2013r.,
publikacja GUS, Warszawa 2014

Sprawozdania finansowe:

<http://www.agroton.com.ua/uploads/agroton27.pdf>;

http://www.astartaholding.com/modules/pages/upload/file/2015/annual_report_small.pdf;

http://www.nasdaqbaltic.com/upload/reports/avg/2014_ar_en_ltl_con_ias.pdf;

<http://www.imcagro.com.ua/images/docs/Financial%20REPORTS/2014%20Annual%20Report.pdf>;

http://www.kernel.ua/media/uploads/library/14/10/KERNEL_FY_2014_Annual_Report.pdf;

[http://www.ksgagro.com/wp-content/uploads/2015/01/KSG%20Agro%20-%20FS%202014%20\(Unaudited\).pdf](http://www.ksgagro.com/wp-content/uploads/2015/01/KSG%20Agro%20-%20FS%202014%20(Unaudited).pdf)

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Cechy działalności rolniczej.....	22
Rysunek 2. Działalność rolnicza a zasada współmierności przychodów i kosztów	23
Rysunek 3. Gospodarstwo rolne a przedsiębiorstwo rolne	25
Rysunek 4. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według Głównego Urzędu Statystycznego	28
Rysunek 5. Determinanty rozwoju rachunkowości rolniczej.....	41
Rysunek 6. Postrzeganie wartości	55
Rysunek 7. Struktura czasowa podstaw wyceny.....	59
Rysunek 8. Zasady, podstawy i metody wyceny	61
Rysunek 9. Hierarchia metod ustalania wartości godziwej.....	68
Rysunek 10. Poziomy wartości godziwej	70
Rysunek 11. Rodzaj danych a wiarygodność informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych	79
Rysunek 12. Tradycyjne ujęcia zysku.....	92
Rysunek 13. Interpretacja pojęć "wynik finansowy" i "zysk"	94
Rysunek 14. Podejścia do zysku w ujęciu syntaktycznym, semantycznym i pragmatycznym	96
Rysunek 15. Wstępna propozycja kwalifikacji przychodów i kosztów do wyniku netto lub innych całkowitych dochodów	119
Rysunek 16. Schemat rozliczenia kosztów produkcji.....	141
Rysunek 17. Aktywa biologiczne a składniki aktywów według polskiego prawa bilansowego	160
Rysunek 18. Cykl życia i wartość niebiologicznych środków trwałych oraz produkcyjnych aktywów biologicznych.....	161
Rysunek 19. Klasyfikacja i wycena aktywów biologicznych według MSR.....	163
Rysunek 20. Możliwości rozłożenia przyrostu wartości roślinnej produkcji w toku w czasie	172
Rysunek 21. Kurs hrywny ukraińskiej w stosunku do dolara amerykańskiego w latach 2011-2015	206
Rysunek 22. Cykl życia i metody wyceny upraw roślinnych	208
Rysunek 23. Minimalny zakres klasyfikacji aktywów biologicznych w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego	224
Rysunek 24. Przychody z wyceny bilansowej a przyrost wartości produkcji w toku - rozwiązanie aktualnie stosowane	230
Rysunek 25. Przychody z wyceny bilansowej a przyrost wartości produkcji w toku - rozwiązanie proponowane - wycena bez uwzględnienia stopnia przyrostu rośliny.....	230
Rysunek 26. Przychody z wyceny bilansowej a przyrost wartości produkcji w toku - rozwiązanie proponowane - wycena z uwzględnieniem stopnia przyrostu rośliny	231

SPIS TABEL

Tabela 1. Porównanie udziału zbóż w powierzchni upraw i w wielkości zbiorów w Polsce w latach 2008-2012	44
Tabela 2. Podstawa wyceny a wycena aktywów i zobowiązań zgodnie z MSSF	57
Tabela 3. Najistotniejsze zalety i wady wartości godziwej	77
Tabela 4. Najistotniejsze zalety i wady kosztu historycznego	82
Tabela 5. Zalety i wady kosztu historycznego i wartości godziwej w wycenie rolniczych produktów roślinnych i produkcji w toku	87
Tabela 6. Tradycyjny i współczesny pomiar wyniku finansowego	101
Tabela 7. Metoda transakcyjna i metoda wartości w rachunkowości - podstawowe równania i zależności pomiędzy kategoriami sprawozdania finansowego	109
Tabela 8. Całkowite dochody w ujęciu MSR1	112
Tabela 9. Wpływ zmian wartości aktywów na pozycje sprawozdania finansowego	120
Tabela 10. Wycena produktów według ustawy o rachunkowości	133
Tabela 11. Wycena produktów według MSR2	136
Tabela 12. Przykłady aktywów biologicznych i produktów rolnych	137
Tabela 13. Wycena produktów według MSR41	140
Tabela 14. Prezentacja zmian wartości godziwej obrotowych roślinnych aktywów biologicznych Agroton Public Limited w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok	188
Tabela 15. Prezentacja zmian wartości godziwej obrotowych roślinnych aktywów biologicznych Agrowill Group AB w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok	190
Tabela 16. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych (obrotowe) Astarta Holding N.V. w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok	192
Tabela 17. Wpływ zmian kluczowych założeń przyjętych do szacowania wartości godziwej aktywów biologicznych na tą wartość oraz na zysk na akcję (wybrane dane)	193
Tabela 18. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych obrotowych aktywów biologicznych Industrial Milk Company S.A. w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok	196
Tabela 19. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych Kernel Holding S.A. w sprawozdaniu finansowym za 2013/2014 rok	198
Tabela 20. Prezentacja zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych KSG Agro S.A. w sprawozdaniu finansowym za 2014 rok	201
Tabela 21. Koszty pozycji "Inwestycja w przyszłe uprawy" KSG Agro S.A. w 2014 roku	201
Tabela 22. Objasnienie zmian wartości godziwej roślinnych aktywów biologicznych KSG Agro S.A. w 2014 roku	202
Tabela 23. Zestawienie kluczowych elementów sprawozdania z sytuacji finansowej i sprawozdania z całkowitych dochodów badanych spółek giełdowych	203
Tabela 24. Wpływ nieuwzględnienia skutków wyceny według wartości godziwej na wynik finansowy netto	205
Tabela 25. Poziom zgodności respondentów ze stwierdzeniami dotyczącymi powiązań między zasadami wyceny roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku a użytecznością sprawozdania finansowego	213

Tabela 26. Propozycja odniesienia skutków przeszacowania roślinnych produktów rolniczych i produkcji w toku do wartości godziwej (przed sprzedażą) w przedsiębiorstwach rolniczych w opinii respondentów	218
Tabela 27. Propozycja sposobu prezentacji zmian wartości aktywów biologicznych w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego	233

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Struktura powierzchniowa gospodarstw rolnych w Polsce w 2010 roku	31
Wykres 2. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w sekcji "Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo" w latach 2006-2013	36
Wykres 3. Spółki handlowe, z wyłączeniem spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, prowadzące działalność w sekcji "Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo" w latach 2006-2013.....	37
Wykres 4. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością prowadzące działalność w sekcji "Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo" w latach 2006-2013.....	37
Wykres 5. Uprawa zbóż w Polsce w latach 2008-2012 (w tys. ha)	43
Wykres 6. Zbiory zbóż w Polsce w latach 2008-2012 (w tys. ton).....	44
Wykres 7. Metoda wyceny produktów gotowych (zbóż w momencie zbiorów).....	210
Wykres 8. Metoda wyceny produkcji w toku (zbóż w trakcie wzrostu).....	210
Wykres 9. Odpowiedzi udzielone na pytanie o kontakt respondenta z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości 41 "Rolnictwo"	212
Wykres 10. Poziom znajomości MSR41 w opinii respondentów	212
Wykres 11. Cechy badanych jednostek - zaangażowanie właścicieli w zarządzanie oraz struktura finansowania	219

ZALĄCZNIK 1. WZÓR ANKIETY WYKORZYSTANEJ W BADANIU EMPIRYCZNYM

Szanowni Państwo,

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu jest prężnie działającym ośrodkiem naukowo-dydaktycznym, o wieloletniej tradycji i wysokiej renomie. Rozwija różnorodne formy kształcenia akademickiego i prowadzi liczne badania naukowe w zakresie ekonomii, w tym rachunkowości.

Rozwój rachunkowości na przestrzeni ostatnich lat doprowadził do wzrostu znaczenia wartości godziwej, jako miary wartości aktywów i zobowiązań odpowiadającej potrzebom informacyjnym użytkowników sprawozdań finansowych. Wartość godziwa stała się sugerowaną miarą wyceny także w przedsiębiorstwach rolniczych, co stanowi przedmiot niniejszego badania naukowego.

Celem niniejszego kwestionariusza jest uzyskanie informacji o możliwościach i skutkach zastosowania wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku

w przedsiębiorstwach rolniczych. Wyniki badania zostaną wykorzystane w rozprawie doktorskiej powstającej w Katedrze Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, stanowiąc istotny wkład do teorii i praktyki rachunkowości rolniczej. **Udział w badaniu jest istotny również dla Państwa, ponieważ zwiększa szanse, że polskie regulacje prawne w zakresie rachunkowości rolniczej będą dostosowane do możliwości i oczekiwań przedsiębiorców.** Wierzimy, że dzięki Państwa zaangażowaniu zdobędziemy cenne informacje na temat uwarunkowań i możliwości wykorzystania wartości godziwej w rolnictwie.

Formularz jest skierowany do służb finansowo-księgowych przedsiębiorstwa (dyrektor finansowy(a), główny księgowy(a)). Przy większości pytań pozostawiono miejsce na uzupełnienie własnego wariantu odpowiedzi - proszę je wykorzystać, jeśli podane warianty nie odpowiadają Państwa opinii. Na pytania wyboru można udzielać więcej niż jednej odpowiedzi, chyba że w treści pytania zaznaczono inaczej. Jeśli w badanych latach uprawiali Państwo więcej niż jeden rodzaj zbóż, proszę udzielać odpowiedzi w odniesieniu do dominującej uprawy.

Kwestionariusz jest anonimowy. Wypełniony kwestionariusz proszę przesłać w załączonej kopercie na adres Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Jeśli są Państwo zainteresowani wynikami badań, proszę podać adres poczty elektronicznej, na który po zakończeniu badania zostaną przesłane jego rezultaty (planowany termin - styczeń 2016r.).

W przypadku powstania wątpliwości, jak wypełnić formularz, proszę o kontakt telefoniczny: 604-430-585 lub mailowy: zofia.wierzbinska@ue.poznan.pl

Serdecznie dziękujemy za poświęcony czas.

Z poważaniem,

dr hab. Marzena Remlein, prof. nadzw. UEP
Katedra Rachunkowości
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
(opiekun naukowy doktoranta)

mgr Zofia Wierzińska
Katedra Rachunkowości
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
(doktorant)

Ankieta

1. **Rok obrotowy** przedsiębiorstwa trwa od miesiąca do miesiąca

2. Stosowana **metoda wyceny produktów gotowych** (zbóż, w momencie zbiorów):

- wartość godziwa
- całkowity koszt wytworzenia
- bezpośredni koszt wytworzenia (obejmujący m.in. robociznę i materiał)
- koszt materiałów bezpośrednich
- brak wyceny
- nakłady na produkcję są księgowane w koszty
-

** jedna odpowiedź*

3. Stosowana **metoda wyceny produkcji w toku** (zbóż, w trakcie wzrostu):

- wartość godziwa
- całkowity koszt wytworzenia
- bezpośredni koszt wytworzenia (obejmujący m.in. robociznę i materiał)
- koszt materiałów bezpośrednich
- brak wyceny
- nakłady na produkcję są księgowane w koszty
-

** jedna odpowiedź*

4. Stosowany wariant rachunku kosztów:

- porównawczy ("4")
- funkcjonalno-kalkulacyjny ("5")
- porównawczy i funkcjonalno-kalkulacyjny, przy czym rachunek zysków i strat sporządza się:
 - w wariantcie porównawczym
 - w wariantcie funkcjonalno-kalkulacyjnym

** jedna odpowiedź*

5. Czy spotkał(a) się Pan(i) z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości Nr 41 "Rolnictwo" (zwanym dalej "MSR 41")

- nigdy nie słyszałem(am) o MSR 41
- wiem, że taki standard istnieje, jednak nie zetknąłem(nęłam) się z nim w praktyce
- tak, wiem że niektóre przedsiębiorstwa stosują MSR 41
- tak, stosowałem(am) lub stosuję MSR 41
- tak, zapoznałem(am) się w treścią standardu, jednak nie stosowałem(am) go w praktyce
-

6. Proszę ocenić swój poziom znajomości MSR 41 wstawiając znak X w odpowiednie pole (1 - brak znajomości; 5 - znajomość bardzo dobra):

1	2	3	4	5

7. Proszę określić swój stosunek do poniższych twierdzeń wstawiając znak X w odpowiednie pola (1 - nie zgadzam się w ogóle; 5 - zdecydowanie się zgadzam):

	1	2	3	4	5
1. Uważam, że Ustawa o rachunkowości zawiera regulacje zapewniające przedstawienie wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa rolniczego ¹¹⁷ .					
2. Stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości ¹¹⁸ zwiększa wiarygodność sprawozdania finansowego.					
3. Stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości zwiększa przydatność sprawozdania finansowego.					
4. Stosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych nie przekłada się na użyteczność sprawozdania finansowego.					
5. Stosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych wymaga przyjęcia zbyt wielu założeń i dokonania zbyt wielu szacunków , aby mogło poprawić wiarygodność sprawozdania finansowego.					
6. Wycena produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych według kosztu historycznego nie pozwala na uzyskanie użytecznych informacji o jednostce ze sprawozdania finansowego.					
7. Wycena produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych według wartości godziwej jest zbyt praco- i czasochłonna.					
8. Wycena produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych według kosztu historycznego jest zbyt praco- i czasochłonna.					
9. Wszystkie nakłady na produkcję w przedsiębiorstwach rolniczych powinny być od razu księgowane w koszty .					

¹¹⁷ Przez przedsiębiorstwo rolnicze w niniejszej ankiecie rozumie się przedsiębiorstwo, dla którego podstawowym rodzajem działalności jest uprawa zbóż i roślin oleistych.

¹¹⁸ Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej - autorka używa pojęcia Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w nawiązaniu do MSR 41.

	1	2	3	4	5
10. Przychody z upraw zbóż nie powinny być rozpoznane, dopóki zboża nie zostaną zebrane .					
11. Przychody z upraw zbóż nie powinny być rozpoznane, dopóki zboża nie zostaną sprzedane .					
12. Uważam, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych jest śluszne , jednak do momentu zbiorów , skutki wyceny nie powinny wpływać na wynik finansowy.					
13. Uważam, że zastosowanie wartości godziwej do wyceny produktów roślinnych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych jest śluszne , jednak do momentu sprzedaży , skutki wyceny nie powinny wpływać na wynik finansowy.					
14. Nie jest możliwe określenie wartości godziwej roślinnej produkcji w toku, ponieważ dopóki zboże nie dojrzeje, jest bezwartościowe .					

8. Przy założeniu, że produkty roślinne i produkcja w toku w przedsiębiorstwach rolniczych powinny być wyceniane według wartości godziwej, ich **wartość godziwą należy ustalić w oparciu o:**

- planowaną** cenę sprzedaży na dany rok,
- ceny sprzedaży produktu w roku **poprzednim**,
- poniesione koszty powiększone o planowany zysk,
- nie jest możliwe ustalenie ich wartości godziwej,
-

9. Jeśli wycenę roślinnej produkcji w toku **oprzemy o cenę sprzedaży** (planowaną lub z lat poprzednich), to:

- przyrost wartości powinien być rozłożony równomiernie od momentu **zasiewów** do momentu zbiorów,
- przyrost wartości powinien być rozłożony równomiernie od momentu **przygotowania** gruntu (orka, nawóz) do momentu zbiorów,
- przyrost wartości powinien być większy w **początkowej** fazie wzrostu,
- przyrost wartości powinien być większy w **końcowej** fazie wzrostu,
-

10. Na jakim poziomie szacują Państwo **ryzyko**, że z przyczyn niezależnych od Państwa (np. warunki atmosferyczne), zbiory **nie dojdą do skutku** (proszę zakreślić oczekiwany poziom ryzyka - %):

0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

11. Na jakim poziomie kształtuje się **rentowność sprzedaży** (relacja zysku do przychodów ze sprzedaży) zbóż - proszę uwzględnić tylko koszty bezpośrednio związane z uprawami i nie uwzględniać otrzymywanych dotacji i dopłat:

.....%

12. **Jeśli stosują Państwo** (jeśli nie, proszę przejść do pytania nr 13) do wyceny roślinnych produktów gotowych lub produkcji w toku wartość godziwą, proszę podać (można podać wartość łączną, w przeliczeniu na tonę, w przeliczeniu na hektar, itd.):

	20..	20..	20..
Planowaną cenę sprzedaży			
Rzeczywistą średnią cenę sprzedaży			
Określoną wartość godziwą produktów gotowych w momencie zbiorów			
Określoną wartość godziwą produkcji w toku na dzień bilansowy			
Koszt wytworzenia produktów gotowych w momencie zbiorów			
Koszt wytworzenia produkcji w toku na dzień bilansowy			

(Proszę wypełnić za lata 2012, 2013, 2014 lub za lata 2013, 2014,2015 jeśli w momencie wypełniania formularza będą Państwu znane niezbędne dane.)

Wartości ujęto w przeliczeniu na

Wartość godziwą produktów gotowych stanowi

.....

Wartość godziwą produkcji w toku stanowi

.....

Koszt wytworzenia produktów gotowych obejmuje

.....

Koszt wytworzenia produkcji w toku obejmuje

.....

13. **Jeśli nie stosują Państwo** do wyceny roślinnych produktów gotowych lub produkcji w toku wartości godziwej, proszę podać ceny i koszty oraz oszacować wartość godziwą (można podać wartość łączną, w przeliczeniu na tonę, w przeliczeniu na hektar, itd.):

	20..	20..	20..
Planowaną cenę sprzedaży			
Rzeczywistą średnią cenę sprzedaży			
Wartość godziwą produktów gotowych w momencie zbiorów			
Wartość godziwą produkcji w toku na dzień bilansowy			
Koszt wytworzenia produktów gotowych w momencie zbiorów			
Koszt wytworzenia produkcji w toku na dzień bilansowy			

(Proszę wypełnić za lata 2012, 2013, 2014 lub za lata 2013, 2014, 2015 jeśli w momencie wypełniania formularza będą Państwu znane niezbędne dane.)

Zboża zostały zasiane w miesiącu, a zebrane w miesiącu

Wartości ujęto w przeliczeniu na

Wartość godziwą produktów gotowych oszacowano jako

.....

Wartość godziwą produkcji w toku oszacowano jako

.....

Koszt wytworzenia produktów gotowych obejmuje

.....

Koszt wytworzenia produkcji w toku obejmuje

.....

14. Dlaczego **nie stosują** (jeśli Państwo stosują, proszę przejść do kolejnego pytania) Państwo w przedsiębiorstwie wartości godziwej do wyceny roślinnych produktów gotowych i produkcji w toku?

- nie dotyczy,
- trudności w ustaleniu wartości godziwej,
- trudności w stosowaniu (księgowaniu skutków) wyceny według wartości godziwej,
- brak wiedzy na temat stosowania (księgowania skutków) wyceny według wartości godziwej,
- brak literatury określającej sposób stosowania (księgowania skutków) wyceny według wartości godziwej,
- brak obowiązku ustawowego w tym zakresie,
- rozbieżność takiej metody wyceny z przepisami prawa podatkowego,
- inne przyczyny, jakie?

.....

15. Przez ile miesięcy od momentu zbiorów sprzedają Państwo zboża?
(Czy zboża są sprzedawane tuż po zbiorach, czy proces sprzedaży trwa 2-3 miesiące, czy może magazynują Państwo zbiory i sprzedają je przez cały rok?)

16. Pana(i) zdaniem skutki **przeszacowania** (zanim nastąpi sprzedaż) roślinnych produktów gotowych i produkcji w toku w przedsiębiorstwach rolniczych do wartości godziwej powinny być odnoszone na:

- wynik finansowy, poprzez:
 - zmianę stanu produktów,
 - pozostałe przychody operacyjne,
 - przychody ze sprzedaży,
 - nową pozycję przychodów operacyjnych: przychody z tytułu zwiększenia wartości godziwej zapasów,
 -
- rozliczenia międzyokresowe przychodów,
- kapitał z aktualizacji wyceny,
- inne pasywa, jakie:
- wartość godziwa takich zapasów jest niższa niż koszt wytworzenia, a przedsiębiorstwo funkcjonuje dzięki:
 - dochodom z innych źródeł działalności gospodarczej,
 - otrzymywanym dotacjom i subwencjom,
-

17. Proszę zakreślić stwierdzenia odnoszące się do przedsiębiorstwa:

- właściciele biorą czynny udział w zarządzaniu przedsiębiorstwem,
- właściciele powołali zarząd, który ma zajmować się działalnością gospodarczą, w którą sami się nie angażują,
- jednostka często korzysta z finansowania zewnętrznego (kredyty, pożyczki),
- jednostka finansuje się głównie z dotacji i środków własnych,
- sporządzanie sprawozdań finansowych jest narzuconym przez Ustawę obowiązkiem, który trzeba zrealizować,
- dzięki sprawozdaniu finansowemu przedsiębiorstwo przekazuje najistotniejsze informacje o swojej działalności otoczeniu, a otoczenie tych informacji oczekuje,
- właściciele posiadają co najmniej podstawową wiedzę o rachunkowości i umieją czytać sprawozdanie finansowe.

Informacje o przedsiębiorstwie

18. Proszę o podanie danych uzupełniających (na dzień bilansowy) za lata jak powyżej:

	20..	20..	20..
Suma bilansowa			
Przychody ze sprzedaży			
Wynik finansowy netto			
Kapitał własny			
Aktywa obrotowe			
Zobowiązania krótkoterminowe			
Środki pieniężne			

19. Forma prawna przedsiębiorstwa

20. Czy sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa podlega badaniu przez biegłego rewidenta?

- tak
- nie

21. Czy biegły rewident (jeśli sprawozdanie finansowe podlega badaniu) korzysta z opinii ekspertów, doradców podczas badania wyceny roślinnych produktów gotowych i produkcji w toku?

- tak
- nie
- nie dotyczy

22. Stanowisko osoby wypełniającej formularz

23. Miejsce na uwagi:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

24. Adres poczty elektronicznej, na który przesłać wyniki badań

.....

Bardzo dziękujemy za udział w badaniu.